T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ALMANYA-POLONYA TARİHSEL VE GÜNCEL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİNİN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Kadri BAHTİYAR

BURSA – 2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ALMANYA-POLONYA TARİHSEL VE GÜNCEL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİNİN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Kadri BAHTİYAR

Orcid: 0000-0002-2419-1820

Danışman:

Prof.Dr. İbrahim CANBOLAT

BURSA - 2020

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 27/07/2020

"Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 171 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%12**'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar dahil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/07/2020

Adı Soyadı : Büşra TAMAÇ
Öğrenci No : 701722021
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Y.Lisans
Statüsü : Y.Lisans

Danışman
Prof.Dr. Mefail HIZLI
27/07/2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **"Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)"** başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

27/07/2020

Adı Soyadı : Büşra TAMAÇ
Öğrenci No : 701722021
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: **Kadri BAHTİYAR**

Üniversite : **Bursa Uludağ Üniversitesi**

Enstitü : **Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Anabilim Dalı : **Uluslararası İlişkiler**

Bilim Dalı : **Uluslararası İlişkiler**

Tezin Niteliği : **Doktora Tezi**

Sayfa Sayısı : **xiv + 248**

Mezuniyet Tarihi : **…….. / …….. / 20…..**

Tez Danışmanı : **Prof.Dr. İbrahim CANBOLAT**

ALMANYA-POLONYA TARİHSEL VE GÜNCEL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİNİN İNCELENMESİ

Çalışmamızın temel araştırma konusu Avrupa Birliği'nin (AB) denge ve denetim sisteminin meşruiyet sağlama yeteneğinin analizidir. Avrupa Birliği birçok çalışmanın konusu olmuştur ancak sistemin "kendine özgülüğü" ve "denge-denetim mekanizması ile meşruiyet sağlama yeteneği, AB üyesi Almanya ve Polonya gibi iki ülkenin tarihsel ve güncel ilişkileri bağlamında ilk kez değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri hariç, üç bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında bizi bu incelemeye iten kalkış noktamızı belirterek, amaç ve kısıtlamalarımız çerçevesinde konumuzun çözümlenmesinde kullanılacak metot hakkında bilgi verilmiştir.

Birbirinden ayrı olarak kurgulanmış ama çözümlememiz için aynı düzlemde birleştirilecek olan üç bölümün Birincisinde, "Avrupa Birliği'nin Kendine Özgülüğü" ve "Avrupa Birliği Sistemi" adı altında sunulan iki ana başlıkta "Nedir Bu Avrupa Birliği?" sorusunun cevabı araştırılmaya çalışılmıştır. Bunun ortaya koyulması için de, öncelikle Avrupa Birliği'nin kendine özgülüğü üzerinde durulmuştur. Birliğin uluslarüstü tek kurumsal yapı olması, üye ülkelerin ulusal çıkarlarının Birlik bünyesinde yeniden tanımlanması ve bu bağlamda ortak çıkar "iradesi" ile ulusal egemenliğin bir "üst otoriteye devri", çalışmamızın Avrupa Birliği tanımının temelini oluşturmaktadır.

İkinci Bölümde, Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin ifade ettiği "hegemonya" kavramının tarihsel, epistemolojik ve ontolojik temellerini, değişik tanım ve teorilerini incelemenin, çalışmamızın teorik temellerinin ve metodolojisinin anlamlandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülerek, hegemonya kavramının analizi yapılmıştır.

Üçüncü Bölümünde, Avrupa Birliği'nin denge-denetim mekanizması ile meşruiyet sağlama yeteneği, AB üyesi iki ülke olan Almanya ve Polonya'nın tarihsel ve güncel ilişkileri bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirme bize ortaya koyduğumuz Avrupa Birliği siyasal sisteminin, denge ve denetim mekanizması ile ortaya koyduğu entegrasyonun, tarihte ağır düşmanlıklar yaşamış iki ulus üzerindeki yansımalarını tespit etme fırsatı vermiştir.

Çalışmamızda elde ettiğimiz bilgi ve bulgular neticesinde, Avrupa Birliği'nin, mevcut kurum ve kuruluşlarıyla oluşturduğu denge ve denetim sistemi ve gelişim süreci tecrübelerinin oluşturduğu müktesebatı ile "meşruiyetini" büyük ölçüde sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler:
Avrupa Birliği, Almanya, Polonya, Hegemonya, Denge ve Denetim.

ABSTRACT

Name and Surname: **Kadri BAHTİYAR**

University : **Bursa Uludağ Üniversitesi**

Institution : **Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Field : **Uluslararası İlişkiler**

Branch : **Uluslararası İlişkiler**

Degree Awarded : **Doktora Tezi**

Page Number : **xiv + 248**

Degree Date : **…….. / …….. / 20…..**

Supervisor : **Prof.Dr. İbrahim CANBOLAT**

EXAMINATION OF THE BALANCE AND CONTROL MECHANIZM OF THE EUROPEAN UNION SYSTEM AND ITS LEGITIMACY IN THE CONTEXT OF ITS HISTORICAL AND CONTEMPORARY RELATIONSHIP BETWEEN GERMANY AND POLLAND.

The main research topic of this study is the analysis of European Union's (EU) balance and supervision system's ability to establish legitimacy. The European Union has been the subject of many studies in the past; however, the system's "uniqueness" and its "ability to establish legitimacy with the balance-supervision mechanism" is evaluated in the context of historical and contemporary relations of two EU member countries like Germany and Poland for the first time.

This study consists of three sections excluding the Introduction and Conclusion. The Introduction section provides information on the methods used to solve the issue in question under the framework of the study's aim and limitations and specifies the starting point which prompted this study.

The threee sections are built seperately but are unified for analysis purposes. The first section attempts to answer the question of "Why this European Union?" under two main titles, "The European Union's Uniqueness" and "The European Union System". For this reason, it focuses on the uniqueness of the European Union. The Union being the only supranational institution, member countries' national interests being redifined under the Union's structure and the transfer of national sovereignty to a higher authority via the mutual interest "enactment" constitute the main definiton of the European Union in this study.

The second section analyses the term "hegemony" mentioned by Radoslaw Sikorski, Poland's Minister of Foreign Affairs. The aforemantioned analysis is led by the consideration that analysing the historical, epistemological and ontological background, including different definitions and theories of the term hegemony will provide deeper comprehension of the theoretical foundation and methodology of this study.

The third section evaluates the EU's balance and supervision system and its ability to establish legitimacy in the context of historical and contemporary relations of two EU member

countries like Germany and Poland. This evaluation enables us to identify the reflections of the exhibited integration of the EU's political system as a result of its balance and supervision mechanism on two nations which had severe hostility towards each other throughout history.

As a resut of the information and findings gathered in this study, the conclusion is that The European Union has predominantly achieved legitimacy via its balance and supervision system established by its existing institutions and organizations and its acquis fostered by developmental process experiences.

Key Words:

European Union, Germany, Poland, Hegemony, Balance and Control.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**

İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iii**

YEMİN METNİ ..... **iv**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

KISALTMALAR ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KENDİNE ÖZGÜLÜĞÜ 8

1.1. Avrupa Birliği'nin Benzersiz Yapısı ve Sistemi 8

1.1.1. Avrupa'nın Sınırları 10

1.1.2. Avrupa Kimliği 12

1.1.3. Avrupa Birliği Kimliği 15

1.1.4. Avrupa Birliği'nin Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Özellikleri 17

1.1.5. Avrupa Birliği'nin Tarihselliği 19

1.2. "Nev'i Cinsine Münhasır" (Sui Generis) Ortaklığın Düşünsel Temelleri 22

1.3. Ulusal Çıkarların Yeniden Tanımlanması, Ortak Çıkar "İradesi" ve Ulusal Egemenliğin Bir "Üst Otoriteye Devri" 30

1.4. Avrupa Birliği Sistemi Öncesi Avrupa'nın Siyasal Yapısı 37

1.4.1. Yüz Yıl Savaşları 39

1.4.2. İspanya'nın Birliğini Sağlaması 40

1.4.3. Rönesans ve Reformasyon 40

1.4.4. Seksen Yıl Savaşları ve Hollanda'nın İspanya'dan Bağımsızlığı 47
1.4.5. Avrupa'da Güç Mücadelesi Dönemi: Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Barışı 47
1.4.6. 1789 Fransız Devrimi ve Etkileri 49
1.4.7. İtalyan ve Alman Ulusal Birliği'nin Kurulması 50
1.4.7.1. İtalyan Ulusal Birliği'nin Kurulması 51
1.4.7.2. Alman Ulusal Birliği'nin Kurulması 51
1.4.8. Küresel Emperyalist Yarış (1871-1908) Avrupa'nın Dönüşümü ve Avrupa Uyumunun Sonu 54
1.4.9. Avrupa'da Bloklaşmaya Giden Yol 56
1.4.9.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi (1908-1918) 57
1.4.9.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) 60
1.4.9.3. Almanya - Polonya Savaşı ve Polonya'nın Paylaşılması 62
1.5. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu, Gelişme ve Genişlemesi 63
1.5.1. Avrupa'da Bütünleşme Sürecinin Başlaması 63
1.5.1.1. Bütünleşmenin Sosyal Nedenleri 65
1.5.1.2. Bütünleşmenin Ekonomik Nedenleri 65
1.5.1.3. Bütünleşmenin Askeri Nedenleri 65
1.5.1.4. Bütünleşmenin Siyasal Nedenleri 67
1.5.1.5. Entegrasyon Düşünceleri 68
1.5.1.6. Paris Antlaşmasıyla AKÇT'nin Kuruluşu 69
1.5.1.7. Roma Antlaşmalarıyla AET ve EURATOM'un Kuruluşu 70
1.5.1.8. Avrupa Birliği'ne Doğru Adımlar 74
1.5.2. Avrupa Tek Senedi 76
1.5.2.1. Maastricht Antlaşması 78
1.5.2.2. Amsterdam Antlaşması 80
1.5.2.3. Nice Antlaşması 82
1.5.2.4. Lizbon Antlaşması Nihai Senedi (Final Act) 83
2. AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİ 85
2.1. Avrupa Birliği Nedir? 85

2.1.1. Ortak Değerlerin Korunması 86
2.1.1.1. Demokrasi 87
2.1.1.2. Eşitlik 89
2.1.1.3. Birlik ve Barış 89
2.1.1.4. Özgürlük 89
2.1.1.5. Dayanışma 89
2.1.1.6. Refah ve Güvenlik 90
2.1.2. Ulusüstülük ve Değer Dağıtımı Sistemi 90
2.1.3. Gönüllü Bütünleşme ve Farklılıkta Birleşme 95
2.1.4. Esnek Yaklaşım ve Geçici Muafiyetler 95
2.2. Kurumsal Yapı ve Çalışma Sistemi (Yönetim Organları) 98
2.2.1. Avrupa Birliği Daimi Konseyi (The European Council) 99
2.2.2. Avrupa Birliği Konseyi (The Council of European Union) 100
2.2.3. Avrupa Komisyonu (The Commission of European Union) 101
2.2.4. Avrupa Parlamentosu (European Parliament) 102
2.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı (Court of Justice of the European Union) 103
2.2.6. Avrupa Hesap Mahkemesi (The European Court of Auditors - Sayıştay) 104
2.2.7. Diğer Kurum ve Kuruluşlar 104
2.2.7.1. Avrupa Merkez Bankası 104
2.2.7.2. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi 105
2.2.7.3. Bölgeler Komitesi 105
2.2.7.4. Avrupa Yatırım Bankası 107
2.3. Üye Ülke Profilleri ve Birlik İçindeki Ağırlıkları 107
2.3.1. Almanya 108
2.3.2. Fransa 110
2.3.3. İngiltere 111
2.3.4. Diğer Üyeler 112
2.3.4.1. Avusturya 112
2.3.4.2. Belçika 112
2.3.4.3. Bulgaristan 112

2.3.4.4. Çek Cumhuriyeti 113
2.3.4.5. Danimarka 113
2.3.4.6. Estonya 113
2.3.4.7. Finlandiya 114
2.3.4.8. Hırvatistan 114
2.3.4.9. Hollanda 114
2.3.4.10. İspanya 115
2.3.4.11. İsveç 115
2.3.4.12. İrlanda 115
2.3.4.13. İtalya 115
2.3.4.14. Kıbrıs (GKRC) 116
2.3.4.15. Letonya 116
2.3.4.16. Litvanya 116
2.3.4.17. Lüksemburg 117
2.3.4.18. Macaristan 117
2.3.4.19. Malta 117
2.3.4.20. Polonya 118
2.3.4.21. Portekiz 118
2.3.4.22. Romanya 118
2.3.4.23. Slovakya 119
2.3.4.24. Slovenya 119
2.3.4.25. Yunanistan 120
2.4. Avrupa Birliği'nin Denge ve Denetim Sisteminin Meşruiyet Sağlama Yeteneğinin İncelenmesi 120
2.5. Bölüm Sonu Değerlendirmesi 133

İKİNCİ BÖLÜM

HEGEMONYA İLE EMPERYALİZM KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMASI, DÜNYA ÜZERİNDEKİ UYGULAMALARI VE FARKLILIKLARI

1. HEGEMONYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 140

2. HEGEMONYA TEORİLERİNE BAKIŞ 143
2.1. Realist/Neorealist Yaklaşım 145
2.2. Liberal/Neoliberal Kurumsalcılık 147
2.3. Eleştirel Bir Bakış: Gramsci'ci Ekol ve Dünya Sistemleri Teorileri 151
2.3.1. Antonio Gramsci 152
2.3.2. Stephane Gill ve Robert Cox 156
2.3.3. Immanuel Wallerstein ve Giovanni Arrighi 158
2.3.4. Andreas Bieler ve Adam David Morton 160
3. AVRUPA BİRLİĞİ VE BİRLİK İÇİNDE ALMANYA'NIN HEGEMON OLMASI KONUSUNUN DEĞERLENDİRMESİ 161
4. BÖLÜM SONUCU 164

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA-POLONYA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİNİN DEĞERLENDİRMESİ

1. POLONYA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE POLONYA DEVLETİNİN ADI 167
1.1. Polonya Devletinin Ortaya Çıkışı 167
1.2. Hıristiyanlığın Kabulü 168
2. POLONYA DEVLETİ'NİN GELİŞME DÖNEMİ 168
2.1. Almanya - Polonya İlişkilerinin Başlangıcı 169
2.2. Feodal Bölünmeler, Alman İşgalleri ve Moğol İstilası Dönemi 170
2.3. Polonya'nın Yeniden Birleşmesi 171
2.4. Polonya-Litvanya Birliği 172
2.5. Prusya ile İlişkiler 172
2.6. Osmanlı ile İlişkiler 172
3. POLONYA'NIN PRUSYA, AVUSTURYA VE RUSYA TARAFINDAN TAKSİM EDİLMESİ 175
4. I. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA POLONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI İLAN ETMESİ 176
5. II. DÜNYA SAVAŞI VE POLONYA'NIN ALMANYA VE SOVYET RUSYA TARAFINDAN İŞGALİ 178

6. SOĞUK SAVAŞ VE POLONYA'NIN S.S.C.B. GRUBUNDA YER ALMASI 182
7. SOĞUK SAVAŞ'IN BİTİŞİ VE POLONYA'NIN S.S.C.B.'DEN AYRILARAK DEMOKRATİK BİR YÖNETİME GEÇMESİ 183
8. AVRUPA'DAKİ YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER VE POLONYA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLMASI 184
9. POLONYA'NIN 1989 SONRASI ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ 185
10. POLONYA'NIN AB ÇATISI ALTINDA ALMANYA'NIN HEGEMONYASINI DESTEKLEME DÜŞÜNCESİNİN ALTINDA YATAN GERÇEKLER VE ALMANYA'NIN AB'DE LİDERLİK YAKLAŞIMLARI 198

SONUÇ 207

KAYNAKLAR 213

EK - 1 AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATI 228

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABİİA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Topluluğu Antlaşması
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
AvH	Bilimler Akademisi ve Alexander von Humboldt Vakfı
BM	Birleşmiş Milletler
CDU/CSU	Almanya Hıristiyan Demokrat Birliği [Christian Democratic Union of Germany (CDU) and the Christian Social Union in Bavaria (CSU)].
CEEC	Avrupa Ekonomik işbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation)
CFSP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy)
DAAD	Almanya-Polonya Değişim Servisi (German Academic Exchange Service)
DFG	Alman Araştırma Vakfı (German Research Foundation)
DPJW	Alman-Polonya Gençlik Ofisi (Deutsch-Polnisches Jugendwerk)
EFSF	Avrupa Finansal İstikrar Fonu (European Financial Stability Facility)
ENP	Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy)
EPB	Maastricht Antlaşması Ekonomik ve Parasal Birlik
EPC	Avrupa Siyasi İşbirliği (European Political Cooperation)
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (European Atomic Energy Community)
Europol	Avrupa Polis Teşkilatı
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	Dünya Para Fonu (International Monetary Fund)
KDV	Katma Değer Vergisi
MPG	Max Planck Topluluğu (Max Planck Gesellschaft)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty)
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
SPD	Almanya Sosyal Demokrat Partisi (Social Democratic Party of Germany)
SS	Nazi Koruma Timi (Schutzstaffel)
SSCB	Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Çalışmamızın temel araştırma konusu Avrupa Birliği'nin (AB) denge ve denetim sisteminin meşruiyet sağlama yeteneğinin analizidir.

Avrupa Birliği birçok çalışmanın konusu olmuştur ancak sistemin "kendine özgülüğü" ve "denge-denetim mekanizması ile meşruiyet sağlama yeteneği, AB üyesi Almanya ve Polonya gibi iki ülkenin tarihsel ve güncel ilişkileri bağlamında ilk kez deneysel teste tabi tutulacaktır. Bu nedenle çalışmamız da, Avrupa Birliği gibi, "nev'i cinsine münhasır" (kendine has) bir özellik taşımaktadır.

Bizi böyle bir analiz yapmaya yönlendiren başlangıç noktasını 3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin Almanya'ya, "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır" ifadesi oluşturmaktadır.

Açıklama bir ülke için oldukça önemli bir irade beyanıdır. Bu ülke Polonya olunca ve Almanya için beyan edildiğinde ise çok daha önemli bir hal almakta, hatta başlı başına bir inceleme konusuna dönüşebilmektedir. Çünkü Polonya halkının, Almanya ile olan ilişkilerinde yakıcı ve yıkıcı dönemleri de kapsayan bir tarihsel hafızası bulunmaktadır. Böyle bir tarihsel hafızayı devre dışı bırakarak ilişkilerde önemli ölçüde farklı bir bakış açısı yaratan Avrupa Birliği sisteminin, bu yönüyle değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu ortadadır. Çalışmamızın bu ihtiyacı karşılamaya; Avrupa Birliği'nin kendine özgülüğünü, dünya üzerindeki tek uluslarüstü yapı olmasını ortaya koyarak, denge ve denetim mekanizmaları ile kurum olarak kendisinin ve üye ülkelerin davranışlarına "meşruiyet" sağlama yeteneğinin test edilmesine fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin, 18 Nisan 1951 tarihinde Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak başlayan entegrasyon süreci geçirdiği aşamalardan sonra bugünkü haline ulaşmıştır. Düşünsel altyapısının oluşumundan itibaren, dünyada bir örneği bulunmayan Avrupa Birliği sistemine dönüşen bu yapıyı doğru bir biçimde kavramak, sonuca ulaşmak için son derece önemli görülmektedir. Ancak özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren küresel bir yapıya dönüştürülmek için çabalanan dünyamızda, gelinen bu aşamada, değil Avrupa Birliği gibi daha önce örneği görülmemiş

bir sistemi, son derece basit görünen konuları bile açıklamak için tek disiplin, belirli uzmanlık alanları ya da teorik düşünce yapıları yeterli olmayacaktır. Örneğin, olayları ve konuları doğru kavramak için bazen iç siyasal yapı ögeleri, bazen karşılaştırmalı siyasi yapılar öne çıkabilir. Bazen kronolojik sıraya riayet elzem iken, bazen daha en başından varılacak noktayı görmek gerekebilir. Ekonomik refahın her şeyin üstünde görüldüğü toplumsal yapılar ile ulus kimliklerini hiçbir şeye değişmeyen toplumların sosyolojik ve psikolojik temelleri bilinmeden varılan sonuçlar gerçekle ne kadar örtüşebilir?

Öte yandan, Avrupa Birliği'nin dinamik yapısı, bu konudaki çalışmaların büyük bir kısmını, daha araştırma aşamasında bile "eski" hale getirmektedir. Bu durumda, hemen hiçbir çalışmanın Avrupa Birliği'nin son durumunu yansıtma olanağı bulunamayacağı açıktır. Ne var ki, her yeni gelişme Avrupa Birliği ile ilişkili geniş bir tarihsel birikim, kapsamlı bir mevzuat oluşturmakta ve bunlar da gelecekteki Avrupa Birliği tartışmalarına ışık tutmaktadır. Bununla birlikte, devletlerin bir araya gelerek hem ulusal ekonomik ve siyasal sistemlerini birbirlerine göre yeniden düzenlemeleri, hem de birlikte yeni sistemler oluşturmaları, bu alanda çalışma yapmayı giderek daha zor hale getirmektedir. Artık neredeyse hiçbir araştırmacının Avrupa Birliği'ni bir bütün olarak uzmanlığı içinde değerlendirmesinin olanağı kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle Avrupa Birliği, tek bir kişinin uzmanlık alanına sığdırılamayacak kadar geniş kapsamlı bir oluşum haline gelmiştir.

Avrupa Birliği, bütün sorunları ve ilginç kuruluş serüveniyle birlikte sosyal bilimciler için keşfedilmeyi bekleyen gerçek bir hazine durumundadır. Ulus, ulus-devlet, anayasa, anayasacılık, halk, yurttaşlık, demokrasi, egemenlik, kimlik, ulusal kimlik, vb. daha birçok kavram, Avrupa Birliği ile birlikte uzun süredir doğruluğu kendinden menkul bu kavramların tarihselliğinin anımsanmasıdır. Tıpkı derslerde sordukları sade ama sıkı sorularla hocaları doğru bildiklerinden emin oldukları konularda bile duraksatan, onları bu konuları yeniden düşünmeye yönelten zeki öğrencilere benzer biçimde, Avrupa Birliği süreci bizi doğruluğundan emin olduğumuz bütün kavramları ve konuları bir kez daha düşünmeye zorluyor.

Bu nedenleri göz önüne alarak biz çalışmamızda, gelişimini kendi tarihsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal entegrasyon sürecini disiplinler arası bir yaklaşımla ve konunun açıklanmasına fayda sağlayacağını değerlendirdiğimiz her türlü düşünce akımının teorilerinden yararlanarak ortaya koymaya çalışacağız. Amacımız belirli bir sistem dâhilinde konuyu sorgulayarak, önce olguyu tam olarak kavramak, sonra da muhtelif etki unsurlarıyla birlikte onu açıklamayı denemektir. Çalışmanın disiplinler arası niteliği burada kendini gösterecektir.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri hariç, üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında bizi bu incelemeye iten kalkış noktamızı belirterek, amaç ve kısıtlamalarımız çerçevesinde konumuzun çözümlenmesinde kullanılacak metot hakkında bilgi verilecektir.

Birbirinden ayrı olarak kurgulanmış ama çözümlememiz için aynı düzlemde birleştirilecek olan üç bölümün Birincisinde, "Avrupa Birliği'nin Kendine Özgülüğü" ve "Avrupa Birliği Sistemi" adı altında sunulan iki ana başlıkta "Nedir Bu Avrupa Birliği?" sorusunun cevabı araştırılmaya çalışılmıştır. Bunun ortaya koyulması için de, öncelikle Avrupa Birliği'nin kendine özgülüğü üzerinde durulmuştur. Birliğin uluslarüstü tek kurumsal yapı olması, üye ülkelerin ulusal çıkarlarının Birlik bünyesinde yeniden tanımlanması ve bu bağlamda ortak çıkar "iradesi" ile ulusal egemenliğin bir "üst otoriteye devri", çalışmamızın Avrupa Birliği tanımının temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği'nin uluslarüstülüğü ve kendine özgülüğü, işlevselliği tarihsel bir gerçektir. Bu bakış açısı ile "nev'i cinsine münhasır" (sui generis) Avrupa Birliği ortaklığının bugünlere gelmesinde önemli bir kaynak oluşturan düşünsel temelleri kronolojik yapıya dikkat edilerek incelenmiştir.

"Avrupa Birliği Sistemi Öncesi Avrupa'nın Siyasal Yapısı" başlığı altında yine kronolojik yapıya özen gösterilerek Yüz Yıl Savaşları'ndan başlanarak, İspanya'nın Birliğini Sağlaması, Rönesans ve Reformasyon'un etkileri değerlendirilmiş, Seksen Yıl Savaşları ve Hollanda'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanması ile Otuz Yıl Savaşları kapsamında süren Avrupa'daki güç mücadelesi ve sonunda varılan Westphalia Barışı'na kadar ulaşmıştır.

1789 Fransız Devrimi'nin de Avrupa Birliği'ne giden yoldaki önemine değinildikten sonra, aynı dili konuşan topluluklar arasındaki dağınıklığı ortadan kaldırarak Avrupa devletler sisteminde önemli bir değişim meydana getiren "İtalyan ve Alman Ulusal Birliği'nin Kurulması" konusu değerlendirilmiştir.

Küresel Emperyalist Yarış'ın (1871-1908) başlamasıyla Avrupa'nın dönüşüm ve uyumunun sona ermesi vurgulanarak yeniden bloklaşmaya giden yol irdelenerek, Fransız ihtilali ve bir çeyrek yüzyıl süren ihtilal savaşlarının, müteakip yüzyıl içinde meydana getirdiği gelişmelerin devamlı ve tabii bir sonucu olarak görülebilecek Birinci Dünya Savaşı Dönemi (1908-1918) değerlendirilmiştir.

Çalışmada Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na özel bir önem verilmiş, savaşların yıkıcılığı ve korkunç yüzü detaylarıyla verilmeye çalışılmıştır. Çünkü tarihsel bir gerçeklik

olarak ortadadır ki, Avrupa Birliği'nin yüzyıllar boyunca süren düşünsel altyapısı bu savaşların ortaya çıkardığı sonuçların insanların zihinlerindeki kabul edebilirlik sınırlarını aşması ile hayata geçirilme şansı bulmuştur. Bu, iki açıdan önemlidir: birincisi Avrupa Birliği'nin temellerinin atılması sonucunu doğurmuş olmaları, ikincisi bu coğrafyada yaşayan insanların artık o günlere dönmeme iradesinin temelini oluşturmaları.

Bütün yıkıcı sonuçlarına rağmen İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da büyük değişiklikler ve gelişmeler meydana getirmiş, Avrupa Birliği'ne giden yolda atılan ilk somut adımlar bu süreçte ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında Avrupa Birliği'nin Kuruluşu, Gelişme ve Genişlemesi incelenmiş olup, bu kapsamda, bütünleşmenin sosyal ve siyasal nedenleri değerlendirildikten sonra Paris Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla başlayan sürecin, Roma Antlaşmalarıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve EURATOM'un kurulmasıyla nasıl bir "siyasal" birleşmeye yöneldiği belirtilmiştir.

Avrupa Birliği'nin gelişmesindeki kronolojik düzene uygun olarak sırasıyla, Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Lizbon Antlaşması Nihai Senedi (Final Act) temel özellikleri ve önemleri bazında incelenmiştir.

Birinci Bölümün ikinci ana başlığında Avrupa Birliği Sistemi "Avrupa Birliği Nedir?" sorusu bağlamında tartışılmıştır. Bu kapsamda; Ortak Değerlerin Korunması, Uluslarüstülük ve Değer Dağıtımı Sistemi, Gönüllü Bütünleşme ve Farklılıkta Birleşme ile Esnek Yaklaşım ve Muafiyetler konusunda detaylı inceleme ve değerlendirmeler sunulmuştur.

Avrupa Birliği sisteminin çekirdeğini "ortak değerlerin korunması" düşüncesi oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyu aynı bölgede yaşamış bu insanların geliştirdikleri geniş bir ortak kültür, gelenek, görenek ve yaşam şekli yani "ortak değerler" bulunmaktadır. İşte Avrupa Birliği'nin kuruluş temelini de bu ortak değerler oluşturmaktadır. Ortak değerlerin korunması düşüncesi Avrupa Birliği, uluslarının kendi aralarındaki çatışmaları ortadan kaldırdığı gibi günlük yaşam, sosyal çevre, ekonomik yaklaşım ve dış politika konusunda da birlikte davranmaya yönlendirmektedir. Bu nedenle çalışmamızda, Avrupa Birliği Sistemi'nin ortak değerlerin korunması, uluslarüstülük ve bir siyasal sistem olarak değer dağıtımı sağlaması, üyelerin gönüllü bütünleşme ve farklılıkta birleşme iradeleri ile esnek yaklaşım ve değişik konulardaki muafiyetleri de bir sistem dâhilinde tartışılmıştır.

Avrupa Birliği "Kurumsal Yapısı ve Çalışma Sistemi (Yönetim Organları)" hakkında bilgiler verildikten sonra, bir düzen çerçevesinde Avrupa Birliği üye devletlerinin birlik içindeki etkinliklerine değinilerek, özellikle Almanya'nın durumu değerlendirilmiştir.

Daha sonra Avrupa Birliği'nin zaman içinde kazanılan değerleri (müktesebatı)[1]: insan Hakları, Temel Özgürlükler, Hukukun Üstünlüğü ve Demokrasi, Ortak Politikalar ve Getirdikleri, Sosyal Yapı ve Ekonomik Refah, Avrupa Vatandaşlığı ve Ortak Para, Gümrük Birliği ve Ortak Dış Politika başlıkları altında ortaya konularak "Avrupa Birliği nedir?" sorumuza cevap aranmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümde, Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin ifade ettiği "hegemonya" kavramının tarihsel, epistemolojik ve ontolojik temellerini, değişik tanım ve teorilerini incelemenin, çalışmamızın teorik temellerinin ve metodolojisinin anlamlandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülerek, hegemonya kavramının analizi yapılacaktır.

Hegemonya denildiğinde akıllara ilk gelen isim Antonio Gramsci olmakla beraber, kavramın pek çok kesimce ele alındığı ve farklı tanımlamalara sahip olduğu görülmektedir. Hegemonya kavramına yönelik geliştirilen teoriler, üç temel okul yani realist/neorealist, kurumsal liberalizm ve eleştirel ekol çerçevesinde incelenip, kavramın her bir okul açısından kazandığı anlamlar, epistemolojik ve ontolojik temelleriyle derinleştirilerek analiz edilecektir.

Çalışmamızda, Avrupa Birliği'nin kuruluş ve gelişiminin açıklanmasında her ne kadar kurumsal liberalizmin düşüncelerinden faydalanılacaksa da, hegemonyanın incelenişinde eleştirel okulun kanıtları benimsenerek analiz yapılmaya çalışılacaktır. Çünkü asıl hedefimiz Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin ifade ettiği "hegemonya" kavramının içeriğine anlam kazandırmaktır. Tarihsel bir teori olan eleştirel teori, problem çözücü teorilerin değişmezlik varsayımının aksine zaman içinde ortaya çıkan değişimi inceler. Dünya düzenini açıklamada eleştirel bakış açısı daha açıklayıcıdır. Eleştirel teori, deneysel yollarla elde edilen bilginin tek doğru olduğunu epistemolojik olarak reddeder. Çalışmamızda hegemonyanın baskı unsurlarından çok rıza unsurunu içereceği düşünüldüğünden, eleştirel okulun yaklaşımının erişmek istediğimiz noktaya varmada bize önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Dünya hegemonyasının siyasal, iktisadi ve toplumsal yapıyı tarihsel olarak da kapsayacak şekilde tanımlanması amacıyla, bir hegemon güç olarak tarih sahnesine

[1] Avrupa Birliği Müktesebatı, Ek olarak hazırlanarak, çalışmanın sonunda sunulmuştur. Bkz. Ek-1

çıkan Birleşik Eyaletler (Hollanda), İngiltere (Büyük Britanya) ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemon olma süreçleri, hegemonyanın bir ülkeden diğerine geçişinin ve olası gerileyişinin sistemde yol açacağı etkileri de kapsayacak şekilde incelenecektir.

Daha sonra uluslararası ilişkilerde hegemonya, emperyalizm ve imparatorluk kavramları belli başlı düşünce okullarının bakış açıları çerçevesinde incelenip, karşılaştırıldıktan sonra, "Avrupa Birliği çatısı altında bir hegemonya" düşüncesinin nasıl bir anlamda ele alınması gerektiği tartışılacaktır.

Çalışmamızın Üçüncü Bölümünde, Avrupa Birliği'nin denge-denetim mekanizması ile meşruiyet sağlama yeteneği, AB üyesi iki ülke olan Almanya ve Polonya'nın tarihsel ve güncel ilişkileri bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu test bize ortaya koyduğumuz Avrupa Birliği siyasal sisteminin, denge ve denetim mekanizması ile ortaya koyduğu entegrasyonun, tarihte ağır düşmanlıklar yaşamış iki ulus üzerindeki yansımalarını tespit etme fırsatı verecektir.

Bu bölümde başlangıçtan günümüze Almanya-Polonya ilişkileri ele alınacaktadır. İki ülke ilişkilerinde başlangıç noktası olarak, Almanya'nın Polonya üzerine faaliyetlerine başladığı III. Lothar Supplinburg (1075 - 1137) (Saksonyalı Lothar) döneminde 200 yıldan fazla sürecek olan "doğuya açılım" hareketi alınmıştır. Almanya'nın ve Doğu Avrupa'nın siyasal, sosyal ve ekonomik değişime uğradığı bu dönemde, Polonya Alman nüfuz alanına girmiş ve Hıristiyanlığı kabul etmeleri sağlanmıştır.

Özellikle 1386'da Litvanya ile birleştikten sonra güçlenen Polonya'nın, Prusya, Rusya, Çekya, İsveç ve Osmanlı imparatorluğu ile egemenlik çatışmalarına, özellikle, Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan, Prusya (bugünkü Almanya'nın temeli) ve Rusya devletleri ile oluşturduğu denge unsuruna değinilerek, konunun açıklanmasına fayda sağlanmaya çalışılacaktır.

Birinci Dünya Savaşı başına kadar Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın işgal idaresinde yaşayan Polonya'nın, savaşın sonunda, 28 Haziran 1919 tarihli Versailles Antlaşması ile nihayet bağımsızlığını elde etmesine değinildikten sonra, ikinci Dünya savaşındaki işgallere yer verilecektir.

Polonya'nın Avrupa Birliği'ne bakışı ve Birlik ile ilişkileri değindikten sonra çalışmamızın kaynağını oluşturan soruya dönülerek, bağımsızlığına ve ulus devlet kimliğine bu kadar önem veren Polonya'nın tarihsel ilişkilerinde hiç de güzel anılar olmayan Almanya hakkında; "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe,

sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır" şeklindeki beyanı, Avrupa Birliği'nin denge ve denetim mekanizmaları ile meşruiyet sağlama yeteneğinin, gerçek dünyadaki tezahürü olarak değerlendirilerek çalışma tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KENDİNE ÖZGÜLÜĞÜ

Avrupa Birliği, özellikle kıta Avrupa'sı bölgesinde yaşayan ulusların yüzyıllar boyunca birbirleriyle kurdukları ilişkiler sonucu ortaya çıkan çatışmaların, savaşların, kaybedilen değerlerin, yaşanan acıların tecrübesi ile aynı coğrafya içinde yaşamaktan başka seçenekleri olmayan bu insanların birlikte hareket edebilme becerisi kazanarak, hem kendi aralarındaki çatışmalardan kaçınmak hem de ekonomik ve sosyal refah seviyelerini yükseltmek hedefiyle kurulmuş *uluslarüstü*[2] benzersiz bir sistemdir."[3]

1.1. Avrupa Birliği'nin Benzersiz Yapısı ve Sistemi

Avrupa karmaşık (kompleks)[4] bir bütündür ve en başta gelen özelliği de en büyük çeşitlilikleri, birbirlerine karıştırmadan bir araya getirmesi, karşıtları, birbirlerinden ayrılamayacak şekilde birleştirmesidir.[5]

Avrupa Birliği, başlangıçta 6 üye ülkenin (halen 28 üye ülke bulunmaktadır) bir araya gelerek, ülkelerin egemenlik yetkilerini devrettikleri alanlarda politika üreten ve uygulayan siyasi, ekonomik ve kültürel bir uluslarüstü bütünleşmedir. AB tarihte benzeri bulunmayan bir bütünleşme süreci olduğu gibi, işleyişi ve yapısı bakımından da özel bir alana işaret etmektedir. Uluslararası sistemin işleyişine bağlı olarak sürekli değişen, yeni sorunlarla karşılaşan, bu sorunları ortadan kaldırma mücadelelerine zemin olan ve böylece kendisini tanımlanabilir güçlü bir oyuncu olmaya hazırlayan Avrupa Birliği, bu haliyle karmaşık ve uzun soluklu özel bir işbirliğidir. İşbirliğinin yoğunluğunu artırmaya yönelik faaliyetler ile üye sayısının çoğalmasından kaynaklanan sorunlara çözümler

---

[2] Dünyada örneği sadece AB olan bu uluslarüstü toplulukta ulus devletler sorumluluklarından (egemenlik haklarından) bazılarını ortaklaşa oluşturulan bir organa devreder. Üye devletlerin arasında sıkı ve sürekli bir bağ kurulur. Buna göre, oluşturulan ve ulus devletlerin bazı yetki ve egemenliklerini devrettikleri organ, üyelerin tamamını bağlayıcı kararlar alabilir. Entegrasyon kavramı karşılıklı bağımlılık, ortak yararlar ve işbirliği ortamının oluşumuna işaret eder. Raymond F. Hopkins, Richard W. Mansbach, Structure and Process in International Politics, New York: Harper & Row Publishers, 1973, s. 279.

[3] Bugünkü Avrupa Birliği'nin, tek bir iradeye bağlı "uluslarüstü bir sistem modeli" olduğu ve genel düşüncenin aksine, başlangıçtan itibaren sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir birlik olduğu; Türkiye'de ilk defa İbrahim S. Canbolat tarafından 1987-1992 yılları arasında hazırladığı doktora tezinde adı konularak tanımlanmıştır. Sonraki yıllarda bu söylemin yaygın olarak kullanılması, tezin teyit edilmesi anlamındadır.

[4] "Birlikte oluşmuş şey" anlamında.

[5] Edgar Morin, Avrupa'yı Düşünmek, Birinci Baskı, İstanbul: Afa Yayınları, Aralık 1988, s. 27.

arama durumu, birbirine eklemlenen bütünleşme faaliyetleri olarak dinamik bir Avrupa Birliği ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği, bir federasyon değildir, ancak basit bir uluslararası organizasyondan da çok daha fazlası, uluslarüstü bir yapılanmadır. AB, Birlik üyesi devletlerin belirli alanlardaki egemenlik yetkilerini ortaklaşa kullanma iradesinden doğmuştur. Bu uluslarüstü örgütlenme modelinde ulus-devletler esas aktör olma özelliklerini Avrupa Birliği kurumlarıyla paylaşmaktadırlar. Birliğin birçok özelliği gibi, Birlik bünyesinde egemenliğinin doğası, geleneksel sistemlerle mukayese ettiğimizde tamamen farklı ve kendine has bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir."[6]

Avrupa Topluluğu'nun oluşumu sırasında hedef ve strateji konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmış ama neticede bir Süper Avrupa Devleti yerine, ulusal devletlerin dönüşümü yoluyla sağlanacak bir bütünleşme yeğlenmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun doğması ile başlayan bütünleşme süreci, 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun fiilen kurulmasıyla gelişme göstermiştir. 1967'de Avrupa Toplulukları ortak Konsey ve ortak Komisyona bağlanarak kendi aralarında kısmen birleştirilmişlerdir. Ekonomik alandaki bu uluslarüstü bütünleşme, esasen siyasal birliği temellendirecekti. Çünkü, "siyasal entegrasyon ancak sosyal ve ekonomik entegrasyonu içerdiği ölçüde", gerçekleşme şansına sahipti. O nedenle, Avrupa Ekonomik Topluluğu burada en çok ilgi gören çekirdek alanı oluşturuyordu. Hiçbir ekonomik sektör de Avrupa Topluluğu Otoritesinden bağımsız değildi. Avrupa Birliği, otoriter yani "emredici" değer dağıtımını gerçekleştiren bir siyasal sistemdir. Böyle bir sistem, "siyasal entegrasyonun en güvenilir göstergesi sayılmaktadır".[7]

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan bütünleşme hareketi, uluslarüstülük (supra-nationality) prensibini başlangıçtan itibaren kuruluş esası olarak bütünleşme girişiminin temeline yerleştirerek Avrupa'da ulus-devlet modelini aşan siyasi bir birliğe ulaşmayı hedef olarak kabul etmiştir. Bu bütünleşme, aynı zamanda, ulus devletlerin ortadan kalkmasına da yol açmamaktadır. Üyeler bir taraftan ulus-devlet olarak varlığını devam ettirirken diğer taraftan hep birlikte kurucu antlaşmalarda belirlenen alanlarda ulusal egemenlik yetkilerinin bir kısmını ortak havuza devrederler ve

[6] Geniş bilgi için bkz. İbrahim S. Canbolat, Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslarüstü Sistemle Ortaklık, 6. Baskı, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, Eylül 2014.
[7] Canbolat, 2014: 119-120, 124.

bu yetkiyi AB'nin kurumları üye ülkeler adına kullanır. İşte çalışmada sürekli ifade edeceğimiz, Avrupa Birliği'nin uluslarüstü yapısının temeli budur.

Edgar Morin Avrupa'nın kendine özgülüğünü "ölüm ve kalım, özgürlük ve köleleşme, kimlik ve kimlik sorunlarının bu kadar çarpıcı, belirsizliklerle dolu ve hayati bir biçimde içimizde, biz Avrupalıların topraklarında birbirlerine kenetlenmesi, eşine az rastlanan bir durumdur"[8], şeklinde ifade etmiştir. Avrupa Birliği de bu karmaşıklığın içinden doğmuştur ve yine bu nedenle başka bir örneği bulunmamaktadır.

Avrupa'nın özünü arayacak olursak bunun, mikroplarından arındırılmış ve silikleşmiş bir "Avrupa ruhu"ndan başka bir şey olmadığını görülür. Onu en iyi yansıtan özelliğini yakaladığımızı sandığımızda, bunun en az onun kadar geçerli bir başka Avrupalılık özelliğini göz ardı etmek demek olduğunu anlarız. Nitekim Avrupa hukuktur, diyemeyiz[9], çünkü o aynı zamanda ezmedir, baskıdır; Avrupa'nın maneviyatçılık demek olduğunu söyleyemeyiz çünkü o aynı zamanda maddeciliktir; Avrupa ölçü demekse, ölçüsüzlük, yani *ubris* de aynı derecede Avrupalı bir özelliktir; Avrupa akıl demek ise akıl düşüncesinin kendi de dâhil olmak üzere, efsane en az onun kadar Avrupalılık demektir.[10]

Yani Avrupa bir çeşitlilik demektir. Bu çeşitlilik Avrupa'nın coğrafi tanımlamasında da karşımıza çıkmaktadır. Avrupa ya da Avrupa Birliği hangi politik, kültürel ve coğrafi sınırlara sahiptir? Bu sınırlar belli midir?[11]

1.1.1. Avrupa'nın Sınırları

Fenike uygarlığında "güneşin battığı ülke" ya da "batı ülkesi" anlamında kullanılan Europa, günümüzdekine benzer biçimde sınırları belirli olmayan bir coğrafi bölgeyi ifade etmiştir.[12] Bu coğrafi bölge için, siyasal ya da "konjonktürel gerçekliğe"[13] göre, değişik zamanlarda değişik tanımlamalar yapılmıştır.

---

[8] Morin, 1988: 30.

[9] Yine de, taşıdığı bütün eksikliklere karşın, Avrupa'yı bir hukuk devleti ve demokratik siyaset kültürünün beşiği diye tanımlamak, Avrupa düşüncesini açıklarken doğru bir başlangıç noktasıdır. Avrupa ve AB ile ilgili tartışmalarda bu iki ölçüt geçerlidir. Bunun dışına çıkan her ölçüt arayışı, eğer ideolojik değilse, boşuna olacaktır(Çelebi, 2002: 53.).

[10] Morin, 1988: 33.

[11] Canbolat, 2014: 15.

[12] Beril Dedeoğlu, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, 1.Baskı, İstanbul: Boyut Kitapları, Ekim 2003, s. 20; Jorge Semprun, Dominique De Villepin,, İstanbul: Avrupa İnsanı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005, s. 4.

[13] İbrahim S. Canbolat tarafından, son yıllarda bir tür kavramsal açıklama çerçevesi ya da yaklaşımı olarak geliştirilmektedir. Konjonktürel Gerçeklik'te konunun ya da içeriğin ne olduğundan çok, nasıl olduğu, niçin öyle olduğu önemlidir. http://www.haber7.com/yazarlar/prof-ibrahim-s-Canbolat/740607-her-gerceklik-gercek-degildir 05.05.2011; İbrahim S. Canbolat, "Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe", Marmara Journal Of European Studies, Volume 26, No: 2, 2018, s. 163.

Doğu ve Batı kavramları, Avrupa'yı bir baştan öbür başa kat ederken birbirlerine karışan çok karmaşık kavramlardır. Doğu, hem Avrupa'nın doğusunu hem de Büyük Doğu kabul edilen Asya'yı içine alır. Batı ise hem Avrupa'nın doğusunu ve batısını, hem Amerika'yı hem de bir bakıma Uzak Doğu ile Uzak Batının birbirlerine kavuştukları yer olan Japonya'yı içine alır. Avrupa, Avrupa olarak kalmayı sürdürürken içinde hem doğu hem de batı kutbunu barındırır ve Doğu ile Batının birbirleriyle ilişkiye girmelerini, diyalog kurmalarını, birbirlerini kültürel yönden karşılıklı olarak beslemelerini sağlar.[14]

Tarihsel Avrupa'yı coğrafi sınırlarıyla tanımlamak mümkün değildir. Aynı şekilde coğrafi Avrupa kapalı ve istikrarlı tarihsel sınırlarla da tanımlanamaz. Ama bu hiçbir zaman Avrupa'yı çevresi içinde eritmek gerektiği anlamına gelmez. Bunun anlamı, her önemli kavram gibi Avrupa'nın da değişken ve belirsiz olan sınırları yerine, onu oluşturan ve özgünlüğünü yaratan şeyle tanımlanması gerektiğidir.

Avrupa gerçek sınırlardan yoksun bir yer olmakla kalmaz. Kendi içinde coğrafi bir bütün oluşturmaktan uzaktır. Bu açıdan özgünlüğünü, deyim yerindeyse, coğrafi birliktelikten yoksun oluşunda aramak gerekir. Yarımadanın iç kısımları hem rölyefin parçalanması hem denizle karanın çok çeşitli biçimlerde iç içe geçmeleri hem de iklimlerin farklılığının sonucu olarak olağanüstü bir peyzaj çeşitliliği gösterir. O halde Avrupa'nın tarihsel bir bütün olmasını gerektiren herhangi bir nedenden söz edilemez. Ama o yine de bir bütün olmuştur. Bu bütünlük nerede yatar? Ne zaman, nasıl oluşmuştur?[15]

Anlaşılan odur ki, Avrupa kendi dışındakilere yönelik ilişkinin/algılamanın türüne, dünyadaki uygarlık mekânına göre bir aidiyet alanı belirleyebilmektedir. Bu durumu, Napolyon'un "Avrupa Pireneler'de başlar" sözünde, Metternich'in Asya'yı Landstrasse'de –Viyana çevresinde- başlatan politikasında ve son olarak da Soğuk Savaş döneminde ötekilerin sınırının Polonya'da başlatılmasında çok açık bir şekilde görebiliriz. Pireneler'in sınır olmasında öteki, Endülüs Emesilerinin yönetiminde olan "Müslüman" İspanya iken Metternich'in sınırlarını belirleyen öteki Viyana önlerine kadar gelen Türkler oluşturmuştur. Soğuk Savaş döneminde de komünist tehlike "öteki" olmuş ve Avrupa sınırları Demir Perde ülkesi Polonya'da sonlandırılmıştır.[16]

Coğrafi sınırların dışında Avrupa'nın ne olup ne olmadığına dair bütün ölçütler tarihseldir. Bizans'a karşı Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Avrupa, Araplara

[14] Morin, 1988: 69.
[15] Morin, 1988: 36-37.
[16] Canbolat, 2014: 7.

karşı Avrupa gibi sürekli kurulup bozulan ittifaklar Avrupa'nın ne olduğuna dair ele gelir hiçbir kanıt sunmuyor. Bir Avrupa ırkından söz edilemeyeceği aşikârdır. Bir zamanlar Hristiyanlığın Avrupa'yı birleştiren ortak bir din kültürü olduğundan söz edilebilirmiş gibi görünse de, Bizans ve Rum Ortodoksluğu ile Katolikler arasındaki amansız düşmanlık, Reformasyon döneminde Protestanlığın ortaya çıkışı ve din savaşları ortak bir din kültürünün şekillendirdiği bir Avrupa'nın da hayal mahsulünden öte bir anlam ifade etmediğini gösteriyor.[17]

Morin'e göre, Avrupa'yı tanımlamanın bir başka zorluğu da şuradan kaynaklanır: Dünya üzerinde kurduğu egemenlik sırasında Avrupa tohumlarını onun her yanına saçar. Dünyayı Avrupalılaştırırken, Avrupalılığı da evrenselleştirir. İşte bu nedenle Avrupa'ya özgü olan şey artık Avrupalının tekelinde değildir: Ulus-Devlet, Demokrasi, Hümanizma, Akılcılık, Bilim, Teknoloji, Sanayi, Kapitalizm, Sosyalizm, bütün bunlar, Avrupa'da doğmuş ama onun sınırlarını aşmış kavramlardır. Bir bakıma Avrupa, bütün dünyaya "öncülük etmiş" ve onu bildiğimiz dünya "yapmıştır.[18]

1.1.2. Avrupa Kimliği

Kimlik, insan topluluklarına özgü bir varoluş olgusu olarak zaman içinde etkisini gösteren objektif ve sübjektif unsurlarla gelişir. Kimlik, varlığın sürekliliği ile ilintili bir etkileşim sürecinde kendisini diğerlerinden ayırt edici özelliğini meydana getirir. Kimlik oluşumu/edinimi, dinamik ve sürekli bir toplumsal (ulusal ya da uluslararası) alışveriş ortamında gelişir.[19]

Avrupalının, Avrupalılık fikrine, coğrafi anlamda değil, bir zihniyet olgusu etrafında yaklaşmayı öğrenmesi, uluslarüstü bir kimliğe ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Tek Avrupa veya Avrupalı kimliği bugün Avrupa Birliği özelinde, özellikle de anayasal birlik üzerinden tartışılmaktadır. Bugün Avrupalılık kimliği, geçmişte hiçbir dönemde önemsenmediği kadar önemsenmekte ve böyle bir kimliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kimliğin ortaya konmasında kuşkusuz Avrupa'da yaşanan tarihsel, sosyal, kültürel gelişmelere bakılmakta ve bunların ortak bir paydası bulunmaya çalışılmaktadır.[20]

11. yüzyıla kadar Hıristiyan dünyası (Avrupa) ile İslam dünyası birbirlerini yakından tanımazlar. İslamiyet'in Arabistan'dan Doğu Akdeniz'e doğru genişlemeye başladığı 7. ve 8. yüzyıldan itibaren Avrupa, politik anlamda kendini güvenceye almak

[17] Aykut Çelebi, Avrupa: Halkların Siyasal Birliği, Birinci Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 49-50.
[18] Morin, 1988: 69.
[19] Canbolat, 2014: 5.
[20] Meryem Koray, Avrupa Toplum Modeli Sosyal Bütünleşme Mümkün Mü?, 2.Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, Haziran 2005, s. 26.

amacıyla, jeopolitik bir karar alarak, Antakya ve Atina merkezli (deniz ağırlıklı) konumlanışını değiştirerek, kuzeybatıya yönelir. Böylece, Avrupa, Charlemagne öncülüğünde, belki de ilk (kayda değer) politik kimliğini edinmiş olur. Aynı zamanda, genellikle varsayılanın dışında kalan, kültürel beşeri ilişkiler de başlar. Bu kapsamda Hristiyan Avrupa dünyasından bazı kişiler Müslüman Doğu ile çeşitli vesilelerle birlikte olurlar ve "alışveriş" yaparlar. Bu kimi zaman basit bir ticari alışveriş olurken, kimi zaman da İslam dünyasında bilimsel deney ve ölçme-değerlendirme teknikleri ile tıp alanında yoğunlaşan bir etkinliğe dönüşmüştür."[21]

Hentch, 9. ve 10. yüzyıllarda Avrupa'da, "bilgisi kıt din adamları ve kaba saba askeri şefler"in, karşılarında -İslam dünyasını kastederek- "politik birliği bozulmuş olduğu halde tam bir refah içinde, parlak bir uygarlık" bulduklarını ifade eder. Ona göre, "Batı'da, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Rönesans'ın ilk belirtilerine uzanan uzun geçiş dönemini belirttiği kabul edilen Ortaçağ kavramının, birçok tarihçi tarafından hala Akdeniz dünyasının tamamını içine alacak biçimde kullanılması dil yanlışlığıdır". Ortaçağ kavramı, Hentch'e göre, "taşıdığı gerileme ve içine kapanma düşüncesiyle, İslamiyet'in ve Arap uygarlığının yükselişini yansıtmaktan tamamen uzaktır. İslamiyet'le kurulan bağlantılar sonucu en yontulmamış toplumlar bile ticaret, savaş ve politika aracılığıyla ve de Katolik Kilisesi'nin gazabına ve yasaklarına karşın, her zaman kabul etmeksizin, hatta bazen farkında olmaksızın, bilim ve sanatlarının büyük bir kısmını alarak bu daha gelişmiş toplumlardan yavaş yavaş beslenirler. Bir yanda, özellikle askeri güçlerinden destek alan Hıristiyan prensler ve yeni krallıklar, diğer yanda ise, bilimde ve ekonomik kalkınmada güçlü, ancak iç karışıklıklar ve bölünmelerle zayıf düşmüş parlak bir uygarlık. Montgomery Watt, Avrupalıların İslam dünyasından etkilenmelerini, Avrupa kimliği için sakıncalı görmez. Hentch, bu devreyi Avrupa'nın "entelektüel uyanış dönemi" olarak değerlendirir. Ona göre, "Hıristiyan düşünürlerin merakı, ustaları olan Müslüman düşünürlerin merakıyla yanı anlayıştan kaynaklanıyordu. Çünkü bunlar birçok bakımdan bal gibi de Batı'nın 'eğitmenleri' olmuşlardır".[22]

Avrupa'nın kimliği, tarihsel süreçte öteki topluluklarla ilişkili konumuna bağlı olarak gelişen ve değişen değer yargılarıyla yoğrulmuş, ama özellikle kendi dışındakilere yönelik duruşunda, belirli ve her zaman geçerli bir biçim alamamıştır. Bunda kendini ve ötekini, beşeri kazanım ve kültürel-uygarlık değerlendirmelerine bağlı olarak olumlama/olumsuzlama tercih ve eylemlerinin payı büyüktür. Avrupa ile özdeşleşen ne

[21] Canbolat, 2014: 10-11.
[22] Canbolat, 2014: 10-11, aktarma, Thierry Hentch, Hayali Doğu, Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Bakışı, İstanbul: Metis Yayınları, 1996, s. 48-49.

bir belirgin kültürel aidiyet alanı ne de değişmez "uygarlık mekânı" söz konusudur. Avrupa, her zaman kendini uygarlık merkezine yakın, hatta onun tam ortasında olacak tarzda konumlandırmak için ne gerekiyorsa onu yapmıştır. Öyle olunca da karşımıza bazen kendisiyle çelişen koşut, zaman ve mekân içinde farklı jeopolitik özellik ve kültürel değerlerle donanmış bir Avrupa kimliği söz konusudur.[23]

Burada, "kültür" ve "uygarlık" terimlerine de değinmek uygun olacaktır. Örneğin Morin, Avrupa'nın Yahudi-Hıristiyan-Yunan-Latin özünden söz ederken "kültür"; hümanizma, akılcılık, bilim ve özgürlükten söz ederken de "uygarlık" kavramlarını kullandığını belirtir. O'na göre, Fransızcada sık sık aynı anlama gelen bu iki sözcük, Alman düşüncesinde birbirlerinden kesin olarak ayrılmışlardır; kültür, bir topluma mahsus olanı, tekilliği temsil eder oysa uygarlık toplumlar arasında, geçişgenliği, alma vermeyi de ifade eder. Bu anlamda kültür genlere özel olan, uygarlıksa genelleştirilebilir olan demektir; kültür kendi kaynaklarına dönerek ve tekil ilkelerine sadık kalarak, uygarlıksa kazanımlarını biriktirerek, yani ilerleyerek gelişir.[24]

Modern Avrupa'nın bir altüst oluşun ürünü olduğunu ve başlangıcından günümüze, hiç durmadan bir dizi altüst oluş yaşadığını söyleyebiliriz: Devletler Avrupası'ndan Ulus-Devletler Avrupası'na, "güçler dengesi" Avrupası'ndan düzeni bozulan, iplerinden boşanan Avrupa'ya, ticaret Avrupası'ndan sanayi Avrupası'na, doruktaki Avrupa'dan uçuruma yuvarlanan Avrupa'ya, dünyanın hâkimi olan Avrupa'dan vesayet altında bir bölgeye dönüşen Avrupa'ya geçişler bu tür altüst oluşların örnekleridir. Onun için Avrupa'nın kimliği bu altüst oluşlara rağmen değil, bu altüst oluşların içinde tanımlanabilir. Bu kimlik her şeyden önce, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın her şeyi silip süpüren kasırgasına kadar Avrupa tarihine damgasını vuran ve sadece ona özgü olan o olağanüstü, giderek hızlanan devinimde aranmalıdır.[25]

Avrupa kültürü, milliyetçiliklerin azdığı ve ön plana çıktığı dönemlerde bile, milletlerin üstündedir, onları aşar. Ancak onları görmezlikten geldiği de söylenemez. Avrupa'nın felsefe, edebiyat, sanat tarihleri içinde ulusal tarihler oluşur; birbirleriyle dirsek teması içindedirler ama her birinin ağır basan karakterleri ya da başkalarından çok üstün olduğu alanlar vardır.

Rönesans ile birlikte Avrupa kimliğindeki ana doku değişmeye başlamıştır. Hıristiyanlık; Doğu'da Yunan Ortodoks Hıristiyanlığı, Batı'da ise Latin-Katolik Hristiyanlığı

[23] Canbolat, 2014: 5-6.
[24] Morin, 1988: 76.
[25] Morin, 1988: 65.

olarak ikiye bölünmüş ve hem Avrupa'nın Helen geçmişine ilişkin bir kırılma, hem de kimlik olarak dinde çatlak yaratan mevcut durum, daha da parçalı bir hale dönüşmüştür. Bir dönem, Avrupa kimliğinde asıl unsur, din idi. Ama bugün öyle değil. Avrupa'da din tanımlayıcı ana unsur olarak değil, vicdani bir inanış olarak var. Bazı kesimler hala din ve kültür farklılığını gündeme getirmek isteseler de, ana unsur, büyük ölçüde, çağın gereklerine uygun beşeri değerler ile örgütlenmiştir; politik ve ekonomik, güvenlik, temel özgürlükler ve insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ilkesi vb. gibi.[26]

Bu, çağlar boyunca edinilmiş genel insani (beşeri) tecrübenin Avrupa kimliğine yansıyan bir sonucu olarak görülebilir mi, görülemez mi? Esasen burada konuyu şöyle sorgulamak gerekir: Avrupa Birliği, tarihsel ve güncel anlamda "Avrupa" kavramıyla ifade edilen politik, kültürel ve coğrafi alanı ne ölçüde temsil ediyor? Daha doğrusu Avrupa Birliği nasıl bir kimliğe sahiptir? Bu kimliğin sınırları ya da belirleyicileri nelerdir?

Aşağıda, Avrupa kimliğini bu anlamda tartışarak, hem sorulara yanıt bulmaya, hem de Avrupa Birliği kimliğini anlamaya/anlatmaya çalışacağız.

1.1.3. Avrupa Birliği Kimliği

Avrupa, tarihten günümüze uzanan çizgide çelişkilerle dolu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Rönesans döneminden itibaren temel insan hakları ve demokratik yaşamdan dem vuran Avrupa ülkelerinden Fransa'nın Cezayir'de, ispanya ve Portekiz'in Amerika kıtasında, İtalya'nın Habeşistan'da, Almanya'nın kendi ülkesinde ve Orta Avrupa'da özellikle Yahudilere, İngiltere'nin dünyanın hemen her yerinde uyguladıkları zulmü nasıl açıklayabiliriz?

Arnold Tonybee, Avrupa'yı, ileride bizim de detaylarıyla anlatacağımız, "bir savaş alanı" olarak görmekte haklıydı. Soğuk Savaş'ın ve "dehşet dengesi"ne dayalı gerginliğin sona ermesinden sonra Orta Avrupa'da normalleşmenin olacağını bekleyenler de haksız değillerdi. Oysa öyle olmadı; 21. yüzyıla girmek üzereyken, Bosna-Hersek'te Ortaçağ din taassubunu çağrıştıran girişimler ve katliamlar yaşandı.[27]

Bugün özellikle Suriye ve Irak'ta yaşananlarda Avrupa'nın payı ve etkisi nedir? Ortadoğu'daki savaş bölgesinden Avrupa'ya yönelen göçmenler konusunda, AB normlarıyla dış dünyadan gelen güvenlik tehditleri arasına sıkışan politika çıkmazı "çelişki" dışında hangi kelimelerle ifade edebiliriz?

26 Canbolat, 2014: 13.
27 Canbolat, 2014: 14.

Avrupa'nın çelişkili tarihi günümüzde de devam etmektedir. Bosna'da insanlık adına bir "utanç" yaşanırken, Avrupa Birliği 1992'de Maastrich Antlaşması ve 1992'de onu revize eden Amsterdam Antlaşması ile kendi kimlik kalıbını oluşturacak çağdaş ve evrensel değerlerini ortaya koyuyordu. Avrupa Birliği'nin temelini oluşturacak bu ilkeler, "Özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" olarak ifade edildi. Burada, hızla değişen ve bazı gözlemcilerin "mikro milliyetçilik" diye yorumladıkları ayrışmacı (ama aynı zamanda etnik aidiyet bilinciyle kendini yeniden tanımlamaya çalışan) bir yönelimin açığa çıktığı bir dünyada Avrupa Birliği, kendi kimliğini oluşturmak istedi. Sözü edilen Avrupa Birliği kimliği, ortak savunmayı da kapsayacak tarzda bir ortak dış politika ve güvenlik politikası aracılığıyla biçimlendirilecektir.[28]

Kimliğin öncelikle kültürel bir motivasyondan ve ivmeyle yoğrulup geliş(tiril)eceğini düşünenlere bu durum çok ilginç gelebilir. Ama yukarıda dile getirdiğimiz çelişkili Avrupa manzarası, Avrupa Birliği kimliğinin dış politika ve güvenlik/savunma politikası desteğiyle geliştirilmesine yönelik düzenlemeyi anlaşılır kılıyor. Çünkü Avrupa (kimliği) kendini, çeşitlilik ile homojenlik önermesi arasında sürekli bir tehdit altında görüyor. O nedenle, AB genişlemesi aşamasındaki entegrasyon sorunları kadar, Orta ve Doğu Avrupa'da devletlerarası ihtilaflar da Avrupa Birliği kimliği için önemlidir. Hatta Türk-Yunan uyuşmazlığı ve Kıbrıs meselesi de, bu anlamda, konunun dışında değildir.[29]

Avrupa'nın bu çok merkezli bir kültürel gerçeklik olmayı sürdürme iradesi, Avrupa Birliği içerisindeki entegrasyona da doğrudan etkide bulunmuştur. Lizbon Antlaşması ile getirilen düzenlemelerin en önemli gayelerinden biri de, Avrupa Birliği'nin giriştiği faaliyetlerin demokratik meşruiyetinin[30] artırılmasıdır. Meşruiyetin artması da Avrupa Birliği vatandaşlarının demokratik hak ve özgürlükleri çerçevesinde oluşan kamuoyu düşüncesine doğrudan bağlı görülmektedir. Bu bağlamda, AB Antlaşması'na ilk defa Avrupa Birliği'ndeki demokratik ilkelere ilişkin bir başlık eklenmiştir. Birliğin vatandaşlarının eşitliği ilkesine saygı göstermesi gerektiği,

28 Canbolat, 2014: 14-15.
29 Canbolat, 2014: 15-16.
30 "Avrupa Birliği vatandaşlarının değer dağıtım algısının, sistemin meşruiyet ve temsil yeteneğine güç katacağı, böylelikle, Avrupa Birliği sisteminin, Avrupa halkının beklentileri ve Avrupa kimliği hakkında fikir veren, hatta sadece onunla kalmayıp, Avrupa kimliğini geliştiren bir özelliğe sahip olacağı" konusunda 2000'li yılların başında yapılan ilk değerlendirme için bkz. Canbolat, 2014: 18-25.

üye devletlerin her vatandaşının Birlik vatandaşı olduğu ve Birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığa ek olup, onun yerini almayacağı hususuna da yer verilmiştir.[31]

Avrupa Birliği'nin istikrar içinde varlığını devam ettirmesi ve güvenliği, her şeyden önce geliyor. Bu nedenle, Avrupa kimliğinin oluşumunda ve varlığını sürdürmesinde yakın ve uzak çevrenin doğrudan ya da dolayı i etkisi her zaman söz konusu olmuştur. Çevredeki potansiyel tehlike ya da işbirliği (çıkar) alanları, Avrupa'nın kendi kültür/uygarlık tanımlamasını geniş anlamda şekillendiren etmen olarak, geçmişte ve günümüzde, Avrupa'nın ilgisinin yoğunlaştığı yerler olmuştur. Akdeniz, Ortadoğu, Küçük Asya, Iber Yarımadası, Orta Avrupa ve Balkanlar ile Rusya bu anlamda sayabileceğimiz jeopolitik bölgelerdir. Avrupa'nın sömürgeci geçmişiyle bağlantılı olarak, denizaşırı bölgelerle ilişkileri de unutulmamalıdır. Kısacası, çoksesli/çokrenkli ve kırılmalara açık bir yapıya da işaret eden, sürekli bir değişim (dönüşüm) sürecinden geçerek bugünkü Avrupa Birliği örgütlenmesiyle simgeleşen Avrupa, kimliğini de buna uygun biçimde geliştirmektedir.[32]

1.1.4. Avrupa Birliği'nin Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Özellikleri

Avrupa Birliği, ortak çıkar ve bağımlılık temelinde uluslarüstü örgütlenme tercihine ulaşmış bir Avrupa'nın gerçekleştirdiği optimal bir sistemdir. En son Maastricht, Amsterdam ve Lizbon Antlaşmalarında vurgulandığı gibi, bu sistem; özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ilkeleri ile temel özgürlükler ve hukuk devleti esasına dayanmaktadır.[33]

Avrupa halklarının eşitlik, barış, özgürlük, birlik, dayanışma, adalet, refah ve güvenlik gibi ortak değerleri olduğu ve bunların tarihsel ve kurumsal bir çerçeveye oturtulduğu bilinmektedir.[34] Avrupa Birliği'nin temelleri üzerinde yükselişi süresince de geçmişten gelen bu değerlerin üzerine yenileri eklenmeye devam etmektedir.

Bütünleşme bir yandan uluslarüstü bir pazar entegrasyonu olarak gelişirken, diğer yandan nükleer çalışmaları da kapsamına almıştır. Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile oluşan ortak pazar, entegrasyonun derinleşmesiyle daha ileri bir seviyeye doğru ilerlemiştir. Avrupa Tek Senedi Antlaşması bu süreçteki diğer bir önemli antlaşmadır. Avrupa Tek Senedi, bir taraftan ortak pazarı tamamlarken aynı zamanda siyasi konuları da bu uluslarüstü entegrasyon alanına dâhil etmiştir.

31 Ahmet Güneş, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, (2008), s. 770.
32 Canbolat, 2014: 24-25.
33 Canbolat, 2014: 30.
34 Çelebi, 2002: 77.

Tek Avrupa Senedi'nin Avrupa birliği yönünde ortaya çıkardığı kazanımlar, Maastricht Antlaşması ile çok daha ileriye taşınmıştır. Maastricht Antlaşması aslında ortak iradeye bağlı ancak dağınık yapılanmaya sahip Avrupa Toplulukları'ndan tam entegrasyonu şekilsel olarak da ortaya koyan Avrupa Birliği'ne dönüşümü sağlamıştır. Bu dönüşüm uluslarüstü entegrasyonun siyasi alanlara yayılması anlamını da taşımaktaydı aynı zamanda. Maastricht Antlaşmasıyla, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Avrupa Ekonomik Parasal Birliği ve para birimi Euro, bu dönüşümün somut düzenlemeleri olmuştur. Bütün bu "derinleşme" sürecinde üye sayısı da artmış, aynı zamanda bütünleşme "genişlemiş"tir. Avrupa Birliği Reform Antlaşması adıyla 2007'de imzalanarak 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile de, köklü bir yapısal değişime uğramıştır.

Yukarıda belirtilen Antlaşmalar ile ortaya konulan irade, ekonomik tam entegrasyon, ortak dış ve güvenlik politikası, Avrupa vatandaşlığı ile hukuk ve içişleri alanında daha sıkı işbirliğini hedeflemektedir. Bu hedefler, iyi kavrandığında, AB'nin ekonomik, siyasal ve sosyal özelliklerini gösterdikleri anlaşılacaktır.

Yani, Avrupa Birliği'nin sosyal, ekonomik ve siyasal özellikleri, hedeflenen Birlik amaçları incelendiğinde aslında çok belirgindir. Avrupa Birliği'nin Kurucu Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarından sonraki aşaması olan Lizbon Antlaşması'nın ikinci maddesinde: *"Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü* ve *azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler; çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır" denmektedir.*

AB'nin amacı Antlaşma'nın üçüncü maddesinde, altı alt bentte şöyle belirtilmiştir:

1. Birliğin amacı; barışı, kendi değerlerini ve *halklarının refahını ileriye götürmektir.*

2. Birlik, dış dünya ile ilişkilerinde kendi değerlerini ve çıkarlarını savunur ve destekler ve vatandaşlarının korunmasına katkı sağlar. Barışa, güvenliğe, dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına, halklar arasında dayanışma ve karşılıklı saygıya, serbest ve dürüst ticarete, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve çocuk haklan başta olmak üzere insan haklarının korunmasına ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere saygı gösterilmesi de dâhil uluslararası hukuka titizlikle uyulmasına ve uluslararası hukukun geliştirilmesine katkıda bulunur.

3. Birlik, para birimi avro olan bir ekonomik ve parasal birlik kurar.

4. Birlik, bir iç pazar kurar. Birlik, dengeli ekonomik büyümeye ve fiyat istikrarına, tam istihdamı ve sosyal gelişmeyi hedefleyen rekabet edebilirliği yüksek bir sosyal pazar ekonomisine ve çevre kalitesinin yüksek düzeyde korunmasına ve iyileştirilmesine dayalı olarak, Avrupa'nın sürdürülebilir kalınması için çalışır. Birlik, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi destekler.

Birlik, sosyal dışlanma ve ayrımcılık ile mücadele eder ve sosyal adaleti, sosyal korumayı, kadın--erkek eşitliğini, nesiller arası dayanışmayı ve çocuk haklarının korunmasını destekler.

Birlik, ekonomik, sosyal ve yersel uyumu ve üye devletlerarasında dayanışmayı destekler.

Birlik, sahip olduğu zengin kültür ve *dil çeşitliliğine saygı gösterir* ve *Avrupa'nın kültürel mirasının korunmasını* ve *geliştirilmesini sağlar.*

5. Birlik, vatandaşlarına, dış sınırların kontrolü, iltica, göç, suçun önlenmesi ve s*uçla mücadele konularında uygun tedbirler vasıtasıyla kişilerin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir özgürlük, güvenlik* ve *adalet alanı sunar.*

6. Birlik, hedeflerini, Antlaşmalar'da kendisine verilen yetkiler çerçevesinde, uygun araçlarla takip eder.

Avrupa bütünleşmesi sadece devletlerin değil, halkların da birliğini sağlayacak faaliyetleri işaret etmektedir. Bütünleşme kararı veren üyeler, sadece yapılarını, politikalarını ve araçlarını "uyumlaştırma"yı değil, "birleştirme"yi, daha ileride de "tek"leştirmeyi kabul etmiş olurlar.[35] Adalet, özgürlük ve güvenlik alanı olarak tasarlanan Avrupa Birliği, tek yurttaşlık hedefiyle, kendi kimliğini cisimleştirmek istediği kadar, sınırları dâhilinde sosyal ve politik istikrarı da sağlamaya çalışmaktadır.[36]

1.1.5. Avrupa Birliği'nin Tarihselliği

Avrupa Birliği sistemi incelenirken, öncelikle iki noktanın dikkate alınması konunun kavranması açısından önemlidir. Birincisi AB sisteminin Klasik Avrupa'dan, ikincisi ise Türkiye'deki olası yanlı bakıştan ayrı düşünülmesi gerekmektedir.

Klasik Avrupa'dan ayrı düşünülmelidir çünkü Avrupa Birliği sistemi geçmişin acı tecrübelerinden ders alınarak oluşturulmuş ve klasik bakışla değerlendirilemeyecek

35 Dedeoğlu, 2003: 17.
36 Canbolat, 2014: 21.

kadar karmaşık bir sistemdir. Öte yandan üye ülkelerin yöneticilerinin ve vatandaşlarının mevcut bazı düşünceleri AB sisteminin temel kurallarına ve yazılı kararlarına uygun olmayabilir. Bu durum AB sisteminin tutarsızlığını veya yetersizliğini göstermez. Sadece öne sürülen ve genel kabul görerek kural haline getirilmiş olguların her kesim tarafından yeterince anlaşılamamış olmasını gösterebilir.

Bu anlaşılamama hali sadece içeride değil, değişik çıkar beklentilerinin etkisiyle, AB dışındaki bakışlarda da görülebilir. Örneğin bir dönem ABD Başkanı olan Bush döneminde ABD'nin Irak'a saldırısına taraf olan devletler ABD Dışişleri Bakanı Donald Ramsfeld tarafından "Yeni Avrupa" olarak değerlendirilmiştir.[37] Diğer taraftan çekirdek Avrupa olarak adlandırabileceğimiz ve bu müdahaleye sıcak bakmayan AB ülkelerini "Eski Avrupa" olarak değerlendirmiştir. Oysa model itibariyle değerlendirildiğinde eski dediği yeni, yeni dediği eskidir. Eskiyen, sorunları kavga ve savaşlarla çözümleme düşüncesidir, yeni olan ise asgari müştereklerde buluşarak gerçekçi ve kalıcı çözümler yaratabilme çabasıdır.[38]

Uluslarüstü sistem soyut bir kavramdır ve soyut algılama yeteneği olan kişiler tarafından anlaşılabilir. Avrupa Birliği, homojen bir topluluk değildir. 28 üye ülkeden[39] ve çok sayıda alt-bölgeden meydana gelen bu politik Birlik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzeyde gelişmişlik farklılığı gösterir. Böyle bir tabloda ölçülen kamuoyu nabzının Avrupa Birliği sisteminde değer paylaşımından yana olduğunun saptanması, bu sistenim meşruiyet ve temsil yeteneğine güç katmaktadır.[40]

Bu durum her ne kadar uluslararası veya hükümetler arası bir görüntü verse de aslında bütünleşme temeli üzerinde uluslarüstü bir sistemin gelişmesine yöneliktir. Elbette ki üye ülkelerden veya liderlerden öne çıkanlar olacaktır, çünkü bu yaşayan bir sistem, yaşayan bir toplumdur. Gündelik hayatta bakıldığında Almanya ve Fransa AB sorunlarının çözümünde genel anlamda liderlik yapıyor olarak görülecektir. Bu aslında son derece normaldir çünkü Avrupa'da bir birlik kurma düşüncesi tam da bu iki ülkenin tarihsel süreçte birbirleriyle olan çatışmalarını önlemeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği'nin uluslarüstülüğü ve kendine özgülüğü, işlevselliği tarihsel bir gerçekliktir. Avrupa Birliği'nin devletlerarası bir kurumlaşma ile başlamış olması

37 Canbolat, 2014: 389.
38 Canbolat, 2014: 388.
39 Lizbon Antlaşması 49a maddesi ile üyelikten ayrılmanın hukuki yolunu açmıştır. İngiltere bu yolu kullanmıştır.
40 Canbolat, 2014: 22-23.

köklerini uzun bir tarihsel arka plandan alırken, bu süreci destekleyen sosyo-ekonomik kesimlerin çok uluslu faaliyetleri de, aynı tarihsel süreç içerisinde olgulanmıştır.

Avrupa Birliği bugün bütün bu tarihsel deneyimlerden sonuç çıkararak dinin siyasetteki etkisini ortadan kaldırmıştır. Avrupa Birliği uluslarüstü sisteminde dine yer yoktur. Ancak bu bireylerin yaşantısı anlamında değil sadece yönetimsel anlamdadır. Bireyler kendi yaşamlarında istedikleri inancı taşıyabilir, inançlarının gereklerini ve ibadetlerini diğer insanları rahatsız etmeme şartıyla yerine getirebilirler.[41]

Dinsel atıf, bir başka yaklaşımla, iki farklı perspektiften şöyle de yorumlanabilir: Birincisi, Avrupa'nın dinsel geçmişi aslında hiç de iyi bir manzara yansıtmamaktadır. Din eksenli siyaset Avrupa'ya ancak savaş ve acılar getirmiştir. Bundan farklı bir siyaset modelinin düşünülmesi gerekliydi ki yüzyıllar sonra da olsa bu AB modeliyle gerçekleşmiştir. Burada, Avrupa'nın tarihsel süreçte uyguladığı dışlayıcı ve çatışma yaratıcı dinsel tecrübeden esinlenerek, onun zıttı yönünde bir model aranmıştır. Neticede bu olumlu gelişmeye yol açmıştır. İkincisi, din eğer Avrupa'da yapıcı bir referans olarak devreye girecekse, bu sadece Hıristiyanlık olarak anlaşılmak zorunda değildir. En az beş yüz yıl süren Osmanlı hâkimiyeti ile İslam dini de Avrupa'da varlık göstermiştir, halen de belirli ölçüde devam etmektedir.[42]

Yine de günümüzde Hıristiyan demokrat partilerin Avrupa'yı sadece ekonomik çıkar ortaklığı olarak değil, aynı zamanda dinsel ortaklık olarak gördüğü bilinmektedir. Bu kurgusal imge, tarihsel açıdan kimi yüzeysel doğruluklar taşısa da, Avrupa Aydınlanması ve modernliğinin dini, siyasal ve toplumsal yaşamı etkileyen bir öge olmaktan çıkardığını unutmuş görünüyor. Avrupa düşüncesinden somut Avrupa kurumlarına giden yolda dinin hiçbir etkisi olmamıştır. Avrupa düşüncesine yön veren iki ortak nokta bulunmaktadır. Bunların ilki hukuki kültür ve geleneğidir. Avrupa her şeyden önce bir "hukuk topluluğudur"[43] İkincisi ise siyasal açıdan AB düşüncesidir. Stolleis'in deyimiyle "Avrupa Evi"ni besleyen bu iki damar olmuştur.[44]

Avrupa Birliği Lizbon Anlaşmasında, muhafazakâr çevrelerin itirazlarına rağmen, yönetimsel laikliği kural olarak kabul etmiştir. Avrupa Birliği sistemi en azından bugün bu bakımdan bir kazançtır. Bunu Türkiye'nin üyelik sürecinde de görebiliriz. Halen gayri resmi olarak bazı çevrelerde Türkiye'nin Müslüman kimliğiyle AB'de yeri olmadığı

[41] Bkz. AB Temel Haklar Şartı, Bölüm II / Özgürlükler, Madde 10 Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü.
[42] Canbolat, 2014: 421-422.
[43] Çelebi, 2002: 49; aktarma, M. Stolleis, "Das 'europäische Haus' und seine Verfassung", Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtsswissenschaft, cilt 78, 1999, s. 275-297.
44 Çelebi, 2002: 49-50.

söylenmeye devam edilse de, resmi olarak bu dile getirilememektedir. Çünkü AB uluslarüstü bir sistemdir, karar organları kararlar alır ve üyeler bunu uygulamakla yükümlüdür. Bu konudaki karar da dinin AB sisteminde yeri olmadığı yönünde alınmıştır.[45]

Avrupa Birliği'nin siyasal bir sistem olarak işlevselliği tarihsel arka plan itibariyle değerlendirilmelidir. Avrupa Birliği'ni devamlı bir "siyasal sistem" olarak belirtmemizin amacı, uluslarüstü bir sistem olarak kendine özgülüğünü, sorunlarla karşılaşmasını ve bu sorunlara çözüm bulma mecburiyetini vurgulamaktır. Çözümler bazen uzun zaman alsa da "çözülmeye çalışıldığı" fikrinin yarattığı sükûnet bile çoğu zaman yeterli olabilmektedir. Bu da bize gösteriyor ki "her şeyin ilacı" zaman, özellikle toplumsal olaylarda ve sorunlarda bazen tek başına ilaç olabiliyor.

Avrupa, tıpkı aynı coğrafi-iklimsel ortam içinde birbirleriyle çatışıp birbirlerinden beslenen çok sayıda farklı canlıyı birbirlerine bağlayan, karşılıklı -Retro aktif- etkileşimlerle oluşan bir eko sistem gibi, örgütleyici bir anarşi içinde kendi kendine kurulur. Bu anlamda Avrupa'nın kendini eko örgütlemesinden söz edilebilir. Eko örgütlenme, Avro örgütlenme demektir. Tıpkı bir eko sistem gibi, Avrupa'nın da hiçbir zaman bir başı, bir beyni, bir merkezi olmamış, milyonlarca beyni, sayısız merkezi olmuştur. Nasıl bir eko sistem, onun dokusunu oluşturan karşılıklı -Retro aktif- etkileşme oluşur, onu oluşturan parçalar üzerinde etkiler yapar ve ona ait olan varlıkların içinde var olmayı sürdürürse, Avrupa da aynı şekilde Avrupalı olan her şeyin içinde, gözle görülmeyen bir biçimde mevcuttur.[46]

Avrupa Birliği sistemi dinamik bir entegrasyon sürecidir ve ne kadar mesafe alınsa da daha yapılacak çok şey bulunmaktadır. Tabii ki nihai hedef tek devlet ve tek millet gibi her konuda birlikte hareket edebilme iradesine ve isteğine ulaşabilmektir. Başlangıçtaki durumuna bakıldığında bu konuda oldukça uzun bir mesafe kat edildiği görülecektir. Dediğimiz gibi bunun sonu yoktur ama birlik üyeleri ve toplumu, kendi aralarındaki bütünleşme ve birlikte hareket etme becerilerini ne kadar ileri taşırlarsa üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde de o derece güçlü olacaklardır.

1.2. "Nev'i Cinsine Münhasır" (Sui Generis) Ortaklığın Düşünsel Temelleri

45 Geniş bilgi için bkz., Canbolat, 2014: 411-422.
46 Morin, 1988: 63-64.

Avrupa Birliği'nin kuruluş sürecine kronolojik olarak baktığımızda, 20. yüzyılın son döneminde uygulanma aşamasına gelebilen Avrupa bütünleşmesi düşüncesinin, köklerinin aslında 15. yüzyıl son dönemine uzandığını görürüz.

15. yüzyıl Ortaçağ'ın sonunu ve Rönesans'ı ifade etmektedir. Üretim teknolojilerinin geliştiği, feodalitenin çözülmeye başladığı bu dönem, keşifler yapılmasıyla, yeni ticaret yollarının ve yeni kıtaların bulunmasıyla sanayi devriminin, siyasal reformların ve yeni rejimlerin tohumlarının atıldığı yüzyıl olmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda zengin suyolları, tarım alanlarında elde edilen takasa uygun malların ticareti kolaylaşmış, Baltık Denizi, Kuzey Denizi, Karadeniz ve Akdeniz arasında gelişmiş bir ticaret ağı kurulmuştur.[47]

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından neticesinde, ulusların tek bir otorite etrafında bütünleşmesi için uygun ortam doğmuş, bölgeler arasında yakınlaşma başlamıştır.[48] Tüm bu gelişmeler, Avrupa'daki bütünleşme hareketinin düşünsel alt yapısını güçlendirici etki yaratmış, özelikle de İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesi "Doğu" tehdidini yeniden örgütlenme çabalarının gerekçelerinin başına yerleştirmiştir.[49]

Bohemya Kralı Podebrad ile Papa II. Pius, 1459'da Avrupa'nın Osmanlı tehdidi karşısında birleşmesi için çağrıda bulunmuş; 5 yılda bir yeniden seçilecek kişilerden kurulan, düzenli bir şekilde toplanarak oyçokluğu ile karar alan bir Meclis ile kral-prenslerden kurulmuş bir Konsey'i olan ve adalet divanı olarak tanımlanabilecek bir organa sahip, konfederasyon yapısı önermiştir.

Dış tehdit karşısında önerilen birleşme düşüncelerini bütünleşme manasında destekleyen başka görüşler de bulunmaktadır. Machiavelli'nin 1512'de yazdığı "Prens" İtalya siyasal Birliğinin yararları, Hukukçu Jean Bodin'in 1576'da yazmış olduğu "Devlet Üzerine Altı Kitap"ındaki laiklik savunması ve Hobbes'un güvenlik anlayışı çerçevesinde tasarladığı toplum sözleşmesi günümüzde Avrupa Birliği bütünleşme ilkelerinin dayandığı temel prensiplere dayanmıştır.[50]

Luther, Calcin ve Münzer'in düşünce ve faaliyetleri de siyasal/dinsel otoriteler dışındaki aktörlerin günümüzdeki anlamıyla sınır aşkın faaliyetlerle yürüttükleri

[47] Canbolat, 2014: 67.
[48] "a.g.e.", s. 67.
[49] Dedeoğlu, 2003: 25.
[50] "a.g.e.", s. 26.

işbirliklerine karşılık gelmektedir ve Avrupa'daki bütünleşmenin desteklenmesi bakımından son derece önemli etkileri olmuştur.

Avrupa Birliği'nin devletlerarası bir kurumlaşma ile başlamış olması köklerini uzun bir tarihsel arka plandan alırken, bu süreci destekleyen sosyo-ekonomik kesimlerin çok uluslu faaliyetleri de, aynı tarihsel süreç içerisinde olgulanmıştır.[51]

William Penn, "An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe" adıyla 1693'de yayımlanan eserinde, bir "Avrupa Parlamentosu" önermiştir.[52] Penn'in, 24 maddeden oluşan projesinin ilk maddesi şöyledir: "Avrupa'da egemen olan prensler, barışın ve düzenin korunması için atayacakları delegeleri vasıtasıyla, Devletler Meclisi veya Parlamento nev'inden genel bir Diyet Meclisi halinde toplanmayı kararlaştırmalı ve orada karşılıklı uygulayacakları ve uyacakları adalet kurallarını saptamalıdırlar."[53]

Avrupa Birliği bütünleşmesini günümüze kadar taşıyan sürecin somut önerilere ve gerçekleşen örgütlenmelere dönüşmesi, 17. yüzyıl sonrasına denk gelmektedir. Ortaçağ'ın siyasal yapısının izlerinin Rönesans ve Aydınlanma ile silinmesi ve bu süreci sanayi devriminin izlemesi, Avrupa'nın ekonomik ve siyasal çehresini değiştirmiştir. Avrupa'nın güçlü devletlerini küreselleşmesi, küreselleşirken güçlerini dengelemeleri ve küresel yeni sisteme uygun yeni siyasal yapılar oluşturmaları söz konusu olmuştur. Bu süreç, önce düşünsel düzeyde somutlaşan bütünleşme projelerinin uygulamaya geçmesine yol açmıştır. Projelerin büyük bir bölümü, bütünleşmenin "Siyasal Birlik" aşamasını esas almış, bunu sağlayacak koşullardaki işbirliği, ikincil planda kalmıştır. Ancak uygulamalara bakılınca entegrasyonun "teknik-ekonomik Birlik"ten başladığı görülmektedir.[54]

17. yüzyılın ilk yarısı, Avrupa bütünleşmesi bakımından somut girişimlerin başlatıldığı ve uygulanabilir projelerin ileri sürüldüğü bir dönem olmuştur. İleri sürülen tasarıların çoğunun teması, örgütlenme yoluyla barış ortamı oluşturulmasıdır. Örneğin, Emeric Cruće adıyla tanınan Emeric Lacroix 1623 tarihli "Nouveau Cynée-Söylevler" kitabında[55] gümrüklerin düşürülmesi yoluyla uluslararası ticaretin geliştirilmesini ve bir "Avrupa Devletler Birliği" kurulmasını önermişti.[56] Öneride en dikkat çeken konu, doğudan batıya, kuzeyden güneye bütün dünyayı kapsayacak bir ticaret serbestisinin

[51] "a.g.e.", s. 27.
[52] Ülkü Azrak, Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.1.
[53] Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 'Yeryüzünde Sürekli Barış ve Avrupa Birliği Sorunu', Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt.27, Sayı.3, Doç. Dr. Cem Sar'a Armağan, (1972), s.82.
[54] Dedeoğlu, 2003: 27.
[55] "a.g.e.", s. 28.
[56] Canbolat, 2014: 92-93, aktarma, K. Perry, Britain and the European Community, London, 1984, s. 1-2.

oluşturulması, böylece uluslararası barışa katkı sağlanacağının vurgulanmasıdır. Öneride, Avrupa'da bir kentte, Osmanlı Devleti dâhil, bütün ülkelerin temsilcilerinin katılımıyla oluşturulacak daimi bir Meclis tasarlanmıştır. Önerilen bu sistem, siyasal bakımdan bugünkü Avrupa Konseyi'ni, serbest ticaret açısından Dünya Ticaret Örgütü'nü çağrıştırmaktadır. Fakat barışın ve serbest ticaretin dile getirilmesi, doğrudan Avrupa Birliği'ni işaret etmektedir.[57]

1618-1648 yılları arasında devam eden Otuz Yıl Savaşları, Fransız Devrimi'nden önce, Avrupa dinamiklerini etkileyen en önemli gelişmelerden biri olmuş, savaştan sonra imzalanan Westphalia Antlaşması ile de Avrupa'da egemen devletler sistemi kurulmuştur. Ayrıca tarihte ilk defa savaşan taraflar arasında bir barış konferansı düzenlenmiştir.

18. yüzyılda Avrupa'da birlik oluşturulması yolunda projeler ileri süren kişilerin düşüncelerini derinden etkileyen gelişmeler, büyük ölçüde kapitalist burjuva ekonomisinin gelişmesi ve siyasal düşünce yapılarına liberalizmin hâkim olmaya başlaması ile ilintilidir. Bu durum, ticaretin yaygınlaşmasının teşvik edilmesini, ekonominin temel aktörü durumuna gelen burjuvaların siyasal erk edinmelerini getirmiş ve tüm bunların da bir barış ortamında "yararlı" çalışacağı savunulmuştur. Diğer bir ifadeyle Avrupa'nın "aydınlanma" çağı, önemli oranda ticaret ve barış mihverine oturmuştur. Bu ekseni destekleyen kişilerin başında yer alan John Locke, düşüncelerini özgürlük ve mülkiyet, toplumsal sözleşme ile güçler ayrılığı kavramlarına dayandırarak, kendisini izleyen düşünürlere önemli bir zemin hazırlamıştır. Duc de Sully, William Penn ve Charles Irénée Castel Abbé de St. Pierre bu düşünürler arasında gösterilebilir.[58]

Asıl adı Charles-Iréné Castel olan Abbé de Saint Pierre adlı düşünür, benzer şekilde "Avrupa İçin Sürekli Barış Projesi" başlığı altında 1713'te bastırdığı kitabında, Avrupa barışının sürekliliğini sağlamak için kabul edilmesi gereken kuralları ikiye ayırarak, "temelli" ve "önemli" olarak tanımlamıştır. Temelli kurallarda, ilgili devletin kabulü olmadan herhangi bir değişiklik yapılamayacağını, önemli kurallarda ise 3/4 çoğunluğun uygun göreceği değişikliklerin yapabileceğini kabul ediyor ve Avrupa devletlerinin tamamından oluşacak bir "Devletler Meclisi" oluşturulmasını hedefliyordu.[59]

Montesquieu'nun "Güçler Ayrılığı Kuramı" gibi, Avrupa bütünleşme modeli geliştirilmesinde Jean Jacques Rousseau'nun da önemli katkıları olmuştur. Jean

[57] Dedeoğlu, 2003: 28.
[58] Dedeoğlu, 2003: 30-31
[59] Velidedeoğlu, 1972: 83.

Jacques Rousseau, çağdaş anayasalar oluşturulmasının tabanını hazırladığı gibi, Fransız Devrimi'ne de kaynaklık yapmıştır. Ortak çıkarların sözleşmeler yoluyla düzenlenmesi ve bu düzenlemenin özgürlükleri zedelememesi düşüncesi, 1761'de onu Avrupa genelinde 19 egemen devletin bir antlaşmayla "topluluk" kurmaları ve bunun bir Avrupa Federasyonu oluşturması savını ileri sürmeye itmiştir.[60]

Avrupa bütünleşmesine katkıları bakımından Fransız devrimi sonrasındaki düşünürlerinden Immanuel Kant'ın 1795 yılında yayımlanan "Ebedi Barış Üzerine" başlıklı çalışması, esasında sadece Avrupa'da değil tüm dünyadaki barıştan söz etmektedir. Ancak dünya barışı için önce Avrupa devletleri arasında bir barış sağlanması ve bu barışın da hukuk kurallarına bağlanmasını savunmaktadır. Kalıcı barış kuralları, silahsızlanma planlarını içermeli, hukuk devletleri, yani cumhuriyetler arasında gerçekleşmelidir. Her devletin kendi egemenliğini koruduğu, ancak bir uluslararası hukuk bütünü içinde ortaklaştığı sistem tasarlanmaktadır. Bazı bakımlardan idealist sayılabilecek düşüncelere kaynaklık eden Kant, aslında rasyonalist olarak kabul edilebilir. Barışın daimi olması halinde, liberal ekonominin daha iyi işleyeceğini de savunan Kant, devletlerin liberalizminin ya da barışın sürdürülmesi bakımından yeniden örgütlenmelerinin gereği üzerinde durmaktadır.[61]

Bu dönemde Avrupa'da barış ortamı sağlanması amacıyla geliştirilmiş projeler, söz konusu düşünürler ile sınırlı değildir. 1710 yılında John Bellers'in "Tarafsız Avrupa Parlamentosu", 1736 yılında Kardinal Giulio Alberoni'nin "Kalıcı Diet", 1747 yılında J. Michael von Loën'in "Avrupa'da Daimi Barış" ve 1757'de Ange Goudar'ın "Avrupa Kral Temsilcileri Ligi", 1789'da Jeremy Bentham'ın "Kalıcı ve Evrensel Barış Planı" önerileri türünden birçok birbirine benzer proje üretilmiştir.[62]

Avrupa'da birleşme ve bütünleşme projeleri bakımından reformlar yoluyla örgütlenmeye gidilmesini savunan kişilerin başında yer alan Claude Henri de Saint-Simon, 1814'de Augustin Thierry ile birlikte yayınladıkları "Avrupa Toplumunun Yeniden Örgütlenmesi Üzerine" konulu çalışmada, Avrupalıların müşterek kurumlar vasıtasıyla birleşerek bir konfederasyon oluşturmalarını önermektedir. Devletlerin dengesi yerine, kaynaşmalarını öneren bu eserde, uluslararası örgütler tarafından yeni bir, "Avrupa insanının" meydana getirileceği ve zaman içinde bir "Avrupa vatanseverliği"

[60] Canbolat, 2014: 93, aktarma, M. Gönlübol, Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, 3. Baskı, Ankara, 1975; Dedeoğlu, 2003: 30-31.
[61] Dedeoğlu, 2003: 30-31.
[62] "a.g.e.", s. 30-31.

oluşturulacağını söyleniyordu.[63] Saint Simon'a göre bu birlik modeli İngiliz-Fransız işbirliği ile sağlanabilecekti ve Almanya bu Birliğin dışında tutulmalıydı.[64]

Öneri, Avrupa halklarının bağımsızlıklarını kazanmaları durumunda geçerli görülmekte ve tüm Avrupa'yı kapsayacak iki meclisli bir parlamento, kurumsal yapının özünü oluşturmaktadır. Avrupa için federasyon değil de konfederasyon türü bir örgütlenme tasarlanması, her bir ulusun kendi bağımsızlıklarını korumaları gerekli sayıldığındandır. 1830 yılındaki Fransız ihtilali düşünsel yapısında önemli etki ve katkıları olan Saint-Simon, ileride ortaya çıkacak sosyalist düşünce yapısının da genel çerçevesini oluşturmuştur. Devletler yerine halklara, (özellikle işçi ve üreticiler) dayanmakta olan Avrupa'daki birlik modeli, Avrupa Parlamentosu'nun devletlerüstü bir yapıda olmasını, halk meclisinde de geniş bir halk kesiminin temsilcilerinin bulunmasını önermektedir. Ona göre, insanları birbirinden ayıran özellikler, hangi ülkede doğdukları ve nerenin vatandaşı oldukları değil, ne tür eğitim aldıkları, ne ürettikleri gibi konulardır. Bu kişilerin ortak bir amaç çerçevesinde çıkarlarının bütünleştirilmesi olanaklıdır ve bunu Avrupa Parlamentosu yapabilecektir. Parlamento katılımcıların ortak ilkeler içinde davranmasının merkezi olarak düşünülmüş ve ilk alınacak önlemin de üretim, eğitim ve teknoloji konularında işbirliği sağlayacak yapıların oluşturulması, diğer bir ifadeyle "Ortak Pazar" oluşturulmasının başlaması gerektiğini ileri sürmüştür. Gerekçesi ise şu sözlerle ifade edilmiştir: "…eski örgütleri incelediğimde, onların feodal ve hiyerarşik ilişkiler çerçevesinde kurulduklarını ve devletlerin birbirlerini bertaraf etmek için bu yönteme başvurduklarını gördüm… Oysa Avrupa daha iyi örgütler oluşturabilir. Eğer, her ülke parlamenter sisteme geçerse ve kendilerinin üstünde daha genel bir parlamentonun bulunmasını kabul ederse, bu farklılıklarının korunmasının güvencesi olacaktır."[65]

Avrupa Birliği'nin düşünsel altyapısının oluşması sürecinde Victor Hugo'nun düşünceleri, ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır. 1848'de Brüksel'de, 1849'da Paris'te, 1850'de Frankfurt ve 1851'de Londra'da toplanan "Avrupa Birleşik Devletleri" konferansının Paris ayağında Victor Hugo, bugün Boston ve Philedelphia'nın savaşmaları ne kadar saçma görünüyorsa, Avrupa ülkelerinin arasında da o derece saçma görünecek diyerek, bütün Avrupa halklarının "Avrupa kardeşliği" çatısı altında birleşeceklerini öngörmüştür. 1850'deki Frankfurt konferansında, bunu daha da ileri götürerek, gelecekte, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birleşik Devletleri olarak iki büyük gücün olacağını ve

[63] Cemal Meriç, Saint Simon, İstanbul: Çan Yayınları, 1967, s. 24'den nakleden Sibel İnceoğlu, 'Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı', http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/sibel.pdf, Erişim Tarihi: 07 Haziran 2010.
[64] Dedeoğlu, 2003: 65.
[65] "a.g.e.", 2003: 33.

düzenin bu iki güç arasındaki ticari ve siyasal ilişkilerle sağlanacağını söylemiştir. Avrupa Birleşik Devletleri'nin başkentini Paris'i düşünen Victor Hugo, buranın gerçekte bir "insanlık" merkezi olacağını vurgulamıştır. 1852'de ise; "bir gün gelecek, Fransız meclisinin, Alman Diet'inin, İngiliz Parlamentosu'nun yerini alacak ve genel oyla seçilmiş kişilerden oluşan geniş ve egemen bir Avrupa Senatosu kurulacaktır" diyerek, sanki bugünün Avrupa'sını tasvir etmiştir. 1867'de adı "Avrupa Birleşik Devletleri" olan bir dergi yayımlayarak, iyimser ve romantik bir şekilde gelecekteki "Avrupa" düşüncesine dair fikirlerini ifade etmeye devam etmiştir.[66]

Avrupa ülkelerinin kendi aralarında kapsamlı bir birleşmesinin düşünülmesi ise 19. yüzyıl ikinci diliminin başlarında görülmektedir. Dante'nin bir Dünya Krallığı[67] önermesi ve sonraki dönemde Avrupa Birliği için ortaya çıkan somut projeler ile evrensel görüşler, kalıcı bir barış ve istikrarın biçimlendireceği yeni bir Avrupa beklentisini aksettiriyorlardı. Ancak bunlar sadece düşünce ve tasarıda kalmış, 19. yüzyıla kadar gerçekleşme şansı bulamamıştır. Tabi ki yine de bütün bu düşünce ve öneriler ileride gerçekleşecek birleşmelere hiç değilse fikir düzeyinde öncülük etmeleri nedeniyle, belli bir öneme sahiptirler.[68]

Avrupa'da birlik kurulması yolunda farklı modeller öneren ancak benzer beklentiler içerisinde olan düşünürlerin projeleri, Avrupa'da başlayan örgütlenme girişimleri ile birbirlerini destekler ve besler bir yol izlemiş ve 19. yüzyılı da, örgütlenmeler döneminin başlangıcı haline getirmiştir.[69]

Savaşçı karakteri giderek ön plana çıkan milliyetçiliklerin karşısında, XVIII. yüzyıl ütopyalarının (William Penn, Abbé de Saint Pierre) ya da Kant'ın "sürekli barış için taslak"ının bir yan ürünü olarak ortaya atılmış olan Avrupa Birleşik Devletleri düşü yavaş yavaş bir içerik kazanmaya ve ulusların kurtuluşu, cumhuriyetçi demokrasi ve Avrupa federasyonu düşüncelerinin birbirlerini tamamladıkları bir sistem biçimini almaya başlar. Victor Hugo soylu bir üslupla, yarının kendi kendiyle barışık insanlığının habercisi olan Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasının yakın olduğu kehanetinde bulunur. Ayrıca, XIX. yüzyıl sonunda, Avrupalılık, federalizm, kozmopolitizm, enternasyonalizm kavramları birbirleriyle bağlantılı hale gelirler.[70]

[66] Canbolat, 2014: 92, aktarma, Behrens, H., Noack, P., Theorien der Internationalen Politik, Dtv., München 1984; Dedeoğlu, 2003: 33.
[67] Canbolat, 2014: 99, aktarma, Behrens-Noack, a.g.e., s. 136.
[68] Canbolat, 2014: 99-100, aktarma, Eva Senghaas-Knoblock, a.g.e., s. 113, dipnot 50.
[69] Dedeoğlu, 2003: 35.
[70] Morin, 1988: 66-67.

1856'da Avrupa'nın beş devleti arasında imza edilen Paris Anlaşmasına göre "Avrupa Ahengi" (Concert of Europe) olarak isimlendirilen bir ittifak düşünülmüş, sonradan Osmanlı Devleti de bu yapılanmaya dâhil edilmiştir.[71]

Bu kapsamda, üye devletler arasında oluşacak anlaşmazlıklar barışçı usullerle çözümlenecek, ayrıca devamlı bir parlamento oluşturulacaktı. 19. yüzyılda bulunan "Birleşik Avrupa Devletleri" sözcüğü, Fransız siyasetçi Briand ve Avusturyalı devlet adamı Coudenhove-Kalergi tarafından 1900'lerin başında sıklıkla kullanılmıştır. Ancak Avrupa'nın bir federasyona doğru evrildiğine yönelik beklenti, devletlerin militanca yaklaşımları ve zorbalıkları, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın da nedeni olan ve 1930 yılından itibaren artan aşırı milliyetçilik akımları tarafından suya düşürülmüştür.[72]

Konu hakkında daha çok örnekleme yapılabilir ancak Avrupa'da bütünleşme düşüncelerinin çok daha önceden ortaya atıldığının gösterilmesi bakımından bu kadarı yeterli olacaktır. Avrupa Birliği veya Avrupa ulusundan bahsedilebilmesi için, ilk önce ortak bir geçmiş (tarih) ve kimlik olması gerektiği açıktır. Avrupa tarihinde çatışmalar, savaşlar ve bölünmeler en çıplak gerçektir. Avrupa'nın tarihinde bu kargaşa ortamı daima olmuştur. Öte yandan bunlar, bir Avrupa kimliği ve Birliği'nin gerekliliğinin ortaya çıkmasının nedenleri olarak da görülmelidir. Edmund Husserl de bu noktaya işaret etmektedir:

Avrupalı uluslar birbirine ne kadar düşman olursa olsun, yine de tinde özel, içsel bir akrabalıkları vardır; hepsinin içinden geçen, ulusal ayrımları yok eden bir akrabalık.[73]

Nitekim Edgar Morin, bu noktaya şöyle vurgu yapmaktadır:

"Biz Avrupalıların tarihsel hafızasında ortak olan şey yalnızca bölünme ve savaştır. Avrupalıların ortak mirasları sadece karşılıklı düşmanlıklarından ibarettir. Kader ortaklığımız hiçbir şekilde, onu yadsıyan geçmişimizden kaynaklanmıyor. Kader ortaklığımızın bugünden kaynaklandığını söylemek de zordur, çünkü onu dayatan geleceğimizdir. Oysa bugüne kadar, ortak bir kader bilinci ya da duygusu hiçbir zaman gelecekten hareketle kurulmamıştır. İşte bizi Avrupa kimliğinin paradoksal Gordion düğümüyle[74] yüz yüze getiren durum budur: Avrupa kimliğinin yaratıcı öğesi olan kültürel çeşitliliğimizin nedenleri geçmişteki bölünmelerimiz ve çatışmalarımızdır. Kısacası, Avrupa kimliği ve Birliği çatışmalardan ve bölünmelerden kaynaklanmaktadır."[75]

---

[71] Mesut Hakkı Caşın, Uğur Özgöker, Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri, 1.Baskı, İstanbul: Arion Yayınevi, Ocak 2008, s. 27.
[72] "a.g.e.", s. 28-29.
[73] Edmund Husserl, "Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe", Çev. Ayça Sabuncuoğlu, Cogito (Avrupa'yı Düşünmek), Sayı 39, (Bahar 2004), s.58.
[74] Büyük İskender'e atfedilen mitolojik bir söylemdir. Çözümü zor bir problemin halledilmesi için güç kullanılmasını ifade eder.
[75] Morin, 1988: 180-181.

Diğer bir deyişle, Avrupa Birliği geçmişte yaşanan çatışmalar ve bölünmelerden alınan tecrübe ve derslerin vücut bulmuş halidir.

1.3. Ulusal Çıkarların Yeniden Tanımlanması, Ortak Çıkar "İradesi" ve Ulusal Egemenliğin Bir "Üst Otoriteye Devri"

Egemenlik etimoloji yönünden incelenince, Türkçe bir kökten türetilmediği görünmektedir. Fakat ülkenin sahibi manasında bir kelimenin karşılığı olarak en eski Türk metinlerinde "idi / ede" olarak geçen ve egemenliğin, "hâkimiyet" anlamında yaygın olarak kullanıldığı bir sözcük bulunmaktadır. Batı ülkelerinde genel olarak bir ülkeyi yönetme yetkisi ya da kendini yönetme özgürlüğüne sahip bir ülke olma durumu anlamında, Latince kökenli "souveraineté / sovereignty" kelimesi kullanılmaktadır.

Üç asırdır uluslararası hukuk yapısına hâkim olan egemenlik kavramı, ülkelerin iç ve dış ilişkilerinde kendi istekleriyle özgürce kabul ettiklerinden başkasını kabul etmeden davranmak mutlak iradesini açıklar. Fakat zaman içinde uluslararası hukuk gelişirken ülkelerin serbestçe faaliyet yürütmesine bazı kısıtlamalar da getirilmiştir. Bu nedenle egemenliğin açıklanması da giderek zorlaşmıştır.[76]

Genel anlamında egemenlik, ülkenin kendi sınırları içinde kanunlar vasıtasıyla otorite sahibi olması ve böylece üstünlük kazanması demektir. Tersten düşünülerek dışarıya bakılınca da, ülkenin egemenliği, herhangi bir dış güç tarafından herhangi bir şeyin zorla kabul ettirilemeyeceğini ifade eder.[77] Bir devlet, siyasi alanda en son kesin sözü söyleme niteliğine sahip olduğu müddetçe egemendir.[78] Siyasi bir topluma koşulsuz, mutlak ve nihai güç olarak dayatılan egemenlik kavramı, daima, esas itibariyle bir kamu ve uluslararası hukuk kurgusu olmuştur.[79] Aslına bakılırsa egemenlik, tarihî bir gelişme neticesinde ortaya çıkan siyasî bir kavramdır ve meydana çıktıktan sonra, ona hukukî bir anlam ve değer verilmeye başlanmıştır.[80]

Ülkenin siyasi öğesi olan ve kamu gücü olarak bilinen egemenlik kavramı hukuksal olarak, tüzel kişiliği olan bir ülkenin diğer ülkelerle hukuk yönünden eşit statüde,

---

[76] Nicolas Politis, "Devletlerarası Hukukun Geçirmekte Olduğu Tekâmül", Çev. İlhan Lüthem, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), Cilt 3, Sayı 1, (1946), s.568.
[77] Rene-Jean Dupuy, Uluslararası Hukuk, Çev. Selahattin Bağdatlı, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.37.
[78] Gerhard Leibholz, Devletlerin Egemenliği ve Avrupa Birliğinin Tamamlanması, Çev. Doğu Perinçek, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), Cilt 21, Sayı1, 1964, s. 140-141.
[79] Jiri Priban, "Multiple Sovereignty: On Europe's Self-Constitutionalization and Legal Self- Reference", Ratio Juris. Vol. 23 No.1 (March 2010), s.51.
[80] M. Aydoğan Özman, "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller", Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), Cilt 21, Sayı1-4, (1964), s. 55.

kayıtsız ve şartsız bir bağımsızlığa sahip olması, ülke sınırları içinde ise kendine rakip olabilecek başka bir kuvvetin olmaması anlamı taşır.[81]

Uluslararası hukuk egemenlik kavramını, iktidara sahip olmayı ifade eden siyasi egemenlik ile hukuksal çerçeve içinde serbest davranma gücünü ifade eden hukuksal egemenlik olarak iki farklı anlamda olmasına dikkat çektiği görülmektedir.[82] Bu da hukukun, egemenlik kavramı yerine yetki kavramını tercih ettiğini göstermektedir. Çünkü yetki alanı kendini hukukla sınırlandırmıştır. Egemenlik; sabit, azalıp çoğalmayan, yani değişmeyen özellikli bir kavram olmasına rağmen, devlet gücünü gösteren yetkiler dönemlere, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi yapısına göre değişebilmektedir.[83] Aslında yetki, bu özelliğiyle, egemenlikten köklü bir şekilde ayrılır. Yetki, hukuku dikkate almayan sınırsız ve koşulsuz bir iktidar yerine, hukukun tanımladığı, sınırları belirli olan bir alanda eylemde bulunma özelliği taşır. Buna göre devletin yetkilerini belirleme görevi hukukun işi olmalıdır.[84]

Dünya devletlerinin, iktisadi, teknolojik ve sosyal alanlarda karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurarak uluslarüstü örgütlere üye olması, zorunlu bir şekilde devletin egemenlik tanımında yeni düzenleme ve esnemelere neden olmuştur. Uluslararası hukukun temel oyuncusu olan ülkeler, dünya üstünde küresel işbirliği sonucunda egemenlik kavramı, alışılmış manasından çok şey kaybetmiştir.

Avrupa Birliği kavramı, ulusal egemenliklerin, uluslar ile uluslarüstü örgütlerin hukuki ilişkilerinin bir arada var olduğu ve yol aldığı bir özelliğe sahiptir. Avrupa Birliği bütünleşmesi, üyesi olan ülkelerin, ulus-devletlere özgü bazı egemenlik haklarının Birlik yönetimine (kurumlarına) devredilmesini gerektirmektedir. Savaşlar, kavgalar, kargaşalar Avrupası'ndan Avrupa'nın Birliği'ne dönüşen bu süreçte, Avrupa istikrarına duyulan hasretin, Avrupa devletlerinin egemenlik hakkını, Birlik otoritelerine devrini kolaylaştıran bir sebep olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği'ni, Avrupa'nın otoriter sistemlerinin çöküşünün bir sonucu olarak anlamak gerekir. Yani bütünleşme düşüncesi, egemenlik haklarını parça parça en üst topluluk organına devretmiş ve hala devretmekte olan ortak devletlerin biçimsel eşitliği temelinde varlığını sürdürmektedir.

[81] Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Ankara: Turhan Kitapevi, 2000, s.15.
[82] Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi, 2008, s. 148-149.
[83] Özman, 1964: 61.
[84] Dupuy, 1995: 40.

Ortak bir Avrupa idealinin hayata geçirilebilmesi için ulusal çıkarlara dayandırılmış realist gerçeklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu açıdan yaklaşıldığında işbirliği ve entegrasyonun ardında yatan nedenler, rasyonel ekonomik çıkarlar, ortak kültür ve iyi niyet arzularının anında, stratejik kaygılar ve ortak düşmanlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa halklarının ortak bazı çıkarları olabileceğini örerek örtüşen çıkarlarını politikaya dönüştürmesi, Avrupa ve Avrupalılığın yeniden tanımlanması sonucunu doğurdu. Artık ulusal hedeflere ulaşmak için farklı ve özellikle işbirliğine dayalı yöntemler kullanılmalı, ortak kültür ve ideallere vurgu yapılmalıydı. Avrupa'yı uluslararası politikada farklı bir kimliğe sahip bağımsız bir aktör olarak yaratma amacı esas alarak "ulusal çıkarlar" tarafından şekillendirilmektedir.

Avrupa Birliği ile üye ülkelerin ilişkilerinin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için Avrupa Birliği Daimi Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Bakanlar Konseyi, AB Adalet Divanı gibi bazı organlar çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler. Bu uluslarüstü kurumların almış olduğu kararların genelde üye ülkeler için hukuki bağlayıcılığı olmakta ve üye ülkelerin ulusal organları tarafından alınan kararlara göre uygulamada öncelikleri bulunmaktadır. Böylece ortak parlamento, yürütme ve yargı organları vasıtasıyla temelde ulusal devletlerin organları ve bunların işlevleri, uluslarüstü bir yapının unsurları olmaktadır. Böyle bir yapının içerisinde alt birimlere dönüşen ulus devletler, egemenlik alanlarının büyük bölümünü bir üst otorite olan AB kurumlarına bırakmaktadırlar. Bu kapsamda gerçekleşen yetki paylaşımı, yasama, yürütme ve yargı alanlarındaki belirlenen konularda, uluslarüstü kurumsal yapıyı işlevsel ve bütünsel hale getirebilmek için egemenlikten doğan ulus-devlet yetkilerinin uluslarüstü kurumlara devredilmesini zorunlu kılmaktadır.

Ancak, sözü edilen egemenlik güçlerinin, genel olarak ulus-devlet parlamenter sistemlerindeki yasama, yürütme ve yargı erklerinden işleyiş ve oluşum açısından değişiklikler göstermektedir. Avrupa Birliği hukuk düzeni, ulusal ve uluslararası hukuk düzenlerinden çıkmış olmasına karşın, onlardan tamamen farklı ve kendine özgü (sui generis) organları olan, bağımsız bir hukuk sistemidir. Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihatlarıyla bu durumu teyit eden kararlar vermiştir.

Egemenlik yetkilerinin AB kurumlarına devrine anayasalarında yer veren üye ülkelerin yanında, az da olsa sadece uluslararası hukukun üstünlüğü prensibine yer vermiş olanlar da vardır. Ancak anayasalarında açık hüküm olmaması bahse konu üye

ülkelerde bu iki konunun hayata geçmediği anlamı içermemektedir çünkü bunların her ikisi de yargı kararları ile benimsenmiş durumdadır.[85]

Avrupa Birliği üyesi 22 devletin Anayasalarının, yasama, yürütme ve yargı konusundaki hükümleri Avrupa Birliği hukuku ile uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir. Egemenlik yetkilerinin Avrupa Birliği'ne devredilmesine ilişkin olarak, kurucu üyelerden Almanya, Fransa ve İtalya açısından anayasal değişikliğin yapılmasına gerek olmamıştır. Hollanda Anayasası'nda, uluslararası örgütlere devredilecek yetkiler (yasama-yürütme-yargı) (md 92)'de belirtmesinin yanında iç yasal düzenlemelerin uluslararası hüküm ve kararlarla çelişmesi durumunda uygulanmayacaklarını da düzenlemektedir (md 94). Yunanistan Anayasası'nda da benzer düzenlemeler bulunmaktadır (md 28/1-/2)[86]

Belçika (md. 34), Lüksemburg (md. 49), Danimarka (md. 20/1), Avusturya (md. 9/2), İsveç (10. bl. md. 5) Anayasalarında da egemenlik yetki devrine dair düzenlemeler bulunmaktadır. İsveç Anayasası uluslararası örgütlere yetki devrine ek olarak Avrupa Birliği'ne atıfta bulunmaktadır. Ancak haklar ve özgürlükler korudukları sürece Birliğe verilen bu yetkiler geçerli olacağı da belirtilmektedir. Portekiz Anayasası ise "Avrupa Birliği'nin kuruluşu için gerekli olan yetkilerin ortak kullanımını onaylayabilir" (md. 7/6) hükmüne sahiptir. İrlanda Anayasası md. 29/4'te "Anayasanın hiçbir hükmü Avrupa Birliği kurumları tarafından yapılan yasaların, işlemlerin veya tedbirlerin uygulanmasını engelleyemez" hükmü yer almaktadır.[87]

Nice Zirvesi'nde Avrupa çapında tartışmaya açılan anayasa sürecinin ardından 2001 yılında Laeken Zirvesi'nde Birlik içinde yetki ve dağılımının tekrar düzenlenmesi, Kurucu Antlaşmaların basit bir hale getirilmesi, Avrupa Birliği bütünleşmesinde etkinliğin, şeffaflığın ve demokratik niteliklerin artırılması ve Birliğin genişlemesini de dikkate alarak, bir anayasa hazırlanmasına yönelik irade ortaya koyulmuştur.[88]

Avrupa Anayasası fikri, 1950'li yıllardan itibaren devam eden yapının 28 üye ülkeye sahip Birliğin uyumlu siyaseti için yetmeyeceği düşünülerek ortaya atılmıştır. Ancak, hazırlanan AB Anayasası 2005'de Hollanda ve Fransa tarafından reddedilmiştir.

---

[85] Sibel İnceoğlu, Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı", 2005, https://www.anayasa.gov.tr/media/4613/sibel.pdf E.T.: 20.06.2019, s. 10; Arif Köktaş, "Topluluk/Birlik ile Üye Devletler Arasında Yetki Paylaşımı: Avrupa Birleşik Devletleri Mi? Birleşik Devletlerin Avrupası Mı?", Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 2, (2005), s. 244.
[86] İnceoğlu, 2005: 8.
[87] İnceoğlu, 2005: 10; Oder, 2005: 177-178.
[88] http://ec.europa.eu/governance/impact/background/docs/laeken_concl_en.pdf, Erişim Tarihi: 09.02.2019.

Avrupa Anayasası'yla ilgili sürecin olumlu sonuçlanmaması Avrupa liderlerini yeni arayışların yöneltmiş; bu kapsamda, Brüksel Zirvesi'nde anayasanın onay süreci durdurulmuş ve yeni bir anayasa metninin hazırlanmasına karar verilmiştir (21-22 Haziran 2005). Avrupa Birliği Anayasası konusunda ortaya çıkan belirsizliği aşmak için devlet/hükümet başkanları tarafından "Reform/Lizbon Antlaşması" Lizbon'da 5 Ekim 2007'de imza edilmiştir.

AB'nin kurumsal yapısına önemli değişiklikler getiren Lizbon Antlaşması, Birliğin 2009'dan sonra nasıl çalışacağının esaslarını belirlemektedir. Dünya ülkeleri değişip dönüşerek birbirlerine giderek daha bağımlı hale gelmektedir. Ülkeler, sınırlarını aşan ve tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri yeni güvenlik tehditleri, küreselleşme, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımı, iklimsel ve demografik değişiklikler vb. 21. yüzyıl sorunlarıyla da etkili bir şekilde mücadele etmek zorundadır. Reform/Lizbon Antlaşması da 28 üye ülkesiyle Avrupa Birliği'nin dünyadaki bu hızlı değişime ve vatandaşlarının ihtiyaçlarına tesirli ve elverişli vasıtalarla cevap verebilmek amacıyla imzalanmıştır ve AB'nin yönetilebilir bir düzeye ulaşmasını hedeflemektedir.[89]

AB'nin yetkilerini mevcut durumundan çok daha ileriye götüren ve bu yönüyle de son derece geniş bir reformasyon şeklinde tarif edebileceğimiz Lizbon Antlaşması'nın hazırlanmasında öne çıkan konuları, kurumlar/organlar ve üye ülkeler arasındaki yetki paylaşımı, yasama süreçleri, Komisyon yapısı ve işleyişi ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası olarak söyleyebiliriz. "Avrupa Anayasası" niyet ve kararından dönülmüş olmasına rağmen Lizbon Antlaşması, anayasa biçimine, ulusüstü bir yapının kurulmasını hedeflemekte, Birliğe yasal bir kimlik kazandırmaktadır. Bu Antlaşmayla Birlik diğer devletlerle ve kendi vatandaşlarıyla ilişkilerinde zaman içinde egemen devletler gibi hareket edebilme yolunda önemli kazanımlar elde etmiştir. Sonuçta taslak Anayasa'da bulunan yetki paylaşımına yönelik hükümler, çok az değişikliklerle Lizbon Antlaşması'na da koyulmuştur.

[89] Ayşenur Onur, "Lizbon Antlaşması'nın Getirdikleri ve Anayasal Antlaşma'dan Farklılıkları", Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Bülteni, Sayı 11, (Ocak 2008), s.2.

Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (ABİİA)'nın 2 (I-12), 3 (I-13)[90] ve 4'üncü (I-14)[91] maddeleri Birlik yetkisindeki konuları düzenlemektedir. ABİİA'nın 2'nci maddesinin 2'nci paragrafında Anayasa'da yer almayan, dikkat çekici bir cümle vardır: "Üye devletler, Birlik kendi yetkisini kullanmayı durdurmaya karar verdiğinde, yeniden yetkilerini kullanabilir." Anayasa'da olmayan bu hüküm, üye ülkelerin yetki kullanımının, Birliğin sahip olduğu yetkiden vazgeçmesine bağlı olduğunu açıkça göstermektedir.

Antlaşmalar, belli bir alanda Birliğe münhasır bir yetki verdiğinde, sadece Birlik yasama işlemi oluşturabilir ve hukuksal bağlayıcılığı olan kararlar alabilir. Üye devletler ancak Birlik tarafından yetkilendirilmeleri halinde bunu bizzat kendileri yapabilirler veya Birliğin işlemlerini uygulamaya koyabilirler.[92] Bu, üye ülkelerin iç hukuku ile ilgili işlemlerde olduğu gibi, aynı zamanda, dış egemenliğine yönelik yetkilerinde de (uluslararası antlaşma yapma vb.[93]) sınırlamalar getirmektedir.[94]

Üçüncü ülkelerle ortak ticaret ve ortak balıkçılık politikalarının kimi hükümlerinin belirlenmesindeki gibi çok sınırlı bazı yetkiler, sadece Birliğe aittir.[95] Üye ülkeler, bu alanlarda Birlik herhangi bir düzenleme yapmasa bile, artık yetki kullanamazlar. AB Adalet Divanı'na göre, Birliğin ortak ticaret politikasındaki yetkisi, üye ülkelerin Birlik tarafından özel olarak yetkilendirildiği belli durumlar[96] ve yerine getirmeleri zorunlu olan mevcut yükümlülükleri dışında[97], bu alanda yetki kullanmalarına müsaade etmez.[98]

Burada önemli olan konu, üye ülkelerin egemenlik haklarından tamamen vazgeçmiş olmamalarıdır. Çünkü üye ülke özgür iradesini kullanarak ulusüstü bir

---

[90] Birliğin münhasır yetkiye sahip olduğu alanlar bu maddenin 1'nci paragrafında sıralanmıştır: a) Gümrük Birliği, b) İç pazarın işleyişi için gerekli olan rekabet kurallarının oluşturulması, c) Euro'nun para birimi olduğu üye devletler için para politikası, d) Ortak balıkçılık politikası çerçevesinde denizin biyolojik kaynaklarının korunması, e) Ortak ticaret politikası. Ayrıca aynı maddenin 2'nci paragrafında: "Birlik, aynı zamanda, akdedilmesi Birliğin hukuki bir işleminde öngörüldüğünde veya Birliğin iç yetkilerinin icra edilmesi için gerekli olduğunda veya ortak kuralları etkileyebildiği veya kapsamlarını değiştirebildiği ölçüde, uluslararası bir antlaşmanın akdedilmesi için münhasır bir yetkiye sahiptir." denilmektedir (İnceoğlu, 2005).

[91] Birlik ile üye devletlerarasında paylaşılan yetkiler bu maddenin 2'ci paragrafında sıralanmıştır: a) İç pazar, b) İşbu Antlaşma'da belirlenen yönleri için sosyal politika, c) Sosyal, ekonomik ve ülkesel uyum, d) Denizin biyolojik korunması dışında, balıkçılık ve tarım, e) Çevre, f) Tüketicinin korunması, g) Ulaştırma, h) Trans-Avrupa ağları, i) Enerji, j) Adalet, güvenlik ve özgürlük alanı, k) İşbu Antlaşma'da belirlenen yönleri için kamu sağlığı alanında ortak güvenlik kaygıları (İnceoğlu, 2005).

[92] Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (ABİİA)'nın 2'nci maddesinin 1'inci paragrafı. (s.67 aktarma)

[93] Örnek olarak, Avrupa Para Birimi ile Topluluk dışı diğer para birimleri arasındaki kur sistemlerini düzenlemek amacıyla antlaşma yapma yetkisi münhasıran Topluluğa aittir. ATA md. 111.

[94] İnceoğlu, s.10.

[95] Dış ticaretin münhasıran AT yetkisine girdiğini ifade eden karar için bkz., Opinion 1/75 (Local Cost Standart) [1975] E.C.R. 1355. Balıkçılıkla ilgili bkz. Case 804/79, Commission v. UK [1981] E.C.R. 1045. (aktarma).

[96] Case 41/76, Donckerwolcke v. Procureur de la Republique au Tribunal de Grande Instance de Lille and Director General of Customs, [1976] E.C.R. 1921, [1977] 2 C.M.LR. 535, parag. 32. (aktarma).

[97] Case 174/84, Bulk Oil, [1986] E.C.R. 559. (aktarma).

[98] Köktaş, 2005: 225.

bütünleşmeye katılmayı kabul etmekte ve bazı yetkilerini bu otoriteye devretmektedir. Yine özgür iradesini kullanarak bu bütünleşmeden ayrılabilir de.[99]

İki halde de ülke egemenlik hak ve yetkisini kullanıp bir işlem yapmaktadır. Öte yandan, Avrupa Birliği organları egemenlik hak ve yetkisini devretmiş üye ülke temsilcilerinden oluşturulmaktadır. Bu durumda, egemenlik yetkisi dolaylı olarak yine bu ülkelerin temsilcileri eliyle kullanıldığından, aslında ulusal egemenliğin, Birlik organlarında temsil edilerek sürdürüldüğü düşünülebilir. Avrupa egemenliğinin çalkantılı tarihi bilinir, ancak dünya genel düzenine olumlu katkılarının kıymeti tam olarak anlaşılamamıştır. Öte yandan, Birlik üyesi ülkelerin, egemenliğin araçsal kıymetinin önceki kadar önemli olmadığını fark ettikleri de ileri sürülebilir. Ayrıca geleneksel anlamdaki egemenliğin, kendi menfaat veya kaygılarını etkin olarak gözetemediğini de düşünmektedirler.[100]

Buna paralel olarak, egemenliğin başarılı bir biçimde paylaşılması, egemenliğin kısıtlı anlamının etkisinde kalmadan, yenilikçi kurumsal tasarıya imkân sağlamaktadır. Bilhassa, Avrupa ülkelerinin dış egemenliklerini uzun zaman koruyamayacakları gerçeği, ülke yapılarının iktisadi ilerleme için taban oluşturmada ve düzen kurmakta muvaffak olamayan zayıf toplumlar için yeni kurumsal yapılar oluşturulmasına fırsat vermektedir.[101]

AB hukuku, her ne kadar devletler hukukunun bir parçası gibi görülse de, gerçekte daha bağımsız ve kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle, AB hukuku, birincil ve ikincil hukuk olarak ikiye ayırılmaktadır. Birincil mevzuat; kurucu antlaşmalar, bunlara ait ekler, protokoller, değişiklikler ile üyelik antlaşmalarından meydana gelirken, ikincil mevzuat; tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüşten oluşmaktadır. Kurumlar, faaliyetlerini yaparken, tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüşler onaylar. Tüzük genel kapsamlı olup, tüm ögeleriyle bağlayıcıdır ve üye ülkelerin tamamında koşulsuz olarak uygulanır. Direktifler, sonuçları bakımından bütün üye ülkeleri bağlar, biçim ve metot tercihini milli makamlara bırakır. Kararlar da, bütün veçheleriyle bağlayıcıdır. Fakat kimlere yönelik olduğu belirtiliyorsa, sadece onlar için bir bağlayıcılığı olur. Tavsiye ve görüşlerin bağlayıcılığı yoktur.[102]

---

[99] Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması (ABKA), 50'nci maddesi: "Her üye devlet, anayasal usullerine göre Birlik'ten çekilmeye karar verebilir." Aynı düzenleme Birliğin reddedilen Anayasa metninde de mevcuttur (I-60 md.).

[100] Robert Jackson, "Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape", Political Studies, XLVII, 1999, s. 426.

[101] Robert O. Keohane, 'Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States', Journal of Common Market Studies (JCMS), Vol.40, No. 4, 2002, s. 745.

[102] ABİA'nın 288'inci md.

Özetleyecek olursak, küresel güç odaklarının ulusal birimleri etkilemesine ve bölgesel çapta bütünleşmelere gidilmesine koşut olarak egemenlik kavramı inkâr edilemez bir şekilde değişime uğramıştır. Devletler hukukunun siyasi manada egemenliği mutlak ve paylaşılmaz olarak görme özelliği tamamen kaybolmasa da, daha ılımlı bir hale geldiği söylenebilir. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası hukuk yönünden ülkelerin gittikçe artan oranlarda egemenlik paylaşımını tercih ettiği ve klasik egemenlik düşüncesinin katı yapısından uzaklaşıldığı, ama yine de tam olarak vazgeçilmediği bir dönem yaşanmaktadır.

Avrupalı ülkelerinin, bazı egemenlik yetkilerini üst otorite konumunda bulunan AB organlarına, kendi istekleriyle devretmeleri neticesinde ortaya çıkmış olan Avrupa Birliği, uluslarüstü bölgesel bir yapıdır. Dünya ölçeğinde, başarılı ve tek örnek olan Avrupa Birliği'nin en dikkat çekici özelliği, ulus-devlet ve ulusların egemenliğinin, Birlik içinde varlılığının sürdürülüyor olmasıdır. Üye ülkeler, siyasi yönden temel tayin edici özelliklerini tam olarak yitirmemişlerdir. Öte yandan Avrupa Birliği, hem bilinen anlamda uluslararası bir örgüt değildir, hem de ülkelere özel yetkilerle donatılmamış ve yeni yetki alanları oluşturma gücüne sahip olmayan bir yapıdır. Üye ülkeler kurucu antlaşmalar paralelinde bir kısım egemenlik yetkilerini Avrupa Birliği'nin kurumlarına aktardıklarından, Birlik geleneksel devlet yapısı ile uluslararası örgüt yapısı arasında bir yerde bulunmaktadır.

1.4. Avrupa Birliği Sistemi Öncesi Avrupa'nın Siyasal Yapısı

Bugünkü Avrupa Birliği, bize göre, tarih boyunca neyi yapmaması gerektiğini öğrenerek ilerleyen Avrupa insanının vardığı nihai sonuçtur. Yani alınan dersler sürecinin nihai çıktısıdır Avrupa Birliği. Bu nedenle, "Avrupa Birliği sistemi öncesindeki Avrupa" incelemesinin Ortaçağ'dan başlaması uygun görülmüştür. Çünkü Avrupa'nın Birlik sürecine varışı içerisinde Ortaçağ gelişmelerinin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Ortaçağ, Avrupa'nın tarifsiz acılarının yanında, geleceğe yön veren gelişmelerin de tohumlarının atıldığı bir önemdir.

Avrupa'da ortaçağ boyunca gerek toprak kavgaları, gerek taht mücadeleleri, gerekse köylü isyanları, hatta Haçlı seferleriyle sürekli bir sosyal hareketlilik yaşanmıştır. Ancak nedeni ve boyutları ne olursa olsun ortaçağdaki bu hareketlilik, gelecekte tüm sosyal sistemle kapışmaya dönüşecek sosyal hareketlerin alıştırmaları niteliğindeydi.[103]

[103] Koray, 2005: 33.

Avrupa'da Ortaçağ'da başlayan hareketlilik ve bunun çağdaşlaşmaya dönüşmesi büyük olaylara kapı açmıştır: Rönesans (yeniden uyanma), keşifler (denizler yoluyla batıya açılma), dinde reform hareketleriyle ortaya çıkan mezhep bölünmeleri (ulusal kiliselerin ortaya çıkışı) ve devlet egemenlik yetkilerinin Katolik Kilisesi boyunduruğundan kurtulması. Bunlar Avrupa'daki toplumsal, iktisadi, kültürel süreçlerde ve aydınlanma yolunda köklü değişim ve dönüşümler ortaya çıkaran "muazzam olaylardır".[104]

Ortaçağ'da Avrupa'da uluslararası ilişkiler ülke, şehir, siyaset, din vb. belli başlı tayin edici faktörler doğrultusunda şekillenmiştir. Kuşkusuz bu çağda Avrupa'da meydana gelen politik, sosyal ve iktisadi, ilerlemenin verimli bir fikri tabanı vardı ve bu taban hem o dönemdeki siyasal üniteleri ve değişik uygarlıklar arasındaki ilişkileri, hem de günümüz uluslararası ilişkilerini yönlendirecek evrensel vasıflara sahiptir. Din ve felsefe kaynaklı bu fikirler Augustin'den İbn-i Haldun'a kadar değişik bakış açılarıyla uluslararası ilişkiler disiplinine yol göstermişlerdir. Bununla birlikte, Batı Avrupa'nın Ortaçağ'daki simgesinin, güçlü bir feodalite ve etkin Katolik Kilisesi olduğunu söyleyebiliriz.[105]

Avrupa'da 12. yüzyılda ortaya çıkan bu canlanma sonraki asırlarda artarak sürmüştür. Bunun sonucu olarak 15. yüzyılda hümanizm akımı ve Rönesans ortaya çıkmıştır. Rönesans, her ne kadar 15. yüzyılda kendini göstermiş ise de, Avrupa'da bundan önce, Doğu'daki Müslüman topluluklardan esinlenilerek, gözlem ve ölçüme dayalı münferit bilimsel arayışlara yönelme olmuştur.[106] 15. yüzyılda, özellikle İstanbul'un fethi sonucu Bizans İmparatorluğunda bulunan ve Avrupalıların o zaman kadar bilmedikleri Antik Yunan uygarlığının klasik eserleri de İstanbul'dan İtalya'ya götürülmüştür. 1423 yılından itibaren, İstanbul'dan Venedik'e götürülen 238 cilt eser vardır ve hakikaten Eflatun'un eserlerinin Avrupa'da tekrar tanınması bu zamana rastlamaktadır.[107]

Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerindeki sanat, politika ve iktisadi başarıyı amaçlayan insan yapısı, Rönesans'ın aydınlanmasıyla, Avrupa'da tekrar ortaya çıkmaktaydı. İnsana yönelik düşüncede ve iktisadi alanda meydana gelen bu değişime koşut olarak, 16. yüzyıldan başlayarak dinsel alandaki Reform hareketlerini görüyoruz.

---

[104] Koray, 2005: 35; aktarma, West, 1998:23.
[105] Segâh Tekin, Esra Banu Sipahi, Kent-Yönetim-Din-Siyaset ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupası'na İlişkin Genel Bir Değerlendirme, İzmir: Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 7, Sayı XVII, (Mart 2014), s. 190.
[106] Canbolat, 2014: 10.
[107] Aydın Yalçın, İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s. 131.

Almanya'da Martin Luther'in başlattığı akımla, artık kişinin kurtuluşu için Tanrı ile arasında Katolik Kilisesi'nin aracılığı olmayacaktı. Bunların sonucu olarak Katolik Kilisesi'nin, uhrevi alandaki mutlak ve dünyevi alandaki ciddi yer kaplayan otoritesi sarsılmaya başlamıştır.

Ortaçağ'dan Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen dönemde Avrupa uzun savaşların yapıldığı bir bölge olmuştur. Dünya tarihine bakıldığında, Avrupa'dan başka hiçbir kıtada bu kadar savaş olmadığı görülmektedir: Yüz yıl, otuz yıl, yedi yıl süren savaşlar; ispanya veya Avusturya taht savaşları; Fransız Devrimi savaşları, Napolyon savaşları. Yani, her Avrupa yüzyılının kendi savaş ve ölüm yılları vardır. Kral adına, prens adına, din adına ya da vatan uğruna binlerce insan, birbirlerini boğazlamak üzere savaş meydanlarına sürülmüştür.[108]

Avrupa Birliği'nin oluşumunda tarihsel bir altyapı oluşturan bu savaşlar ve kıyımlar ilerleyen bölümlerde kronolojik olarak ele alınmıştır.

1.4.1. Yüz Yıl Savaşları

İngiltere ile Fransa arasında 1337-1453 yılları arasında sürmüş olan savaşlara, Yüz Yıl Savaşları denmektedir. Tarafların zaman zaman Hollandalı ve Alman soylularının da desteğini aldığı fasılalı çarpışmaları 1453'te Fransa'nın kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Savaş sonunda Calais dışındaki kıta topraklarının tamamını kaybeden İngilizler, Britanya Adası'na sıkışmıştır.

Yüz Yıl Savaşları, feodalizm dönemi savaş biçiminin sona erdiği, muharebe alanında yeni silahların, askeri birimlerin ve taktiklerinin kullanıldığı bir dönem olmuştur. Savaşlar sırasında Fransa'nın "feodal" monarşik sistemden, "ulusal" monarşik düzene dönüşümü süreci başlamıştır.

Yüz Yıl Savaşları'ndan hemen sonra Plantagenet Hanedanı'nın iki farklı kolu York ve Lancester aileleri arasında başlayan Güller Savaşı'nın olduğu İngiltere, Tudor ailesinden 7. Henry'nin 1485 yılında kral olarak kabul edilmesiyle göreceli bir istikrara kavuşabilecektir. Savaştan güçlenmiş monarşisi ve zenginleşen hazinesiyle çıkan Fransa ise, 15. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Avrupa kıtasında Kutsal Roma İmparatorluğu ile bir nüfuz mücadelesine girişecektir.

[108] Jorge Semprun, Dominique De Villepin,, İstanbul: Avrupa İnsanı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005, s. 6.

1.4.2. İspanya'nın Birliğini Sağlaması

1453'te II. Mehmet'in İstanbul'u (Konstantinopolis) fethetmesiyle Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu sona erdi. Fatih Sultan Mehmet unvanlarının arasına Roma Sezar'ı (Kayzer-i Rum) unvanını da katarak Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluğa dönüştürdü. Doğu'da Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik dönemine girdiği ve Doğu'daki "Müslümanların" Avrupa'daki tüm devletler için endişe kaynağı olduğu bir dönemde, kıtanın en batısındaki Müslümanlar ise buradaki mevcudiyetlerini kaybetmekteydiler.

Müslümanlar, İspanya'ya girdikleri 711 (H.92) senesinden itibaren fetih yıllarında Müslümanların mutlak hâkimiyeti altına giren İspanya'da, Endülüs'ün bütünlüğünün teminatı durumundaki Emevi Halifeliği'nin 1031 (H.422) senesinde yıkılması, mevcut statüyü Müslümanlar aleyhine değiştirecek bir dizi gelişmenin başlangıcı oldu.

13. yüzyılın sonunda Endülüs Emevi Devleti, topraklarının büyük bölümünü kaybetmiş, İspanya'nın güney bölgesinde Granada kenti çevresinde hüküm süren Beni Ahmer Devleti (Granada Emirliği)'ne dönüşmüştü. 1492'de Granada'nın da Kastilyalılara teslim edilmesiyle Endülüs Emevi Devleti tamamen ortadan kalktı. Böylece İspanya'da İslam hâkimiyetinin sekiz asırlık varlığına son verilmiş oldu.

Granada Emirliğinin düşmesinden bir kaç ay sonra 31 Mart 1492'de bir Kovma Fermanı (Elhamra Kararnamesi) yayınlatan İspanya Kraliçesi Isabella, ülkesinde bulunan bütün Yahudilerin dört ay içinde Katolikliği kabul etmelerine veya İspanya'yı terk etmeye zorladı. Bunun üzerine İspanya'dan ayrılmak zorunda kalan Yahudilerin bir kısmı Osmanlı Padişahı İkinci Bayezid tarafından gemilerle Osmanlı Devleti'ne getirilip, çoğunlukla liman ve ticaret şehirlerinde iskân edildiler. Böylece, 15. yüzyılın sonunda İspanya birliği sağlanmış oluyordu.[109]

1.4.3. Rönesans ve Reformasyon

"Yeniden Doğuş" manasında kullanılan "Rönesans" (renaissance) sözcüğü[110], Roma ve Yunan uygarlıklarını temel alarak yeni bir başarı dönemi inşa etme isteğini ifade eder. Gerçekte Avrupa'da temel kurumlar, ortaçağ sonlarında, 10. ve 11. yüzyıllarda

[109] Mehmet Özdemir, "İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüs Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası (I)", Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:35, Sayı:1, (1996), s. 245.
[110] www.fransizcasozluk.net/index.php?q=renaissance Erişim T.: 20.09.2016.

ortaya çıkmıştı. Rönesans aslında, mevcut kurumların uzun bir zaman diliminde dönüşüme girdikleri fikir ve duygu sürecidir.[111]

11. yüzyıldan, Osmanlı Devletinin denizlere önem vermeye başladığı 15. yüzyılın son dönemlerine kadar Akdeniz sularına, İtalyan yarımadası olarak tanımlanan bölgedeki devletçikler hâkimdi. Bu dağınık İtalyan şehir-devletleri refahlarını, büyük oranda Doğu Akdeniz'de yapılmakta olan ticarete, ticaret de deniz üstünlüğünün güvencesine bağlıydı. Sander'e göre; bahse konu ticaret hacminin ortaya çıkardığı ekonomik istek ve aydın uyarıcılar olmasa, "Rönesans" olarak isimlendirilen ve İtalya yarımadasındaki şehir devletçiklerin kültüründe çiçeklenme diye ifade edebileceğimiz uyanış süreci muhtemelen olamazdı.[112] Tabi ki, Rönesans öncesi Avrupa halkının onda birinin zengin, yaklaşık yarısının çok yoksul ve geriye kalanının dilenci veya dilenciye yakın olmasının[113] da değişimde önemli bir etkisi olmuştur.

Osmanlı Devleti, 1453'te İstanbul'un fethedilmesi sonrasında, denizlere de açılarak, İtalyan şehir-devletçiklerinin Doğu Akdeniz'deki deniz üstünlüğünü bitirince, özellikle Avrupalı tüccar ve misyonerler, bunlara bağlı olarak da kâşif ve askerler dikkatlerini Akdeniz'den okyanuslara çevirmiştir. Böylece, dünyanın bütün okyanusları zaman içinde, Avrupa'nın ikinci kez denizaşırı yayılımının aracı durumuna geldi. Buradan da anlaşılacağı gibi, Avrupa'nın büyük servetler ve bilgiler kazanmasını sağlayan coğrafi keşiflerin, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl başlarında gerçekleştirilmesi bir tesadüf değildir.[114]

Yeni ana karaların keşfedilmesi, uzak doğuyla ticaretin artması, farklı zengin insanların oluşması ve Avrupa'ya yönelen para akışı, şüphesiz Avrupa'nın sosyal hareketliliğini ciddi derecede değiştiren faktörler haline gelmiştir. Bu dönem sonrasında, Avrupa için sadece kültürel dini manada değil, aynı zamanda sosyoekonomik ve siyasal manada da bir alt üst oluş yaşanması kaçınılmaz duruma gelmiştir.[115]

Bu süreç, sömürgelerden edinilen para ve gücün sayesinde Avrupa tarihinde sonraki asırlarda en önemli siyasal ünite durumuna yükselecek "ulusal devletler"in, doğmasını sağlayacaktır. Çünkü dünya ekonomisinin yönü, 16. yüzyıldan itibaren, en sağlıklı iktisadi düzenlemenin, ulusal devletler ölçeğinde olacağını işaret edecektir. Öte

[111] Erol Sander, Siyasi Tarih İlkçağdan 1918'e, 24. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 2012, s. 81.
[112] "a.g.e.", s. 80.
[113] Clive Ponting, Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Çev. E.Bengi Özbilen, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, Mayıs 2011, s. 525.
[114] Sander, 2012: 80.
[115] Koray, 2005: 42-43.

yandan, artan zengin kaynaklar, ülkelerin güçlü ve sürekli silahlı ordulara sahip olabilme imkânı vererek Kuzey Avrupa ülkelerinin daha güçlü olmalarına olanak sağlamıştır. Ulusal devletlerin kuruluşu da bu iki gelişme ile (iktisadi ve askeri imkânların artması) oldukça kolaylaşmıştır.[116]

Ancak bu dönemde, zenginleşen ve bir anlamda da bağımsızlaşan, istikrarın ve merkezi otoritelerin kurulması konusunda yol alan Avrupa'da, aynı zamanda birçok sosyal çözülme ve çelişki bulunmaktaydı. Bu nedenle tarihin en canlı dönemlerinden biri olan 16. yüzyıl yalnız altın ve keşifler yüzyılı değildir; Rönesans'ın da din savaşları ve dinde reformun da yüzyılı olduğu gibi, artan sefaletin, bozulan düzenin, eşkıyaların, vebanın ve kıtlığın yüzyılıdır.[117]

İnsanın kendini ve etrafını yeni bir anlama ve kavrama şeklidir, Rönesans bir yerde. Sosyal ve kişisel alanlardaki bu değişimle birlikte, yeni bir nesnel ve gerçekçi anlayış da ortaya çıkmıştır. Bu büyük aydınlanma, edebiyat, müzik, resim, heykeltıraşlık, mimari ve tabiat bilimlerine kadar bütün insan etkinliklerinde kendini heyecanla göstermiştir.[118]

Öte yandan, son yüzyılda tarihçilerin çok farklı bir "Rönesans" tablosu çizmeye başlamalarına değinen Ponting'e göre, aslında Rönesans, Avrupa'nın her yerinde görülen evrensel bir olgu sayılamaz kuşkusuz ve aslında hemen her yönden Avrupa'nın uzun bir zaman önce yerleşik duruma geçmiş öteki toplum ve kültürlere yetişme şansından başka bir şey değildi bu durum. Örneğin 15. yüzyıl İtalya'sında çok değer verilen klasik metinler İslam dünyasında 7. yüzyıldan beri biliniyordu. 12. yüzyılda Avrupa Arapça metinlerin tercümesi sayesinde Aristoteles'e ulaşma imkânı elde ettiğinde, daha önceden başka "rönesans"lar olmuş durumdaydı. "Rönesans" aynı zamanda daha önceki yüzyılların kültürüne ve fikirlerine çok daha yakındı ve 19. yüzyılda düşünülmüş olduğundan çok daha az moderndi. Bir zamanlar "Rönesans"a isnat edilen neredeyse her özelliğe Avrupa'da ve aynı zamanda başka kültürlerde daha erken karşılaşılabilir. Önemli olan nokta, dünya hakkında hususi bir Avrupa fikrini, özellikle de Batı Avrupa'nın eski Roma ve Grek medeniyetlerinin mirasçısı olması fikrini tanımlamaya başlamasıydı.[119]

---

[116] Sander, 2012: 94.
[117] Koray, 2005: 44-46; aktarma, Pierre Brizon, Emeğin ve Emekçilerin Tarihi, İstanbul: Onur Yayınları, 1. Baskı, 1977, s. 154.
[118] "a.g.e.", s. 82-83.
[119] Ponting, 2011: 526.

Edgar Morin'e göre ise, Rönesans'la birlikte Avrupa yavaş yavaş felsefe bilimler, siyasi düşünceler, edebiyat, şiir, roman, müzik gibi konuların çok yönlü ve zengin bir biçimde eleştirildiği, parçalanmamış bir mekân haline gelir. Aydınlanma filozoflarının akılcılığı, 18. yüzyılda Paris'ten başlayarak bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Romantizm ise Berlin ve Jena'da başlayıp her tarafı sarmıştır. İtalya'da Floransa, Avusturya'da Viyana, İspanya'da Madrid, Fransa'da Paris ve Hollanda'da Amsterdam, gibi şehirler, bu sürecin belirli kademelerinde kültürle yoğunlaşan mihraklar veya kültür merkezleri haline gelmişlerdir.[120]

Bu dönemde bilim, sanat ve düşüncede meydana gelen değişikliklerin yanında; Kilise, hem monark ve zenginlerin vicdanında bulunduğu özel yeri kaybetmeye başlamış, hem de sade vatandaşın inanç ve güveni sarsılmıştı. Bunun sonucu olarak, dinin başındaki kişi olarak Papa'nın yerine monarkın, diğer bir deyişle devletin geçmesi yöntemi başlamıştır. Amaç, monarkın tahtına bağlı bir ulusal kilise kurmaktı. Roma Kilisesi otoritesinden ayrılan, İngiltere, İskoçya, İsveç, Norveç, Danimarka, Kuzey Almanya ve Bohemya monarkları dini kontrollerine aldılar. Roma ile bağların kesilmesini sağlayacak derecede Reformasyon hareketine müsaade ettiler, fakat puritan yaklaşımlara (dini aslına döndürme düşüncesi) veya İncil'in direkt yorumlanabilmesi benzeri kendileri için de tehlikeli olabilecek değişiklik ve yeniliklere ayak dirediler. Bu konuda İngiltere'deki Anglikan Kilisesi, başarılı bir uzlaşmaya güzel bir örnek olarak gösterilebilir.

Rönesans, o zamana kadar Hıristiyanlığın, Yahudiliğin, Yunanın, Romanın kültürel katkıları arasındaki su yüzüne çıkmamış aykırılıkları özgürleştirecek, başıboş bırakacaktır. 15. yüzyılda İncil ve Tevrat'la ilgili kaynakların aşırı önemsenmesi ve papalığın iğrençlikleri de buna eklenince, Almanya'da, sonradan dalga dalga ve çeşitlenerek bütün Avrupa'ya yayılacak olan Reform hareketi patlak verdi (1517).[121] Yapmayı amaçladıkları, Kilise'nin gücü ve baskısına karşı, kendi kutsal kitap ve kiliselerine sahip olmak ve kiliselerini düşüncelerine göre yönetmekti. Bunun karakteristik bir örneği, 1483-1546 yılları arasında yaşamış olan Alman Protestanlığının ve Reformist hareketin en büyük önderi papaz Martin Luther'dir.[122]

[120] Morin, 1988: 79-81.
[121] Morin, 1988: 82-83.
[122] Sander, 2012: 85.

15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa insanlarının din konusundaki fikirlerinde meydana gelen değişmeler, bir anlamda Batı'nın üstün olmasının ana sebeplerinden birini oluşturmuş, aynı zamanda daha sonraki yüzyılların siyasi tarihine hayli mühim etkileri olmuştur.[123] 16. yüzyıla (kendi içinde geniş bir inanç çeşitliliği içeren) "Protestanlık"ın yükselişi damga vurmuş olsa da, bu dönem Batı ve Orta Avrupa'nın büyük bir bölümünde kilise hâkimiyetinin yeniden biçimlendirildiği, çok büyük ve geniş ölçekte başarı kazanmış olan bir, neye inanılacağını zorla dayatma azminin görüldüğü dönem olmuştur.[124]

Ortalama vatandaşın Reformasyonu bundan çok değişikti. Yapmak istedikleri, Kilise'nin otoritesine karşı, kendi İncil'lerine sahip olmak, kendi kiliselerini buna uygun olarak yönetmekti. Bu hareketin tipik örneği, sonunda başka yönlere de gitmiş olsa, Alman Protestanlığının büyük önderi Martin Luther'dir (1483-1546).[125]

Diğer taraftan, adını bir harekete veren, Cenevre'de yapılan reformun din üzerindeki rolü üzerine bir mitoloji yaratan, Hıristiyanlığın yeni bir biçimini oluşturan ve Batı kilisesi içindeki bölünmeleri kalıcı hale getiren Cenevreli John Calvin olmuştur. Calvin düşüncelerinin son biçimini 1559'da "Hıristiyan Dininin Kurumları"nda ortaya koydu; daha sonra bu fikirler özellikle Fransa, İskoçya ve Hollanda'daki takipçileri tarafından benimsendi ve detaylandırıldı.[126]

Dinde reform hareketlerinin mühim politik neticeleri olmuştur. Bir grup Protestan Alman prens ve şehir-devletlerin arasında bir *"birlik"* oluşturarak, Katolik Kutsal Roma İmparatoru ile savaşa başladıkları savaşı, 1555'de zaferle tamamladılar. Savaştan sonra yapılmış olan Ausburg Barışı Protestanlık iddiasının elde ettiği başarıyı simgeler. Fakat bu sonuç aynı zamanda, Almanya'nın egemen küçük prenslikler mozaiği şeklinde dağılmasına da neden olmuştur. Bu dağınıklık 19. yüzyıla dek devam edecektir.[127]

Rönesans ile Reform hareketlerinin karşılıklı etkileşimi, Avrupa kültürünün özünde bulunan pagan Helen ile Hıristiyan geleneği arasındaki temel çelişkiyi çok belirgin bir hale getirerek çeşitliliği ve Avrupa insanının yaratıcılık potansiyelini artırmış, kısaca Avrupa'nın entelektüel ve manevi enerjisini yükseltmiştir.[128]

Modern Avrupa politik açıdan nasıl ayrılık ve çatışmalarla meydana gelmişse, kültürel yönünden de Yahudilik, Hıristiyanlık, Helen ve Latin gelenekleri arasındaki

[123] Sander, 2012: 83.
[124] Ponting, 2011: 527.
[125] Sander, 2012: 85.
[126] Ponting, 2011: 529.
[127] Sander, 2012: 86-87.
[128] "a.g.e.", s. 87-88.

karşıtlıkların belirginleşmesiyle ortaya çıktı. İtalyan ve Felemenk kentlerinde ya da prensliklerinde ortaya çıkıp bütün Avrupa'ya yayılan Rönesans, Kültürün Yunan, Roma, Yahudi ve Hıristiyan ögeleri arasında, karşıtlıkların ortadan kalkmamasına rağmen birbirlerinden karşılıklı olarak bazı şeyler alıp bünyelerine yedirmeleriyle süren değiş tokuşa dayalı ve bundan böyle hiç bitmeyecek olan bir diyalojik başlattı. Rönesans'tan itibaren kültürel diyalojik, iman, akıl, kuşku ve olguculuk (pozitivizm)[129] arasında ortaya çıkan birbirlerinden farklı, ama yer yer örtüşen bir dizi diyalojik şeklinde çeşitlenmiş ve yoğunlaşmıştır.

Böylece Rönesans'la birlikte ve Rönesans sayesinde Avrupa kültürü, durmadan, birbirlerine bir sarmalda olduğu gibi dolanan ve hiç durmamacasına bir dizi düşünce, teori, beklenti, düş, biçim yaratan *sürekli bir diyalojik kaynama* şeklini alır. Bu kültürel "sarmal"ı, ona koşut olarak oluşan, Avrupa'yı hem sürükleyen hem de oluşturan siyasal/ toplumsal/ ekonomik sarmalı yaratan koşullar yaratmıştır. Edgar Morin'e göre, kültürel bakımdan Avrupa'yı hem oradan oraya sürükleyen hem de Avrupa yapan şey, işte bu sarmaldır.[130]

Ancak bu noktada Canbolat'ın işaret ettiği konuya değinmemiz gerekiyor; dikkat etmek gerekir ki, Modern Avrupa, eleştirel aklı, biraz da tepkisel biçimde, her şeyin üstünde tutuyor. Katolik Hristiyanlığın evrenselliği yerine, rasyonel aklın hâkimiyeti vurgulanıyor. Avrupa, Kilise tutuculuğundan biraz kurtuluyor belki, ama bu kez de salt akıl ile hareket etme ilkesiyle kendini sınırlamış oluyor.[131]

Oysa hayatlarımızı her türlü değer, efsane ve inançtan arındırmak mümkün olmadığı gibi, insan düşüncesinin de değerlerden, efsanelerden ve inançlardan arındırılması olanaksızdır. Ancak artık değerlerimizi, efsanelerimizi ve inançlarımızı Tanrı'ya, Akla, yadsınması olanaksız bir üstün Kanıta dayandırmanın olanağı da kalmamıştır. O halde yapılabilecek tek şey, aynı değerleri seçeceksek de onları bilincinde olarak benimsemek; sahiplendiğimiz efsanelerle bir diyaloğa girmeyi, onları sorgulamayı göze almak ve İmanımızda mutlak bir kesinlik aramak yerine onun bir Bahisten, bir İddiadan ibaret olduğunu kabul etmektir. Bunun anlamı, ilk hümanizmanın varisi olan, başka bir hümanizmanın mümkün olduğudur. Bunun anlamı, diyalojiğin, yeni araçlarla ve yeni alanlarda sürmesinin gerektiğidir.[132]

[129] Pozitivizm, olgularla desteklenen veya olgularla ilgili verilere dayanan bilginin tek sağlam bilgi türü olduğu görüşe pozitivizm (olguculuk) denir.
[130] Morin, 1988: 84.
[131] Canbolat, 2014: 13.
[132] Morin, 1988: 98.

Esas sorun hiçbir dünya görüşünün her şeyi açıklayabilecek ve herkesi kapsayabilecek bir nitelikte olmamasıdır. Artık akılcılık tek başına siyasal düzen hakkında mutlak bir açıklayıcı otorite değildir.[133]

Aydınlanmacıların zafer tacını daha henüz başlarında taşıdıkları bir dönemde, *yin*[134] ilkesinin fazla ağır basmasının kaçınılmaz olarak *yang* ilkesini davet etmesine benzer şekilde Rousseau'nun egemen söyleme karşı çıkan sesi yükseldiğini belirten Morin'e göre bu, akılcı soyutlamaya karşı yükselen Duygunun sesi, yakınmasıydı. Daha da önemlisi bu, Akılcılığın yeterince akıllı olmayan aklına karşı yükselen bilincin şaşırtıcı/altüst edici sesiydi; çünkü Rousseau, gelişi her yerde selamlanan ilerlemenin aynı zamanda doğal erdemlerin yitirilişi demek olduğunun farkındaydı.[135] Ve 1770'den itibaren Almanların *Sturm und Drang*'ı[136] Romantizmin ve klasik düşünce kaynaklarının Aydınlanma filozoflarına yanıt vereceği yeni bir aşamanın habercisi olarak ortaya çıkmıştı.

Ancak bütün bunlara rağmen 20. yüzyıl, hümanist, akılcı ve bilimsel uygarlığın doludizgin, iki dünya savaşının akıl almaz kıyımına doğru koşmalarına tanık olur. Araçsal aklın, aklın amaçlarından saparak hümanizmanın değil, o binlerce yıllık güç, egemenlik ve şiddet barbarlığının hizmetine girişine tanık olur. Barbarlığın yeni biçimleri olan dar görüşlü teknikçiliğin, anonim bürokratikçiliğin ve kör bilimciliğin, eski barbarlıkların hizmetine girerek sınırsız bir güce sahip olan uygarlaşmış barbarlığı yaratmalarına tanık olur. Bütün bunlar Avrupa'da aklın yeniden ve derinden düşünülmesine yol açmalıydı. Ama barışa kavuşunca, günlük gailelere kapılıp savaşlarımızı unuttuk. Ekonomimiz kalkınmaya başlayınca yol açtığımız katliamları ve yıkımları unuttuk. Ve hatta günümüzde savaşın, fanatizmin, katliamın ve terörizmin Orta Doğu'nun her yanını saranları görenlerimizden bazıları, Hitler'i, Stalin'i ve bundan kırk yıl önce Avrupalıların Avrupalılar adına kurdukları toplama kamplarını, giriştikleri kitle kıyımlarını unutarak bunların İslamiyet'e ya da Araplara özgü şeyler olduklarını düşünebildiler.[137]

---

[133] Çelebi, 2002: 43.

[134] Yin Yang, Uzakdoğu'da özellikle Çin'de karşılıklı zıtlığın denge içerisinde bulunduğu ve birbirinin içinde olduğunu anlatan kavramdır. Asya'daki coğrafyada hüküm süren, evren ve doğa arasındaki ilişkiyi gözlemleyip açıklamalar getiren bir kuramdır. Yin Yang'in temelinde doğadaki her şeyin karşıtlık ilişkisi içerisinde olduğu ve bu karşıtlıkla beraber ilerlediği düşüncesi yatmaktadır. http://www.milliyet.com.tr/Yin-Yang-nedir--Yin-Yang-hakkinda-bilgiler-molatik-30/ Erişim T.: 27.05.2019

[135] Morin, 1988: 104; aktarma, J.J. Rousseau, Bilimler ve Sanatlar Üzerine Konuşma, 1750 ; ve İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, 1755.

[136] 18. yüzyılın sonunda Almanya'da ortaya çıkan, doğayı ve bireyciliği yücelterek Aydınlanmacılığın akılcılığını eleştiren bir edebiyat akımı. Gençliklerinde Goethe ve Schiller, akımın önde gelen savunucuları arasında yer almıştır.

[137] Morin, 1988: 106-107.

Akıllı olmak, salt akılla yaşanabileceği hayaline kapılmak değil, hayatın anlamının sadece akılla kavranamayacağını ve hayatımızın bir bölümünün ona yabancı olduğunu bilmek demektir. Sevgi ilişkileri olmadan, bir takım değerlere ve efsanelere sahip olmadan yaşayamayız. Akıllı olmak varlığımızın sevgiyle, efsanelerle, dinle ilgili yanını şeytan kovalarmış gibi kovalamayı gerektirmiyor; onu anlamayı ve onunla diyalog kurmayı gerektiriyor.[138]

Özetleyecek olursak, Avrupa'da, Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan hümanizma, akılcılık, bilim ve özgürlüğün temel alındığı yaşam düşüncesi, onlara bugünkü kültür ve teknoloji seviyesine ulaşmakta önemli bir taban oluşturmuştur. Ancak Almanların tanımladığı gibi; kültür, bir topluma özgü ve tekil olanı, uygarlık ise bir toplumdan diğerine aktarılabilen, alınıp verilebileni anlatır. Bu anlamda Avrupa, kazanımlarını biriktirerek elde ettiklerini, sevgi, duygu ve paylaşma temelinde geliştirerek "uygarlığa" dönüştürebilecektir.

1.4.4. Seksen Yıl Savaşları ve Hollanda'nın İspanya'dan Bağımsızlığı

XV. yüzyılın son döneminde "On yedi Bölge" adı altında kuvvetli olmayan bir birlik kuran Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve Fransa'nın kuzeyindeki feodal ögeler, vergi ilişkisi ile Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı bulunuyorlardı.

Reform hareketleriyle başlayan dinde bölünme ile Kalvenizm'in yayılması karşısında İmparatorluk tarafından başlatılan baskılar ve sürekli artan vergi yükü "On yedi Bölge"de rahatsızlıklara sebep oldu. Kalvenist rahipler vasıtasıyla 1566'da başlayan küçük kapsamlı başkaldırılar, Oranj (Orange) ailesinden I. William önderliğinde 1572 yılından sonra İspanya'ya karşı toplu bir isyana döndü. 1579'da Utrecht Birliği adı altında İspanya'ya karşı kuvvetlerini birleştiren Hollanda'nın 7 bölgesi 1581 yılında bağımsızlıklarını ilan ettiler. İspanya, 1609 yılında Hollanda Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanıdığını ilan etti. Fakat barış kısa sürdü ve Hollanda'nın 1618 yılında Otuz Yıl Savaşları'na katılmasıyla, Seksen Yıl Savaşları tekrar başladı. İspanya-Hollanda savaşı Westphalia Antlaşmaları ile 1648'de son bulmuştur.[139]

1.4.5. Avrupa'da Güç Mücadelesi Dönemi: Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Barışı

Son derece karmaşık bir "savaşlar dizisi" olan Otuz Yıl Savaşları öncelikle, Protestan-Katolik sonu bağlamında bir Alman iç savaşıdır. İkincisi, egemenliklerini

[138] "a.g.e.", s. 110.
[139] Çağrı Erhan, Esra Yakut, Siyasi Tarih-1, 1. Baskı, T.C. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2694, Ağustos 2012, s. 34.

sağlamaya çalışan devletler ile birliğini korumaya uğraşan Kutsal Roma İmparatoru arasında bir iç savaştı ve bu iki savaşın ayırımı pek kolay değildi çünkü hem Protestan devletler hem de Katolik devletler artık Kutsal Roma İmparatoru'nun kontrolünde olmayı kabul etmiyorlardı. Üçüncüsü ise Burbon Fransa'sının Habsburg Avusturya'sına, İspanya'nın Hollanda'ya karşı savaştığı ve İspanya, İngiltere, Polonya, Danimarka, İsveç, Transilvanya, Savua Dükalığı ile Rusya'nın işin içine karıştığı, Alman topraklarında sürdürülen, uluslararası bir savaştı.[140] Diğer bir deyişle, Büyük Avrupa Savaşı'ydı.[141]

1562-1598 yıllarında sürdürülen din kapsamlı iç savaşlardan Fransa bütünlüğünü sağlayarak çıkmış fakat Almanya 1618-1648 yıllarında sürdürülen benzer kapsamdaki savaştan parçalanarak çıkmıştır. Zaten 18-19. yüzyıllar içindeki Avrupa siyaseti de, Fransa'nın bütünlüğüne karşın Almanya'nın bölünmüşlüğü mevzusu kapsamında yürütülecektir.[142]

Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra düzenlenen Westphalia Barışı bir tek antlaşmadan ibaret değildir. 1648 yılının Mayıs-Ekim tarihleri arasında imzalanmış olan Westphalia Antlaşması hem Otuz Yıl Savaşları'nı, hem de Seksen Yıl Savaşları'nı sona erdirmiştir.[143] Westphalia Barışı ile Katolik Habsburg Hanedanının Avrupa egemenliği tehdidinin bitmiş olduğu ifade edilebilir. Çeşitli ve çok miktarda ülkenin uluslararası düzen iştirak etmesi ve farklı din ve mezheplerin bir arada bulunması, Avrupa'da bundan sonra normal görülecektir.[144]

Westphalia Antlaşmaları ayrıca, bütün ülkelerin sınırları içinde, vatandaşları ve ülke dışı temsilcilikleri üzerinde tartışılmaz egemenlik yetkileri güvenceye alınmıştır. Ancak bu prensip nedeniyle, yaklaşık iki yüz bağımsız birim olan Almanların, Avrupa'nın diğer ülkelerinin aksine, uzun süre siyasal bütünlüğünü sağlayamamıştır. Otuz Yıl Savaşları süresince %40'a varan sayıda insan kaybına uğrayan ve doğal olarak ekonomisi mahvolan Almanların birliğini sağlamaları zorlaşmış, adem-i merkeziyetçi prenslikler dönemi uzunca bir zaman devam etmiştir. Buna karşın Westphalia Barışı'ndan sonra ülkelerin uluslararası ilişkilerde bağımsız davranabilmelerinin önü açılmış, küçük bağımsız ülkelerin, bölgesel olarak veya bir sistemi yönetebilecek biçimde güçlenmiş olan ülkelere karşı birlik ve bütünleşmeler oluşturduğu ve böylece "güç

[140] Sander, 2012: 99-100.
[141] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 35.
[142] Sander, 2012: 98-99.
[143] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 35-38.
[144] "a.g.e.", s. 101.

dengesi" sağlamaya çalışmak uluslararası ilişkilerin sabit bir kuralı durumuna gelmiştir.[145]

Öte yandan Westphalia Barışı, uluslararası arenada "bağımsız ülkelerin eşitliği" yaklaşımının ilk defa kabul edildiği bir özelliğe de sahiptir.[146] Yani belli usul ve kurallar çerçevesinde davranan ve sistemli ilişkiler içinde olan birimlerden (ülkeler) meydana gelen bütünsel uluslararası sistemin, günümüzdeki manasında Westphalia ile oluştuğu söylenebilir.[147] Bu nedenle, çağdaş uluslararası ilişkilerde bugüne kadar devam etmiş olan birbirine eşit oldukları ve birbirlerinin işlerine müdahale etmelerinin yasak edildiği sisteme "Westphalia Düzeni" denmiştir.[148]

1.4.6. 1789 Fransız Devrimi ve Etkileri

14 Temmuz 1789 günü, 14 Temmuz'da başlayan Fransız Devrimi, aşamalar hâlinde gelişmiştir.[149] Devrimin henüz başlarında yayımlanan İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nde bulunan, insanın doğuştan gelen özgürlüğü, yasalar önünde eşit olma, özel mülkiyetin dokunulmazlığı, adil vergi sistemi, özgür basın ve yayın ile memuriyete girebilme benzeri haklar Kurucu Meclis'in hazırlamış olduğu anayasa tarafından güvenceye alınmıştır.[150]

Siyasi tarihte bir mihenk taşı konumunda olan Fransız Devrimi (1789), hem Avrupa'da hem de dünya politik dengelerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. İngiltere ve Fransa arasında 18. Asır süresince yapılan savaşların meydana getirdiği ekonomik ve sosyal ortam Fransız Devrimi'nin olmasına ciddi etkisi olmuştur. Çünkü İngiltere'yle yarışabilme adına fevkalade maddi kaynağın tüketilmiş olması, ekonominin iflasına neden olmuştur.[151]

18. yüzyılın düşünürleri Diderot, Voltaire, Montesquieu, Rousseau gibi yazarlar ülke idaresi, anayasacılık, kişi-devlet ilişkilerinin biçimi, politik ve medeni haklar üzerine verdikleri nitelikli eserlerle "Aydınlanma çağı"nın Fransa'da yerleşmesini sağlamışlardır.[152]

18. yüzyıl Avrupa için birçok açıdan çok hareketli bir yüzyıldır; endüstri devrimi ve teknoloji alanındaki icatlar, bireylerin eşit ve özgür olduğunu duyuran Fransız Devrimi,

[145] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 38.
[146] "a.g.e.", s. 38.
[147] Sander, 2012: 101.
[148] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 38.
[149] "a.g.e.", s. 80.
[150] "a.g.e.", s. 81.
[151] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 79.
[152] "a.g.e.", s. 79.

bireyi ve aklı öne çıkaran Aydınlanmacı fikirlerin tamamı bu çağın eseridir ve ileride bunlar, Avrupa'da devrim nitelikli değişimlere yol açmışlardır. Endüstriyel zenginliklerin, teknolojik buluşların, yeni enerji kaynaklarının çağı açılmış, inanılmaz üretim artışı, tüm dünyayı saran ticari ilişkiler, ulaşım ve iletişim ağları, gelişmiş hukuk sistemi ve çokuluslu şirketler gibi gelişmeler kaçınılmaz hale gelmiştir. Öte yandan ideolojik anlamda insanın ve insan aklının önünü açan, siyasal/sosyal düzende kökten değişiklikler yapan felsefi ve siyasal düşünceler de Avrupa'yı bir fırtına gibi sarmış ve ulaştıkları her yerde köklü değişikliklerden kaçınmak mümkün olmamıştır.[153]

1.4.7. İtalyan ve Alman Ulusal Birliği'nin Kurulması

Dünya tarihi perspektifinden bakıldığında, Avrupa'ya özgü devlet sistemi 19. yüzyılda gelişmiş olduğu şekliyle doğal değildi. Dünyanın büyük bir bölümü daima, çok farklı halkları bünyesinde barındıran büyük imparatorluklar tarafından yönetilmişti. İyi örgütlenmiş ve müreffeh olduklarında geniş alanlar üzerinde iç barışı ve güvenliği sağlayabiliyorlardı. Avrupa (Osmanlıların kontrol ettiği alanlar haricinde) hiçbir zaman bu durumda olmamıştı. Tersine bölge yoğun bir rekabet içinde olan yüzlerce siyasi birim halinde bölünmüştü.[154]

1789 Fransız Devrimi'nin Avrupa uluslarına egemen ülkelerini kurmanın yararlarını göstermesi, uzun dönemde içerisindeki ana neticesi olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısının önemli olaylarından sonra, yüzyılın ikinci yarısına girildiğinde önce İtalya'da, ardından Almanya'da ulus-devletlerin kurulmaya başlandığına şahit olunacaktır.[155]

1860'dan önce "ulus devlet" tanımının karşılığı olarak, aynı dil ve topluma aidiyet hisleriyle bağlanmış yalnız iki büyük devlet bulunmaktaydı: Fransa ve İngiltere. Bu ülkelerin ulusal ulusal vasıflarını kazanmaları neredeyse kendi kendine oluşmasına karşın, İtalya ve Almanya'nın ulusal devletlerini kurmaları için Avusturya'nın mevcut kuvvetini yok etmek ve Rusya'yı da en azından belli bir süre etkisizleştirmek gibi bir takım savaş ve uğraşlardan sonra ortay çıkmıştır.[156]

İtalyan Birliği'ne giden yolda fırsatın 1853 yılında Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında çıkan Kırım Savaşı dolayısıyla doğduğu görülmektedir. Savaşın Avusturya'yı ve Rusya'yı zayıflatması İtalyan ve Alman Birliğinin kurulmasına giden yolu açmıştır.[157]

[153] Koray, 2005: 48.
[154] Ponding, 2011: 704.
[155] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 120.
[156] "a.g.e.", s. 120.
[157] "a.g.e.", s. 120.

1.4.7.1. İtalyan Ulusal Birliği'nin Kurulması

Bu gelişmelerden ilk yararlanan ülke İtalya oldu. Cavour ilk adımı, Kırım Savaşı'na asker göndererek atıktan sonra, 1859 yılında anlaştığı Fransa'yla beraber

Avusturya'ya karşı savaş açtı. Savaşı ilan etme işini bile ustalıkla Avusturya'ya yaptıran Cavour, Solferino'da Avusturya'yı yenilgiye uğrattı. Ancak, Alman Birliği yolunda Avusturya'yla çekişmekle birlikte onun ağır bir yenilgiye uğramasına göz yumamayacak olan Prusya savaş hazırlıklarına başlayınca, 3. Napolyon Avusturya'yla barışa yanaştı ve savaş da bu sonuçla bitti. Piyemonte'nin istediğini almasına yeterli olmuş, gerçekten de, İtalya yarımadasındaki şehir devletleri, teker teker Piyemonte'ye katılmaya başlamışlardır. Sonrasında ilk büyük İtalyan Parlamentosu 1860 yılında Torino kentinde toplandı.

Piyemonte'li milliyetçilerden Garibaldi tarafından, Piyemonte'ye katılmamış olan iki güney devletini de Birliğe dâhil edildi. Böylece, 1861 yılına gelindiğinde Avusturya'nın elinde tuttuğu Venedik ile Fransız askerlerince koruma altında bulunan Roma'nın haricindeki bütün İtalya birleşmiş ve ortak parlamentosunu kurmuştu. İtalya Krallığı resmen ilan edilerek, Piyemonte Kralı Victor Emmanuel İtalya Kralı unvanını alıyor, böylece İtalyan Ulusal Birliği gerçekleştirilmiş oluyordu. Roma ve Venedik de 10 yıl içerisinde İtalyan Birliği'ne katılacaklardır.[158]

1.4.7.2. Alman Ulusal Birliği'nin Kurulması

Almanya'da "devlet" düşüncesinin tekâmülünde, Hegel'in (1770-1831) yeri çok önemlidir. Hegel, bütün toplumların özgürlük, nizam ve şerefli bir yaşama erişebilmeleri için kendi egemen ülkelerine sahip olmalarının gerekliliğini savunarak büyük-devlet düşüncesini dile getiriyordu. Hegel'in fikrinde değişim, aynı zamanda, "diyalektik" bir öze sahipti. Diğer bir deyişle, yaratıcılığın tabanı zıtlıklardan meydana geliyordu. Yani, "Tez" ile "anti-tez"in çarpışmasından ortaya yepyeni bir "sentez" çıkacaktı. Bu bakışın Alman Ulusal Birliği düşüncesine, "Almanya'nın parçalanmışlığı (tez), birlik olma düşüncesini

[158] "a.g.e.", s. 121.

ortaya çıkarıyordu (anti-tez), bu ise Alman Ulusal Devleti'nin (sentez) kurulmasının nedenini oluşturuyordu.[159]

O dönemde 38 küçük devletçik ya da prensliğe bölünerek dağılmış Almanya'da gelişme imkânları ciddi derece sınırlanmış, kapalı ekonomiler ortaya çıkmıştır. Bu çıkmazdan kurtulabilmenin yolu da bir *"gümrük birliği*" oluşturmaktı. Alman Gümrük Birliği fikri ortaya atan, Friedrich List'tir. List, 1819'da iç gümrük düzenlemelerinin iptal edilmesini ve dış gümrük işlemlerinde ise tek bir politika izlenmesini teklif etmiştir. Friedrich List'in bu koruyucu gümrük talepleri, gerçi o vakit parlamento (Bundestag) tarafından reddedilmiştir. Alman Gümrük Birliği (Zollverein) 1834 yılında Prusya Maliye Bakanı Motz döneminde gerçekleştirilmiş fakat List ve Bismarck'ın önderliğinde ortaya çıkmıştır. Hatta şu da söylenebilir ki, 19. yüzyılda bölgesel birleşmeler, özellikle Friedrich List tarafından ortaya atılmış olan gümrük birliği politikasıyla başlamıştır.[160]

Alman Gümrük Birliği, hem Alman ülkelerinin iktisadi bütünleşmesini hedefliyor, de üye devletlerin dış ticaret menfaatlerini koruyordu. Kennedy'nin de işaret ettiği üzere:

19. yüzyıldaki bu uygulama, "kimi yönleriyle ve daha dar kapsamlı olarak" günümüzdeki Avrupa Birliği sistemine benzemektedir: O zaman bir gümrük birliği vardı ve ticaret ile sanayiye hız katmakta öylesine başarılı oldu ki, hızla yeni üyeler kazandı; şurası da açıktır ki, bu genişletilmiş ekonomik topluluk kendisini bir güç devletine dönüştürebilseydi, uluslararası sistem içinde yeni bir önemli etken olabilirdi. Yerleşik Büyük Güçler de kendilerini ona göre ayarlamak zorunda kalırlardı. Zaman farkına ve koşullardaki tüm farklılıklara rağmen, geçen yüzyılın sonuna özgü Almanya meselesi günümüzün Avrupa Meselesinin bir mikrokozmuydu.[161]

İtalyan ve Alman Birliklerinin oluşturulması Avrupa'da bütünleşmeye büyük oranda tesir etmiştir. Özellikle List'in düşünceler çerçevesinde biçimlenmiş olan Alman prensliklerinin oluşturduğu "Zollverein-Gümrük Birliği"(1834) ve Avusturya gümrük birlikleri[162] Avrupa Birliği'ne örnek teşkil edebilecek ilk iktisadi birliklerdir. 1876 tarihinde Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya, Yunanistan tarafından kurulmuş olan "Latin Para Birliği" ile İsveç, Danimarka, Norveç tarafından oluşturulan "İskandinav Para Birliği" girişimleri de aynı dönemin benzer bütünleşme kurumlarıdır.[163]

---

[159] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 121.
[160] Canbolat, 2014: 100-101.
[161] a.g.e., s. 102. (Mikrokozm, büyük bir bütünün özelliklerini örnekleyen küçük alem.)
[162] Aren, 1958: 11.
[163] Bilge-Arda Ercan, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 8, Sayı: 41, Volume: 8, (Aralık 2015), s. 409.

Özellikle Fransa ve Rusya'nın parçalara bölünmüş olarak tutmaya çalıştıkları Almanya'da milliyetçilik, bu düşünce ortamında İtalya'daki kadar güçlü olmasa da gittikçe gelişmekteydi. Avrupa'daki "büyük devletlerin en küçüğü" olan Prusya'nın önderliğinde birliğe doğru gelişme hızla devam etmiştir.

Alman Birliği'nin mimarı Prusyalı Otto von Bismarck olmuştur. Alman Birliği'nin gerçekleşmesi bazı savaşların neticesi olarak, bir zaman süreci içerisinde olanaklı hale gelmiştir. Bismarck, Avrupa'daki güç dengesini oldukça iyi bir şekilde analiz etmiş ve becerikli diplomatik hamleleriyle, bazı ufak tavizler vererek kuvvetli ülkeleri yalnızlaştırmış ve kiminle ne zaman savaşacağını iyi tahmin etmiştir.

Bismarck, 1864'te Avusturya'yı yanına alarak Danimarka'yı yenmiş ve Schleswig Dukalığı'nı Prusya sınırlarına katmıştır. Sonrasında Avusturya'yla kaçınılmaz hale gelen savaşını yapmıştır (1866). Akıllıca bir diplomasi uygulayarak savaştan önce İtalya'yla anlaşmış, Fransa'yı da ikna ederek savaş süresince tarafsızlığını muhafaza etmesini sağlamıştır. Yapılan savaş sonunda Avusturya'yı yenilgiye uğratan Prusya, Alman Birliği'ni sağlama yolunda önemli bir engeli aşmış bulunuyordu. Bismarck, bu savaştan sonra Prusya Devletinin topraklarını genişletmeyi sağlamış ve 1815'te Viyana'da Alman Konfederasyonu adı altında 39 devletin bir araya gelerek oluşturduğu yapıyı, 21 devletten meydana gelen "Kuzey Alman Konfederasyonu"na çevirmiştir.

Alman Birliği'ne giden yolda son önemli engel Fransa olmuştur. Uzun zamandan beri dağınık bir durumda tutmaya çalıştığı Almanya'nın birleşme yönünde hızla gelişmekte olması, Fransa'da rahatsızlık uyandırmış ve 1870 yılında Prusya'ya karşı savaş açmıştır. Bismarck, daha önceki savaşlarında olduğu gibi bu sefer de düşmanını ustalıkla yalnız bırakmasını bilmişti. Gerçekten de Fransa'nın en çok yardımına koşabilecek devlet olan İngiltere bile onu desteklemedi. Prusya'nın kuvvetli ordusu, 2 Eylül 1870 tarihinde yapılan Sedan Savaşı'nda Fransız ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı ve 18 Ocak 1871'de Alman İmparatorluğu ilan edildi. Böylece, Avusturya dışındaki Alman soyundan gelen prenslikler Prusya'nın liderliğinde Alman Ulusal Birliği'ni sağlamış bulunuyorlardı. Fakat Avusturya'nın, yani Alman ırkından olanların neredeyse 1/6'sının

Alman Birliği'nin dışında kalmış olması, her şeye rağmen küçümsenecek bir eksiklik değildi.

Alman Birliği, 1871-1914 yılları arasında Avrupa'nın siyasi çehresini değiştiren çok önemli bir gelişmeydi. Hem 1648'de Westphalia'da, hem de 1815'te Viyana'da sadece bir ülkenin üstünlük sağlaması üzerine kurulmayan organizasyonlardı. Fakat bu defa, Alman İmparatorluğu kurulur kurulmaz Avrupa'daki en kuvvetli ülke haline gelmişti.

1871 yılında Almanya'da Birlik kurulmasından 1914 yılına kadar, Avrupa'da tarihinin en basit siyasi coğrafyası olmuş, Balkanlar'ın haricinde, sadece 1905 yılında kendi arzularıyla Norveç-İsveç ayrışması meydana gelmiştir. Yani, egemen ülkelerin durumunu muhafaza ettiği, bu nedenle ülkelerarası sınırların en az değiştiği bir süreç yaşanmıştır. Diğer bir deyişle 1815'den sonra Avrupa'da yaşanan uzun barış devrinin hemen hemen yarısı kadar bir kısmı 1871'den sonra yaşanmıştır. Aynı zamanda, 1815-1871 yılları arasında Avrupa'da az sayıda ve kısa süren savaşlar olmuşken, 1871 sonrasında buna rastlanmaz.

Ne var ki bu görüntünün gerisinde dünyayı o zamana kadar görülmemiş ölçüde büyük bir savaşa götürecek etkenlerin alttan alta gelişmesi ve Avrupa'da askeri ve politik kutuplaşma da bu dönemde görülmekte, bu kutuplaşmanın başlamasına yol açan da, güçlenen Almanya'ya karşı zayıflamış olan devletler değil, Bismarck'ın kendisi olmuştur. Geçmişte Avrupa'nın en güçlü ülkeleri olarak kabul edilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Fransa, Prusya'ya karşı alınan yenilgiler nedeniyle, artık hayli zayıflamıştır. Avrupa'da yenilmiş ve gücünü kaybetmiş olan Fransa, Avrupa-dışı sömürgeciliğe hız vermiştir. Prusya'ya yenilerek Orta Avrupa bölgesinde herhangi bir şansı kalmadığını anlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da yönünü Rusya ile rekabete girişerek Balkanlara dönmüştür. Rusya ise o zamana kadar en büyük rakipleri olan Fransa ve Avusturya-Macaristan'ın zayıflığını görerek bir yandan 1856 Paris Antlaşması'nın Karadeniz'de aleyhine olan kararlarını kendinden yana düzeltmeye girişmiş, diğer taraftan Pan-Slavizm'i kullanarak Balkanlar'a doğru yayılmaya yönelmiştir. Bu nedenle Balkanlar, I. Dünya Savaşı'na dek devam edecek büyük bir çekişmenin sahnesi olmuştur.[164]

1.4.8. Küresel Emperyalist Yarış (1871-1908) Avrupa'nın Dönüşümü ve Avrupa Uyumunun Sonu

[164] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 122-125.

Batı Avrupa devletleri, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa dışı topraklar üzerindeki nüfuzlarını en yüksek seviyeye çıkarmışlardı. Bu dönemde Avrupa'da, uluslararası barışın yanı sıra o zamana dek karşılaşılmamış derecede endüstriyel gelişme, iç istikrar, bilime, mantığa ve ilerlemeye yönelik inancın güçlenmesi, anayasa ve demokratik kurumların gelişmesi gözlemlenmektedir. Ama diğer taraftan Avrupa'nın bu yükselmesini kökünden sallayacak faktörler de olgunlaşıyordu. Bu dönemde, milliyetçilik fikrinin yayılmasına paralel olarak ulus-devlet yapılarının oluşturulması, politik yönden Avrupa'nın iyice parçalanmasına neden olsa da, aynı zamanda serbest ticaretin ülkelerin dışına taşarak uluslararası bir nitelik almasını doğurmaktaydı.

Bu dönemde Avrupa'da Milliyetçilik ve onun etkisiyle biçimlenen ulus bilinci, geçmiş dönemlere göre azalan sosyal ilişkilerinin ve bağlılığın yarattığı kimlik bunalımının yerini tutan ana düşünce akımı olmuştur. Üstelik okuryazarlığın arttığı, gazete gibi kitle iletişim araçlarının gelişip yayıldığı bir ortamda bu dönüşüm oldukça süratli şekilde olmaktaydı. Böyle bir ortamda ülkeler, ulus bilincinin yarattığı yeni ulusal kimliğin geliştirilmesi amacıyla öncelikle eğitim olmak üzere her türlü sistemi değerlendiriyorlardı.

1815 Viyana Kongresi'nin ardından 1870 yıllara uzanan süreçte aralarında düşmanlık bulunan ülkelerin oluşturdukları karşılıklı bağlaşmalardan ziyade, belli topraklara herhangi bir ülkenin sahip olmasına bağlı bir güç dengesinden bahsedilebilir. Yani, düzen belirli bir Avrupa ülkesinin diğer ülkelerin rızası olmaksızın herhangi bir toprağı eline geçirmemesi anlayışına dayanıyordu. Her ne kadar bu devletlerin arasında görüş ayrılıkları da bulunsa, genel olarak "Avrupa Uyumu" işlemekteydi.

1871'de Alman Birliği'nin kurulmasıyla "Avrupa Uyumu"nun dikkate alınmadığı kati olarak meydana çıkmıştı. Ayrıca, İtalya ve Prusya'ya gibi ülkelerin Fransa ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi güçlü ülkeleri mağlup etmeleriyle bu "Uyum"un tamamen yıkılmış olduğu anlaşıldı. Böylece, "güç dengesi" hem yeniden alışılmış anlamına[165] uygun, hem de daha açık bir özelliğe erişmiş oluyordu.

1871 yılı sonrasında uluslararası düzenin bahsedilen kapsama oturması çabucak gerçekleşmemiştir. Avrupa sisteminde kati bloklaşmalar olmamış, ülkeler Viyana'da ortaya koyulan düzen dâhilindeki bloklaşma yerine, sistemin bir blok halinde işletilmesi mantığına çoğunlukla sadık kalmışlardır. Değişen şartlar ve dengeler devletlerin

[165] Yaptıkları ittifak antlaşmaları ile birbirlerine bağlı ülke gruplarının askeri ve siyasi denge (yani bloklaşma).

çıkarlarının uyumlulaştırılmasını imkânsız hale getirdiğinde ise, bloklaşma ve sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç yaşanmıştır.[166]

1.4.9. Avrupa'da Bloklaşmaya Giden Yol

Almanya-Fransa düşmanlığı, Alman Ulusal Birliği'nin sağlanmış olduğu 1871 yılından Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına değin Avrupa'nın değişikliğe uğramayan sorunu olmuştur. Bismarck, Fransa'nın 1870 yenilgisinin ve ağır barış şartlarının intikamını alacağını düşünerek, bu ülkeyi yalnızlaştırmaya gayret edecektir. Bismarck'ın temel hedefi, Alman Birliği'nin güçlenmesini sağlamak için 1871 düzenlemesini muhafaza ederek en azından bir kuşaklık barış sağlamaktı.

İşte bu düşüncelerinin ürünü olarak 1879'da Almanya ve Avusturya- Macaristan ikili bir ittifak kurdular ve 1882 yılında İtalya'yı da yanlarına alınca Birinci Dünya Savaşı'nın kutuplarından birisini meydana getirecek olan *Üçlü İttifak* böylece ortaya çıkmış oldu. Almanya'nın bu yola girmesi, alışılmış manadaki "güç dengesi"nin özüne uygundu. Ancak tüm bunlar yaşanırken Başbakan Bismarck, imparator ii. Wilhelm'le olan temel fikir ayrılıkları nedeniyle 1890 yılında görevinden istifa etti. Almanya, II. Wilhelm'in görüşleri doğrultusunda yüzünü sömürgeciliğe dönüp Fransa, Rusya ve Birleşik Krallığa karşı Bismarck'ın izlediği titiz siyasetten ayrılınca, bu devletlerle çatışma hali kaçınılmaz duruma gelmişti. Gerçekten de kısa zaman içinde Fransa, Rusya ve İngiltere, ortak tehlike Almanya karşısında aralarındaki sürtüşmeleri bırakıp birleşmeye yöneldiler ve böylece *Üçlü İtilaf* ortaya çıkmış oldu.

Fransa, Üçlü İtilaf'ın ortaya çıkmasıyla kendini daha güçlü hissederek Almanya'ya karşı sertleşmeye, aynı şekilde Rusya da Balkanlar'da daha atak siyaset yürütmeye başlamaktaydı. Almanya ise ortaya çıkan gelişmeler karşısında silahlanmasını hızlandıracak ve durum I. Dünya Savaşı'nı daha da yakınlaştıracaktı. Diğer taraftan, eş zamanlı olarak Japonya Uzak Doğu'da kuvvetli bir ülke şekline yükselerek Avrupa ülkelerinin Çin'deki nüfuzunu kırmaya çalışması da çatışmaların sömürge bölgelerinden Avrupa içine kaymasını hızlandırmıştır. Bu ise Avrupa'daki çekişmeyi arttırdığı gibi, sömürge topraklarındaki milliyetçi akımları da iyice güçlendirmiştir.[167]

Avrupa devlet sisteminin 19. yüzyılın sonlarında Balkanlar'a yayılması, bölgedeki her biri kendi bağımsız kimliğine ve bu yüzden kendilerine ait bir devlet hakkına inanmış halkların çeşitliliğinin yarattığı hak iddialarının uyumsuzluğu nedeniyle istikrarsızlığı

[166] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 133-135.
[167] Erhan-Yakut (edt.), 2012: 135-138.

artırmıştı. Bu sorunlar 19. yüzyılın ikinci yarısında savaş teknolojilerindeki değişimlerle bir araya geldiğinde,[168] Avrupa'yı ve dolayısıyla da bütün dünyayı genel bir savaşa sürüklemiştir.

Kanımızca Avrupa'da Birlik sağlama düşüncesi, başlangıçta tek bir temel amaç etrafında şekillenmiştir: *Savaşlardan kaçınmak*. Avrupa'yı uzun bir düşünsel hazırlık döneminden sonra, tabiri caiz ise "artık kaçacak yar bırakmayarak" şekilde somut adımlar atılmasına iten öğelerin başında, Avrupa kaynaklı ama tüm dünyayı ateş, kan ve yıkıntıya sürükleyen *dünya savaşları* gelmektedir. Bu düşüncemizden hareketle, konunun tarihselliğine de atıfla, iki dünya savaşı geniş bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Bölümün uzun tutulması ilk bakışta konunun dışına çıkılmış imajı verse de, aslında bize göre, Avrupa Birliği'nin kurulmasındaki somut öğe: öncesi, süreci ve sonuçlarıyla iki korkunç dünya savaşıdır.

1.4.9.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi (1908-1918)

Birinci Dünya Savaşı, yukarıda da açıkladığımız gibi, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan hadiselerin ve diğer olan bitenlerin neticesidir. 1789 Fransız ihtilali ile kendini gösteren yeni düşünceler, anlayışlar politik ve toplumsal kurumlar, ülkelerin yanında, toplumların hareketlerine de yeni yönler göstermiştir.[169]

Birinci Dünya Savaşı'nın görünen nedeni Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı F. Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 günü, bir Sırplı tarafından Saraybosna'da öldürülmesi olarak gösterilir. Bu hadiseyi öne sürerek Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş açması, bunun üzerine Rusya'nın Sırbistan'ın yanında, Almanya'nın ise Avusturya'nın yanında saf tutmasıyla bir hafta gibi kısa bir sürede Avrupa'yı dünya ölçeğinde bir harbe götürmüştür. Çatışma, hem Avrupa hem dünya için

Resim – III. Birinci Dünya Savaşında Cepheler

[168] Ponding, 2011: 704-705.
[169] Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003, s. 54.

felaketler çağının başlangıcı oldu ve kısa süreli olacağı sanılırken, dünya çapında muazzam bir savaşa dönüştü. Çarpışmalardan payını almayan ya da asker, malzeme ve teçhizat göndermek suretiyle *savaşın etkisini hissetmeyen tek bir toprak parçası kalmadı*. Devletlerin elindeki tüm kaynaklar bu "Büyük Savaş" için seferber edildi.[170]

Mayıs 1915'te İtalya'nın İtilafın yanında, Kasım 914'de Osmanlı İmparatorluğu ve Ekim 1915'de Bulgaristan Merkezi İmparatorlukların yanında savaşa girdi. İtilaf güçleri Osmanlılar tarafından tutulan Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmeyi denediler, ama sefer felaketle sonuçlandı. Müttefik kuvvetleri ölü ve yaralı yaklaşık *250.000* kişi yitirmişlerdi. Savaşta Türk tarafı da yaklaşık *250.000*. asker kaybetmişti.

İtilaf'ın yanında yer almayı seçen Japonya gibi Avrupa dışından ülkelerin savaşa katılması ise, harekâtların gelişiminde pek belirleyici bir değişiklik meydana getirmedi. Ancak sömürge ve dominyonların da seferber edilmesi, yeni cephelerin açılmasına ve savaşın Avrupa dışındaki diğer kıtalara da yayılmasına yol açtı (Afrika, Ortadoğu, Uzakdoğu, vs.). Savaş tüm dünyaya yayılıyordu.[171]

Çatışmanın dünya savaşına dönüşmesinin bir nedeni de denizlere taşınmasıydı. Mayıs 1915'te Amerikan vatandaşlarını taşıyan İngiliz yolcu gemisinin bir Alman denizaltısı tarafından batırılmasıyla, ABD, itilaf Devletlerinin yanında savaşa girdi. ABD'nin sanayi gücü İtilaf'ın hizmetine verilirken, iki milyon Amerikan askeri de savaşmak için Avrupa'ya geldi. ABD'nin savaşa girişinin etkisi, 1918'de belirleyici olacaktı.[172]

Rusya, Bolşevikler Ekim 1917'de iktidarı ele geçirdikten sonra, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalayıp savaştan çekildiklerini açıkladılar (3 Mart 1918). Endüstriyel devrimin ölümcül silahları olan tanklar, denizaltılar, savaş uçakları, uçak gemileri, kimyasal silahlar kullanılan savaş, Almanya'nın yenilmesi ile sonuçlanmıştır.[173] 1918 yılının Mayısında Romanya, Eylülünde Bulgaristan, Ekiminde Osmanlı Devleti ve son olarak 11 Kasım 1918'de Almanya teslim oldular.[174]

1914-1918 yılları arasında, milyonlarca erkek ve kadın uluslarını ve yaşam biçimlerini savunmak için olağanüstü fedakârlıklara katlandılar. Topyekûn ve dünya çapında bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı, yeryüzünde bu zamana dek görülen en büyük çatışmaydı. Savaş sırasındaki kayıplar, dünya tarihinde bilinenler içinde en ağır

[170] Armaoğlu, 2003:55.
[171] Ahmet Kuyaş, Tarih 1839-1939, TÜSİAD İstanbul: Yayınları, Aralık 2006, s. 238.
[172] Kuyaş, 2006: 238; Armaoğlu, 2003: 73-74.
[173] Caşın-Özgöker, 2008: 33.
[174] Sander, 2012: 392-393; Geniş bilgi için bkz. Armaoğlu, 2003: 77-79.

olanlardı. 8 milyonun üzerinde asker ölmüş ve 21 milyon asker de yaralanmıştı. Askeri kayıpların yanında çoğunlukla açlıktan ve hastalıktan, kabaca 10 milyon sivil de yaşamını yitirmişti. Açık bir farkla en büyük kayıpları, yaklaşık 8 milyon kişiyi seferber eden ve yaklaşık 5 milyonu ölen ya da yaralanan, Fransa vermişti. İngilizler daha önceki savaşlarda olduğu gibi, sömürgelerini devreye sokarak, erkek nüfusun çok küçük bir kısmını seferber etmişler ve kayıpların oranını en düşük seviyede tutmuşlardı.

Savaşın etkisiyle Avrupa'nın siyasi haritası tanınmayacak ölçüde değişmiş, Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorları ve Almanya hükümdarlıkları silinip gitmişler, Avrupa'nın siyasi kimliğinde önemli değişimler meydana gelmiştir. 1918 yılının sonbaharına gelindiğinde Rusya başlayan büyük bir iç savaşla dağılmış ve 17. yüzyıldan beri Doğu Avrupa'da elde etmiş olduğu toprakların büyük bir bölümünü kaybetmişti. 14. yüzyıldan beri var olan ve 400 yıldan uzun bir süredir Avrupa'daki egemen güçlerden biri olan Habsburg imparatorluğu yok olmuştu. Daha doğuda, 14. yüzyıldan beri var olan ve büyük dünya güçlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu en sonunda dağılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları tüm yüzyılı etkileyecekti: 1914'te hala dünyaya hâkim olan Avrupa'nın gücünü yitirmeye başlamasıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, iki sanayi devi, önemli derecede bir gelişme süreci elde etmiş oldular. Ortadoğu'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması büyük sorunlara yol açtı. Bölgede birçok ulusal devlet kuruldu. Türkler de girdikleri Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ulusal bir devlet kurdular. Suriye, Filistin ve Mezopotamya ise Fransız ve İngiliz denetimi altına girdi.[175] Üç büyük imparatorluğun dağılmasının ortaya çıkardığı boşluğu değerlendiren Japonya ise Uzakdoğu'da, İngiltere, Fransa ve İtalya esas itibariyle Akdeniz ve Ortadoğu'da, büyük menfaatler ele geçirerek, bu bölgelerde ve genel olarak dünyada güçlü bir pozisyon elde ettiler.

Savaşın sonunda imzalanan 1919 Versailles Barış Antlaşması, aslında Almanya'yı ağır bir şekilde cezalandırıcı mahkûmiyet belgesi ile ağır savaş tazminatları ödemesine ve yeni bir savaşın başlangıç temasını teşkil etmiş, yarattığı yeni Avrupa üzeninde, barışın değil, yeni çatışma nedenleri ve düşmanlıkların giderek milliyetçi akımlar dâhilinde derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca, galip ülkeler de çıkar çatışmasına girdiklerinden, daha baştan birçok tepkilere ve anlaşmazlıklara yol açmış, yeni problemler yaratmıştır. Bütün bu gelişmeler de barışın döneminin kısa sürmesine sebep olmuş ve dünyayı yeniden büyük bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.[176]

[175] Sander, 2012: 393-394; Ponting, 2011: 715.
[176] Rifat Uçarol, Siyasi Tarih 1789-1994, Dördüncü Baskı, İstanbul: Filiz Yayınevi, 1995, s. 520.

1.4.9.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihi süresince görülmüş olan en yıkıcı, en kıyıcı ve çok büyük bir savaş olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında geçmişe nazaran büyük değişiklikler ve gelişmeler ortaya çıkarmıştır.[177]

Yukarıda açıkladığımız gibi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Versailles Antlaşması, tarafları pek memnun etmemişti. Versailles Antlaşması'nda uluslararası ilişkilerde galip devletlerin çıkarlarına göre bir durum yaratmış ve belli bir sistem oluşturmuş gözükmesine rağmen, gerçekte çok miktarda problemi de beraberinde getirmişti. Bu çerçevede; başlangıçtan itibaren barışın devamlılığına yönelik olarak, Milletler Cemiyeti'nin kurulması, Locarno Antlaşması ve Kellogg Paktı[178] oluşturulması gibi çeşitli önlemler almaya çalışılmasına karşın bilhassa 1930 yılı sonrasında meydana gelen hadiseler 1939'da yeniden büyük dünya savaşının başlamasına sebep olmuştur.

İtalya'da Mussolini liderliğindeki Faşist Partinin yayılma ve genişleme politikası, aynı dönemde Almanya'da Adolf Hitler'in Nazi Partisi'nin iktidar olması, Versailles düzenini temel almış ülkelerde kuşku ve korku oluşturdu. Hakikaten de 16 Mart 1935 tarihinde Versailles Antlaşması'nın Almanya'ya silah kısıtı getiren hükmünü tanımadığını açıkladı. Böylece devletlerarasında önceden yürütülen ilişkiler değişmeye başladı, yeni birleşmeler ortaya çıktı ve uluslararası ilişkiler tekrar bir dönüm noktasına ulaştı.[179]

11 Mart 1938'de, Alman orduları Avusturya'ya girerek ülkeyi işgale başladı ve ertesi ünü Viyana'ya girdi. 13 Mart 1938 günü de Almanya ile Avusturya'nın birleştiği açıklandı. 23 Ağustos 1939'da, Almanya, bir "Saldırmazlık Paktı" yaparak Sovyet Rusya'nın tarafsızlığını sağladıktan sonra, 1 Eylül 1939 tarihinde herhangi bir savaş ilan etmeksizin, Polonya sınırlarını geçerek işgale başladı. Bu gelişmeden sonra İngiltere ile Fransa'nın, 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmesiyle İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu.[180]

---

[177] "a.g.e.", s. 613.
[178] Geniş bilgi için bkz. Uçarol, 1995: 521-528.
[179] Kuyaş, 2006: 380-393; Uçarol, 1995: 521-538.
[180] Uçarol, 1995: 541-542; aktarma, Herbert von Moos, Büyük Dünya Olayı, İstanbul: Askeri Basımevi, Cilt VI, 1952; R. R. Palmer, A History of the Modern World, New York: The New York Times, 1962, s. 816-826; Louis L. Snyder, The War: A Concise History, 1939-1945, New York: Holiday House, June 1st 1960, s. 17 - 46; Armaoglu, "a. eser", s. 556 vd.; Ayrıca savaşın geniş kronolojisi ve belgeleri için bkz. Hans-Adolf Jacobsen, Çev. İ. Ulus, 1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı, Ankara: Ankara Gnkur. Basımevi, 1989, s. 1 vd.

İkinci Dünya Savaşı, teknolojisi ve savaş yöntemleri çok yüksek, silahları ve savaş malzemeleri ile insan (asker) yönünden kapsamları son derece yaygın ve çok fazla ülke yapılmıştır. Böylece, savaş çok uzun, şiddetli, yıpratıcı ve yıkıcı olmuştur.

Japonya ve Almanya savaşın başlarında büyük başarılar kazanıp, süratle yayılmışlardır. Ancak, ABD'nin savaşa girmesiyle 1943'den başlayarak ilk başta şartlar dengeye gelmiş, ardından tersine dönmeye başlamıştır. 1945'de de, Almanya, İtalya ve Japon İmparatorluğu savaşı kaybetmiş, Müttefik kuvvetleri Almanya, Japonya ve İtalya'yı işgal etmişlerdir.

Savaş süresinde, Almanya'nın insan kaybı, asker ve sivil olmak üzere, 6.500.000 kişi kadar, sakat kalan sayısı da yaklaşık 2.010.000 kişi olmuştur..[181] Sovyet Rusya'nın insan kaybı da tahminen 12 ile 15 milyon kadar olmuştur.[182] Kesin olmamakla birlikte, Çin 8.000.000, Polonya 5.000.000, Japonya 3.600.000, İngiltere 716.000 asker ve sivil, ABD 300.000 asker, Fransa 850.000 asker ve sivil, İtalya 450.000 civarında kayıp vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda diğer devletler de dâhil aşağı yukarı 40 milyonun üzerinde insan ölmüştür.[183]

Savaş sonunda Avrupa, Alman tesirini atlatırken, bu kez, Müttefikler adına hareket eden SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), kısaca Sovyetler Birliği, Yunanistan hariç olmak üzere, bütün Doğu ve Orta Avrupa ile Almanya'nın doğusunu işgal etmiştir. Almanya, müttefikler tarafından işgal edilmiş ve dört işgal bölgesine ayrılmıştır. İngiliz, Fransız ve Amerikalıların işgalinde olan bölgelerde daha sonra işgal kaldırılarak Federal Almanya Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Fakat Ruslar kendi bölgelerindeki işgali kaldırmamışlar, Almanya'yı ikiye bölmüşler ve kendi denetimlerinde Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurdurmuşlardır.

Böylece İkinci Dünya Savaşı, başta Avrupa olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan dünya güçler dengesinin yıkılmasına, birçok yerde siyasi haritanın bozulmasına, savaşın yarattığı büyük ve önemli sorunlara, yıkıntılara, aynı zamanda, uluslararası güçler dengesinde bir boşluğun doğmasına neden olmuştur.[184] Sovyet Rusya ve diğer Müttefik Büyük Devletlerin anlaşmazlıklar neticesinde ikiye ayrılması ile uluslararası ilişkilerde sonradan Soğuk Savaş olarak adlandırılacak olan yepyeni bir dönem başlatmıştır.

[181] Jacobsen: 730-731, 837, Belge No: 173, EK: 1 Tablo.
[182] Uçarol, 1995: 614; aktarrna, von Moos, s. 327.
[183] Uçarol, 1995: 516.
[184] "a.g.e.", 616-617.

Ancak savaşın bütün yıkıcılığına, acılarına ve kayıplarına karşın, son tahlilde İkinci Dünya Savaşı'nın; Avrupa'nın savaşsız, huzur içinde ve refah seviyesi yüksek bir bölge olma isteğinin sonuçlandırılma aşamasını, yani, bugünkü Avrupa Birliği sisteminin oluşması için gerekli adımların atılmasının da zeminini oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

1.4.9.3. Almanya - Polonya Savaşı ve Polonya'nın Paylaşılması

Almanya-Polonya tarihsel ve güncel ilişkileri çalışmamızın dayanak noktasını oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde detaylarıyla incelenecek olan bu ilişki, tarih boyunca Polonya halkının Alman unsurlara karşı mağduriyetler yaşadığı, kin ve düşmanlığın eksilmediği bir seyir izlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı bu ezeli düşmanlığın artık aşılamayacağını düşündürecek korkunç olaylara sahne olmuştur. Hatta yukarıda belirttiğimiz gibi savaş Almanya'nın, savaş ilan etmeksizin, 1 Eylül 1939 sabahı, Polonya'ya saldırması ile başlamış, buna mukabil olarak 3 Eylül 1939 tarihinde Fransa ve İngiltere'nin de Almanya'ya savaş açmasıyla İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu.

Almanya-Polonya Savaşı başlayınca, Fransa, İngiltere daha önceden yapılan anlaşma ve garanti vermelerine karşın başlangıçta Polonya'ya yardım edemediler. Almanlar ise süratle hareket ederek 14 Eylül 1939'da Varşova kapılarına dayanıp ve 28 Eylül'de tamamen işgal ettiler.[185]

Bu durumu Sovyetleri de hareketlendirdi ve Sovyet orduları, 17 Eylül'de Polonya hududunu geçerek, 23 Ağustos 1939'da yapmış oldukları Alman-Sovyet Antlaşması'yla kendilerine bırakılmış olan bölgelere yerleşmeye başladılar. 28 Eylül 1939'da, iki taraf bununla da yetinmeyip, Moskova'da ilave bir antlaşma imzalayarak, Polonya'yı aralarında paylaştılar. Antlaşma hükümlerince, Polonya'nın Varşova'ya kadar olan doğu bölgesi Sovyetler, Varşova dâhil batısını Almanya'ya verildi. Polonya, bu şekilde bir kez daha komşu devletlerarasında bölüşülerek ortadan kaldırılmış oldu.[186]

Almanya'nın Polonya işgali süresince yaptıkları sadece Polonya halkının değil hemen bütün dünyanın belleğinde derin yaralar bırakmış, hatta 1957-2014 yılları arasında konusunu bu işgalde yaşanan olaylardan alan 25 büyük film yapılmıştır.[187]

[185] Uçarol, 1995: 595.
[186] "a.g.e.", s. 595-596.
[187] https://listelist.com/ikinci-dunya-savasi-film/ Erişim T.; 30.05.2019

İşgal ve sonrasında iki kutuplu bir güç dengesine dönen dünyada Polonya, yenilen Almanya'nın çekilmesine rağmen sınır sorunlarını çözememiş ve Soğuk Savaş süresince de S.S.C.B.'nin baskısına maruz kalmıştır.

1970 yılında Gdańsk tersanelerinde başlayan ve kanlı biten işçi direnişi sonucunda, birlik olmaya çalışan işçilere liderlik yapan Lech Wałęsa'nın sürdürdüğü işçi direnişinin devam etmesi ve halkın da direnişe destek vermesine daha fazla dayanamayan Komünist-Sosyalist rejim, halk oylamasına giderek demokratik rejime sahip, yeni Polonya'nın önünü açmak zorunda kalmıştır. Sonrasında Avrupa Birliği çatısı altına giren Polonya, zamanın dışişleri bakanı tarafından çalışmamızın da dayanak noktasını oluşturan ifadeleri söyleyebileceği bir konuma gelmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu konu üçüncü bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

1.5. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu, Gelişme ve Genişlemesi

Buraya kadar olan bölümlerde geniş bir biçimde açıklandığı gibi, Avrupa'nın geçmişi neredeyse bir savaşlar tarihidir. Avrupalılar coğrafik keşifler sayesinde dünyamızı genişletip sırlarını izah ettiler. Fakat diğer taraftan hem kendi bölgelerini hem de okyanusları ve yeni bulunmuş bölgeleri de kendilerine savaş alanı yaparak, aralarındaki düşmanlığı dünyanın uzak yakın her yerine götürdüler.

Avrupa adına İkinci Dünya Savaşı'nın bu büyüklükte bir felaketle neticelenmesi, kayıpların yanında aynı zamanda, yeni ve farklı değerlere sahip bir Avrupa Birliği'ne olan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. Böylece, Avrupa Birliği, savaşı takip eden dönemde Almanya ve Fransa liderliğinde Batı Avrupa'nın altı devleti tarafından "ulusçuluk engellerinin azaltılarak bütünleşmiş Avrupa düşüncesine canlılık verilmesi" girişiminin bir ürünü olarak[188] belirmiştir.

Avrupa bütünleşmesine yönelik istek ve fikirler çok daha uzak geçmişe uzanmaktadır. Ama "Avrupa düşüncesi"nin şekil alması İkinci Dünya Savaşı sonrasında olmuştur.[189]

1.5.1. Avrupa'da Bütünleşme Sürecinin Başlaması

Bütünleşme yoluyla bir birlik oluşturma yoluna başvurmak için, bir takım zorunlu koşulların bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, ulus-devletler durup dururken "birlik" projelerine kalkışmazlar, onları bu tür bir tercihe iten içsel, sistemsel ya da tarihsel

[188] Canbolat, 2014: 118; aktarma, Lindberg, Leon & Stuart Scheingold, Europe's Would Be Polity, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.,, Englewood Cliffs, 1970, s. 1.
[189] Canbolat, 2014: 119.

bazı koşullar bulunur. Kuşkusuz ki yüzyıllar boyunca, Avrupa ülkelerinin ruhunun derinliklerinde örf, dil ve kültür farklılığına karşın ortak bir duygu oluşmuştur. Bu karmaşık duygu, fetihler, alışverişler, az veya çok başarılı nüfus karışımları yoluyla sınırlar ötesinde gidiş-gelişlerle meydana gelmiştir.[190]

Ülkelerin tarih, kültür, din ve dil yönünden benzer özelliklerini olması, benzer toplumsal ve iktisadi süreçler yaşamış olmaları ile yönetim şekillerinin, siyasi düzen ve yapılarının biçimde yapılandırılmış olması, bütünleşme bakımından önemli bir fayda sağlamaktadır. Görece gelişmiş sınırdaş ülkelerin bütünleşme yolundaki başarılı adımları, büyük ölçüde ortak "gereksinme" durumlarından kaynaklanmaktadır. Bu gereksinme, ekonomik koşullardan, ekonomik gelişme kaygılarından ve teknik-ticari engellerden kaynaklanabileceği gibi, güvenlik sorunlarından da kaynaklanabilmektedir.[191]

İkinci Dünya Savaşı tamamlandıktan sonra Avrupa büyük kayıplar ve hayal kırıklıkları, güçsüz bir iktisadi yapı, geriye gitmiş sanayi, boşalmış devlet hazineleri ve ciddi bir insan gücüyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak teknolojik, ekonomik ve psikolojik açıdan kayıpları büyük olsa da Avrupa kendini toparlayacak bazı niteliklere sahip görünmektedir. Artık kendine daha eleştirel bakmak ve sorgulamak zamanıdır. Birincisi, kapitalist ekonomiyi değiştirmese de ekonomik ve siyasal yapı arasında yeni dengeler kurulması; ikincisi ise, ekonomik açıdan büyümesi ve bölgesel barışın sağlanması açısından ekonomik işbirliği yolundaki arayışlarıdır.

Kendine dönüş, kendi iç dinamiklerini daha iyi kullanmasını, böylece, bu coğrafyada yüzyıllar süren düşmanlıklar ve savaşlardan sonra barışın ve güçlenmenin yollarını buldu. Buna zorunluydu ve başka seçeneği yoktu da denilebilir, ancak Avrupa'da bugün ulaşılan sonuçlara bakıldığında bu tercihi küçümsememek gerekir. Bunu da kendine, kendi dinamizmine dönüş olarak değerlendirmek mümkün. Tüm bunların arkasında sosyal ve siyasal iradenin önemli rol oynadığı görülmektedir. O güne dek siyasal ve ekonomik anlamda daha çok dışarıyla ilgilenen Avrupa, bundan sonra gücünü ve geleceğini kendi içinde, kendi toplumu ve bölgesinde kurmaktan yana bir değişim geçirmektedir.[192]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa siyasi ve askeri bakımdan bölünmüştür. Buna karşın, Batı kanadı içindeki yeniden yapılanma sürecinde, Avrupa'nın birleşmesini

[190] Semprun-De Villepin, 2005: 20.
[191] Dedeoglu, 2003: 18-19.
[192] Koray, 2005: 72-73.

bütünleşmesini kaçınılmaz kılan dört temel unsur ortaya çıkmıştır: sosyal nedenler, ekonomik nedenler, askeri nedenler ve siyasal nedenler.

1.5.1.1. Bütünleşmenin Sosyal Nedenleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya üzerindeki ırkçılık temelli düşünceler değerini tamamen yitirmiştir. Bu, Alman Nazizm'i, İtalyan Faşizmi ve Japon Militarizmi'nin hem savaş alanlarında, hem de düşünce dünyasında iflas etmiştir. Irkçılığa dayalı dünya görüşünün inşası milliyetçilik cereyanını da zayıflatmış, uluslararası diye tanımlayabileceğimiz Enternasyonalist ve Uluslarüstücü (supranasyonalist) dünya görüşleri daha çok düşünür ve devlet adamı tarafından benimsenir olmuştur.[193]

*1.5.1.2. Bütünleşmenin Ekonom*ik *Nedenleri*

Ekonomik nedenler; bir Avrupa bütünleşmesinin öncelikli gayelerinden birisi savaşın ortaya çıkardığı acıları unutturmak, Avrupa ülkelerini iktisadi yönden geliştirmek ve zenginleştirmek, bu yolla Avrupalıların gönencini ve hayat kalitelerini arttırmak olarak tanımlanabilir. Bu amaçla, Avrupalı devletlerin bir araya gelip ekonomilerini aynı prensipler çerçevesinde birbirlerine yaklaştırmalarını, aralarında ticareti serbestleştirmeleri, kaynak israfını minimuma indirmelerini, üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında uygun değer dağılımını, tarımın desteklenmesini, pazarların büyütülmesini, sermaye piyasasının genişletilmesini, verimin artırılmasını, hammadde, sermaye ve işgücü gereksinmelerinin giderilmesini, üretilen mallar pazar bulunmasını mümkün kılacak ekonomik bir birlik kurmaları gereksinimleri ön plana çıkan hususlar olarak şekillenmiştir.[194]

1.5.1.3. Bütünleşmenin Askeri Nedenleri

Askeri nedenlerin başında SSCB'nin Doğu ve Orta Avrupa'daki işgalleri ile giderek güçlenerek ciddi bir tehdit haline dönüşmesi gelmektedir. SSCB'nin Batı'yı kuşkuya ve korkuya sevk eden diğer uluslararası politika ve aktivasyonları şunlar olmuştur:

- Rusya, 1945'te 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı feshetmiş ve yenilenmesi için Kars ve Ardahan'ın kendisine bırakılmasını ve Boğazlardan, ortak savunma bahanesiyle, kendisine üs verilmesi şartlarını koşmuştur.

[193] Caşın-Özgöker, 2008: 37-38.
[194] "a.g.e.", s. 37-38.

- Yunanistan iç savaşında komünistleri desteklemiş, onlara silah ve para yardımı yapmıştır.

- İran Şahı Alman taraftarı olduğu için Amerikalıların ve İngilizlerin İran üzerinden Rusya'ya yardım yollamalarına izin vermemesi üzerine İran; ABD, İngiltere ve SSCB tarafından işgal edilmiştir. Yapılan anlaşmaya göre savaşın bitiminden itibaren 6 ay içinde bütün yabancı kuvvetlerin İran'dan çekilmesi gerekirken, ABD ve İngiltere'nin çekilmesine rağmen SSCB'ye balı Kızıl Ordu Birlikleri geri çekilmemiştir. Aksine Güney Azerbaycan ve Mahamat Kürt Cumhuriyetleri ile İran'ın bölünmesine çalışılmış ve İran'ın petrol gelirlerinin büyük kısmına el koyacak antlaşmalar dikte ettirmeye çalışmıştır.

- Berlin'in SSCB tarafından fiilen ikiye ayrılmasından sonra Rus işgal bölgesinin ortasında olan Batı Berlin'i açlıktan çökertmek ve SSCB peyki Doğu Almanya'ya teslim olmaya mecbur bırakmak için 1948'de ablukaya almıştır.

- 2. Dünya Savaşı neticesinde Kore, Kuzey ve Güney olarak iki ayrı devlete dönüşmüş, komünist rejimle yönetilen Kuzey Kore, Rusya'dan aldığı asker, silah ve para yardımıyla, 1950'de demokratik rejimle yönetilen Güney Kore'ye saldırmıştır.

- 1949'da komünistler Çin'de SSCB'nin yardımıyla iç savaşı kazanarak iktidara gelmiştir.

İşte bütün bu nedenlerin neticesinde, geçen iki yüzyılın büyük Avrupa'sı bu savaşlardan sonra "Dünya Hâkimiyeti" misyonunu savaşın galibi iki ülkeye, yani ABD ve SSCB'ne bırakmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar 2. Dünya Savaşı Doğu Avrupa'yı fiziksel ve beşeri anlamda daha büyük bir yıkıntıya uğratmış olsa da, bu bölgede savaş sonrası "yeniden yapılanma" planları, Sovyetlerin bu ülkeler üzerinde ideolojik anlamda siyasal baskı kurması sonucu, Batı Avrupa'ya nispetle çok büyük bir yer kaplamamıştır. Savaş sonrasında Sovyetler Birliği Elbe nehrine kadar olan bütün Doğu Avrupa[195] topraklarını işgal etmiştir. Doğu Avrupa, savaş sonrasında iki farklı anlama sahip olmuştur. Doğu Avrupa tanımı, Demir Perde (Iron Curtin) olarak, Avrupa topraklarının Sovyet kontrolü altındaki siyasal bir parçasını tarif edebilmek için kullanılmıştır. Doğu Avrupa ülkeleri, o dönemde Sovyetlere ait komünist hareketine yön veren diktatörlük ayrıcalıklarının odaklandığı ortak cepheler gibi tasarlanmıştır. Bu yüzden, Doğu Avrupa'nın savaş sonrası tarihi başlangıç noktası olarak düşünülmüştür.

[195] Doğu Avrupa tanımı, Demir Perde (Iron Curtin) olarak, Avrupa topraklarının Sovyet kontrolü altındaki siyasal bir parçasını tarif edebilmek için kullanılmıştır.

1.5.1.4. Bütünleşmenin Siyasal Nedenleri

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa iktisadi ve siyasi olarak gerilerken[196] Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, dünyanın hâkim ekonomileri haline yükseldiler. Avrupa devletleri tek tek gerek nüfus, gerek yüzölçümü gerek hammadde kaynakları bakımından bu hâkim ekonomiler karşısında etkisiz kaldılar. Rekabet edebilmek için tek seçeneğin birleşme olduğu gerçeğini fark eden Avrupalılar, aralarında yüzyıllardır devam eden husumetleri bir tarafa bırakıp bütünleşme çabalarını başlatmışlardır.

İkinci Dünya Savaşından sonra ABD tarafından oluşturulan yeni uluslararası iktisadi sistemin kurumları olarak Uluslararası Para Fonu, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GAD) ve Dünya Bankası'nın amacı iktisadi işbirliğini sağlamaktı. Hâlbuki Avrupa'ya mahsus problemler, bilhassa Avrupa devletlerinin çok daha yoğunlaştırılmış bir iktisadi işbirliğini zorunlu kılıyordu.[197]

Böylece, İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'ya yaşattığı yıkım, aynı zamanda düşünsel temellerini geçmişten alan, "Avrupa" ve "bütünleşme" kavramlarının uygulanmasına da zemin hazırlamıştır.

Bu noktada, her ne kadar her ülkede kendine özgü bir takım çıkar hesapları çerçevesinde bir işbirliği arayışı içerisinde olsa da, kıtada yeni bir savaş endişesi, Sovyet yayılmacılığı ve komünizmin yaydığı tehdit ve savaş sonrası tümüyle yıkıma uğrayan ulusal ekonomik kaygılar, tüm devletleri işbirliği çatısı altında "bütünleşmeye" iten temel çıkış noktaları olmuştur.

Bu sırada, ABD faktörü çok kritik bir dönemde sahneye çıkmış ve yaklaşık 50 yıl sürecek olan "Soğuk Savaş" döneminin filizlenmeye başladığı bu yıllarda, Avrupa'nın savaş sonrası yeniden yapılanması konusuna çok büyük bir önem vermiştir. Bu kapsamda, Truman Doktrini (12 Mart 1947), ABD'nin Avrupa'daki ekonomik krizi önleyebilmek ve komünist yayılmaya karşı uluslararası direniş planı olarak, ortaya atılmıştır.

Truman Doktrini'nde temel olarak, Sovyetler Birliği'nin direkt baskı ve tehdidine maruz olmaları nedeniyle, yalnız Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım düşünülmüştür. Ama o dönemde Sovyetler Birliği, Avrupa'nın içinde bulunduğu vaziyeti değerlendirerek komünizm propagandasını arttırmıştır. Bu durumu gören Amerika Birleşik Devletleri,

[196] 1913 yılında Batı Avrupa ülkelerinin üretimi yaklaşık olarak dünya sanayi ürünlerinin yarısına yakınını teşkil ederken, 1950'lere gelindiğinde söz konusu miktar ¼'ün altına düşmüştür.
[197] Canbolat, 2014: 104-105.

1945 yılı ortalarından 1946 yılının sonlarına kadar Batı Avrupa devletleriyle birlikte 16 devlete, 15 milyar dolar iktisadi bağış yapmıştır. Ancak bu paralar, devletlerin bütçe açığı kapama ve ithalat gibi kalemlere harcamaları nedeniyle istenen sonucu vermemiştir.

Böyle olunca Amerika Birleşik Devletleri farklı arayışlar içine girmiş ve Dışişleri Bakanı G.Marshall'ın Harvard Üniversitesi'nde 5 Haziran 1947 tarihinde yaptığı konuşmada yeni bir düşünce ortaya çıkmıştır. Marshall Planı olarak bilinen ve tüm Avrupa'ya yönelik olarak ortaya koyulan bu ekonomik yardım paketi bir anlamda filizlenen "işbirliği"ni açıkça desteklendiğini göstermiştir. Marshall'ın önerisinin üç temel noktası bulunmaktaydı. Birincisi, açlık, fakirlik ve kargaşayla mücadeleye, ikincisi, yardımın devletler seviyesinden, bütün Avrupa'yı kapsayacak şekilde bölgesel bir seviyeye çıkması ve son nokta ise, Amerika'nın kararlılığıydı.[198]

Bu çerçevede 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir araya gelen İngiltere, Fransa, Avusturya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Portekiz, İsviçre, İtalya, İrlanda, İzlanda, Danimarka, Norveç, İsveç, Yunanistan ve Türkiye temsilcileri, Avrupa'nın ivedi gereksinimlerini tespit etmek ve karşılamak için, ABD'nin talebi yönünde Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation, CEEC) adıyla bir teşkilat oluşturdular[199] ve ABD'ye takdim edilecek Avrupa Telafi Programı konusunda anlaşmaya vardılar. Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı[200], Avrupa bütünleşmesinin ilerideki tekâmülü açısından tarihsel bir öneme sahiptir.

Burada önemli olan başlıca husus, o dönemlerde dahi bu yeni gelecek senaryolarının sadece devletlerarası işbirliği kavramıyla sınırlı kalmayıp "uluslarüstü" bir yapılanmadan bahseden yeni kurumları da içeriyor olmasıdır.

1.5.1.5. Entegrasyon Düşünceleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa Birliği entegrasyonu dört fikir akımı çerçevesinde şekillenmiştir:

1) Hükümetlerarası İşbirliği Yaklaşımı: Bağımsız hükümetler arasında ekonomik, politik işbirliğinin derinleştirilmesi, ortak çalışmaların yapılması, ancak hükümetlerin egemenliği ve bağımsızlığının devamını savunur. (Intergovermentalism'in bağımsızlığı ne derece tehdit edebileceği, devletler tarafından kolektif kararların dışına ne kadar çıkılacağına bağlıdır.)

---

[198] Ataöv Türkkaya, "Marshall Planı'nından NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp", A.Ü. S.B.F. Dergisi, C:XXIII, No:3, 1968, s.277.
[199] Baskın Oran, Türk Dış Politikası: 1919-1980, 6.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 539.
[200] 1961 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) dönüşmüştür.

2) Federalist Yaklaşım: Ulus devletin üzerinde güçlü kurumların (yasama, yargı ve yürütme) yaratılması hedeflenmiştir. Ülke bağımsızlığının önemli bir kısmı bu ulusüstü kurumlara devredilecektir.

3) İşlevsel (Sektörel Entegrasyon) Yaklaşımı: Bağımsızlığın ulusüstü kurumlara belli alanlarda devredilmesini savunur (Örneğin kömür ve çelik sektörlerinde).

4) Sosyalist Entegrasyon: Sosyalist prensiplere göre komünist devletlerarası ekonomik işbirliğini savunur.[201]

Entegrasyona yönelik ilk adımlar federalist fikirlere bağlılıktan daha ziyade, uygulamada ortaya çıkan bazı problemlere çözüm arayışları içerisinde şekillenmektedir. Schuman, Adenauer ve De Gasperi milliyetçilikten kurtulmak için kendisine has nedenleri olsa da AKÇT'nin mimarı olan Jean Monnet, hem acil hem de uzun dönemli problemlerin çözülmesini hedeflemiştir. Yaklaşımlardan ilki dönemin Avrupa ekonomisi için hayati önceliğe sahip bulunan kömür ve çelik endüstrilerinin yeniden yapılanması ikinci ise Batı Almanya'yı herhangi bir riski olmadan ve Fransa'nın çelik endüstrisine de zarar vermeden, kapitalist Avrupa devlet sisteminin içerisinde nasıl tutunacağıdır.[202]

1.5.1.6. Paris Antlaşmasıyla AKÇT'nin Kuruluşu

Avrupa Birliği'nin temelini, 1951 yılında Paris Antlaşmasıyla Fransa ve Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nun kurulması oluşturmuştur.[203] Üye ülkeler bu düzenleme ile harp endüstrisinin iki değerli hammaddesinin kullanımı ve üretimi üzerindeki ulusal egemenliklerinden açıkça feragat etmişlerdir.

Her ne kadar Avrupa entegrasyonu için temel hareket noktası bu devletlerarasında ortaya çıkabilecek çatışmaları engelleme ihtiyacı olsa da aynı zamanda, ekonomik anlamda da entegrasyon için güçlü göstergeler mevcut olmuştur. Bu anlamda Jean Monnet, 1946 yılında General De Gaulle tarafından Fransa'nın ekonomik yapılanmasını yürütmek üzere görevlendirilmiş ve kendisi Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun mimarı olmuştur.

Monnet planının temelindeki düşünce, demir ve çelik endüstrileri konusunda devletlerarasında müşterek bir uygulamaya geçilebilmesini sağlamaktı. Bundan yola çıkılarak ticaretteki gümrük bariyerleri kaldırılacak ve sanayiler yetkilerin devredildiği

[201] Caşın-Özgöker, 2008: 51.
[202] "a.g.e.", s. 57.
[203] Sadun Aren, "Gümrük Birliği ve Ortaya Koyduğu Meseleler", Ankara, A.Ü. SBF Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, (1958), s. 11.

ulusüstü bir otorite eliyle idare edilecekti. Bu plan, katılımcılara pratikte kömür ve çelik üreticilerine ürünleri için daha büyük pazarlar sağlayarak ekonomik faydalar sağlamıştır. Başlangıçta temel amacın, Fransız ve Alman kömür çelik endüstrilerini birleştirmek olmasına karşın, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya da bu teşkilata girme arzularını dile getirmişlerdir. AKÇT, Fransız Dış İşleri Bakanı Robert Schuman tarafından hazırlanmış ve "Schuman Deklarasyonu olarak bilinen bir planla ortaya konmuştur.[204]

Schuman Planı'na göre, Avrupa'da barışın tesis edilebilmesi Fransa ve Almanya arasına çok uzun zamandır süregelen rekabetin sona ermesine bağlıydı. Bunu sağlamak için de, kömür ve çelik üretiminin AKÇT kontrolünde ortak olarak yapılması ve teşkilatın bütün Avrupa ülkelerinin üyeliğine açık olması gerekiyordu.[205] Her ne kadar bu plan fonksiyonel bir teorinin ürünü olsa da ortaya konulan hedefleri uzun vadede federalist düşünceleri yansıtmıştır. İşte bütün bunlardan dolayı plan "barışın sağlanması için vazgeçilmez olan bir "Avrupa Federasyonu" yolunda bir ilk adım olarak tanımlanmıştır.[206]

AKÇT, Paris Anlaşması'yla 1951'de 50 yıllık bir süre için kurulmuştur. 1952 yılında Monnet'in ilk başkan olmasıyla da faaliyetlerine başlamıştır. Çelik ve kömür endüstrilerindeki ticaret engelleri elimine edilmiş ve "Yüksek Otorite" adıyla ulusüstü bir kurum oluşturmuştur. Bunun yanında Bakanlar Konseyi, Avrupa Meclisi, Yüksek Mahkeme, üretici ve çalışan çıkarlarını gözeten Danışma Komitesi kurulmuştur.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, AKÇT'nin oluşumu, işlevsel entegrasyonun uygulanabilirliğini bir anlamda ortaya koymuştur. Her ne kadar ilk zamanlar AKÇT büyük bir başarı olarak değerlendirilse de sonuçta ilerleyen zamanlarda ulusal çıkarlar tamamen entegre olmuş bir kömür ve çelik endüstrisinin oluşumunu engellemiştir. Monnet'e göre AKÇT, devrimsel bir harekettir ve kendisi bunu daha da birleşmiş bir Avrupa'nın temeli olarak görmüştür. Monnet'in hareket noktası, bu iki sektörde yapılan entegrasyonun diğer sektörlerde de rahatlıkla gerçekleşeceğidir. Belki de Monnet'i haklı çıkararak AKÇT'nin yapısı beş yıl sonra oluşturulacak olan Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) bir prototipi olmuştur.[207]

1.5.1.7. Roma Antlaşmalarıyla AET ve EURATOM'un Kuruluşu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluşundan sonra Batı Avrupa ülkeleri kömür ve çelikte yapılan işbirliğini askeri ve siyasi alanda da gerçekleştirmek,

[204] Caşın-Özgöker, 2008: 64-65.
[205] http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105&l=1 Erişim T.: 31.05.2019.
[206] Caşın-Özgöker, 2008: 65.
[207] "a.g.e.", s. 66-67.

entegrasyonu bütün ekonomiye yaymak istemişlerdir. 1-2 Haziran 1955'de AKÇT üyesi altı üyenin Dışişleri Bakanları Sicilya'da Messina'da bir Gümrük Birliği önerisini tartışmak üzere toplanmışlardır. Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Hanry Spaak, Messina Konferansı sonrası bir rapor hazırlayarak bunu 1956 yılında Dışişleri Bakanlarının Venedik'te yapılan bir toplantısında sunmuş ve bir ortak pazarın ve atom enerjisi topluluğunun oluşturulmasını teklif etmiştir.

Uzun süren görüşmelerden ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957'de Roma'da Batı Almanya, İtalya, Fransa ve Benelüx devletleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) tarafından imzalanan antlaşmalarla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Avrupa Ortak Pazar Antlaşması, ulusal parlamentolar tarafından onaylanarak 1958 başlarından itibaren yürürlüğe girmiştir.[208]

EURATOM'un kuruluş gayesi, üye devletlerdeki atom enerjisi kullanımını barışçı hedeflere yönlendirmek olarak benimsenmiştir. Bunun yanında, nükleer enerjinin kullanımına yönelik örnek bir pazar yaratmak, bunu topluluk üyesi devletler arasında paylaştırmak ve aynı zamanda artan enerjiyi başka devletlere satmak da amaçlar arasındadır. EURATOM Anlaşması üye devletlerarasında işbirliğini ve nükleer enerji sektöründe de bir ortak pazarın oluşturulmasını hedeflemiştir.

AET, bütün ekonomide bir entegrasyon hedeflediği için üç topluluğun en geniş kapsamlısıdır ve siyasi bir entegrasyon kurulması yönünde en ileri adımdır.[209] Bu nedenle, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Antlaşması, yalnız iktisadi amaçları değil, "Avrupalılar arasında şimdiye kadar gerçekleşmiş en yakın Birliğin temellerini atma" benzeri hükümleri de kapsamıştır. Fakat antlaşmanın ana teması ortak pazarın oluşturulması, gümrük birliği gibi çoğunlukla iktisadi amaçlar üzerine olmuş ve kapsamda çok miktarda topluluk politikalarına yer verilmiştir. Burada ekonomik problemlerin sadece pazar güçleri ile çözülemeyeceği inancı ortaya konmuştur. Bu da daha sonraları Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Ortak Tarım Politikası gibi oluşumlarla gerçekleşmiştir. Fransa, tarımın bu anlaşmaya dâhil edilmesini savunmuş ve kendi tarım ürünleri ihracı için daha büyük bir pazarın oluşmasını hedeflemiştir.

AET, bütün ekonomide bir entegrasyon hedeflediği için topluluğun en geniş kapsamlı ve siyasi bir entegrasyon kurulması yönünde en ileri adımıdır. Dönemin Federal Almanya Cumhuriyeti Genel Sekreteri Hallstein, daha o günlerde, bu planın sadece

[208] Aren, 1958: 10, birinci dipnot.
[209] Caşın-Özgöker, 2008: 67.

ekonomik değil aynı zamanda dinamik yapısıyla bütün Avrupa'da gerçekleşecek entegrasyonun temelini oluşturacağını ifade etmiştir.

Bu konu, devletlerarası işbirliğinin mümkün olabileceğini belirten ve bütünleşme süreçlerine yönelik fikirler sunan Ernst B.Haas tarafından da, iktisadi hayatta ortaya çıkan bütünleşmenin politik düzlemde de bütünleşmeye yol açacağı ve herhangi bir alandaki işbirliğinin başka alanda da işbirliğini kolaylaştıracağı[210] argümanıyla savunulmaktadır. Bu, Monnet'in AKÇT kuruluşu döneminde ortaya attığı fikirlerin liberal kanat düşünürleri tarafından kabul gördüğünü göstermektedir.[211]

Haas'ın temsilcisi olduğu "Yeni Fonksiyonculuk" (Neofunctionalism) entegrasyonu, bir "süreç" olarak görmektedir. Bu bağlamda, siyasi alanda gerçekleşen entegrasyon, farklı ulus-devletlerdeki siyasi aktörlerin bağlılıklarını, beklentilerini ve siyasi etkinliklerini yeni bir otorite merkezine kaydırmaları süreciyle gerçekleşmektedir. Bu yeni otorite merkezinin kurumlarının yetkileri ulus-devletlerin üzerindedir (supranationality) ve bu kurumların rolü anlaşmazlıkların çözümü ve işbirliği açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bir alandaki entegrasyon ile yaratılan uluslararası siyasi elitlerin, yeni norm ve değerlerle sosyalleşmesini sağlayan kurumlar aracılığı ile yeni alanlarda daha fazla entegrasyon talebinde bulunulacağını savunan Haas, bu süreci "yayılma etkisi" (spill-over effects) ile açıklamaktadır. Böylelikle, devletlerin eşit egemenliğine dayalı ve anarşinin var olduğu uluslararası toplumdan farklı olarak yetkileri ulus-devletin üzerinde olan uluslararası kurumların oluşturduğu bir siyasi topluluk oluşturmakta ve yayılma etkisi ile işbirliği yapılan alanlar artmaktadır.[212]

Bu bağlamda, Karl W. Deutsch'un sosyolojik liberal bir bakış açısı ile oluşturduğu kuramına değinmekte yarar vardır. Deutsch, sınır ötesi etkileşimlerin toplumları birbirlerine bağlayarak farklı devletlerden farklı bireyler arasında ortak değer ve kimliklerin yaratılmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Ortak kimliklerin kurulmasının, etkileşimin artmasının ve entegrasyonun; işbirliği ve barışı mümkün kılacağını ileri süren Deutsch, böylelikle birbirlerine güven duyan devletlerin "bir barış bölgesi" (zone of peace) oluşturarak, savaşın anlaşmazlıkları çözüme ulaştırma yollarından biri olmadığı "çoğulcu

[210] Canbolat, 2014: 111-118; Fulya Akgül, "Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşım", Mehmet Şahin, Osman Şen (ed.) Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar, Kripto Yayınları, 1. Baskı, Ankara: Ocak 2014, s. 76-77; aktarma, Ernst B. Haas, The Uniting of Europe: Politic, Social and Economic Forces, 1950-1957, Standford: Standford University Press, 1968, s. 144.
[211] "a.g.e.", s. 144.
[212] "a.g.e.", s. 144.

güvenlik toplumu" içerisinde, anarşi durumundan kaynaklanan güvensizliği aşacaklarını savunmaktadır.[213]

Deutsch, Haas'ın "spill-over" kavramının yerine "take-off"[214] kavramını getirir. Entegrasyon belli bir seviyeye ve yoğunluğa eriştikten sonra –ki "take-off" bunu ifade etmektedir– gerçek bir politik kuvvet halinde ilerlemesini sürdürecektir. Bu şekilde özdeş bir güvenlik topluluğunun meydana gelmesiyle, siyasal sistemden söz edilebilecektir.[215]

AB'nin ekonomik entegrasyon çerçevesinde gerçekleştirdiği devletlerarası ekonomik işbirliğinin gelişiminin aşağıda belirtilen kurumsallaşma modelleri çerçevesinde sınıflandırmak mümkündür:

Serbest Ticaret Bölgesi: Üyeler arası gümrük vergileri ve kotalar gibi ticari kısıtlamalar kaldırılacak, öte yandan üyeler üye olmayan ülkelere karşı kendi ticari kısıtlamalarını belirleme konusunda özgür olacaklar.

Gümrük Birliği: Üye devletlerarasında gümrük vergilerinin ve kotalarının kaldırılmasını içerir. Ayrıca üye olmayan devletlerle ilişkiler konusunda da ortak gümrük tarifelerinin oluşturulması da gümrük birliği kapsamında yer almıştır. Kısacası üye devletlere kendi dış tarifelerini koyma özgürlüğü vermesi münasebetiyle Serbest Ticaret Bölgesi'nden daha sıkı bir ekonomik işbirliği içermektedir.

Ortak Pazar: Üye devletlerin sınırları arasında üretim faktörlerinin hareketleri konusunda bütün engellerin kaldırılmasını içerir. Gümrük Birliği'nden daha ileri bir entegrasyonu içereceğinden, tarife dışı ticari engellerin de ortadan kaldırılmasına odaklanmıştır. Örneğin; mal, hizmet, insan ve sermayenin üye devletlerarasında serbest dolaşımını içeren bir "Avrupa Tek Pazarı'nın" oluşturulması hedeflenmiştir. Gümrük Birliği'nden daha yoğun bir hükümetlerarası işbirliğini içerir.

Tam Ekonomik Birlik: 1967 yılında AKÇT, Euratom ve AET "Avrupa Topluluğu" (AT) adı altında ortak Konsey ve Komisyon bağlanarak bir araya getirilmiştir.[216]

Ekonomik alandaki bu uluslarüstü bütünleşme, esasen siyasal birliği temellendirecekti. Çünkü, "siyasal entegrasyon ancak sosyal ve ekonomik entegrasyonu içerdiği ölçüde" gerçekleşme şansına sahipti. O nedenle, Avrupa Ekonomik Topluluğu

[213] "a.g.e.", s. 77-78; aktarma, Karl W. Deutsch, et al., Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience, New Jersey: Princeton University Press, 1957, s. 1-10; Canbolat, 2014: 111-118.
[214] "take-off" terimi, havacılık terminolojisinde uçağın "kalkış yapması" anlamına gelmektedir.
[215] Canbolat, 2014: 118.
[216] Canbolat, 2014: 120; Caşın-Özgöker, 2008: 71-72.

burada en çok ilgi gören çekirdek alanı oluşturuyordu. Hiçbir ekonomik sektör de Avrupa Topluluğu Otoritesi'nden bağımsız değildi.[217]

1.5.1.8. Avrupa Birliği'ne Doğru Adımlar

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturduğunu söylediğimiz Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla sadece ticari bir kuruluş ve entegrasyon görünümünde olan, sonradan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve EURATOM'un oluşturulmasıyla ilerleyen süreç günümüzde üye ülkelerin kimi ulusal egemenlik yetkilerini devrettikleri uluslarüstü bir yapıya dönüşmüştür.

Avrupa bütünleşmesinin hedeflerinden birisi olması nedeniyle, yeni üye ülkelerin kabulünün gerçekleşmesi, kısaca, 'genişlemesi' de önemli ve hatta kaçınılmaz bir olgu olarak görülmeye başlanmıştı. Avrupa Birliği'nin ilk genişlemesi; İrlanda, İngiltere ve Danimarka'nın 1972 Topluluğa katılmasıyla gerçekleştirilmiştir.[218] İngiltere, Fransa devlet başkanı de Gaulle tarafından iki kez veto edilmesi nedeniyle (1963 - 1967) oldukça zor bir süreçten sonra üyeliğe kabul edilmiştir.[219] Başlangıçta Avrupa Birliği'ne katılmayan İngiltere'yi, 1960'larda üye olmaya zorlayan neden aslında, seçeneğinin azalmasıdır. Tartışmalı müzakereler sonucunda İngiltere'nin Danimarka, Norveç ve İrlanda'nın katılım anlaşmaları, 1972 yılında Brüksel'de imzalanmıştır. Ancak Norveç, yaptığı referandum sonucunda girmemeyi tercih etmiştir.[220]

Devam eden süreçte Avrupa Birliği'nin üye devlet sayısı, Yunanistan'ın (1981), İspanya ve Portekiz'in (1986) katılımlarıyla 12'ye,[221] Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in (1995) katılımlarıyla da 15'e çıkmıştır.[222] Böylece, ekonomik ve siyasal bütünleşme, birbirine paralel platformlarda sürdürülmeye çalışılmış ve bunda da başarılı olunmuştur.

Genişleme yönünde en önemli gelişme, Avrupa Birliği'nin 10 eski komünist devletin ve ayrıca Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Malta'nın üyelik başvurularını kabul etmesi olmuştur. Ancak üye devletlerden bazı giriş kriterlerini yerine getirmeleri istenmiştir. Komisyon, hazırladığı Gündem 2000 Belgesi (Agenda 2000) 1997 Temmuz

---

[217] Canbolat, 2014: 120; aktarma, Hans Jürgen Küsters, Die Gründung der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft, Baden-Baden, 1982, s. 18, 57; AXT, Heinz-Jürgen Staat, Multinationale Konzerne und Politische Union in Westeuropa, Pahl-Rugenstein Verlag, Köln, 1978, s. 16.
[218] Yalçın Alganer, M. Özlem Çetin, Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-II (1957-1986), İstanbul, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXV, Sayı 2 (2008), s. 341.
[219] http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105.
[220] Caşın-Özgöker, 2008: 73.
[221] Alganer-Çetin, 2008: 341.
[222] http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105, E.T.: 20.06.2019.

ayında resmiyet kazanmış ve bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne kabulü konusunda detaylı bir plan hazırlanmıştır.

1997 yılında Amsterdam Antlaşması imzalanmış ve 1999 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu antlaşmayla hukuk, içişleri ve Avrupa Parlamentosunun yetkilerinin ciddi derecede güçlendirilmesi gibi önemli değişiklikler yapılmıştır. 1999'da bir başka Konsey toplantısında da 2000 yılında yapılacak olan Nice Konsey toplantısı için bir ön hazırlık yapılmış ve burada da Nice Antlaşması imzalanmıştır. Buradaki konferansta genişlemeyle ilgili kurumsal sorunlar üzerinde durulmuştur.[223]

Avrupa Birliği sürecindeki en büyük genişleme 2004 yılında Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Malta, GKRY, Letonya, Litvanya'nın katılımıyla gerçekleşti. Bulgaristan ve Romanya'nın da 2007 yılında katılmasıyla Birliğin üye sayısı 27'ye çıktı. Son olarak, 2013 yılında Hırvatistan'ın üye olmasıyla Avrupa Birliği üye ülke sayısı 28'e ulaşmıştır.[224]

Avrupa Topluluğunun takip ettiği ana düşünce, Avrupa Topluluğu Komisyonu Başkanı Delors'un 1988 yılında söylediği biçimde, "hem dünyadaki sorumluluklarını layıkıyla üstlenip hem de dünya çapındaki rekabet ortamında" varlığını devam ettirecek, "birleşik bir Avrupa"ya ulaşmak adına gereken bütün stratejilerin geliştirilmesine yöneliktir. "Siyasal ve kurumsal bir sıçrama" adına şartlar ve ortam müsait olmadığında, öncelikle ekonomik bütünleşme sürecinin canlandırılması gerekliydi. Ortak Pazar'la başlayan bütünleşme sürecinin, 1985 yılında ortaya atılan "ortak ve bütünleşmiş gerçek bir ekonomik alan yaratılması" tasarısıyla geliştirilmeye çabası, bu istikamette atılmış bir adımdır.[225]

"Ortak Pazar" teşebbüsü belki, güçlü devletlerarasındaki ticari çekişmeyi tam olarak bitirememiştir ama Avrupa ülkelerinin kendi aralarında çıkabilecek bir savaşı elli seneden uzun bir süre boyunca durdurmayı başarmıştır. Avrupalılar bu "başarıyı", 15 Aralık 2001 'de yaptıkları Laeken Zirvesi bildirisinde şöyle dile getirmişlerdir: *"Avrupa Birliği bir başarı öyküsüdür. Yarım yüzyılı aşın bir süredir Avrupa barış içinde yaşıyor. Birlik, çoğunluğu Orta ve Doğu Avrupalı olmak üzere on yedi ülkeyi daha bünyesine katarak, Avrupa tarihinin, ikinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yapay bölünme sayfasını nihayet kapatabilecektir. Bunca zaman sonra Avrupa, elli yıl önce altı ülkenin liderliğinde*

[223] Caşın-Özgöker, 2008: 79-80.
[224] http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105, E.T.: 20.06.2019.
[225] Canbolat, 2014: 121-122.

olduğundan farklı bir yaklaşım gerektiren gerçek bir dönüşümle, kan dökülmeden büyük bir aile olma yolundadır."[226]

Genişleme ve derinleşme arzusu, Avrupa Birliği entegrasyonunun temel kaynaklarından biridir. Avrupa Birliği entegrasyonunun gelişim sürecini *konjonktürel gerçekliğe* uygun olarak anlayabilmek için, farklı dönemlerde kabul edilen Antlaşmaların içerikleriyle ilgili önce doğru bilgi edinmek, sonra da bunların dönüştürücülüğü üzerine düşünmek gerekir.[227] Bu amaca yönelik olarak devam eden maddelerde, ilgili Antlaşmaların öngördüğü hükümlerin önemli görülenleri incelenecek, sisteme ve entegrasyona katkıları değerlendirilecektir.

1.5.2. Avrupa Tek Senedi

Dünyadaki durgunluk ve parasal ağırlığın paylaşımı hakkındaki dâhili rekabetler 1980 yılında "Avrupa karamsarlığı" ortamının oluşmasına sebep olmuştur. Fakat 1984 yılı sonrasında bu ortam, Avrupa Topluluğu'nun yeniden hareketlendirilmesi hususunda daha ümitli bir beklentiye dönüşmüştür. Avrupa Topluluğu üye devletlerinin hemen hepsi, daha yüksek kapsamlı bir pazar bütünleşmesi oluşturmak yönünde ortak görüşe sahiptirler. Bu çerçevede, J. Delors başkanlığındaki Avrupa Komisyonu'nun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitap'a dayanarak Topluluk, 1 Ocak 1993'e kadar *tek pazar* oluşturmayı kendisine hedef edinmiştir.

17-28 Şubat 1986'da imzalanan ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmalarını geniş kapsamlı bir şekilde değişime uğratan ilk antlaşmadır.

Avrupa Tek Senedi (buna ikinci Roma Andlaşması diyenler de vardır), "Avrupa Topluluklarının kuruluşuna yönelik andlaşmalarla başlatılan eseri sürdürmek ve devletlerarasındaki ilişkilerin tümünü, 1983 tarihli Stuttgart Deklarasyonu gereğince, bir Avrupa Birliği'ne dönüştürmek iradesiyle" birleşen 12 Avrupa Topluluğu üyesi devletin temsilcileri eliyle ortaya çıkarılmıştır. Avrupa Tek Senedi esas olarak, Roma Andlaşması'yla amaçlanmış olan politik bütünleşmenin, kurumsal iyileştirme ve Tek Topluluk vasıtasıyla süratlendirilmesi yönünde kullanılan bir araç görünümündedir.[228]

Avrupa Tek Senedi yapısı itibariyle incelendiğinde; antlaşma metni, nihai senet ve çeşitli bildiri kısımlarından oluştuğu görülmektedir. 34 maddeden meydana gelmiş

[226] Presideney Conclusions - Laeken, Annex _ 1: Laeken Deelaration On The Future Of The European Union, 14-15 Dee. 2001, s. 19.
[227] Canbolat, 2014: 234.
[228] Canbolat, 2014: 123.

olan antlaşma metni, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Ortak Hükümleri, ikinci bölüm Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalara Değişiklik Getiren Hükümleri, üçüncü bölüm Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliği Hakkındaki Hükümleri, dördüncü bölüm Genel ve Son Hükümleri ve beşinci bölüm de Son Senet'i içermektedir.

Avrupa Tek Senedi'nin en büyük hedefi, üye devletlerin daha sıkı işbirliği yapmasını ve Ortak Pazar'ı gerçekleştirmektir.[229] Ortak Pazar, "malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşımını sağladığı, iç sınırların olmadığı bir alan" olarak tanımlanmıştır.[230]

Ortak Pazar'la üye devletlerin siyasi, iktisadi ve toplumsal entegrasyonu, iktisadi ve mali birlik, genel çevre politikası, teknolojik ar-ge faaliyetleri ve dış politika alanında işbirliği benzeri Topluluk siyaset alanları tespit edilmiştir. Tek Senet, Ortak Pazar oluşturulmasına yönelik tüzel ve siyasi güvence sağlamış ve Beyaz Kitap'ta[231] bulunan program genişletilmiştir.

Tek Senet'in ana gayelerinden biri de Avrupa Parlamento'sunu daha etkin bir hale getirerek, Topluluğun karar alma sürecinde bulunan eksik demokrasi sorununun ortadan kaldırılmasıdır. Bunu sağlamaya yönelik olarak Topluluk yasama sürecinde değişiklik yapılarak, yeni üye katılması ile kimi ortaklık antlaşmaları için ilk defa Parlamenton onayının alınması hususu düzenlenmiştir. Böylece Parlamento ilk kez sınırlı olmakla birlikte, önemli alanlarda veto yetkisine sahip olmuştur. Parlamento'nun Tek Senet ile elde ettiği bir diğer önemli kazanım, Topluluk yasama süreci için "işbirliği usulünün" öngörülmesidir. Böylece Parlamento yalnızca danışma organı niteliğinden kurtulup, Antlaşmada öngörülen belirli alanlardaki yasama taslaklarında bizzat değişiklik yapma olanağını elde etmiştir. Ancak yine de son söz Konsey'e aittir.[232]

Bu tek senet aslına bakılırsa yeni hayata geçirilen Avrupa Topluluğu'nun daha rahat davranabilmesine olanak sağlamış, ayrıca, yeni üye ülkelerinin topraklarını katılımıyla da Topluluğun coğrafik olarak etki sahasını genişletmiştir. Bu şekilde AT,

---

[229] Alganer-Çetin, 2008: 358.
[230] Meral Tecer, Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular-Yanıtlar, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2007, s. 15-16.
[231] Avrupa Komisyonu'nca oluşturulan ve belli bir hususdaki Birlik hareketlerine yönelik tavsiyelerin bulunduğu dokümanlardır. Beyaz Kitaplar, kimi zamanlarda, Avrupa seviyesinde bir tartışma ve danışma sürecini başlatmayı hedefleyen Yeşil Kitapların devamı kabilindendirler ve Yeşil Kitapta ulaşılan sonuçları tavsiyelere döndürürler. 14 Haziran 1985 tarihli ve COM(85) 310 final sayılı, "İç Pazarın Tamamlanmasına İlişkin Beyaz Kitap" örnek gösterilebilir. http://www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf Erişim T.: 18.08.2018.
[232] Emine Akçadağ, "Avrupa Parlamentosu ve Parlamentodaki Siyasal Gruplar", TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü, s.3; http://siyasaliletisim.org/wpdemo/wp-content/uploads/2009/11/avrupabirligikonseyi.pdf, E.T.: 20.06.2019.

kendini geliştirmeye ve yeni düzenlemelerle sonuca yönelik nitelikteki çalışma durumunu arttırmaya başlamıştır.[233] Avrupa Tek Senet'le alınan kararlar özetle şunlardır:

- İç Pazar, Aralık 1992 itibariyle tamamlanmış, böylece kişilerin, sermaye, mal ve hizmetlerin özgür dolaşımı güvenceye alınmış, dolaşımın önündeki mali, teknik ve fiziksel engeller ortadan kaldırılacaktır,
- Önceden Ortak Pazar konularıyla ilgili oybirliği ile alınabilen kararlar şimdi nitelikli çoğunluk oyuyla alınacaktır,
- Avrupa Parlamentosu yasama yetkisini Konsey'le paylaşmaya başlayacaktır,
- Avrupa Siyasi İşbirliği (European Political Cooperation – EPC) resmi hale getirilmiştir. Bu kapsamda, üye devletler dış ve güvenlik politika alanlarında işbirliği yapmayı garanti etmektedir.

Avrupa Tek Senedi ile birlikte, Avrupa Topluluğu politik ve iktisadi manada bütünleşmeyi gerçekleştirmek adına önemli bir adım atılmıştır. Bu Antlaşma'yla, bugünkü AB'nin oluşum süreci de başlamıştır. Avrupa Tek Senedi'nin başlattığı bu süreç, 7 Şubat 1992 tarihinde imza edilip, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty of European Union) (Maastricht Antlaşması – Maastricht Treaty) ile neticelenecektir.[234]

1.5.2.1. Maastricht Antlaşması

Avrupa Topluluğu'nda ortak Merkez Bankası oluşturulması ile tek para birimi kullanımı düzenine bağlı iktisadi ve mali birlik ile ortak dış ve güvenlik politikası görüşüne bağlı siyasi birlik oluşturulması öngörüsünde bulunan Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992!de imza edilip, 1 Kasım 1993'de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da anılan Maastricht Antlaşması, Avrupa Topluluğu'nda iktisadi ve politik bütünleşmenin tam anlamıyla oluşturulmasını düzenleyen çerçevesi en geniş ve en mühim dokümandır.[235]

Maastricht Zirvesi Topluluğun iç entegrasyonu açısından bir mihenk taşıdır. Sonuçları açısından bakıldığında da, İktisadi, Mali ve Siyasi Birlik alanlarında yapılan iki hükümetler arası toplantıyla Roma Anlaşmasında değişikliğe gidilerek fonksiyonel tek bir

[233] Tecer, 2007: 16.
[234] Alganer-Çetin, 2008: 359.
[235] "a.g.e.", s. 359.

Topluluğun açığa çıkmasını temin etmektir. Uluslararası arenada çok daha fazla söz sahibi olmak isteğindeki AT devletleri böylelikle yüzlerini, hem iktisadi ve mali birlik hem de politik amaçları istikametinde ortak bir dış güvenlik politikası geliştirmeye dönmüşlerdir. Avrupa Topluluğu Maastricht Antlaşması'ndan sonra "Avrupa Birliği" adını almıştır.

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan AB'nin yükünü taşıyan en önemli unsurları; vatandaşların istek ve desteğini sisteme ulaştıran bölgesel örgütlerle doğal bir ilişkisi bulunan uluslarüstü organlar ve kurumlardır.[236] Maastricht Antlaşması ile sağlanan temel yenilikler kısaca şunlardır:

1. İktisadi ve toplumsal entegrasyonu sağlamak, sınırsız bir pazar oluşturmak, tek para birimini de içine alacak iktisadi ve mali bir birlik oluşturmak;
2. Ortak dış ve güvenlik politikası tatbik etmek ve ileride ortak savunma politikası oluşturmak;
3. Avrupa vatandaşlığı kavramını oluşturmak;
4. Hukuk ve içişleri alanında daha sıkı işbirliği olarak şekillendirilmiştir.

Maastricht Antlaşması Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)'in ikinci aşamasına geçiş zamanını 1 Ocak 1994 günü belirlenmiştir. Bu kapsamda, Konsey tarafından değerlendirilen, AB Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü'nün hazırlamış oldukları raporlar doğrultusunda 1996 sonlarında yedi üye devletin belirlenmiş ölçütler konusunda incelenmesi kararlaştırılmıştır. Bu ölçütler; kamu maliyesinde düşük açık, para politikalarında istikrar ve uzun vadeli faizler ile düşük enflasyon oranı olarak görülebilir.

İkinci temeli meydana getirilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamında, ortak eylem alanlı sorunları, Bakanlar Konseyi uzlaşma yöntemiyle ve nitelikli çoğunlukla alınacak karar alanlarını belirlemiştir.

Üçüncü temel olan Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği çerçevesinde üye ülkeler tarafından göç ve politik sığınma konularındaki işbirliğini arttırmaya yönelik olarak, Avrupa Polis Teşkilatı (Europol) oluşturmuşlardır.

Maastricht Antlaşmasıyla ortak karar alma (co-decision) olarak isimlendirilen yeni bir uygulama kapsamında Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmış, gensoru verme ve kimi mevzularda veto etme yetkisi getirilmiştir.[237]

---

[236] Canbolat, 2014: 234.

[237] http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2838,maastrichttrpdf.pdf?0 adresindeki Antlaşma metninden faydalanılmıştır. Erişim T.: 20.06.2019.

Maastricht Antlaşması, yapılan değişikliklerin hükümetler arası konferanslar yoluyla 1996'dan itibaren incelemeye alınmasını ve bir düzelme ihtiyacı ortaya çıktığında konunun yeniden ele alınabilmesine olanak sağlamıştır. Gerçekten de bir yıl süren çalışmalardan sonra, Haziran 1997 tarihinde icra edilen Amsterdam Zirvesi'nde bu hükümetler arası konferans neticeleri incelenerek bazı ilke kararları alınmıştır.[238]

1.5.2.2. Amsterdam Antlaşması

Hükümetler arası Konferanslar Mart 1996 tarihinde Kanada'nın Torino şehrinde başlatılmış, 16-17 Haziran 1997'de yapılan Amsterdam Zirvesi'yle de sonuçlandırılmıştır. Amsterdam Zirvesi, tek para birimi uygulamasına 1 Ocak 1999 tarihinde geçişin ve AB'nin genişleme sürecinin başlamasının onanması açısından son derece önemli bir aşamadır. 2 Ekim 1997 tarihinde imza edilen ve Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması bu zirvenin sonucunda ortaya çıkmıştır.[239]

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği'nin en önemli hukuk belgesidir[240] ve derinleşme sürecinin üçüncü ana evresini oluşturur. Antlaşmayla, Avrupa Birliği'ni yeni genişleme sürecine hazırlamak ve 2000'li yıllara ve amacıyla değişiklikler getirilmiş, AB'nin yetkisine bırakılan politika alanlarında artış sağlanmış ve Birliğin kurumsal yapısında da bazı değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca, Kurucu Antlaşmalar'da çeşitli zamanlarda yapılan değişiklikler gözden geçirilerek zaman içinde hükümsüz kalan maddeler yürürlükten kaldırılmış, kalan maddeler yeniden numaralandırılmıştır.[241]

Amsterdam Antlaşması ile getirilen değişiklikler arasında; bir kısım üye devletin aralarında diğerleri dâhil olmadan da ortak kararlar alıp politikalar geliştirmesine imkân veren "Güçlendirilmiş İşbirliği" yönteminin Antlaşmalar'a geçirilmesi;[242] Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının kontrolü, sığınma, göç ve terörle mücadele konularında uygun önlemler alınarak kişilerin serbest dolaşımlarının güvence altında tutulduğu bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak korunması ve daha da geliştirilmesi[243] ile bazı Adalet ve İçişlerinde İşbirliği (3. sütun) konularının Avrupa Topluluğu Antlaşması'na aktarılması ile üçüncü sütunun adının "Cezai Konularda Polis ve Adli İşbirliği" olarak değiştirilmesi, Schengen

[238] Canbolat, 2014: 234.
[239] http://52.29.84.32/media/filer_public/06/6f/066f2b7c-0c84-48a9-b0ea-c89bd4a2cc59/amsterdam_antlasmasi.pdf Erişim T.: 02.04.2019.
[240] Canbolat, 2014: 234.
[241] AB Bakanlığı, AB'ye Genel Bakış, s. 26-27; http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf Erişim T.: 02.04.2019.
[242] "a.g.e.", s. 26-27.
[243] Canbolat, 2014: 236.

Protokolü'nün AB müktesebatına dâhil edilmesi, üye devletlerin istihdam politikalarının koordinasyonu alanında Birlik yetkilerinin artırılması yer alır.[244]

Amsterdam Antlaşması ile Birliğin üzerine kurulduğu değerler "özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü" şeklinde ilk kez Antlaşmalar'da açıkça ifade edildi ve bu değerleri benimseyen Avrupalı devletlerin AB'ye üyelik başvurusunda bulunabileceği düzenlendi. Bu değerleri sürekli ve ağır biçimde ihlal eden üye devletlerin üyelik haklarının askıya alınmasına ilişkin bir mekanizma da meydana getirildi.[245]

Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde Roma Antlaşması'ndan itibaren yer alan esneklik, Maastricht Antlaşması ile daha fazla uygulama alanı bulmuş; Amsterdam Antlaşması ile ise kurumsallaşmıştır. Amsterdam Antlaşması'nda *esneklik*, genel ve özel hükümler çerçevesinde ele alınmıştır.[246]

Amsterdam Antlaşması genişleme konusunda temel kurumsal mekanizmaları oluşturmada bekleneni vermemekle birlikte ortak karar mekanizmasını daha kolay işler hale getirecek bazı önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Örneğin, Konsey ve Parlamento'nun Uzlaşma Komitesi'nde üzerinde anlaşmaya varamadıkları konuların üçüncü kez Parlamento önüne getirilmesi uygulamasından vazgeçilmiştir. Ortak karar alma mekanizması Avrupa Para Sistemi dışında o sırada işbirliği yapılan her alana genişletilmiştir. İstihdam yaratma, fırsat eşitliği, halk sağlığı, sahtecilik, şeffaflık, veri güvenliği gibi konular da ortak karar mekanizması alanına girmişlerdir.[247] Uluslararası düzeyde bir Avrupa Birliği kimliğinin, özellikle ileride ortak bir savunmaya götürecek bir savunma politikasının da dâhil olacağı ortak bir dış politika ve güvenlik politikası aracılığıyla ortaya çıkarılması[248] hedeflenmiştir.

Amsterdam Antlaşması ile getirilen yenilikler ve revize edilen prosedürler, Birliğin Maastricht Antlaşması'nın eksik kalan taraflarını tamamlamış ve Birliğe yepyeni bir vizyon kazandırmıştır. Özellikle dört büyük politik alanda (Birlik ve Birlik Vatandaşlığı, Hürriyet, Güvenlik ve Adalet Politikası, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Birlik Kurumları) beklentileri büyük ölçüde karşılamış fakat üzerinden tekrar geçilmesi gereken noktaları da beraberinde getirmiştir. Amsterdam Antlaşması'nın önceki antlaşmaların birçok eksiğini giderdiği ve Birliğe hem kendi içinde hem de uluslararası alanda etkinlik

[244] "a.g.e.", s. 236.
[245] "a.g.e.", s. 236.
[246] Elif Uçkan Dağdemir, "Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı", Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 56-2 (2001), s. 22.
[247] http://52.29.84.32/media/filer_public/06/6f/066f2b7c-0c84-48a9-b0ea-c89bd4a2cc59/amsterdam_antlasmasi.pdf Erişim T.: 02.04.2019.
[248] Canbolat, 2014: 236.

kazandırdığı ve de aynı zamanda kendinden sonra gelecek antlaşmalar için de uygun zemini hazırladığı söylenebilir.

1.5.2.3. Nice Antlaşması

Derinleşme sürecinin diğer bir aşamasını 26 Şubat 2001 yılında imzalanıp 2003 yılında yürürlüğe giren "Nice Antlaşması" oluşturmuştur.[249] Nice Antlaşması, AB organlarını, genişleyen bir Avrupa Birliği'nin görevlerini yeterince yerine getirmeye hazırlamak üzere Amsterdam Antlaşması ile başlatılan sürecin tamamlanması amacıyla Nice Antlaşması imzalanmıştır.[250]

Bu çerçevede 27 üyeli bir AB'ye gerekli kurumsal yapının nasıl şekilleneceği, Parlamento'daki sandalye sayıları, Komisyon'un yapısı ve Konsey'deki oy ağırlıkları düzenlendi. Adalet Divanı'nın yapısında ve yetkisinde bazı değişikliklere gidildi. Antlaşmaya eklenen "Avrupa Birliği'nin Genişlemesine İlişkin Protokol"de kurumsal yapıya ilişkin değişikliklere genişleme sonrasında yürürlüğe giriş tarihleri ile beraber yer verildi. Güçlendirilmiş işbirliği ilkesinin uygulanmasına yönelik yeni düzenlemeler getirilerek Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın askeri ve savunma konuları dışında kalan alanları da bu kapsama dâhil edildi. AB vatandaşlarının oturma ve seyahat hakları ile ilgili düzenlemelere yer verildi. Ayrımcılığın kaldırılması, temel haklar, vize, sığınma hakkı ve göç konularında, Avrupa Merkez Bankası'nın statüsünde, ortak ticaret politikası ve sosyal hükümlerde, çevre politikasında, üçüncü ülkelerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği ilişkilerinde, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nda ve Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği konularında bazı değişiklik ve yenilikler getirildi. Ulusal yargı mercileri arasında işbirliğini sağlayarak, suçlularının takibini ve cezaların icrasını koordine etmek üzere 3. Sütunda adli işbirliği için bir Avrupa birimi olan "Eurojust" oluşturuldu. Ayrıca, "AB Temel Haklar Şartı" hazırlanıp AB kurumları olan Komisyon, Konsey ve Parlamento tarafından imzalanarak ilan edildi.[251]

Nice Antlaşmasında önceki antlaşmalara göre vurguların biraz değiştiği görülmektedir. Avrupa'da barışın sağlanması, iktisadi refahın özendirilmesi, dış ilişkilerde iktisadi ve politik birliğin gerçekleştirilmesi bunlar arasında gösterilebilir.[252] Ayrıca bazı ülkelerin önemli sorunları kendi kendilerine aşmada zorlandıklarını kabul

[249] AB Bakanlığı, AB'ye Genel Bakış, s. 27; http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf Erişim T.: 02.04.2019.
[250] Canbolat, 2014: 234-235.
[251] AB Bakanlığı, AB'ye Genel Bakış, s. 27-28.
[252] Füsun Arsava, "Nice Antlaşmasının Getirdikleri", Ankara: Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, (Bahar 2002), s. 2; aktarma, Peter-Christian Müller-Graff, Einheit und Kohärenz der Vertragsziele von EG und EU, Konsolidierung und Kohärenz des Primärrechts nach Amsterdam, 1998, s. 67.

ettikleri görülmektedir.[253] AB çerçevesinde bir birlik oluşturmak bakımından objektif nedenlerin değişmediği görülen Nice Antlaşmasında tarihi misyon, "Avrupa kıtasının bölünmüşlüğünün yenilmesi" cümlesi ile ifade edilmiştir. Kamuoyu yoklamalarının ortaya koyduğu gibi, Avrupa entegrasyonunun üye devletlerin halkları nezdinde artan bir şekilde kabul görmesi[254] "bölünmüşlüğün yenilmesi" konusunda önemli mesafeler alındığının bir göstergesi olmaktadır.

1.5.2.4. Lizbon Antlaşması Nihai Senedi (Final Act)

Nice Antlaşmasından sonra Avrupa Birliği başarısız bir "Anayasal Antlaşma" süreci yaşamıştır. AB üye devlet liderleri, bunun üzerine, "Reform Antlaşması" adıyla da bilinen Lizbon Antlaşması'nı imzalamışlardır.[255] 13 Aralık 2007'de Birlik üyesi devletlerin liderlerince imza edilen ve 1 Aralık 2009 tarihinde resmi olarak yürürlüğe girmiş olan Lizbon Antlaşması'yla, AB'nin yapısı *konjonktürel gerçeklik* ile uyum içinde yeni hükümler temelinde geliştirilmiştir.[256] Lizbon Antlaşması bir açıdan bakıldığında, 2004 ve 2007'de Birliğe katılan ülkelerle üye miktarı 15'ten 27'ye çıkan AB'nin yüzleştiği problemlere bir cevap özelliği de görülür.[257]

Avrupa Birliği için uzunca bir hazırlık ve tartışma sürecinde tasarlanan Avrupa Birliği Anayasası'nın 2005 yılında yapılan oylama sonucunda Fransa ve Hollanda seçmeni tarafından reddedilmesinden sonra, kavramsal olarak değil ama içerik olarak anayasa yerine geçebilecek Lizbon Antlaşması'nın çok küçük değişiklikler dışında anayasa içeriğini aynen benimsediği görülür. Bundan sonra hukuken de geçerli olan ve kabul edilen kavram, *Avrupa Birliği ve Birlik* kavramlarıdır. Böylece Avrupa Birliği'nin *tüzel kişiliği* de tescillenmiştir.[258] Lizbon Antlaşması'nda dikkate değer başka bir konu, Avrupa Birliği Anayasası'nda ulusal devlet yapılanmasına öykünecek biçimde kullanılmış olan anayasa, bayrak ve marş gibi bazı kavramları bilhassa kullanımından kaçınılmış olmasıdır.[259]

Lizbon Antlaşması'nın ana hedefi, küresel ölçekte daha güçlü, daha demokratik ve şeffaf, vatandaşlarının hak ve hürriyetleri daha çok olan, daha etkin işleyen ve daha

---

[253] Arsava, 2002: 2.
[254] Arsava, 2002: 2; aktarma, Eurobarometer Nr 54 (Herbst 2000).
[255] Esin Özdemir, Avrupa Birliği, Ekonomik Forum Dergisi, TOBB AB Daire Bşk.lığı, Kasım 2009, s.72.
[256] Canbolat, 2014: 411-412.
[257] Ahmet Güneş, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Sayı 1-2, (2008), s. 740; aktarma, Oppermann/Classen/Nettesheim, Europarecht, s. 18; Streinz/Ohler/Herrmann, Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU, s. 16 vd.
[258] Canbolat, 2014: 411-412.
[259] Güneş, 2008: 743; aktarma, Schwarze, EU-Kommentar, Einführung: Der Reformvertrag von Lissabon, N. 1.

güvenli bir Avrupa yaratmaktır.[260] Bununla birlikte, Birliğin bütün alanlarına ilişkin yeni düzenlemeler de getirmektedir. Antlaşma ile birlikte, AB ana organlarının yetkilerinin yeniden düzenlenmesi, karar alma sürecinin değiştirilmiş olması, ortak dış ve güvenlik politikasına kurumsal bir nitelik kazandırılması ve bir temsilcilik oluşturulması benzeri Birliğin işleyişiyle ilgili birçok fonksiyonel değişiklikler yapılmıştır. Bunların yanı sıra:

Birliğin kuruluşundan itibaren eleştirilen demokrasi vurgusu ve demokrasi açığı antlaşma ile birlikte geniş ölçüde giderilmeye çalışılmış ve önemli reformlar yapılarak demokrasi açığı kapatılmıştır.

Bunun en net işareti Avrupa Parlamentosu yetkilerinde yapılmış olan değişikliklerdir. Doğrudan halkın seçtiği temsilcilerden meydana gelmesi hasebiyle Birliğin en demokratik organı kabul edilen ve standartlarının arttırılmasına olanak verecek yeni değişiklikler yapılması, Birliğe olan eleştirilerin azalmasını sağlamıştır.[261]

Demokratik meşruiyeti artırmaya yönelik diğer bir yenilik de, Antlaşma'nın 49a maddesiyle, üye ülkelere istedikleri takdirde Birlik'ten ayrılma imkânı tanımasıdır. Buna göre; Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı alan üye ülke kararını AB Daimi Konseyi'ne (the European Council) bildirir. Birlik, AB Daimi Konseyi'nin ilkeleri temelinde ilgili ülkeyle bir sözleşme imzalayarak, üyelikten ayrılmanın ayrıntılarını düzenler. Ayrıca bu ülkenin üyelik sonrasında AB ile ilişkisinin genel çerçevesini de dikkate alır. Birlik adına alınacak kararları, Avrupa Parlamentosu'nun olumlu görüşünün alınmasından sonra, nitelikli çoğunlukla Avrupa Birliği Daimi Konseyi verir. Üyelikten ayrılan devlet yeniden üye olmaya karar verirse, madde 49 hükümleri geçerli olacaktır, yani, yeni üyelik değerlendirme usullerine tabi tutulacaktır.[262]

Bu madde çerçevesinde İngiltere, 27 Haziran 2016'da gerçekleştirilen referandum sonucunda, Avrupa Birliği üyeliğinden çıkma kararı almış, 31 Ocak 2020 tarihinde resmen üyelikten ayrılmıştır.

[260] Özdemir, 2009: 75.
[261] Süleyman Gök, "Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği'nde Demokrasi Tartışmaları", http://politikakademi.org/2013/12/lizbon-antlasmasi-sonrasi-avrupa-birligi-demokrasisi/ Erişim T.: 07.06.2019.
[262] Canbolat, 2014: 419; The Treaty of Lisbon, Article 49a, Official Journal of the European Union, 17.12.2007, C 306/41-42.

2. AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİ

2.1. Avrupa Birliği Nedir?

Avrupa Birliği, Avrupa'da uzun süren dinsel, politik çatışmaların sonucunda, ortak değerlere dayalı bir barış ve güvenlik projesi olarak doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra altı Avrupa devleti tarafından Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde ulusçuluk fikirlerini hafifleterek bütünleşmiş Avrupa idealinin yeşertilmesi teşebbüsünün bir ürünü olan Avrupa Birliği, *uluslarüstü* benzersiz bir entegrasyon örneğidir. "Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı" olarak tasarlanan Avrupa Birliği, tek yurttaşlık hedefiyle de, kendi kendini cisimleştirmek istediği kadar, sınırları dâhilinde sosyal ve politik istikrarı da sağlamaya çalışmaktadır.[263]

Avrupa Birliği başlangıçta ekonomik entegrasyona önem vermiştir. Ekonomik alandaki bu uluslarüstü bütünleşme, esasen siyasal birliği temellendirecekti. Çünkü, "siyasal entegrasyon ancak sosyal ve ekonomik entegrasyonu içerdiği ölçüde" gerçekleşme şansına sahipti. Birliğin izlediği temel mantık, 1988'de AT Komisyonu Başkanı Delors'un da dediği gibi, "hem dünyadaki sorumluluklarını layıkıyla üstlenip hem de dünya çapındaki rekabet ortamında", varlığını sürdürecek, "birleşik bir Avrupa" adına ihtiyaç duyulan stratejilerin geliştirilmesine yöneliktir.[264]

Avrupa Birliği, büyük bir iktisadi güçtür ve kalkınma yardımı yapma konusunda da dünyada birinci sıradadır. Üye miktarını 6'dan 28'e yükselten Avrupa Birliği'nin nüfusu 500 milyona yaklaşmıştır. Avrupa devletlerinin hepsi Birlik üyesi değildir ama üyelik bütün Avrupa devletlerinin başvurusuna açıktır. Avrupa Birliği'nin, Avrupa'daki tüm komşularıyla yakın ve dostça ilişkiler geliştirme düşüncesinin yanında Akdeniz'in güney ve doğu sahillerindeki ülkeler de bu kapsama dâhil edilmiştir.

Avrupa Birliği devletlerinin çok miktarda farklılığı olmasına karşın, hukukun üstünlüğü, barış, demokrasi ve insan hakları ilkelerinde birleşmektedir. Birlik içinde refahı arttırmaya ve paylaşmaya çalışan Avrupa Birliği devletleri, dünya ölçeğinde de birlikte davranabilme yeteneklerini geliştirerek güçlü bir imaja sahip olmak isteğindedirler.

Pascal Fontaine[265] Avrupa'nın 21. yüzyıldaki amacını şöyle tanımlamıştır:

- *Halkları için barış, zenginlik ve istikrar sağlamak;*
- *Kıtadaki bölünmelerin üstesinden gelmek;*

[263] Canbolat, 2014: 6, 21, 118-119.
[264] Canbolat, 2014: 118-120.
[265] Paris Siyasi Etütler Enstitüsü Profesörü ve Jean Monnet'nin eski yardımcısı.

• Halkların güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak;

• Dengeli ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak;

• Küreselleşmenin getirdiği güçlükleri yenerek Avrupa halklarının çeşitliliğini korumak;

• Sürdürülebilir kalkınma ve sağlıklı çevre, insan haklarına saygı ve sosyal piyasa ekonomisi gibi Avrupalıların paylaştığı değerleri korumak.[266]

İkinci Dünya Savaşı enkazı arasından yepyeni bir ümit olarak doğan AB'nin, barışa ulaşmak için oluşturulmuş siyasi bir amacı vardır fakat Birliğin dinamizmi ve başarısı, iktisadi etkinliklerinden gelmektedir.[267] Murray Forsyth'in hipotezine göre, Avrupa entegrasyonu fikrinde ekonomik göstergeler ön planda olsa dahi, asli belirleyici unsur siyasaldır. Siyasal motivasyon, güç faktörü, federalist ideal, fonksiyonel ideal ve kültürel çekim kuvveti olarak dört temel bileşenden teşekkül etmiştir.[268] Avrupa'nın elli yıllık bütünleşmesi, Birliğin bütününün, parçalardan daha fazlası olduğunu, üye devletlerin kendi başına ellerinde bulunan politik, iktisadi, mali, toplumsal, ticari ve teknolojik güce sahiptir. AB'nin, birlik olmanın ve birlikte hareket etmenin özel bir katma değeri vardır.[269]

Avrupa Birliği, vatandaşlarının genel olarak kabul ettiği bir insanlık görüşü ve bir topluluk örneğidir. Avrupalılar, dil, din ve kültür ayrılıklarına saygıya; insan haklarına; serbest girişimciliğe; sosyal dayanışmaya; iktisadi gelişim ürünlerinin eşit dağılımına; korunan bir çevreye sahip olmaya ve gelenekler ile gelişmenin ahenkli bileşimine dair bir görüşü kapsayan zengin değerler mirasını sahiplenmektedir.[270]

2.1.1. Ortak Değerlerin Korunması

Avrupa Birliği, uzun süren dinsel, politik çatışmaların sonucunda, ortak değerlere dayalı bir barış ve güvenlik projesi olarak doğmuş,[271] bugüne kadar hiçbir yerde ve toplulukta uygulanmamış özel bir sistemdir. Dünya üzerindeki geçmiş dönemlerde oluşturulmuş ve sona ermiş sistemler (Roma İmp., Büyük Britanya İmp., SSCB vb.) ile günümüzde devam eden BM veya NATO gibi sistemlerden farklı bir sistem ve yapılanmaya sahiptir. Yüzyıllar boyu aynı bölgede yaşamış bu insanların (başlangıçta belki de kendilerinin bile tam olarak farkına varamadıkları) geliştirdikleri geniş bir ortak

[266] Pascal Fontaine, AB Nedir?, Brüksel: Avrupa Komisyonu Basın ve İletişim Genel Müdürlüğü Yayınları, B-1049, Ekim 2006, s. 5.
[267] "a.g.e.", s. 5.
[268] Bkz., Murray Forsyth, "The Political Objectives of European Integration", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol.43, No.3, (Temmuz 1967).
[269] Fontaine, 2006: 6.
[270] "a..g.e.", s. 7.
[271] Canbolat, 2014: 6.

kültür, gelenek, görenek ve yaşam şekli yani "ortak değerler" bulunmaktadır. İşte Avrupa Birliği sisteminin kuruluş temelini ve çekirdeğini bu "ortak değerlerin korunması" düşüncesi oluşturmaktadır.

Ortak değerlerin korunması düşüncesi Avrupa Birliği üyesi devletlerin kendi aralarındaki çatışmaları ortadan kaldırdığı gibi günlük yaşam, sosyal çevre, ekonomik yaklaşım ve dış politika konusunda da birlikte davranmaya yönlendirmektedir. Birbirine ait olma ve müşterek bir tarihe ve yazgıya sahip olma duyumsaması kendiliğinde yaratılamaz. Bu duyumsama, yalnız paylaşılan bir kültürel sezgiyle ortaya çıkar; bu yüzden AB'nin yalnız iktisadi gelişmeye değil, bunun yanında eğitim, yurttaşlık ve kültür konularına da odaklandığını görmekteyiz.

Avrupa Birliği entegrasyonu; aynı coğrafyada sınır komşusu olup, benzer ve çatışan sosyo-ekonomik özellikli ülkelerin, birbirleriyle tarihsel ve iktisadi olarak bağımlı, *ortak değer* ve umutlara yönelik olarak birlikte müşterek bir gelecek yaratmak adına yürüttükleri,[272] ulusal egemenlik yetkilerini giderek artan biçimde bir üst güce devretme kararlığını göstermiş olan bağımsız ulus-devletle arasında yapılmış, *uluslarüstü* bir sözleşmedir. Bütünleşme süreci, birbirine öncül olacak çeşitli aşamalarda devletlerin işbirliği koşullarını düzenleyen kurallar bütününü ifade etmektedir.[273]

Aşağıda, Avrupa Birliği'nin geçmişten gelen ve temelleri üzerinde yükselişi süresince üzerine yenileri eklenmeye devam etmekte olan değerleri açıklanmıştır:

2.1.1.1. Demokrasi

Bir toplumu barış içinde bir arada tutan, bireylerin birbirlerine gösterdikleri saygıdır. Bireylerin aralarındaki bütün anlaşmazlıklara karşın bir arada yaşamaları ancak birbirlerinin özerkliklerine ve özgürlüklerine saygılı oldukları bir toplumda olanaklıdır. Bireylerin birbirini anlayabilmesi, tartışıp ortak kararlar alabilmesi, ancak etnik, dinsel ya da diğer metafizik (tartışma yerine dayatma ya da kabullenmeyi öne çıkaran hayat tarzları, vb.) aidiyetlerden çıkıp akılcı bir söylem dünyasına geçişle olanaklıdır.[274]

Demokrasi bireyselliğe saygıyı sağlayan ve azınlıklar da kapsayacak biçimde farklılığı, çeşitliliği savunan kaide ve prensipleri kurumsallaştırır. Demokrasi farklılıklarla, karmaşıklıklarla yaşar. Demokrasilerde bütün azınlıkların var olma hakkı ve ifade özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Demokrasi, çatışma ve aykırılıkların varlığı ve

[272] Dedeoglu, 2003: 17.
[273] Fontaine, 2006: 55.
[274] "a.g.e.", s. 42.

etkinliği üzerine kurulurmuştur.[275] Siyasi değil ahlaki bir kavrayış gerektiren demokrasilerde, karşılıklı saygı, birbirimizin düşüncesine katılmasak da birbirimize hoşgörü gösterme adabı ve geleneğidir.[276] Demokrasinin siyasal kuralı yurttaşlara, aykırılıklarını kanıtlarla desteklenmiş söylevleriyle dile getirme hakkını verir ve hükmün belli aralıklarla düzenlenen seçimlerde ve oylamalarda verilmesini öngörür. Felsefenin dayandığı kural ise, bütün düşüncelerin ve teorilerin hiçbir yasaklamaya ya da cezaya maruz kalmadan tartışılması özgürlüğünü tanımaktır.[277]

Demokratik oyun kuralı, toplumsal, kültürel, siyasal çeşitliliklere ve farklılıklara, aralarındaki çatışmalar yoluyla üretken olma olanağı verir. Çatışmaların icabında yaratıcı olabilmelerini de bu sağlar. Kuşkusuz demokrasi hiçbir şekilde toplumsal aykırılıkların kuralları yerle bir edip demokrasiyi yıkmayacaklarını garanti edemez. Sağlam demokrasilerin eski demokrasiler olmalarının nedeni de demokrasiyi köklü bir gelenek seviyesine yükseltip ulusal kimliklerinin parçası yapmalarıdır. Parlamenter demokrasi, demokrasi içinde yönetilmesi gereken çelişkili, karmaşık ve kırılgan bir sitemdir.[278] Mevcut güçler dengesinin nasıl oluştuğu hesap edilmezse, bu düzenin nasıl korunabileceği de belirsiz kalacaktır.[279] Yurttaşlar arasındaki görüş ayrılığının, sistemin motoru olduğu kabul edilir. Ancak her ihtilaf, geçici de olsa, bir çözüme ulaşarak uzlaşıyla noktalanır ki bu yeni görüş ayrılıklarına doğru yol alınmasını sağlar bunların ideal çözüm yoluysa diyalog ve müzakeredir.[280] Çünkü demokrasi önümüze yeni sorunlar koyan bir çözümdür.[281]

Bir ülkenin ya da sistemin demokratik olgunluğu, biraz da –mevcut koşullar ne olursa olsun- geleceği etkileyen önemli sorunlarla yüzleşme yetisiyle ölçülür.[282] Bu yüzdendir ki, 1993'te Kopenhag'da Avrupa Birliği'ne ait olma ölçütlerini saptayan Avrupa Konseyi Bildirisi'nden sekiz yıl sonra Laeken Bildirisi, giriş bölümünde şunu belirliyordu: "Avrupa Birliği'nin tek sınırı, demokrasi ve insan haklarının sınırıdır. Bu sınırsa, kuşkusuz ki bizden heves, düş gücü ve kararlılık talep eden zorlayıcı bir sınırdır".[283]

[275] Morin, 1988: 226-227.
[276] Çelebi, 2002: 44; aktarma, C. Lamore, "The Moral Bases of Politician Liberalism", Journal of Philosopy, Cilt-96 (12), (1999), s. 599-624.
[277] Morin, 1988: 88-89.
[278] "a.g.e.", s. 231.
[279] Çelebi, 2002: 43.
[280] Semprun-De Villepin, 2005: 102.
[281] Morin, 1988: 228, 231.
[282] Semprun-De Villepin, 2005: 111.
[283] "a.g.e.", s. 48.

2.1.1.2. Eşitlik

Avrupa Birliği yalnız eşitlik kural olarak kabul edildiği sürece bekasını sağlayabilir. Burada işaret edilen hem AB vatandaşları arasında hem de üye ülkelerin arasındaki eşit olma durumudur. Maastrich Antlaşması'yla herhangi bir AB vatandaşının, milliyeti ne olursa olsun haksızlığa uğratılamayacağı, ayrıma tabi tutulamayacağı ve yasalar karşısında eşit oldukları teyit edilmiştir. Herhangi bir ülkenin diğerleri karşısında önceliği olamayacağı ve üye ülkelerarasında, yüzölçümü, nüfus ve yapılanmaya yönelik tabii farklılıkların sadece eşitlik prensibi çerçevesinde değerlendirilebileceğini ifade eder.

2.1.1.3. Birlik ve Barış

Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkeler, 20. yüzyılda, iki dünya savaşı yaşandılar. Bu yüzden AB politikası diğer bir deyişle, "barış politikası"dır. Avrupa'da bütünleşmenin ortaya çıkmasıyla, aynı zamanda, üye ülkelerin birbirleriyle savaşması imkânsız hale getirilerek, barışın temelleri atılmıştır. Avrupa Birliği üye devletlerinin aralarındaki problemleri aşabilmelerinin sadece ekonomik, politik ve toplumsal bütünleşme yolunda ilerlemeleri halinde sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Bütünleşme, AB'nin yol gösterici kavramıdır. Avrupa'da bütünleşme sağlanamaması, yaşanan iki büyük dünya savaşının Avrupa'da başladığı düşünülürse, hem Avrupa'da hem de dünyada hukuk, adalet, demokrasi ve nihai olarak barışın korumanın ve sürdürülebilir kılmanın kolay olmayacağı açık bir gerçektir.

2.1.1.4. Özgürlük

Avrupa Birliği'nin en önemli temel değerini ve inanç sistemini insan hakları ve özgürlükler oluşturur. Özüne inildiğinde, AB'nin, -iş kurma özgürlüğü ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile sermayenin, işgücünün ve malların serbest dolaşımı olarak sıralayabileceğimiz dört temel özgürlük hedefine ulaşmak amacıyla oluşturulduğunu görebiliriz.

Diğer taraftan, Birlik, yalnız bu iktisadi özgürlükleri değil, bunlarla birlikte, politik ve toplumsal hak ve özgürlüklerin dinamik bir biçimde savunulduğu ve himaye edildiği bir toplum düzeni meydana getirmek de demokrasinin özelliklerindendir.

2.1.1.5. Dayanışma

Hak ve özgürlükler, başkalarının da haklarının olduğu bilinci yani dayanışmayla tamamlanmalıdır. Eğer böyle olmazsa, anlayışsız ve sonsuz olarak kullanılan özgürlük başka kişilere, kurumlara ve devletlere zarar verebilir. Bu nedenle, AB, üye ülkelerin ve

devletlerin dayanışmasını temel prensip olarak kabul eder, sefanın (refah ve kolaylık) olduğu kadar, cefanın (sıkıntı ve zorluklar) da adaletli ve eşit bir şekilde paylaştırılmasının gerektiğine inanmaktadır.

2.1.1.6. Refah ve Güvenlik

Avrupa Birliği, Avrupa ülkelerinde yaşayan kişilere bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı ile işleyen ve rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisi içinde artan bir refah sunma hedefini gerçekleştirmeye çaba harcamaktadır. AB, 2008'den itibaren artarak süren dünya iktisadi çalkalanmasından da oldukça olumsuz etkilenmesine rağmen, yine de iktisadi refah seviyesi ve bu refahın paylaşımı açısından izafi bir başarı olarak görülebilir.[284]

Güvenlik gereksinimi de, Birliğin temel değerlerinden biridir. Avrupa Birliği vatandaşları, etkin bir güvenlik politikasıyla, her zaman barış içinde tutulabilir. Bu çerçevede, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratmış olan Amsterdam Antlaşması, AB'ye yepyeni hedefler göstermiştir. Fakat barış tek başına güvenlik sağlamak için yeterli olmaz. Kişilerin ve kurumların iktisadi hüküm ve seçimlerini, düzenlilik içinde sürüp giden bir ortamda icra etmeleri de önemlidir.

Güvenli bir alan oluşturma düşüncesi Avrupa Birliği'nin genişleme dâhil birçok politikasına doğrudan etki etmektedir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra adeta "ortada kalan" Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinin, henüz AB müktesebatına yönelik genel bir irade beyanları dışında hiçbir uyum özellikleri bulunmamasına, ekonomik olarak son derece yetersiz olmalarına rağmen, Türkiye'den önce Birlik üyesi yapılmalarının da temel nedenlerinden biri "güvenlik" kaygısıdır. Avrupa Birliği bu politikasıyla Rusya'nın kırmızıçizgisini oluşturan Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya kadar olan bölgedeki devletleri bünyesine alarak hem doğudaki üstünlüğü ele geçirerek güvenliğini artırmayı hem de Türkiye'yi araya tampon bırakarak Orta Doğu ve Kafkaslardaki çatışmalı bölgeleri sınırlarına uzak tutmayı hedeflemiştir. Bu açıdan bakılınca son derece isabetli gibi görülen bu politika, AB'nin Ortak Savunma ve Güvenlik faaliyetleri ile Dünya Siyasetinde Söz Sahibi Olma hedeflerini gerçekleştirmesi yönüyle adeta bir geriye adım atma ya da kafasını kuma gömme gibi de değerlendirilebilir.

2.1.2. Ulusüstülük ve Değer Dağıtımı Sistemi

Egemenlik vakıası, uluslararası hukukun disiplininin en önemli ve fakat en zorlu alanlarının başında gelir. Uluslararası hukukun ana oyuncuları olarak ülkelerin, evrensel

[284] www.ab.gov.tr/index.php?p=3 Erişim Tarihi: 24.08.2019.

olarak ortaya koydukları küresel işbirliği sonucunda egemenlik kavramı bilinen manasından çok şey kaybetmiştir.

AKÇT'nin oluşturulmasıyla ilk adımı atılmış olan Avrupa bütünleşme sürecinin ortaya çıkardığı ulusüstü hukuk düzeni ve bu kapsamda oluşturulan ulusüstü organlar ve sistemler, ulus-devlet egemenlik alanını hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ile insan hakları düşüncesi paralelinde manalı bir şekilde olarak anlamlı bir biçimde kısıtlamıştır. Böylece, özünde insan haklarına ve iktidarın sınırlandırılmasına dayanan hukuk devleti olgusu, uluslararası hukuk vasıtasıyla süratle hareket eden, değişime uğrayan ve genişleyen bir muhteva kazanmıştır.[285]

Avrupa Birliği yalnız ekonomi, para birliği ve ortak hukuki düzenlemeler değil, asıl olarak bir "*değerler topluluğudur*". Değer derken, siyasal yaptırım gücü, demokratik değerler, liberal kültürel arka plan değerleri, birlikte barış içinde yaşama ve özgürlük vb. ögeler kastedilmektedir.

Hukuk devleti olma prensibinin bütünleşme sürecindeki Avrupa'da yerleşmesi ve güçlenmesi ufki ve şakuli olarak iki kapsamlı bir sürecinin ürünüdür. Bu ufki kapsamdaki ilerlemesi, AKÇT'nin kuruluşundan bugüne kadar geçmiş olan zamanda uluslarüstü alandaki yerleşme sürecini göstermektedir. Hakikaten, ulus-devlet çizgisinde bulunan hukuk devletinin bütün düzenekleri, Birliğin uluslarüstü hukuk nizamında, kendine has koşullar altında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Uluslarüstü alanda da, aynı ulusal hukuk nizamları benzeri, bir hukuksal hiyerarşik bulunmaktadır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği'nin anayasal dokümanları özelliğinde olan kurucu antlaşmalar ve protokolleri, temel norm gücüne sahiptir. Avrupa Birliği kurumlarının faaliyetleri olarak tüzükler ve yönetmelikler ise ikincil kaynaklar özelliğindedirler ve kurucu antlaşmalara aykırı olamazlar.

Avrupa Birliği hukukunun bu kural ve değerler sistemi içerisinde üye ülkelerin ulusal hukuk sistemleri de, hem birincil kaynaklara hem de ikincil kaynaklara uygun olmak zorundadır. Bu durum, üye ülkelerin milli hukuk sistemlerinin hiyerarşik düzenini ciddi şekilde değiştirmiştir. Bunun anlamı, artık ulusal anayasalar değil, Birlik anayasası temel norm niteliğine sahiptir yani ulusal hukuk kaideleri Birlik hukukundan sonra gelmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı da uluslarüstü düzeyde milli anayasa mahkemelerinin faaliyetlerine benzeyen bir uyumluluk kontrolü yapmaktadır. ABAD'ın, kuruluşundan itibaren üye ülkelerin milli hukuk düzenlemelerinin AB hukukuna uygun

[285] Serap Yazıcı, 'Avrupa Birliği Süreci: Ulus Devletten Ulusüstü Devlete Geçişte Hukuk Devletinin Değişen İçeriği', Ankara: AÜHFD, Cilt 54, Sayı 4, (2005), s.78-79.

olma durumunun denetlemesini etkin şekilde yapmış olması, AB uluslarüstü yapısında da hukuk devleti düzeneklerinin oluşmasına ciddi derecede katkıda bulunmuştur.[286]

Hukuk devleti prensibinin Topluluk seviyesinde, dikey olarak ilerlemesiyse, bu prensiplerin üye ülkelerin milli hukuk sistemlerinde güçlenmiş olduğunu göstermektedir. Avrupa bütünleşmesi başta ekonomik amaçlı kurulmuştur. Fakat bütünleşme derinleştikçe ve genişledikçe insan hakları, hukuk devleti ve temsili demokrasinin güçlendirilmesi vb. siyasi hedeflere de yönelmiştir. Bu yönelme, üye ve üye adayı ülkelerde hak ve özgürlük prensiplerine dayanan bir hukuk sisteminin gelişmesinde özendirici bir rol oynamıştır.

1978 Kopenhag Zirve'si kararları, Birliğin politik alandaki bu özendirici rolü net bir biçimde görülmektedir. Zirve'de üye ülkeleri, hukuki, siyasi ve ahlaki düzenlerinin, insan hakları, hukuk devleti, sosyal adalet ve temsili demokrasi ilkelerine saygılı olacağı belirtilmiş, aynı zamanda üyeliğin mecburi koşulu biçiminde gösterilmiştir. 1993 tarihli Kopenhag Zirvesinde ise bu ilkelere ilave olarak, azınlık hakları ve bahse konu diğer ilkelere saygılı kurumlarının bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Kopenhag Kriterleri olarak nitelendirilen bu prensipler, AB'ye üye adayı devletlerin müzakere sürecine ulaşabilmelerinin ön şartı olarak belirlenmiştir. Bu şekilde AB bütünleşmesi, hukuk devleti prensibinin hem ulusüstü düzeyde, hem de üye ülkeler düzeyinde gelişip, kök salmasına katkı sağlamıştır.[287]

Hukuk devleti prensibinin AB hukukunun da bir özelliği haline gelmesi içtihadî ve normatif unsurların kademe kademe ilerlemesi, her ne kadar, milli hukuk sistemlerinin gelişimine benziyor gibi görünse de, aslında tamamen kendine has bir niteliği bulunmaktadır. 1951 yılında AKÇT ile ortaya çıkan Avrupa bütünleşme süreci, bugüne kadar imzalanan birçok antlaşma ile ulusal egemenlik unsurlarından bağımsız olarak ulusüstü bir kurumsal yapı oluşturmuş, böylece bağımsız, farklı bir hukuk sistemi meydana getirmiştir. Bu çerçevede hukuk devleti prensibi de, zaman içinde ulusüstü hukuk sisteminin bir nüvesi durumuna gelmiştir.[288]

Bilinen anlamında hukuk devleti, devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla geçerli hukuk kaidelerine riayet etmek zorunda bulunduğu bir düzeni işaret etmektedir. Ülkeler yönünden değerlendirildiğinde mevcut milli hukuk, ülkenin yetkili kurum ve kuruluşları tarafından ortaya koyulan kurallar bütünü olarak ifade edilebilir. Topluluk düzeyinde

[286] Yazıcı, 2005: 99-100.
[287] "a.g.e.", s. 100-101.
[288] "a.g.e.", s. 101.

başlayıp Birlik düzeyine erişen Avrupa bütünleşmesinin ortaya koyduğu ulusüstü düzende ise, üye ülkelerin "hukuk devleti" prensibinin içeriğine çok daha geniş bir anlam kazandırmıştır. Bu ulusüstü düzen içinde, Ulusal parlamentolar, yasama görevini yaparken birçok alanda milli anayasadan önce, ulusüstü düzenin temel normlarına uygun davranmakla yükümlüdürler. Aynı biçimde, ulusal parlamentoların yaptığı yasal düzenlemeleri uygulamakla yükümlü olan yürütmeye ait kurum ve kuruluşlar da, Birliğe üyeliği müteakip ulusüstü düzenin normlarına uygun hareket etmekle mükelleftirler. Son olarak da, ulus devletin adalet sistemi, ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözerken, ulusüstü düzenin normlarını iç hukuk düzenlemelerinin üzerinde tutmak zorundadırlar.[289]

Avrupa Birliği bütünleşmesinde hem Adalet Divanı'nın içtihatları hem de yapılan kanunsal düzenlemeler vasıtasıyla insan haklarına saygı ile hak ve özgürlüklerin korumaya alınması, yalnız Birlik düzeyinde değil, aynı zamanda üye ve hatta aday üye devletlerin hukuk sistemlerinin gelişmesinde de olumlu yönde şakuli bir etki yapmıştır. Avrupa Birliği sürecinde ortaya çıkan ulusüstü düzenin normlarının üye devletlerin iç hukuk düzenlemelerinin üzerinde olduğu, Adalet Divanı tarafından ülkelerin anayasa mahkemeleri gibi bir denetim uyguladığı fonksiyonel bir hukuk düzeni kurulmuştur.[290]

Böylece, ulusal devlet düzenlerinde 19. yüzyılın anayasacılık devinimine bağlı olarak gelişen hukuk devleti kavramı; ülke yöneticilerini mevcut mevzuat çerçevesinde kısıtlayarak, günümüzde sahip olduğu geniş içerikle, yasalara, yol ve yöntemlere uymaya zorlayan ulusal devlet düzenlerinde yer aldığı gibi aynı zamanda Avrupa Birliği'nin ulusüstü sisteminin de temelini oluşturmuştur.[291]

Avrupa Birliği'nin ulusüstülük ve değer dağıtımı sistemi iki ayaklı bir uygulamadır: Üyelere yönelik ortak davranış ve üçüncü ülkelere yönelik ortak davranış. Tabi bunu sağlamak için entegrasyon düzeyini sürekli geliştirmek gerekmektedir. Kendi aralarındaki entegrasyonu ne kadar geliştirirlerse ortak davranışlar, özellikle üçüncü ülkelere karşı, o derece kuvvetli olacaktır.

Avrupa Birliği ulusüstü yapılanması ve ortaya çıkan hukuk düzeni, bu açıklamaların ardından, bizi farklı bir çıkarıma da yöneltmektedir. David Easton siyasal sistemi, "değer dağıtımını toplumun tümü için otoriter biçimde gerçekleştirecek bir niteliğe sahiptir"[292] olarak ifade etmektedir. Avrupa Birliği oluşturduğu uluslarüstü

[289] "a.g.e.", s. 105.
[290] "a.g.e.", s. 111-112.
[291] "a.g.e.", s. 114-115.
[292] Canbolat, 2014: 48-49; aktarma, David Easton, The Political System, 2. Baskı, New York: Harper and Row, 1971, s.52 ve sonrası; U. Alemann, E. Fomdran, Methodik der Politikwissenschaft, 2. Auf., Berlin-Köln 1979, s. 34.

yapılanma ve hukuk sistemiyle hem üye devletlerarasında hem de üye devlet vatandaşları arasında bir değer dağıtım sistemi oluşturarak, aslında, farklı bir devlet statüsünü de ortaya koymuş olmaktadır. Mevcut yapılanma çerçevesinde ulus-devlet statülerinin sürdürülmesi nedeniyle kâğıt üzerinde böyle bir tanımlama yapılmamasına rağmen, Avrupa Birliği sisteminin, bir "değer dağıtım sistemi" olarak devletin sahip olması beklenen özelliklere erişmiş olduğu söylenebilir.

İçsel yeterli olma durumunu hedeflemiş olan bir Topluluk, "siyasal topluluk" kabul edilmektedir. Bu "bir hukuk andlaşmasıyla ve müşterek bir fayda konusunda bir araya gelmiş bir topluluk demektir. Geleneksel anlamda ülke veya iktidar kategorilerine girmeyen siyasal topluluk ilişkileri, "otoriter siyasanın" onayıp uygulanmasını denetlediği tüm ilişkiler, politik yaşamı meydana getirir ki bu, ekonomik refah, hak ve özgürlüklere, yasama gücü ve güvenliğe dair fonksiyonel bir değer dağıtımı bulunduğunu gösterir. Böyle bir politik süreç gözden geçirildiğinde; değer-dağıtım düzeninin nasıl çalışacağını gösteren usul, karar ve faaliyetlerle, bu kararları hayata geçirecek yetkili kurum ve kuruluşlar ile bütün bunların uygulandığı bölge şeklinde çeşitli bağların olduğu bir topluluk görürüz. Görev ve oyuncular vasıtasıyla otoriter değer dağıtımının uygulandığını gösteren politik düzen, bütün bunları kapsar.[293]

Değer dağıtımı, bilinen manasında ilk olarak Eskiçağ şehir devletlerinde ve 16. yüzyıl sonrasında siyasal unsurlar şeklinde ortay çıkan ulus-devlet düzenlerinde günümüze dek uygulanmıştır. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan, uluslarüstü düzeyde bütünleşme örneği olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği "otoriter siyasa"yı üye ülkeler nezdinde değer dağıtımını üstlenmiştir. Başlangıçta farklı amaçlar adına oluşturulan Avrupa Toplulukları süreç içinde ortak kurumlar edinerek, siyasi güçlerini ilerletmiş ve ortak karar verme aşamasına geçmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, yetkin değer dağıtımını uygulamaya koyan bir siyasal sistem olarak "Tek Topluluk" niteliğinde bir Avrupa Birliği ortaya çıkmıştır.[294]

Avrupa Birliği, siyasal işlevi olmayan salt ekonomik bir varlık olarak değil, otoriter, diğer bir deyişle "emredici" değer dağıtımı uygulayan bir siyasal sistem biçiminde düşünülerek, çözümlemeye tabi tutulma durumundadır. Birlik adına yetkin kararların alınmasına imkân sağlayan bir sistem, "siyasal entegrasyonun en güvenilir göstergesi" olarak görülmektedir.[295]

[293] Canbolat, 2014: 126-127.
[294] "a.g.e.", s.. 138.
[295] "a.g.e.", s. 135.

2.1.3. Gönüllü Bütünleşme ve Farklılıkta Birleşme

Avrupa Birliği diğer örneklerinden esasen iki noktada ayrılmaktadır; Birincisi Avrupa Birliği'nde siyasal, ekonomik, kültürel, güncel yaşam vb. bütün alanlarda alınan kararların bir "yaptırımı" olmasıdır. İkincisi de, gönüllülük esası ve esnekliktir.

Avrupa Birliği'nin en temel kavramlarının başında "gönüllü bütünleşme" gelmektedir. Bu gönüllü bütünleşmeyi yani farklı unsurların birlikteliğini sağlamak için farklı sorunların algılanması gerekmektedir. Sorunlar tespit edilecek, önlemler belirlenecek ve uygulanacak. Bunun yapılması ise Bölgeler Komitesi-Komisyon-Ekonomik ve Sosyal Komite gibi kademeli unsurlar tarafından tespit edilip, üye ülkelerin hükümet liderleri tarafından karara bağlanmasıyla mümkün olabilmektedir.

Avrupa Birliği, Avrupa uluslarının "ortak Avrupa hedefleri" için "eşitlerin özgür iradeleri temelinde gönüllü birliktelikleri" parametresinde düşünülmüş ve uygulamaya geçirilmiş bir sistemdir.[296] Avrupa Birliği projesi aslında evrensel bir ütopyanın ilk aşamasıdır. Böyle bir model, küresel büyüklükte ele alındığında, dünya barış ve refahını, ulus-devletlerin özgür iradeleriyle tesis edecekleri müşterek küresel kurallara uyarak oluşturma hedefi taşımaktadır. Ancak günümüz dünyasında uluslararası ilişkilerin işleyişinde, önemli olan unsur "gönüllü katılım"dan çok, "güçler dengesi"nin önde gelmesinin; hem Avrupa hem de dünya ölçeğinde ulusüstü yönetim modellerinin işlevsellik ve etkisini büyük oranda ikinci plana ittiği[297] ileri sürülse de, bize göre aslında durum bunun tam tersidir. Çünkü bu barış ve refah projesi, tam da, "güçler dengesi" kavramının hâkim olduğu sürecin sonunda Avrupa'nın iki kez yerle bir olması neticesinde hayata geçirilme şansı bulmuştur. Yani Avrupa Birliği ile "güçler dengesi" değil, "gönüllü katılım" kavramı ön plana çıkmıştır.

2.1.4. Esnek Yaklaşım ve Geçici Muafiyetler

Ortak değerlerin korunması fikrinden hareketle oluşturulan Avrupa Birliği sisteminin diğer bir önemli özelliği de esnekliğidir. Esneklik, Avrupa Birliği'nin gönüllülük düşüncesine önem vererek kendi yapısını güçlendirmesini ve geleceğini güvenceye almasını sağlamaktadır. Bu, Birliğin bağışıklığını oluşturur ve onu güçlü tutar.

Gönüllü bir yapılanma sağlamak için aynı zamanda üyelerin bireysel çıkarları da belirli bir esneklik çerçevesinde gözetilmektedir. Birliğin, meydana getireceği bazı usul

---

[296] Hasan Mor, Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. 2010, Sa. 1, s. 504.

[297] Sanberk Özdem, "AB'deki Kriz veya Uluslarüstü Yönetişim Ütopyası", Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu, Köşe Yazıları, 6 Haziran 2016; http://www.usak.org.tr/tr/kose-yazilari/ab-deki-kriz-veya-uluslarustu-yonetisim-utopyasi Erişim T.: 06.09.2016.

ve kurallarının egemenlik yetkilerine birtakım sınırlamalar olacağı kaygısıyla başlangıçta iştirak etmeye yanaşmayan veya henüz hazır olmadığını düşünen kimi üye ülkeler daima olacaktır. Yeni üye ülkelere üyelik antlaşmalarında bir geçiş dönemi sağlanmakta, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) karalarının yalnız üye ülkelere uygulanması, Polonya'nın ulus devlet statüsünü 2014 yılına kadar sürdürmesine ya da Fransa'nın başlangıçta gümrük muafiyeti isteklerine veya Schengen uzlaşılarının, milli mevzuatlara uyumlaştırılması için süre tanınması vb. bu çeşit esnekliklere örnek gösterilebilir. Bu nedenle, Topluluk açısından aslında farklı bütünleşme usul ve kararları bir yenilik değildir.[298] Avrupa Birliği sistemini bu anlamda, Max Weber'in "Devlet belirli bir bölgedeki erk uygulayan güçtür. Ancak bu güç adaletli olmalıdır." düşüncesine uyarlarsak; Avrupa Birliği, karar alıp uygulatarak "erk" sağlamakta, esneklik göstererek de "adaletli" davranmaktadır, denebilir.

Bu kapsamda, genel Gümrük Birliği kurallarının geçici olarak dışında tutulması istenen bazı uygulamalar için üye ülkelerin Komisyona çeşitli başvuruları da olmuştur. Bunların kabul edilmesi veya reddedilmesine dair yetkiyi elinde bulunduran Avrupa Birliği Komisyonu, geliştirdiği bir prosedürle bu alandaki uygulamaların genel Birlik fonksiyonlarını aksatmamasına özen göstermiştir.[299] Diğer yandan bu, üye ülkelerin de yararına olmuştur. Örneğin, Topluluk dışından düşük tarifeli ithalat yapılmış ya da iç ekonomik koşullar gereği bazı kısıtlamalar ve fiyat kontrolleri uygulanmış (Fransa'nın yaptığı gibi) sonra normal kurallara dönülmüştür.[300]

Avrupa bütünleşmesi incelendiğinde, bilhassa 1996 yılıyla birlikte faaliyet yürüten Hükümetler arası Konferansta “farklı bütünleşme, esneklik ve daha yakın işbirliği” kavramlarının sıkça kullanıldığına rastlanır. Bunlara ilave bir şekilde politik tartışmalarda da, “çekirdek Avrupa”, “çok vitesli Avrupa”, “değişken geometrili Avrupa”, “Europa a’la carte” ya da ‘opting out’ benzeri farklı kavramlardan bahsedilmektedir.[301] Esnek bütünleşme, Birlik bünyesinde bulunan çeşitliliğin uyumunu sağlamak için kullanılan genel bir yöntemdir[302] ve sistemin zorunlu bir özelliğidir.

27 üyesi bulunan Avrupa Birliği, ülkeleri arasında iktisadi, politik ve kültürel etkenler nedeniyle giderek fazlalaşan farklılıklar veya demokrasi anlayışı ve hantal bir

[298] “a.g.e.”, s.237.
[299] Canbolat, 2014: 213; aktarma, Leon Lindberg, Stuart Scheingold, Europe’s Would Be Polity, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1970, s. 192.
[300] Canbolat, 2014: 213-214.
[301] Köktaş, 2005: 236-237.
[302] Uçkan Dağdemir, 2001: 23.

hale gelme tehlikesi artan kurumsal işleyişleri hesaba katıldığında, esnek bütünleşme kavramının önemi daha da artmaktadır.

Avrupa Birliği'nde farklı bütünleşme, çeşitli şekillerde kendini gösterir. Öncelikle, Birliğin resmi kurumsal kapsamına dâhil ya da hariç olarak yapılan işbirliği örnekleri ele alınabilir. Fransız-Alman İşbirliği Antlaşması benzeri ikili ilişkilerden, Avrupa Uzay Acentası'nda, Airbus projesinde veya Eurocorps vb. alanlarda uygulanan iki ya da çok taraflı işbirlikleri buna örnek gösterilebilir. Bu tarz ilişkiler, üye devletlerarasında bağımsız bir şekilde uygulanır ve tarafların Birlik üyeliğine dair yükümlülüklerine ve Birlik amaçlarına zarar vermediği müddetçe yasaklama getirilmez. Bunlardan başka, özel müsaade ile yapılmış olan Benelüks Birliği[303] benzeri işbirlikleri de mevcuttur. 1997 yılında Lüksemburg'da yapılan Avrupa Konseyi kararlarına binaen oluşturulan Birliğin tek para hedefi çerçevesinde oluşturulan Maliye Bakanları 'Euro' grubu da Birliğin kurumsal yapısı dışında yürütülen ilginç bir olgudur.[304]

Diğer taraftan, esnek gelişme veya güçlendirilmiş işbirliği adına Birlik kurumsal yapısı dâhilinde yürütülen değişik biçimlerde mekanizmalar da bulunmaktadır. Buna örnek, "önceden tanımlanmış" şeklinde söylenebilecek güçlendirilmiş işbirliği bulunmaktadır. Güçlendirilmiş işbirliği, antlaşmalarda, protokollerde veya ikincil kanunlarda böyle ilişki örneklerine yönelik usul ve kaideler meydana getirildiğinde gerçekleşir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı dâhilinde, iktisadi ve mali birlik, hudut aramaları yapma, iltica ve göç ile toplumsal siyasa benzeri alanlarda işbirlikleri gerçekleştirilmiştir.[305]

Farklı bütünleşme, "tek bir kurumsal çerçeve" dâhilinde yürütülecek Birlik faaliyetlerine imkân tanımaktadır.[306] Tersi durumda, farklı bütünleşme olmadan Birlik kavramı dâhilinde faaliyet yapılması için direnmek, Birliğin hukuki ve kurumsal yapısında bulunmayan işbirliği biçimlerinin aranmasına ve böylece Birlik yetkilerinin yeni ve önemli birçok sahaya sıçramasına mani olacaktır. Bütünleşme sürecine, tüm ülkeler benzer süratle iştirak edemeyeceklerinden Avrupa Birliği'nin farklı bütünleşme kavramıyla önünde sonunda yüzleşeceği ve gelecekte türdeş yapısını ve hatta topluluk vasfını devam ettiremeyerek üye devletlerarasında değişik büyüklük ve seviyelerde işbirliklerinin

[303] ATA madde 306.
[304] Köktaş, 2005: 237-238; aktarma, Ehlermann, Claus Dieter, "Differentiation, Flexibility, Closer Co-operation: The New Provisions of the Amsterdam Treaty", European Law Journal, Vol. 4, No. 3, Sept. 1998, s. 246-270.
[305] Köktaş, 2005: 238; aktarma, Jo Shaw, "The Treaty of Amsterdam: Challenges of Flexibility and Legitimacy", European Law Journal Vol. 4, No 1, (March 1998), s. 63-86; Giorgio Gaja, "How Flexible is Flexibility under the Amsterdam Treaty?", 1998, 35 Common Market Law Review 855.
[306] ABA madde 3.

yürütülebileceği söylenebilir. Böyle bir durumun ortaya çıkması Avrupa Birliği bütünleşmesinin ekonominin yanında siyasal ve toplumsal bir Birlik hedefine ulaşmasına engel teşkil edecektir.[307]

Avrupa Birliği ortak değerler yaratmak ve bunları korumak için bağlayıcı kararlar almaktadır ve tüm üyeler bu kararları tartışmasız uygulamak zorundadır ama sistem aynı zamanda esneklik özelliğiyle durumdan hoşnut olmayan veya kararlardan bireysel zarar göreceğini düşünen üyelerine alışma ve uyum sağlama süreci yaratarak, dağılmayı ve çökmeyi de önlemeyi amaçlamaktadır.

2.2. Kurumsal Yapı ve Çalışma Sistemi (Yönetim Organları)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Avrupa Birliği, özellikle kıta Avrupa'sı bölgesinde yaşayan ulusların yüzyıllar boyunca birbirleriyle kurdukları ilişkiler sonucu ortaya çıkan çatışmaların, savaşların, kaybedilen değerlerin, yaşanan acıların tecrübesi ile, aynı coğrafya içinde yaşamaktan başka seçenekleri olmayan insanların birlikte hareket edebilme becerisi kazanarak, hem kendi aralarındaki çatışmalardan kaçınmak hem de ekonomik ve sosyal refah seviyelerini yükseltmek hedefiyle kurulmuş *uluslarüstü* bir sistemdir.

Uluslarüstü bir örgütlenmeye sahip olan Avrupa Birliği'nde üye ülkeler, milli egemenlik yetkilerinin bazılarını Avrupa Birliği kurumlarına devretmişlerdir. Ortak çıkarlara yönelik olarak AB kurumları eliyle yetkileri birlikte kullanmış olurlar. Öte yandan Birlik "yetki ikamesi" prensibi çerçevesinde işler.

AB mevzuatının, ulaşılmak istenen amaçlar kapsamında tüzük, talimat, karar, tavsiye ve görüş şeklinde değişik formları vardır:

1. Tüzük (yönetmelik-regulation) tamamen bağlayıcıdır. Bütün AB'de mecburi ve doğrudan gerçekleştirilebilir özelliktedir.

2. Talimat (yönerge-directive), üye ülkeler için ulaşılacak sonuç yönünden bağlayıcıdır. Üye ülkeler sonuca ulaşma metodunu tercih etmede özgürdür.

3. Karar (decision), üye ülkeler, gerçek ve tüzel kişiler için tamamen bağlayıcıdır.

4. Tavsiye ve görüşlerin bağlayıcılığı yoktur.

[307] Köktaş, 2005: 239; aktarma, Alan Dashwood, "The Relationship Between the Member States and the European Union/European Community", 2004, 41 Common Market Law Review 355-381.

Avrupa Birliği aynı ulus-devlet düzenindeki şekliyle, tamamen bağımsız yasama, yürütme ve yargı erklerine (kurum) sahiptir. Kurumların uluslarüstü yetkileri bulunmaktadır. Birliğin erkleri Roma Antlaşması'yla oluşturulan kurumlarla kısıtlı olmamış, gerektikçe bunlara yenileri ilave edilmiştir.

Birliğin yönetim organları; Avrupa Birliği Daimi Konseyi (The European Council), Avrupa Birliği Konseyi (The Council of European Union), Avrupa Birliği Komisyonu (The Commission of European Union), Avrupa Parlamentosu (European Parliament), Avrupa Birliği Adalet Divanı (Court of Justice of the European Union) ve Avrupa Hesap Mahkemesi (European Court of Auditors-Sayıştay) ile diğer kurum ve kuruluşlardır. İlerleyen bölümde bu kurum ve kuruluşların yapıları, çalışma usul ve kuralları hakkında bilgi sunulacaktır.

2.2.1. Avrupa Birliği Daimi Konseyi (The European Council)

Avrupa Birliği Devlet ya da Hükümet Başkanları Konseyi, Avrupa Doruğu, Avrupa Zirvesi de denir.[308] Avrupa Birliği Daimi Konseyi, Birliğe üye ülkelerin devlet başkanları ya da başbakanları ile Avrupa Birliği Daimi Konseyi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nı tarafında oluşturulur.

Avrupa Birliği Daimi Konseyi, Birlik üyesi devlet ya da hükümet başkanları arasında gayrı resmî bir forum olarak 1974 yılında kurulmuş, Maastricht Antlaşması'yla (1992) resmi bir statü kazanmış ve 2009'da imzalanan Lizbon Antlaşması'yla Birliğin yedi kurumundan biri olmuştur.[309]

Avrupa Birliği Daimi Konseyi yıl içine dört kez toplantı yaparak, Birliğin ilerlemesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi yolunda öncelikleri ve ana siyaseti tayin eden kararlar alır. Hiç yasama yetkisi olmamasına karşın, bütün üye ülkelerin cumhurbaşkanı ya da başbakan seviyesinde temsil edildiği ve Birliğin stratejik eğilimlerinin ve ana siyasetini tayin etme özelliğinden dolayı, politik bir ağırlığa ve yönlendirme gücüne sahiptir. Bir nevi, Birliğin en üst düzeyde yetkili *politik* organıdır.

Avrupa Birliği Konseyi'nin çözüm üretemediği sorunları karara bağlar. Dış ilişkilerde Birliğin müşterek tutumunu tayin eder, politik ve iktisadi alanlarda rehberlik yapar, yapıcı uyarılarda bulunur. Kararlarını genellikle uzlaşma yoluyla, nadiren de nitelikli çoğunlukla alır. Üye ülkelerce iki buçuk yıl görev süresiyle tayin edilen ve bir defaya mahsus görevi uzatılabilen Avrupa Birliği Daimi Konseyi Başkanı, Zirveye

[308] İsimlendirme konusundaki anlam kargaşasını önlemek için bkz. CANBOLAT, 2014: 160-162.
[309] Detaylı bilgi için bkz.; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45641. E.T.: 26.12.2018.

başkanlık eder. Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin yetkileri saklı kalmak koşuluyla, Zirve Başkanı, AB'yi dışarıda temsil etmekle görevlidir ve Zirve hiçbir milli görev de yapamaz.[310]

2.2.2. Avrupa Birliği Konseyi (The Council of European Union)

Başlangıçta "Bakanlar Konseyi" olarak isimlendirilen Konseyin resmi adı, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, "Avrupa Birliği Konseyi" olarak değişmiştir.

Avrupa Birliği Konseyi üye ülkelerin ulusal hükümetlerindeki bakanlardan oluşturulur ve aynı ulusal hükümetlerde olduğu gibi yürütme yetkileri de bulunmaktadır. Asli işi; kurucu antlaşmalarda ortaya koyulan hedefleri gerçekleştirmek, üye devletlerin iktisadi siyasetlerini uyumlu duruma getirmek ve uygulanmasını sağlamaktır. Bu kapsamda, genel siyasete yönelik ana kaideleri ortaya koyar.

Konsey çalışmalarında, ilgili bakanlar üye devletlerarasında çatışmaya sebep oluşturabilecek sorunları ele alarak, müşterek çözümler bulmanın yollarını ararlar. Bu şekilde milli siyasetlerin koordinasyonu sağlandığı gibi, aynı zamanda Kurucu Antlaşmaların da uygulanması hedeflenmektedir.

Konsey çalışmalarına, karara bağlanacak konunun içeriğine göre üye ülkelerden ilgili bakanlar iştirak eder. Mesela fiyatlar ele alınacaksa üye ülkelerin tarım bakanları (Tarım Konseyi), eğer konu sanayi ise sanayi bakanları (Sanayi Konseyi) toplantı yapar.

"Dışişleri Bakanları Konseyi", son zamanlarda "Genel İşler Konseyi" şeklinde isimlendirilen en "kıdemli" konseydir. Konsey; genel olarak Birliğin dış ilişkilerini, ortak dış ve savunma politikası kapsamında dış politikanın yürütülmesini sağlar. Ayrıca, ivedi ve gerekli görülen diğer konularda da çalışma yapar ve öteki konseylerin faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlar. Altı ayda bir düzenlenen Avrupa Birliği Daimi Konseyi toplantılarının hazırlığını yapar.

Konsey başkanlığı, 3 üye devletten, sürekliliği ve tutarlılığı sağlamaya yönelik olarak, 18 aylık süre içinde 6 aylık dönemlerle üye ülkeler arasında değişecek şekilde görev yapan takımlar tarafından yürütülür. AB Konseyi, Komisyon'dan gelecek öneriler çerçevesinde çalışmalarını yürütür. AB Konseyi, tüm üye ülkeleri bağlayıcılığı olan yasal

[310] Canbolat, 2014: 160-162; KARLUK, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, Sekizinci Baskı, Ocak 2005, İstanbul, s. 255-267; N. Nisa Bayramoğlu, Avrupa Topluluğu Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1987, s. 11-21; http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45631&l=1; http://enginsalli.blogcu.com/ab-yapisi-ve-organlari/2612169. E.T.: 26.12.2018.

düzenlemeleri ve bütçeyi onaylama yetkisini Avrupa Parlamentosu ile paylaşarak kullanır.

AB Konseyi'nde üye ülkelerin oy ağırlığı nüfuslarıyla orantılıdır. Buna göre, Aralık 2016 itibariyle: Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere 29; İspanya ve Polonya 2l; Romanya 14; Hollanda 13; Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Portekiz ve Yunanistan 12, Avusturya, Bulgaristan ve İsveç 10; Danimarka, Litvanya, Slovakya, Finlandiya ve İrlanda 2; Estonya, Letonya, G.K.R.Y., Slovenya ve Lüksemburg 4; Malta 3 oy sahibidir.[311]

2.2.3. Avrupa Komisyonu (The Commission of European Union)

Avrupa Komisyonu, AB'nin siyasi olarak bağımsız yürütme organıdır. Yeni Avrupa mevzuatı için öneriler hazırlanmasından tek başına sorumludur ve Avrupa Parlamentosu ile AB Konseyi'nin kararlarını uygular.

Avrupa Komisyonu Avrupa Birliği'nde, üye devletlerin müşterek menfaatleri istikametinde kanun önerme yetkisi olan ve yürütmeden sorumlu bir kurum olarak önemli bir işleve[312], antlaşmalardan aldığı kuvvet ve Konseyin sağladığı yetkiler sebebiyle, yüksek derecede otonomisi mevcuttur. Komisyon Üyeleri, yalnızca AP'ye karşı sorumludurlar ve bu özellikleri nedeniyle de "Avrupa Hükümeti"nin bakanları olarak nitelendirilmektedirler.[313]

Avrupa Komisyonu, Birlik hukukunun doğru bir şekilde tatbik edilmesine bakar. Birlik antlaşmalarını ve antlaşmalarla ortaya çıkan usul ve kanunları tatbik eder. Yönergeler çıkartır ve bunların üye ülkelerin milli kanunlarına taşınmasını kontrol eder. Antlaşmalarla düzenlenmiş yükümlü olunan işlemleri yapmadığını, Birlik kaidelerini ihlal ettiğini tespit kişiler, şirketler ile üye ülkelere yönelik kanuni sürecin başlamasını sağlar. Konseye teklifler sunar, karar taslaklarını oluşturur ve Birliğin yıllık bütçe tasarısını hazırlar.

Komiserler Koleji olarak da isimlendirilen Komisyon (The College of Commissioners); Komisyon Başkanı, Birinci Başkan Yardımcısı içinde bulunmak kaydıyla yedi Başkan Yardımcısı, Dış Politika ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi ve portföylerden sorumlu 20 komisyon üyesinden oluşmaktadır.

---

311 Canbolat, 2014: 162-163; http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45630&l=1 Erişim T.: 27.12.2018

312 Canbolat, 2014: 164-165; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-commission/index_en.htm; ErişimT.: 27.12.2018.

313 Canbolat, 2014: 164-165, (Auswaertiges Amt., Europa 2000…, s. 22'den aktarma).

Komisyon başkanı, Avrupa Parlamentosu'nun önerileri dikkate alınarak AB Daimi Konseyi (AB Zirvesi) eliyle tayin edilir ve görevlendirmesi Avrupa Parlamentosu'nun onaması sonrasında AB Konseyi tarafından yapılır.

Komisyon Başkanı; üye devletlerin göstereceği adaylar arasından Başkan Yardımcısını, komisyon üyelerini ve AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisini seçer. Komisyon Başkanı tarafından seçilen aday listesi AB Daimi Konseyi (AB Zirvesi) tarafından onaylanması gerekmektedir. Daimi Konsey tarafından onaylanan adaylar Avrupa Parlamentosu tarafından da onaylandıktan sonra, nitelikli çoğunluk ile Avrupa Konseyi tarafından atanırlar. Başkan ve Komiserler beş sene için atanır ve bir defaya mahsus uzatılabilir.

Üyeler arasından beş başkan yardımcısı aynı süreç ile fakat iki yıllığına atanır. Sadece, üye devletlerin uyrukluğunda olan şahıslar Komisyon üyesi olabilirler.

Komisyon üyeleri seçildikleri ülkelerden bağımsız bir şekilde, AB menfaatleri adına çalışırlar. Diğer bir ifadeyle, kendi ulus-devletlerini değil, AB menfaatlerini koruyup kollamakla yükümlüdürler. Bütün üyeler kendilerine tahsis edilecek alanlarda çalışma yaparlar ve kendilerine ufak bir danışmanlar ekibi yardımda bulunur.

Toplantılarını haftalık yapan Komisyon'un merkezi Brüksel'dedir. Kapalı oturumlar halinde gerçekleştirilen toplantılarda kararlar oy çokluğu ile alınır.[314]

2.2.4. Avrupa Parlamentosu (European Parliament)

Avrupa Parlamentosu, amacıyla kurulmuştur. AB'nin kanun yapma organıdır. Dorudan AB seçmenleri tarafından her 5 yılda bir seçilir. Yasama, denetim ve bütçe hazırlama sorumlulukları vardır. Topluluk bütçesinin ve tasalarının hazırlanmasında yönlendirici etkiye sahiptir. Avrupa Birliği içinde Konsey ve Komisyon arasında bölüşülmüş yasama ile yürütme yetkilerinin kullanılmasının demokrasiye uygun bir şekilde kontrol edilmesi yetkisi bulunmaktadır. Parlamento, üçte iki oy çoğunluğuyla Komisyon'un görevine son verme yetkisine de sahiptir.

Avrupa Parlamentosu, AB yurttaşlarını temsil eden bir organ olarak 751 (750 artı Başkan) üyeden oluşur. AB yurttaşları, dorudan ve beş yıllık bir süre için yapılan genel seçim sonucunda parlamentoda her üye ülke için en az altı, en fazla 96 milletvekili ile temsil edilirler.

[314] Canbolat, 2014: 164-165; Karluk, 2005: 200-211; Bayramoğlu, 1987: 11-21; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-commission/index_en.htm; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45629&l=1; http://enginsalli.blogcu.com/ab-yapisi-ve-organlari/2612169. E.T.: 27.12.2018.

AP, üye ülkelerin vatandaşlarının demokratik çıkarlarının ve politik eğilimlerinin temsil edildiği bir kurumdur. Bu nedenle, AP'daki temsilciler ülkelerine değil, politik eğilimlerine yönelik gruplar meydana getirirler. Diğer bir deyişle, kendi uluslarını değil, seçilmeleri için rey vermiş olan insanların politik eğilimlerini temsil ederler. AP'da günümüzde sekiz farklı politik grup ile bağımsız temsilciler bulunmaktadır.

Sekretaryası Lüksemburg'da bulunan AP Genel Kurulu Strazburg'da, politik grup ve komiteleri de Brüksel'de toplanır. Karara bağlanmak için Parlamento'ya gönderilmiş olan sorunlar ilk başta ilgili komitede görüşülür ve varılan sonuç, bir raporla Genel Kurul'a gönderilir. Genel Kurul'daki çalışmalar bu kapsamda icra edilir.[315]

2.2.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı (Court of Justice of the European Union)

Birliğin "Anayasa Mahkemesi" olarak da nitelendirilen Avrupa Birliği Adalet Divanı; Divan, Genel Mahkeme ve Uzmanlık Mahkemeleri biçiminde üç bölümden meydana gelmiştir.

Adalet Divanı'nın ana görevi, Birlik bünyesi içerisinde AB hukukunun aynı biçimde değerlendirilmesini ve uygulanmasını gerçekleştirmektir. Divan, Birlik hukukunun yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlama, ulusal hukuk düzenleri ile AB hukuk düzeni arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, hukuki denetim, yorum, uyuşmazlık çözme, hukuk yaratma ve boşluk doldurma işlevlerini yerine getirir.

Divan, bütün üye ülkelerden bir, Genel Mahkeme'yse en az bir hâkim bulunmak kaydıyla 28 hâkimden oluşturulmaktadır. Ayrıca, her ikisinde de davalarla ilgili görüş hazırlayan, sekiz Hukuk Sözcüsü bulunmaktadır. Hâkimler, üye ülke yetkililerinin oluruyla 6 sene görev süresiyle tayin edilirler ve tekrar tayin edilebilirler. Divan hâkimlerinin özgür iradeleri, görevlerini düzenleyen birçok hüküm vasıtasıyla garanti edilmiştir. Divan görüşmeleri gizli yapılır ve açıklanmaz, kararlar çoğunluk oyu ile alınır, karşı oylar yayınlanmaz ama bütün hâkimler tarafından imzalanır.

AB Adalet Divanı, ön karar süreciyle, Birlik hukukunun değerlendirilmesi konusunda kesin yargı erki olan AB kurumudur. Avrupa Birliği dava konularından birçoğu, bu kurum tarafından çözümlendirilmektedir. Adalet Divanı nihai yargı organıdır. Kararlarının temyizi mümkün değildir. Kararları bağlayıcıdır ve ulusal

[315] Canbolat, 2014: 165-169; Karluk, 2005: 211-243; Bayramoğlu, 1987: 11-21; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45628&l=1; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-parliament/index_en.htm. E.T.: 05.06.2019.

mahkemelerinkinden
üstündür.[316]

2.2.6. Avrupa Hesap Mahkemesi (The European Court of Auditors - Sayıştay)

Avrupa Hesap Mahkemesi, diğer bir deyişle Sayıştay, 22 Temmuz 1977 Brüksel Antlaşması ile kurulmuş, Maastricht Antlaşması ile bir AB kurumu haline getirilmiştir.

Sayıştay, Birlik bütçesinin uygulanması sırasında Parlamento'ya ve Konsey'e yardım eder. AB'nin gelir ve giderlerinin yasal mevzuat içinde gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Bu çerçevede temsilcileri Parlamento'nun Bütçe Komitesi'ne sürekli katılır. Avrupa Birliği'nin bütün gelir ve giderlerini, gelirlerin eksiksiz toplandığını ve giderlerin usulüne uygunluğunu denetler. Eğer gerekirse yerinde inceleme de yapabilir. AB mali sisteminin etkin ve saydam bir şekilde işlemesini salar. Sorunlar hakkında komisyonun ve ilgili üyelerin dikkatini çeker. AB kurumlarıyla ulusal yapılar, Sayıştay'ın istediğinde bütün belge ve bilgileri vermek zorundadır. Her yıl hazırladığı raporlar ile AP ve Konsey'in kararları üzerinde etkili olur.

Birlik Sayıştay'ı bütün üye ülkelerden bir kişi, toplam 28 temsilciden meydana gelmektedir. Temsilciler, 6 sene görev süresiyle, ülkelerindeki kontrol mekanizmalarında halen veya geçmişte görev yapmış, özel nitelikleri olan adaylar içinden, Konsey tarafından Parlamento'ya danışıldıktan sonra atanır. Sayıştay temsilcilerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı görevlerini düzenleyen birçok hüküm vasıtasıyla garanti edilmiştir. Lüksemburg'da görev yapar.[317]

2.2.7. Diğer Kurum ve Kuruluşlar

Bu bölümde AB'nin diğer kurum ve kuruluşları kapsamında yer almakta olan; Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Bölgeler Komitesi ve Avrupa Yatırım Bankası hakkında kısa açıklamalar verilmiştir.

2.2.7.1. Avrupa Merkez Bankası

Bir Avrupa Birliği Kurumu olarak Avrupa Merkez Bankası bağımsızdır ve tüzel kişiliği bulunmaktadır. Görevi, Euro bölgesinde para birimi olarak Avro'yu kullanan AB

[316] Canbolat, 2014: 169; Karluk, 2005: 244-252; Bayramoğlu, 1987: 11-21; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45632&l=1; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_en.htm. E.T.: 30.05.2019.

[317] Canbolat, 2014: 172; Karluk, 2005: 253-255; Bayramoğlu, 1987: 11-21; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45633&l=1; http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_en.htm. E.T.: 29.12.201829.08.

üyesi ülkelerden oluşan Avro bölgesinde para birimi değerini korumak ve düzenlilik içinde gitmesini sağlamaktır. Bu kapsamda Avrupa Birliği sisteminin para politikasını belirlemek ve uygulanmak, ödeme sistemlerinin eksiksiz bir biçimde çalışmasını sağlanmak, üye döviz rezervlerinin muhafaza etmek ve yönetmek, döviz işlemlerini yürütmek görevlerini yapar. Avrupa Merkez Bankası Avro bölgesi dâhilinde kâğıt para basımına izin verme konusunda tek yetkilidir.[318]

Merkezi Frankfurt/Almanya'dadır. Genel Kurul, Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi, üç karar organıdır.[319]

2.2.7.2. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi

Avrupa Topluluğu'nda yasama ve yürütme görevi yapan Konsey, Komisyon ve Parlamento'nun çalışmalarına katkıda bulunan önemli bir kurum olarak Ekonomik ve Sosyal Komite, Roma Andlaşması'nın öngördüğü şekilde Topluluk vatandaşlarının çeşitli kesimden temsilcilerinden oluşan yapısıyla, bilinir.[320]

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi belli bazı siyasi konularda Konsey ve Komisyon'a danışmanlık yapar. Konsey tarafından toplu olarak 4 sene görev süresiyle atanan temsilciler, 'örgütlü sivil toplumu' meydana getiren değişik iktisadi-toplumsal grupların çıkarlarını temsil ederler.[321]

İşçi ve işverenler ile serbest meslek sahiplerinden oluşan Ekonomik ve Sosyal Komite, Topluluk kararlarının alınmasından önce ilgili kurumlara ilettiği görüş ve öneriler dolayısıyla Topluluk politikalarının kamuoyu desteği alınarak uygulanmasından önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik ve Sosyal Komite Brüksel'de toplanır.[322]

2.2.7.3. Bölgeler Komitesi

Yerel ve bölgesel yönetimleri temsil eden Bölgeler Komitesi, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği karar mekanizmasına katılmıştır ve özellikle yerel ve bölgesel siyaset konularında danışma görevi icra eder.[323]

Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın ilgili hükümlerine göre[324] düzenlenmiş olan Bölgeler Komitesi, üye devletlerin 5 yıllık süre için önerdiği ve

[318] http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45634&l=1 Erişim Tarihi: 30.05.2019.
[319] Fontaine, 2006: 21.
[320] Canbolat, 2014: 170.
[321] Fontaine, 2006: 21.
[322] Canbolat, 2014: 170.
[323] Selin Esen, "Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi", Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 59, Sayı 4, (2004), s.107.
[324] Madde 305, 307.

Antlaşma'nın 305. maddesi uyarınca Bakanlar Konseyi tarafından atanan 353 bölgesel ve yerel hükümet temsilcisinden oluşur. Temsilcilerin görev süreleri yenilenebilir.[325]

Bölgeler Komitesi, üye ülkelerde bulunan yönetimsel ya da politik ulus-altı bölgesel birliklerin temsil edildiği bir kurumdur. Avrupa Birliği, Bölgeler Komitesi ile ulus-altı birimleri de dikkate aldığını göstermektedir. Birlik bünyesinde böyle bir kuruma ihtiyaç olmasının sebepleri içinde, üye ülkelerin hemen hemen ¾'ünün federal, bölgeli bir politik yapının veya yüksek yetkilere sahip yerel yönetimlerinin bulunması gösterilebilir. Ulusal devletleri içerisinde böylesi politik ve yönetimsel yetkileri olan kurum ve kuruluşların, Avrupa Birliği bünyesinde de direkt temsil edilebilecekleri bir kuruma sahip olması, Avrupa Birliği'nin temel prensiplerinden olan yerellik prensibinin (subsidiarity) uygulamam alanlarından birisi olarak görülebilir. "Toplumsal ya da siyasal işlerde eylem önceliğinin bireye yakın alt birimlere ait olması ve üst düzeylerin sadece yardım amacıyla, ikincil olarak müdahale etmesi"[326] olarak tanımlanmış olan bu prensip, yerel birimlerle AB karar organları arasında önemli ve gerekli bir bağ kurarak, AB yurttaşlarının Birlik içerisinde doğrudan temsiline imkân tanımaktadır..[327]

AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma'da, aynı dönemde hem Bölgeler Komite'sinde hem de Avrupa Parlamentosu'nda üyeliği yasaklamıştır. Komite Başkanı mevcut temsilciler içinden 2,5 sene görev yapmak üzere seçileceği ve AP'nin, Bakanlar Konseyi veya AB Komisyonu'nun istemiyle veya kendi isteğiyle toplantı düzenleyebileceği Antlaşma'nın 306. maddesinde belirtilmiştir. Bölgeler Komitesi'nin çalışmaları genel olarak, çeşitli uzmanlık grupları şeklinde ve ayrıca kurulabilecek çeşitli alt komiteler çerçevesinde yapılır. Alt komiteler kendilerine verilen görevler hakkında çeşitli tavsiyeler ve taslak görüşler hazırlarlar. Avrupa Birliği kurumlarının Bölgeler Komitesi'ne danışmada bulunması konunun içeriğine göre bazen zorunlu, bazen de ihtiyari olmaktadır.[328]

Bölgeler Komitesi görüşleri üç değişik şekilde olmaktadır:

- AB Antlaşması'ndan doğan zorunlu nedenler,
- Komisyon ya da Konsey talebi ile yapılanlar,

[325] Fontaine, 2006: 21; Esen, 2004: 98; http://www.ab.gov.tr/?p=45637&l=1 Erişim T.: 23.09.2019.
[326] Bkz., Bilal Canatan, Yerellik İlkesi, Ankara: Galeri Kültür Yayınları, 2001.
[327] Esen, 2004: 89-91.
[328] http://www.ab.gov.tr/?p=45637&l=1 Erişim T.: 23.09.2019; Esen, 2004: 106-119.

- Komite'nin kendi isteğiyle yapacağı başvurular.[329] Avrupa Birliği politikaları oluşturulurken şu konularda Bölgeler Komitesi, Andlaşma'dan doğan görüş bildirimi hakkını kullanır: - Eğitim ve Kültür, - Ekonomik ve toplumsal bütünleşme, - Ulaştırma ve iletişim, - Toplum sağlığı, - Elektrik şebekeleri.[330]

2.2.7.4. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Topluluğu'nun kuruluşuyla birlikte varlık göstermeye başlayan Avrupa Yatırım Bankası, mali (parasal) özerkliği olan bir Birlik kurumudur.[331] Merkezi Lüksemburg'dadır. Nispeten az gelişmiş bölgelere ve ticarette rekabet ortamının yaratılmasına, gerektiğinde borç da vererek yardımcı olmayı temin eden[332] Avrupa Yatırım Bankası'nın görevleri şöyle özetlenebilir:

- Avrupa Birliği'nin Birlik dışı devletlerle yapacağı işbirliği ve ortaklık projelerinin gerçekleştirilmesine yardım da bulunmak,
- Topluluk politikalarına hizmet eden büyük yatırım projelerini desteklemek.[333]

2.3. Üye Ülke Profilleri ve Birlik İçindeki Ağırlıkları

Avrupa Birliği yapı olarak bütün üyelerin ekonomik, siyasal, hukuksal ve diğer alanlarda ortak bir paydada buluşarak kanun, kural ve usuller geliştirdikleri ve bunu Birlik çapında hayata geçirmeye çalıştıkları özgün bir platformdur.

Ancak her işleyen mekanizmanın bir enerji kaynağı veya bir motoru olduğu gibi, Avrupa Birliği'nin de öne çıkan ve sisteme ivme katan üye devletleri bulunması doğal bir sonuçtur. Ancak bu durum, Avrupa Birliği denge ve denetim mekanizması ile korunarak, herhangi bir üye devletin baskın hale gelmesi önlenmektedir. Üye devletlerin kararlardaki etkisi, nüfusuna göre belirlenmiş temsilcileri kadar olabilmekte, böylece demokratik meşruiyet sağlanmaya çalışılmaktadır. Üye devletler de, böylece, Avrupa Birliği çatısı altında olduğu sürece diğer üye devletlerin öne çıkmasından, liderlik etmesinden rahatsızlık duymamaktadırlar. Durumun böyle olduğu, tezimizin de başlangıç temasını oluşturan, 3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin Almanya'ya, "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya

[329] Bunlar, Komite'nin Birlik politikasına dair fikir sunumu ya da Ekonomik ve Sosyal Komite ile işbirliği biçiminde olabilir.
[330] Canbolat, 2014: 170-171.
[331] "a.g.e.", s. 188.
[332] Fontaine, 2006: 21.
[333] Canbolat, 2014: 171.

da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır" ifadesinde vücut bulmaktadır.

Bu bölümde üye devletlerin özellikleri ve Avrupa Birliği kurum ve kuruluşlarındaki temsil düzeyleri incelenecektir.

2.3.1. Almanya

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan Almanya veya resmî ismiyle Almanya Federal Cumhuriyeti, (1 Ocak 1958) bir Orta Avrupa ülkesidir. Almanya bir federal parlamenter cumhuriyettir. On altı eyaletten oluşmaktadır (Bundesländer). Başkenti ve en büyük şehri Berlin'dir. Kuzeyinde Baltık Denizi, Kuzey Denizi ve Danimarka; güneyinde Avusturya ve İsviçre; doğusunda Polonya ve Çekya; batısında Fransa ve Benelüks ülkeleri (Hollanda, Belçika, Lüksemburg) yer almaktadır. Almanya 357 376 km²'lik[334] yüzölçümüne sahiptir ve ılıman iklim kuşağının bulunur. 2015 verilerine göre Avrupa Birliği'nin en büyük nüfusuna sahip olan Almanya'nın yaklaşık 81,5[335] milyon vatandaşı bulunmaktadır. Para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır.

Almanya, BM, Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ve G8 üyesi olmasının yanında Kyoto Protokolünü de imza etmiştir. Almanya yüksek yaşam seviyesine sahip, sosyal güvenlik sistemi çok gelişmiş bir ülkedir. IMF 2016 yılı verilerine göre, en çok ihracat gerçekleştiren ve GSYİH ile ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya'nın ardından dünyanın dördüncü büyük ekonomisidir.[336] Büyük nüfusu ve iktisadi gelişmişliğiyle Almanya, Avrupa sorunları konusunda küresel düzeyde kilit rol oynamaktadır.[337]

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 30, Bölgeler Komitesi'nde 24 üyesi bulunan Almanya'nın Avrupa Parlamentosu'nda ise 96 temsilcisi yer almaktadır.[338]

AB'nin geliri, öz kaynaklar ve maaşlar üzerindeki vergiler olmak üzere, kendi kaynaklarından, bir önceki yılın fazlalığından ve diğer gelir kaynaklarından oluşur. Birlikte, AB'nin hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç duyduğu finansal kaynakları sağlarlar. Mali düzenlemede 'denge ilkesi' olarak adlandırılan bütçe dengesi, AB gelir sisteminin arkasındaki yol gösterici ilkedir. Bu, AB'nin gelir ve giderlerinin her zaman dengede olması gerektiği anlamına gelir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin kendisini finanse etmek için borç vermesini önler. AB yıllık bütçesinde, ödemeler her zaman gelirle

[334] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm; Erişim T.: 23.07.2019.
[335] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm; Erişim T.: 23.07.2019.
[336] https://knoema.com/search?query=GDP&pageIndex=&scope=&term=&correct=; Erişim T.: 23.07.2019.
[337] https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya#cite_note-3; Erişim T.: 23.07.2019.
[338] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/germany/index_en.htm; Erişim T.: 23.07.2019.

eşleştirilmelidir. Avrupa Birliği'nin "kendi kaynak kararı", kendi kaynaklarının yasal dayanağını oluşturur. Mevcut durumda, gelirlerin ana bileşenleri:

- Geleneksel öz kaynaklar: temel olarak gümrük vergileri ve şeker vergileri,
- KDV tabanlı öz kaynaklar: Her üye devletin katma değer vergisi matrahına uygulanan % 0,3'lük tek tip bir orandan kaynaklanan gelirler,
- GSYİH'ya dayalı öz kaynaklar: üye devletlerin gayri safi milli gelirine uygulanan sabit orandan elde edilen gelirler (Bu oran gelir ve giderlerin dengelenmesi için her yıl ayarlanır).

Öz kaynaklar sistemi aynı zamanda "düzeltme mekanizmaları"nı da içerir. Amaçları, belirli üye devletlerden aşırı katkı olarak kabul edilenleri ayarlamaktır. 2018'de AB'nin 144,8 milyar Euro olarak gerçekleşen toplam gelirinin % 97'si kendi kaynaklarından gelmiştir.

Bütçe dengesi (denge) ilkesine uygun olarak, bir mali yıl boyunca fiili harcamalardan sonra kalan herhangi bir AB geliri bir sonraki yıla taşınmaktır. Finansal yılın bakiyesi, toplanan gelir ile yapılan ödemeler arasındaki farktan oluşur. Örneğin, önceki yıllardan ödenekler iptal edildiğinde bu ortaya çıkabilir. 2018 yılında, ortaya çıkan "fazla" toplam gelirin % 1'inden azdı.

Kendi kaynaklarına ek olarak, AB bütçesini finanse etmek için diğer gelirler:

- AB personelinin maaşlarına ve emekli maaşlarına katkısı olan vergiler,
- AB kurumlarının idari işlemlerinden elde edilen gelirler, (örneğin mülkün satılması ve kiralanması gibi.)
- AB programları ve sözleşmelerine ilişkin katkı ve geri ödemeler,
- AB rekabet yasalarını ihlal eden şirketlere cezalar.

'Diğer gelirler' altındaki tutar, bir yıldan diğerine büyük ölçüde değişebilir. Çünkü para cezaları da değişebilir. 2018 yılında bu tutar toplam gelirin yaklaşık% 2'sini temsil etmekteydi.[339]

Avrupa Birliği bütçe kalemlerinden elde edilen gelirler değerlendirilecek olursa, bunların dörtte üçünün üye ülkelerin topladıkları KDV payları ile katkı paylarından oluştuğunu görmekteyiz. Dünyanın dördüncü büyük ekonomisi olan Almanya'nın bütçe gelirlerine yaptığı katkı ve AB içindeki ekonomik ağırlığı da bu oranlar göz önüne

[339] Avrupa Konseyi-Avrupa Birliği Konseyi resmi internet sayfası, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-budgetary-system/eu-revenue-own-resources/ Erişim Tarihi: 22.11.2019.

alındığında, oldukça yüksek görünmektedir. Almanya ekonomisinin konsepti sosyal ekonomi olup, ekonomiyi 0,8% ile tarım, 28% ile endüstri ve son olarak 71,2% ile servis sektörü oluşturmaktadır. Almanya son zamanlarda 270 milyar dolarlık dünyadaki en büyük ticaret fazlasını kaydederek, Avrupa ülkeleri ekonomik çalkantılara hala çare bulamamışken Avrupa'nın ekonomik olarak lokomotifi ve potansiyel kurtarıcısı olmuştur.[340] Almanya eğer AB'ye liderlik etmek arzusundaysa, bunun iktisadi ağırlığını kaldırması ve bir duruş geliştirmesi gerektiğinin bilicinde ancak bu duruşun hegemonik unsurlar taşımaması gerektiğinin de farkında olmalıdır.

"Almanya nasıl bir Avrupa Birliği politikası uyguluyor? Ortada gerçek bir Avrupa Birliği politikası var mı, yoksa Almanya sadece diğer ülkeleri kızdırmak ve korkutmak pahasına kendi egemenliğini mi kuruyor?" sorusuna Carnegie Europe Başkanı Jan Techau'nun cevabı "Avrupa Birliği sistemi, otorite ve hegemonyayı yok sayan bir sistem. Bu, herhangi bir ülkenin, ne kadar güçlü olursa olsun, diğerlerini yönetebileceği bir sistem değildir. Tek bir ülke Avrupa'nın rotasını belirleyemez. Baskın olmak, tüm zorluklara rağmen ilerlemek demektir. Kararlılık ise, belirli bir yol çizmek ve aynı zamanda fedakârlıkta bulunmak anlamına geliyor. Bence Almanya bunu zaten yapıyor." şeklinde cevap vermiştir.[341]

2.3.2. Fransa

Almanya gibi, Avrupa Birliği kurucu üyelerinden (1 Ocak 1958) Fransa veya resmî adıyla Fransız Cumhuriyeti, Batı Avrupa'da yer almakla beraber ve dünyanın birçok yerinde denizaşırı topraklara sahip bir devlettir. Yarı başkanlık sistemi uygulanan üniter bir devlettir. 633 187 km²'lik yüzölçümü ile[342] Avrupa Birliği üye devletleri arasında en büyük yüzölçümü olanıdır. Nüfusu 2015 verilerine göre 66 415 161'dır.[343]

Avrupa kıtasında bulunan Fransız topraklarının, kuzeyinde Manş ve Kuzey Denizi, güneyinde Akdeniz, batısında Atlas Okyanusu, doğusunda Ren Nehri bulunmaktadır. Komşu ülkeler, Almanya, İsviçre, İtalya, İspanya, Monako, Belçika, Lüksemburg ve Andorra'dır. Akdeniz'deki Korsika adası üzerinden İtalya ile deniz sınırına da sahiptir. Denizaşırı toprakları olarak, Saint Martin Adası vasıtasıyla Hollanda Antilleri'ne, Fransız Guyanası vasıtasıyla, Brezilya ve Surinam'a, sınırı vardır. Fransa ile İngiltere arasında, Manş Deniz yüzeyinin altında, Manş Tüneli bulunmaktadır.

[340] http://www.gencalgi.com/2015/03/almanyann-abdeki-yeri.html; Erişim T.: 24.07.2019.
[341] https://tr.euronews.com/2013/09/12/avrupa-birligi-lideri-almanya/ Erişim Tarihi: 06.06.2019.
[342] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm; Erişim T.: 24.07.2019.
[343] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm; Erişim T.: 24.07.2019.

Avrupa Parlamentosu'nda 74 üyesi bulunan Fransa'nın, Bölgeler Komitesi'nde de 24 üyesi ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 29 üyesi yer almaktadır. Fransa'nın, para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır.[344]

Fransa, 1650'lerden itibaren uluslararası ilişkiler alanında küresel anlamda en önemli devletlerden birisi konumundadır. Fransa 18. ve 19. yüzyıllar süresince, zamanın en büyük sömürge imparatorluklarından birisi haline gelmiş, hudutları güneydoğu Asya topraklarından, batı Afrika topraklarına değin genişlemiş, bulunduğu topraklardaki toplumların kültürel ve politik yapılarında göze çarpan izler bırakmıştır.

Dünya sıralamasında 2.775 trilyon dolar gayrisafi yurtiçi hasılası ile 6. sırada bulunan Fransa,[345] satın alma gücü paritesi ile de 9. sırada yer alan ileri bir ekonomiye sahiptir.[346] 2014 verilerine göre Fransa ekonomisinin en önemli sektörlerini % 22,7 ile kamu idaresi, savunma, insan sağlığı ve sosyal çalışma faaliyetleri; % 17,6 ile toptan ve perakende ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmetleri; %14,1 ile de sanayi oluşturmaktadır.[347]

Fransa, Almanya ile birlikte Avrupa Birliği'nin motor gücü kabul edilen iki önemli ülkesinden biridir. AB bütçesine toplam Fransız katkısı 2017 verilerine göre 16.234 trilyon €'dur. Nasıl Almanya'nın Rusya'ya kadar olan Orta ve Doğu Avrupa topraklarını doğal etki alanı biçimine görüyorsa, Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgesi de Fransa'nın etki ve çıkar alanı olarak görülmektedir. Bunun yanında, İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden bir olma ve dönemin büyük devletleri arasında yer alması hasebiyle Fransa, Birleşmiş Milletler'in de kurucu üyelerinden ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biridir. Fransa ayrıca, inişli-çıkışlı da olsa NATO'nun üyesi, aynı zamanda Latin Birliği'nin, Frankofon'un, G8 Zirveleri'nin katılımcılarındandır.

2.3.3. İngiltere

İngiltere'nin Lizbon Antlaşması'nın 49a maddesine dayanarak, 23 Haziran 2016'da ülkede yapılan referandumdan yüzde 52 oyla çıkan Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma kararı almasıyla başlayan süreç (Brexit), 31 Ocak 2020 tarihinde resmen üyelikten ayrılmasıyla tamamlanmıştır.

---

[344] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/germany/index_en.htm; Erişim T.: 23.07.2019.
[345] https://knoema.com/search?query=GDP&pageIndex=&scope=&term=&correct=; Erişim T.: 05.06.2019.
[346] http://tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Ülkelerin_GSYİH'ya_(SAGP)_göre_sıralanışı.html; Erişim T.: 05.06.2019.
[347] https://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/france_en; Erişim T.: 05.06.2019.

2.3.4. Diğer Üyeler

Bu kısımda alfabetik sıraya göre, Avrupa Birliği içerisinde temsil oranı nispeten daha düşük olan, diğer ülkelere ait veriler açıklanmaktadır.

2.3.4.1. Avusturya

1 Ocak 1995 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan Avusturya veya resmî adıyla Avusturya Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 83 879 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 8,5 milyon nüfusa sahiptir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 337.162 trilyon Euro olan Avusturya'nın, itibaren Schengen Bölgesi üyeliği 1 Aralık 2007'de başlamıştır. Avusturya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 18 üyesi bulunan Avusturya'nın, Bölgeler Komitesi'nde de 12 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 14 temsilcisi bulunmaktadır.[348]

2.3.4.2. Belçika

Belçika ya da resmî adıyla Belçika Krallığı, Avrupa Birliği kurucu üyelerinden (1 Ocak 1958) olan bir Batı Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 30 528 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 11,3 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Brüksel'dir. Brüksel aynı zamanda Avrupa Birliği'nin de başkenti kabul edilir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 409.407 trilyon Euro olan Belçika, 26 Mart 1995'den itibaren Schengen Bölgesi üyesidir. Belçika'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 21 üyesi bulunan Belçika'nın, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 16, Bölgeler Komitesi'nde de 12 temsilcisi bulunmaktadır.[349]

2.3.4.3. Bulgaristan

Bulgaristan ya da resmî adıyla Bulgaristan Cumhuriyeti, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Balkan ülkesidir. Yüzölçümü 110 370 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 7,2 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Sofya'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 44.162 trilyon Euro olan Bulgaristan, Schengen Bölgesi üyesi değildir. Bulgaristan'ın para birimi Bulgar Levası'dır ve "Eurozone" dışında yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 17 üyesi bulunan Bulgaristan'ın, Avrupa

[348] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/austria/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[349] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/belgium/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 14, Bölgeler Komitesi'nde de 12 temsilcisi bulunmaktadır.[350]

2.3.4.4. Çek Cumhuriyeti

Resmi adı Çek Cumhuriyeti olan ve Çekya olarak da anılan bir Orta Avrupa ülkesidir. Avrupa Birliği'ne 1 Mayıs 2004'de katılmıştır. Yüzölçümü 78 868 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 10,5 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Prag'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 44.162 trilyon Euro olan Çek Cumhuriyeti, Schengen Bölgesi üyesi değildir. Çekya'nın para birimi Çek Korunası'dır ve "Eurozone" dışında yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 21 üyesi bulunan Çek Cumhuriyeti'nin, Bölgeler Komitesi'nde 12 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 16 temsilcisi, bulunmaktadır.[351]

2.3.4.5. Danimarka

Danimarka ya da resmî adıyla Danimarka Krallığı, 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 42 924 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 5,7 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Kopenhag'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 266.244 trilyon Euro olan Danimarka'nın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 25 Mart 2001'dir. Danimarka'nın para birimi Danimarka Kronu'dur ve "Eurozone" dışında yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 13 üyesi bulunan Danimarka'nın, Bölgeler Komitesi'nde 9 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 10 temsilcisi bulunmaktadır.[352]

2.3.4.6. Estonya

Avrupa Birliği'ne 1 Mayıs 2004'de katılmış olan Estonya ya da resmî adıyla Estonya Cumhuriyeti, olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 45 227 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 1,3 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Talin'dir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 20.461 trilyon Euro olan Estonya'nın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi ise 21 Aralık 2007'dir. Estonya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2011'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Estonya Cumhuriyeti'nin, Bölgeler Komitesi'nde, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ile Avrupa Parlamentosu'nda, 6'şar üyesi yer almaktadır..[353]

---

[350] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/bulgaria/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[351] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/czech/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[352] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/denmark/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[353] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/estonia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

2.3.4.7. Finlandiya

Finlandiya ya da resmî adıyla Finlandiya Cumhuriyeti, 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 338 440 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 5,5 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Helsinki'dir.

Finlandiya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 13 üyesi bulunan Estonya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 9 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 10 temsilcisi bulunmaktadır.[354]

2.3.4.8. Hırvatistan

Hırvatistan ya da resmî adıyla Hırvatistan Cumhuriyeti, 1 Haziran 2013 tarihinden itibaren Avrupa Birliği'nin son üyesi olmuştur. Yüzölçümü 56 594 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 4,3 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Zagreb'dir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 43.897 trilyon Euro olan Hırvatistan, Schengen Bölgesi üyesi değildir. Hırvatistan'ın para birimi Hırvat Kunası'dır ve "Eurozone" dışında yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 11 üyesi bulunan Hırvatistan'ın, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ve Bölgeler Komitesi'nde 9'ar üyesi yer almaktadır.[355]

2.3.4.9. Hollanda

Hollanda ya da resmî adıyla Hollanda Krallığı, Avrupa Birliği kurucu üyelerinden (1 Ocak 1958) bir Batı Avrupa ülkesidir. Belçika ve Lüksemburg ile birlikte Benelüks birliğinin üyesidir. Yüzölçümü 41 542 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 17 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Amsterdam'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 678.572 trilyon Euro olan Hollanda, 26 Mart 1995'den itibaren Schengen Bölgesi üyesidir. Hollanda'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Bölgeler Komitesi'nde, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 12'şer temsilcisi bulunan Hollanda'nın, Avrupa Parlamentosu'nda 26 üyesi yer almaktadır.[356]

---

[354] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/finland/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[355] http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/croatia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[356] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/netherlands/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

2.3.4.10. İspanya

1 Ocak 1986 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan İspanya ya da resmî adıyla İspanya Krallığı, bir Akdeniz-Atlantik ülkesidir. Yüzölçümü 505 944 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 46,5 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Madrid'dir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 1.081 katrilyon Euro olan İspanya'nın, en itibaren Schengen Bölgesi üyelik tarihi 26 Mart 1995'dir. İspanya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 54 üyesi bulunan İspanya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 21 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 24 temsilcisi bulunmaktadır.[357]

2.3.4.11. İsveç

İsveç ya da resmî adıyla İsveç Krallığı, 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 438 574 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 9,8 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Stokhom'dür.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 444.235 trilyon Euro olan İsveç'in, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 25 Mart 2001'dir. İsveç'in para birimi İsveç Kronası'dır ve "Eurozone" içinde yer almamaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 20 üyesi bulunan İsveç'in, Bölgeler Komitesi'nde 12 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 14 temsilcisi bulunmaktadır.[358]

2.3.4.12. İrlanda

İrlanda ya da resmî adıyla İrlanda Cumhuriyeti, 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 69 797 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 4,7 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Dublin'dir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 214.623 trilyon Euro olan İrlanda, Schengen Bölgesi üyesi değildir. İrlanda'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 11 üyesi bulunan İrlanda'nın, Bölgeler Komitesi'nde ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 9'ar üyesi yer almaktadır.[359]

2.3.4.13. İtalya

[357] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/spain/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[358] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/sweden/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[359] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/ireland/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

İtalya ya da resmî adıyla İtalya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği kurucu üyelerinden (1 Ocak 1958) bir Akdeniz ülkesidir. Yüzölçümü 302 073 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 61 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Roma'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 1.616 katrilyon Euro olan İtalya, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 26 Ekim 1997'dir. İtalya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 73 üyesi bulunan İtalya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 24 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 28 temsilcisi, bulunmaktadır.[360]

2.3.4.14. Kıbrıs (GKRC)

Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ya da AB'nin kullanmayı tercih ettiği adıyla Kıbrıs Cumhuriyeti 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği tarafından "de jure" olarak adanın tek hâkimi kabul edilerek ve bize göre çok büyük bir hata ve çelişki olarak üye kabul edilmiştir. Yüzölçümü 9 251 km^2 (3 352 km^2'si KKTC) olan topraklarında, yaklaşık 850 bin nüfusa sahiptir. Ayrıca K.K.T.C. bölgesinde yaklaşık 320 bin nüfus bulunmaktadır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 17.421 trilyon Euro olan Kıbrıs, Schengen Bölgesi üyesi değildir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2008'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 6 üyesi bulunan Kıbrıs'ın, Bölgeler Komitesi'nde ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 5'er üyesi yer almaktadır.[361]

2.3.4.15. Letonya

Letonya ya da resmî adıyla Letonya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği'ne katılış tarihi 1 Mayıs 2004 olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 64 573 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 2 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Riga'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 24.378 trilyon Euro olan Letonya, 21 Aralık 2007'den itibaren Schengen Bölgesi üyesidir. Letonya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2014'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 8 üyesi bulunan Letonya'nın, Bölgeler Komitesi'nde ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 7'şer üyesi yer almaktadır.[362]

2.3.4.16. Litvanya

[360] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/italy/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[361] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/cyprus/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[362] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/latvia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

Litvanya ya da resmî adıyla Litvanya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği'ne katılış tarihi 1 Mayıs 2004 olan bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 65 286 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 3 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Vilnius'dur.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 37.124 trilyon Euro olan Litvanya'nın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Litvanya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2015'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 11 üyesi bulunan Litvanya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 9 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 10 temsilcisi bulunmaktadır.[363]

2.3.4.17. Lüksemburg

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden (1 Ocak 1958) olan Lüksemburg ya da resmî adıyla Lüksemburg Büyük Dukalığı, bir Batı Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 2 586 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 600 bin nüfusa sahiptir. Başkenti Lüksemburg'dur.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 52.112 Euro olan Lüksemburg, 26 Mart 1995'den itibaren Schengen Bölgesi üyesidir. Lüksemburg'un para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 6 üyesi bulunan Lüksemburg'un, Bölgeler Komitesi'nde 5 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 6 temsilcisi bulunmaktadır.[364]

2.3.4.18. Macaristan

Avrupa Birliği üyelik tarihi 1 Mayıs 2004 olan Macaristan ya da resmî adıyla Macaristan Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 93 011 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 10 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Budapeşte'dir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 108.748 trilyon Euro olan Macaristan'ın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Macaristan'ın para birimi Macar Forinti'dir ve "Eurozone" dışında yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 21 üyesi bulunan Macaristan'ın, Bölgeler Komitesi'nde ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ve 12'şer üyesi yer almaktadır.[365]

2.3.4.19. Malta

[363] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/lithuania/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[364] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/luxembourg/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[365] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/hungary/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

Avrupa Birliği üyelik tarihi 1 Mayıs 2004 olan Malta ya da resmî adıyla Malta Cumhuriyeti, bir Akdeniz ülkesidir. Yüzölçümü 315 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 430 bin nüfusa sahiptir. Başkenti Valletta'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 8.796 trilyon Euro olan Malta, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Malta'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2008'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 6 üyesi bulunan Malta'nın, Bölgeler Komitesi'nde 5 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 6 temsilcisi bulunmaktadır.[366]

2.3.4.20. Polonya

Avrupa Birliği'ne üyelik tarihi 1 Mayıs 2004 olan Polonya ya da resmî adıyla Polonya Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 312 679 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 38 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Varşova'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 427.737 trilyon Euro olan Polonya'nın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Polonya'nın para birimi Polonya Złotysi'dir ve "Eurozone" içinde değildir. Avrupa Parlamentosu'nda 51 üyesi bulunan Polonya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 21 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 23 temsilcisi bulunmaktadır.[367]

2.3.4.21. Portekiz

Portekiz ya da resmî adıyla Portekiz Cumhuriyeti, 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Atlantik ülkesidir. Yüzölçümü 92 226 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 10,4 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Lizbon'dur.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 179.379 trilyon Euro olan Portekiz, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 26 Mart 1995'dir. Portekiz'in para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 1999'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 21 üyesi bulunan Portekiz'in, Bölgeler Komitesi'nde 12 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 13 temsilcisi bulunmaktadır.[368]

2.3.4.22. Romanya

[366] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/malta/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[367] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/poland/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[368] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/portuga/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

Avrupa Birliği üyelik tarihi 1 Ocak 2007 olan Romanya ya da resmî adıyla Romanya Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 238 391 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 20 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Bükreş'tir.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 160.353 trilyon Euro olan Romanya, Schengen Bölgesi üyesi değildir. Romanya'nın para birimi Romanya Luesu'dur ve "Eurozone" içinde değildir. Avrupa Parlamentosu'nda 32 üyesi bulunan Romanya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 15 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 17 temsilcisi bulunmaktadır.[369]

2.3.4.23. Slovakya

Avrupa Birliği üyelik tarihi 1 Mayıs 2004 olan Slovakya ya da resmî adıyla Slovakya Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 49 035 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 5,5 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Bratislava'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'sı 78.071 trilyon Euro olan Slovakya'nın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Slovakya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2009'dan itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 13 üyesi bulunan Slovakya'nın, Bölgeler Komitesi'nde 9 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 10 temsilcisi bulunmaktadır.[370]

2.3.4.24. Slovenya

Avrupa Birliği üyelik tarihi 1 Mayıs 2004 olan Slovenya ya da resmî adıyla Slovenya Cumhuriyeti, bir Orta Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 20 273 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 2,1 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Lubliana'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'si 38.543 trilyon Euro olan Slovenya'nın Schengen Bölgesi üyelik tarihi 21 Aralık 2007'dir. Slovenya'nın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2007'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 8 üyesi bulunan Slovenya'nın, Bölgeler Komitesi'nde ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ve 7'şer üyesi yer almaktadır.[371]

[369] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/romania/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[370] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/slovakia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[371] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/slovenia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

2.3.4.25. Yunanistan

Yunanistan ya da resmî adıyla Yunanistan Cumhuriyeti, 1 Ocak 1981 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üyesi olan bir Balkan ülkesidir. Yüzölçümü 131 957 km^2 olan topraklarında, yaklaşık 11 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Atina'dır.

2015 verilerine göre GSYİH'si 176.023 trilyon Euro olan Yunanistan'ın, Schengen Bölgesi üyelik tarihi 1 Ocak 2000'dir.

Yunanistan'ın para birimi Euro'dur ve 1 Ocak 2001'den itibaren "Eurozone" içinde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu'nda 21 üyesi bulunan Yunanistan'ın, Bölgeler Komitesi'nde 12 temsilcisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde ise 13 temsilcisi bulunmaktadır.[372]

2.4. Avrupa Birliği'nin Denge ve Denetim Sisteminin Meşruiyet Sağlama Yeteneğinin İncelenmesi

"Denge", sözcüğünün Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde beş farklı tanımı bulunmaktadır:

- (isim) Bir nesnenin veya bir insanın devrilmeden durma hali, muvazene, balans,
- Zihinsel ve duygusal uyum, istikrar,
- Ekonomik hayatın uyumlu düzeni,
- (fizik) Birbirini ortadan kaldıran güçlerin sonucu olan durma hali,
- Siyasi güçlerin, yetkilerin birbirini sınırlayacak biçimde dağıtılması.[373]

Tanımların ortak yanına bakıldığında bir uyum, durma hali ve eşitlik durumu göze çarpmaktadır. Hepsinde de genelin tercih edeceği bir olumlu yan mevcuttur. Aslında bunlar insanlığın kadim değerlerini oluşturmaktadır. Yunan Filozofları, bilhassa Sokrates, Platon ve Aristo insanlığın bu pek çok eskiye uzanan (kadim) değerleri üzerine düşünce üretmişlerdir. Platon (Eflatun) 'erdem'i 4 temel ögede bulmaktadır; adalet, bilgelik, cesaret ve ölçülülük. Bilgelik, cesaret ve ölçülülük akıl, öfke ve arzuya dair duygularını insan ruhunun dengeli biçimde kullanmasıyla ortaya çıkar. Eflatun'un erdemlerini kabul etmekle birlikte, "mutluluk ahlakı"nı savunan Aristo'nun, "ölçülülük" en kıymetli bulduğu erdemdir. Aristo bütün konu ve kavramlarda ne azını, ne de çoğunu istemektedir. Ona

[372] Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/greece/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.
[373] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57ea0d43f418a7.02813372 Erişim T.: 27.09.2019.

göre insanoğlu için erdemli olan "orta yol"dur.[374] Bunu çalışmak konumuzla bağdaştırarak, "orta yol"u bizim aradığımız olgu olan "denge" biçiminde ifade edebiliriz. Denge, sistemin sağlıklı çalışabilmesi için önemli bir unsurdur çünkü denge durumunda sistem, herhangi bir baskıya muhatap olmadan işlevselliğini korur.[375]

"Denetim" ise, yine TDK İktisat Terimleri Sözlüğünde, *"kamu ya da özel bir kuruluşa ilişkin bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğunun saptanması ve rapor edilmesi amacı ile bir uzman birimi tarafından kanıt toplama ve değerlendirme süreci"*[376] olarak belirtilmiştir. Denetim bütün olarak göz önüne alındığında: gerçekleşmiş olan sonuçların başlangıçta ortaya koyulmuş olan hedefler ve standartlar kapsamında, nesnel bir şekilde incelenip ve değerlendirmesi yoluyla ileride meydana gelebilecek muhtemel yanlışların önüne geçilmesine imkân sağlamaktır. Denetim, bireysel ve kurumsal ilerlemeye, parasal kaynakların ve mali işlerin, aynı zamanda denetim mekanizmalarının geçerli, güvenilir ve tutarlı bir konuma erişmesine kılavuzluk etmek ve ortaya çıkarılan sonuçları ilgili kişi veya birimlere ulaştırmak amacıyla yürütülen sistemli bir süreçtir. Diğer taraftan denetim, gerçekleşmiş olan sonuçların başlangıçta ortaya koyulmuş olan hedeflerin ve standartların ne ölçüde gerçekleştirdiğini değerlendirmeye ve ihtiyaç varsa düzeltici işlemleri icra etmeye yönelik bir sistem olması nedeniyle, ayrıca bir performans ölçümüdür.

Denetim, "ne oldu?", "ne oluyor?" ile "ne olacak?" şeklindeki soruları cevaplamaya çalışan, yapılan işlerin nasıl, ne şekilde, nerede ve ne zaman yapıldığını, başlangıçta belirlenmiş olan standart, sınır, kural ve usullere hangi seviyede riayet edildiğini ve bu gidişle hangi noktaya ulaşılacağının belirlendiği kapsamlı bir süreçtir. Denetim yalnızca pasif bir "izleme faaliyeti" değildir, aynı zamanda, faaliyetlerin başlangıçta hedeflenen ölçütlerin tespit edilen durumuna göre, gerekli görüldüğünde, sürece müdahale ederek aktif bir kılavuzluk etme ve düzeltici önlemler alma şeklinde oldukça etkin ve faydalı yönleri de bulunmaktadır.

Denetimin, başlangıçta hedeflenen kriterlerle, elde edilen sonuçları değerlendirebilmek için bir geri bildirim (feedback) mekanizmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu geri bildirim, kurum ve kuruluşların icra ettikleri faaliyetler ile ilgili bilgi toplayarak karar mercilerine ileten, kuruluşun faaliyetlerinin beklenen seviyede çalışmasını sağlayacak uygun düzenlemelerin tespit edilebilmesi karar alınmasına katkı sağlayan bir işlevdir.

---

[374] R.İhsan Eliaçık, İhyadan İnşaya İslam Düşüncesi, 2. Baskı, İstanbul: İnşa Yayınları, 2015, s. 392.
[375] Canbolat, 2014: 213.
[376] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57ea1851f23435.13837415 Erişim T.: 27.09.2019.

Elde edilen bilgiler, yöneticilere karşılaştırma yapma fırsatı yarattığı için denetim faaliyetlerini icra etmede önemli bir rolü bulunmaktadır.

Özet olarak, "denetim, bir kurum ya da kuruluşun amaçlarına ulaşması için, verimli, etkili, tutumlu ve yerinde hareket edilerek, mevcut hukuk kurallarına uygun olarak yönetilip yönetilmediğini, yasalar çerçevesinde hareket ederek, yönetimin hâlihazırdaki durumunu objektif olarak aktaran, aksaklıkları giderici çalışmalar yapan; yönetime rehberlik eden bir değerlendirme ve kontrol aracıdır."[377]

Avrupa Birliği denge ve denetim sistemini, "Yasama, Yürütme, Yargı, Medya, Sivil toplum ve vatandaş güçlerinin, demokratik bir toplum düzeni için, kendi görev ve sorumlulukları çerçevesinde birbirlerinin güçlerini dengelemesi ve denetlemesidir" olarak tanımlayabiliriz. Denge ve denetim, bir gücün yetkilerini kullanarak öbürlerine üstünlük sağlamasını engeller, azınlık haklarını, sosyal ve eşey farklılıkları korur.

Denge ve denetim fonksiyonunda önemli işlevi olan yerel yönetimlerin, kaynakların yerinde sarf edilmesi ve konu kapsamındaki kararları alabilecek biçimde güçlendirilmesi gereklidir. Denge ve denetim, demokrasi kapsamındaki politik mekanizmalarda önemli erklerin, kurum ve kuruluşlar ile her türlü yönetimsel faaliyet unsurunun aralarındaki eşgüdümü ve çalışma düzenini sağlayan bir mekanizmadır. Sistemde yer alan bütün kurum, kuruluş ile yönetim ve hizmet unsurunun orijinal bir fonksiyonu vardır. Görevlerini icra edebilmek adına farklı ve özgün yetkileri vardır ve her biri diğerinden bağımsızdır. Birbirlerine karşı önceden belirlenmiş sorumlulukları bulunmaktadır ve herhangi bir diğerinden az ya da çok önemli değildir. Hepsi antlaşmalara, sözleşmelere, usul ve kararlara sadıktır. En son karar mercii yurttaşlar olması hasebiyle tümünün meşruiyeti yurttaşlara dayalıdır.

Denge ve denetim demokratik sistemlerde erklerin bağımsızlığını sağlama yanında hem demokrasi kültürünün herkesçe benimsenmesini ve kalıcı olabilmesini hem de sosyal uyumu gerçekleştirmeyi benimseyen bir hayat tarzı olarak da tanımlanabilir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde; yasa yapıcı, yürütme ve yargı erkleri ile yurttaşların, sivil toplum kuruluşları ile medyanın, faaliyetlerini yürütürken karşılıklı denetim yaparak birbirini yasal çerçeveyi korumaya zorlamaları, bu şekilde doğal olarak kendilerini de denetime açık biçime sokmaları beklenir.

Bu şekilde oluşturulan mekanizma içinde hiçbir unsurun kuvvetini arttırması için bir başkasının zayıflamasına gerek duyulmaz. Bütün sistem unsurları faaliyetlerini

[377] Elçin Akpınar, Kamu Yönetiminde Denetim Olgusu ve Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetlenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 26-29.

birbirini hesaba katarak sürdürdüğünden, hiçbirinin aşırılığına veya gücünü kötüye kullanmasına müsaade edilmez. Be şekilde toplumun her kademesindeki birey veya kurumların bilgiye istediklerinde ulaşabilmelerinin imkânına sahip olmaları yani şeffaflık oluşur, birbirlerine güvenleri artar ve hukuk sistemi daha sağlıklı çalışır. Kısaca denge ve denetim, birey, kurum ve kuruluşların birbirinin gözü-kulağı halini aldığı, birbirine özen gösterip koruyup kollayarak sorumluluğunu yüklenmesini sağladığı bir uyum demektir.[378]

Demokrasi Avrupa Birliği açısından genel olarak çok önemli görülmektedir. Kopenhag Kriterleri olarak değerlendirilen Birlik ölçütlerinin karşılanması hem üye devletler hem de aday üye devletler tarafından mecburi kılınmıştır. Kopenhag Kriterlerinin en başında insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetilme gibi demokrasi düzeyini arttıracak ve demokrasiyi kurumsallaştıracak prensipler bulunmaktadır.

Ulus devletler tarafından kurulmuş olan Avrupa Birliği'nin karmaşık bir organizasyonu ve hukuk sistemi vardır. Ulus devletlerin kurumsal yapısına, yetki ve güçlerine benzer bir yapıya sahip ulusüstü Birlik kurumların kabul ettikleri usul ve kararlar, üye devletlerin yönetim kademelerine de, yurttaşlarına da çeşitli hak ve sorumluluklar getirmektedir.[379] Ancak bütünleşme sürecini tamamlamamış bulunan AB'nin ulus devletlere benzer özelliklere sahip olması, Avrupa vatandaşlarının Birliğin demokratik nitelikleri sorgulamalarına neden olmuştur.

Demokratik sistemlerde, ulusal parlamento temsilcilerinin belirlenmesi, direkt seçmenlerin tercihi şeklinde tecelli ettiğinden, milli meşruiyetin temel kaynağı kabul edilir. Bu kapsamda parlamentolar yasama faaliyetlerini icra ederler ve yürütmenin faaliyetlerini denetleme yetkisine sahiptir. AP ise, yasama faaliyetleri yüksek oranda Konsey'le paylaşmaktadır ve bu özelliği nedeniyle ulus-devlet parlamentolarından farklı bir yapıya sahiptir. 1992 Maastricht Antlaşması ile AP'ın Birlik düzeni içerisindeki yetkileri fazlalaştırılmış, fakat bu durum da Birlik vatandaşlarının arasında Avrupa Birliği'nin meşruiyeti tartışmalarını alevlendirmiştir.[380]

Maastricht Antlaşması uyarınca Avrupa Birliği politikaları üç ana başlık (üç sütun) altında yapılandırılmıştır. Birinci sütunda uluslarüstü nitelenen Topluluklar yer almıştır ve burada kararlar genel olarak oy çokluğu ile alınmaktadır. İkinci ve üçüncü sütunlar

[378] http://www.birarada.org Erişim T.: 13.09.2019.
[379] Emel Poyraz, "Avrupa Birliği'nin Sistem Sorunu: Kamuoyu Eksikliği ve Demokrasi Açığı", Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, (İlkbahar 2013), s. 16.
[380] M. Türker Arı, "AB'de Demokratik Eksiklik Sorunu: Taslak Anayasal Antlaşma Çerçevesinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Avrupa Parlamentosu İlişkileri Örnek İncelemesi", Yönetim Bilimleri Dergisi (1: 3) 2004, s.4/10; aktarma, Wolfgang Wessels and Udo Diedrichs, 'A New Kind of European Legitimacy for a New Kind of Parliament-The Evolution of the European Parliament', European Integration Online Papers (EIOP) Vol.1 (1997) No:6, http://eiop.or.at; Yayım tarihi:10.4.1997.

hükümetler arası olarak gösterilmiştir.[381] Bu kapsamda, ikinci sütun genel anlamda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı ve üye ülkelerin dış politikaya yönelik çıkar konularını içermekteydi. Üçüncü sütunda ise içişleri ve adalet meseleleri özellikle Soğuk Savaş sonrasında ve Tek Pazar çerçevesinde ortaya çıkacağı değerlendirilen göç, serbest dolaşım, sığınmacılar ile hudutlar arası suçların denetimi benzeri alanlar bulunmaktadır. Ancak başlangıçta üçüncü sütunda bulunan konuların büyük bir bölümü zamanla birinci sütuna geçmiş ve sonuçta üçüncü sütun, Cezai Konularda Polis ve Adli İşbirliği alanı olarak görülmüştür.[382]

Sistemde iki ve üçüncü sütunun ayrılmış olmasının ana sebebi, bu kapsama dâhil olan milli çıkar hassasiyetleridir. Birinci sütundaki hukuk kaynakları; Topluluk Antlaşmaları, AP ve Konsey'in kabul ettikleri ve Kararlar, Komisyon'un kabul ettiği Yönetmelik, Yönerge ve Kararlar ile bağlayıcılığı bulunmayan görüş ve önerilerdir. Ortak strateji, eylem, pozisyon ve kararlar ikinci sütunun hukuk kaynaklarını; çerçeve kararlar, kararlar, konvansiyonlar ve ortak pozisyonlar da üçüncü sütundaki hukuk kaynaklarıdır.

Avrupa Birliği'nin denge ve denetim sistemindeki eleştiri odağında bulunan AP'ın en sınırlı yetkisi ODGP (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası) alanındadır. Avrupa Birliği Antlaşması'nın 21. Maddesi hükümlerince Konsey, Parlamento'ya Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın ana istikametleri ve seçimleri hakkında yalnız bilgi vermekle yükümlüdür. Diğer bir ifadeyle, Parlamento'nun Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında yasama yetkisi hatta fikir önerme veya müşterek karar verme durumu bile yoktur. Parlamento'nun bu kapsamda sadece yılda bir kez genel görüşme yapması bu madde hükmüne alınmıştır. Ancak, Amsterdam Antlaşması'nda Parlamento'ya, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında prensipler ve ana seçimler konusunda Konsey'in hazırlayacağı yıllık rapor hakkında danışman görüşü bildirme hakkı verilmiştir. Parlamento'nun ODGP konusunda yetkilerinin bu derece sınırlı olması, özellikle Parlamento'daki temsilciler tarafından daima sorgulanmaktadır. Diğer taraftan halen bulunan yetkilerin azaltılmasına yönelik faaliyetler ortaya çıktığında da, Parlamento buna tepki göstermektedir.[383]

Avrupa Birliği, yapılan eleştirilerin ve kamuoyu yoklamalarının doğrultusunda, kurumsal yapısını geliştirme faaliyetlerini hızlandırmakta ve genişlemenin yanında

[381] Bunlar sadece işlevsellik yönüyle bu şekilde uygulanmaktadırlar ve " hükümetlerarası" ifadesi ulusüstü sistemin dışında olduğunu göstermez.
[382] Derya Büyüktanır, "Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği'nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması", Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 27 (Güz 2010), s. 90; aktarma, Desmond Dinan, Europe Recast A History of European Uniun, Hampshire: Palgrave Macmillian, 2004, s. 309-317.
[383] Arı, 2004: 4/10.

derinleşme, diğer bir deyişle kurumsallaşmaya daha çok özen göstermektedir. Lizbon Antlaşması bu sürecin en önemli göstergesidir.[384]

Bölüm 1.5.2.5.'de ayrıntıları verildiği gibi, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan "Reform Antlaşması" şeklinde de ifade edilen Lizbon Antlaşması ile AB'nin demokratik meşruiyet ve etkinlik seviyesinin arttırılmasına yönelik olarak kurumsal yapıda ciddi yenilikler getirilmiştir. Lizbon Antlaşması, sadece Birlik organlarının özellikle dış politika çerçevesindeki kurumsal yapısı ve yetkilerinde değiş, aynı zamanda, ülkelerin ulusal parlamentolarının yetki ve rollerinde de ciddi iyileştirmeler yapmıştır. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin sütunlu yapısı lağvedilmiş ve AB'ye ilk defa tüzel kişilik verilerek,[385] eleştirilen ''demokrasi'' unsurunun iyileştirilmeye ve eksiklerinin giderilmeye çalışıldığı görülmüştür.[386]

Konuyu bizim açımızdan değerlendirecek olursak; biz anılan sütunlu yapıyı baştan beri görmezden geldik. Çünkü AT/AB oluşumu kendi gerçekliği ile iyi kavrandığında onun bütünüyle bir uluslarüstü siyasal sistem ve aynı zamanda bir bütünleşme süreci olduğu görülür. Yukarıda belirttiğimiz gibi Lizbon Antlaşması da bu savımızı teyit etmiştir.

Avrupa Birliği yazınında kurumsal ve sosyal olarak iki kapsamda irdelenen demokrasi eksikliği konusunun sosyal kapsamı genel olarak Birlik içerisinde yüksek düzeyde bir Avrupa yurttaşlığı bilinci olmamasından ya da yetersiz olmasından geldiği, kurumsal kapsamının ise, Avrupa Birliği'nin nev'i cinsine münhasır kurumsal yapısından ve bunun bazı yetersizlikleri ile farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.[387]

Avrupa Birliği'nde, karar alma ve uygulama yetkileri bakımından kurumsal olarak kuvvetler ayrılığı prensibi bulunmaktadır. Örneğin; öneri hazırlamak Komisyon'un tekelindedir ve böylece karar sürecine katılmış olmaktadır. Komisyon'un ayrıca uygulama yetkisine de bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki, karar verme ve uygulama yetkileri birbirinden ayrılarak, kurumsal olarak farklı Birlik organlarına verilmemektedir. Buna zıt olarak, karar verme ve uygulama yetkisinin icrasında *birden fazla kurum bir arada* yetki kullanabilmektedir.

---

[384] Gök, 2013.
[385] Büyüktanır, 2010: 91.
[386] Gök, 2013; Geniş bilgi için bkz. İrfan Kaya Ülger, Avrupa Birliği Rehberi, İstanbul: Umuttepe Yayınevi, 2. Baskı, 2015.
[387] Bahar Varlı, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nde Ulusal Parlamentoların Rolü ve TBMM Açısından Bir Değerlendirme", Yasama Dergisi, Sayı 13, (2009), s. 5-6.

Avrupa Birliği'nin denetim işlevine bakıldığında; parasal denetleme organı olarak Sayıştay'ı,[388] yargısal denetleme organı olarak da Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)'n yetkili olduğu görülmektedir. ABAD'ın yargı yetkisi usul olarak mecburi bir yetkidir.[389]

Avrupa Birliği'nin kurumsal işleyişi, ortaya çıkan problemlerin faydacı bir bakış açısıyla kurumların birbirleriyle görüşmeleri usulüyle çözülmesi biçimindedir. Parlamento, Konsey ve Komisyon Avrupa Birliği karar prosesinde Andlaşma'da kendilerine verilmiş olan yetkileri, usullere uygun bir biçimde kullanmakla yükümlüdür. Yapı bakımından kurumlar arasında kuvvetler ayrılığı prensibi bulunmadığından, Andlaşmalarda kurumların herhangi bir süreçteki yetkileri ayrı ayrı gösterilmektedir.[390]

Avrupa Birliği giderek federal bir yapıya kavuşmasına rağmen, halen, şahsına münhasır uluslarüstü bütünleşme özelliği sürmektedir. Bu nedenle, demokratik meşruiyet problemlerine yönelik ortaya çıkarılacak çözümler, uluslarüstü yapının özgün olma niteliğiyle paralel ve yenilikçi çözümler olacaktır.[391]

Jacques Delors Avrupa Birliği'ni, devlet olarak değil, *tanımlanmamış politik kuruluş* olarak ifade etmiştir. Halkı olmamasına karşın halkları özgün yapısı içinde birleştirir. Toprakları olmamasına karşın, üye ülkelerin topraklarında bazı yetkileri bulunmaktadır. Üye ülkeler tarafından devir edilmiş yetkilerden daha fazlasını kullanamaz. Bu özellikleri onu konfederal[392] bir yapıya yakınlaştırmaktadır. Ancak, Avrupa Birliği kuramsal açıdan federasyon düzeyinde sıkı, konfederasyon düzeyinde de gevşek olmayan, supranasyonalist bir yapıya sahiptir. "Uluslarüstü" veya "devletlerüstü" anlamında kullanılan supranasyonalizm, "uluslararası ilişkilerde devletlerin yetkisini alarak onların üzerinde bağımsız yüksek bir otoriteye devredilmesini" gösterir. Supranasyonal yapıda, ülkeler arasındaki birlik hukuki anlaşmalarla oluşturulur. Federal yapıda ise anayasa bu birliği meydana getirmektedir.

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği sistemini parlamenter, konfederal veya federal bir çerçevede değerlendirmenin imkânı bulunmamaktadır. Avrupa Birliği, günümüze değin denemeleri yapılmış bulunan çağdaş demokratik düzenlerin tamamından ilham almıştır.

---

[388] Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın (ABİİA) madde 285 vd.
[389] Meltem Kutlu Gürsel, Lale Burcu Önüt, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısına Egemen Olan İlkeler", Ankara: Amme İdaresi Dergisi, Cilt 42, Sayı 4, (Aralık 2009), s. 61-62; aktarma, Gülören-Ünal Tekinalp, Avrupa Birliği Hukuku, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, Mayıs 2000, s. 239; Ercüment Tezcan, Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2001, s. 102.
[390] Gürsel-Önüt, 2009: 74.
[391] Sanem Baykal, "Avrupa Birliği'nin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasallaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), s. 152.
[392] Egemen ülkelerin, hakları korunarak, müşterek fayda elde etmek hedefiyle yaptıkları bir antlaşma çerçevesinde oluşturulan ülkeler topluluğu.

Avrupa Birliği kademeli oluşum öğretisine uygun bir biçimde, cinsine münhasır (sui generis) bir yapı meydana getirmiş ve amacı doğrultusunda gelişmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Avrupa bütünleşmesi, kendine has biçimi nedeniyle açıklaması zor bir süreçtir. Bu nedenle Avrupa Birliği sistemini açıklamaya uğraşan kuramlar Birliğin mevcut halini tam olarak açıklayamamaktadır. Birlik üyesi devletlerin istekleri düşünüldüğünde bunların herhangi bir yapıyla birebir benzeştiğini veya herhangi bir örnekten esinlendiğini ifade etmek olanaklı değildir. Üye devletler, bir taraftan siyasi bir bütünleşmeye ulaşmak için gayret gösterirken, öbür taraftan sahip oldukları egemenlik yetkilerinden feragat edememektedirler. Bu sebeple, ne üye ülkelerin düşündükleri model ve yaklaşımlar ne de örgütün gelecekteki yapısı hususunda kati bir karara ulaşmak olası görülmemektedir. AB'nin bugünkü biçimini alması uzunca bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Aynı biçimde, soruların kati yanıtlarına erişilmesi de zaman alacaktır.[393]

Öte yandan, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve siyasi bütünleşmesinin yanında, aynı zamanda "sosyal bütünleşmesinin" de meşruiyetini sağlamada önemli bir "denge" unsuru olduğunu belirtmek gerekir. Kuruluşundan bu yana ekonomik ve siyasi alanda çok yol almasına ve derin bir müktesebata sahip olmasına rağmen Avrupa Birliği'nde "sosyal politika" ciddi bir gelişme ve yapılanma içinde olamamıştır.

Maastricht Antlaşması ile AT Antlaşması'na ilave edilen 17. md. ile birlik vatandaşlığı kavramı oluşturulmuş ve bütün üye ülke vatandaşlarının, aynı zamanda birlik vatandaşlığı statüsü oluşturulmuştur. Bu kararla, Birlik vatandaşlığı üye ülke vatandaşlığının üzerinde hususi ve ikincil nitelikli bir biçiminde ifade edilmiştir. Bu düzenlemeyle Avrupa vatandaşı olma durumu dolaylı olarak üyelerin ulusal kanunları belirleyecektir. Yani Birlik vatandaşlığının elde edilmesi ya da yitirilmesi üye ülke vatandaşlığının elde edilmesi ya da yitirilmesine bağlı bir duruma getirilmiş ve Birlik vatandaşlığı ile sağlanan kazançlar üye ülke vatandaşlığından gelen kazançlara ilave edilmektedir. Birlik vatandaşlığı kavramının AB'deki demokratik meşruiyet problemini hal edecek bir çare biçiminde düşünülmekte, diğer taraftan da bunun mümkün olmayacağı iddia edilmektedir. Birlik vatandaşlığının bu kavramda kişilerle Birlik arasında dolaylı politik köprü sağlaması, bahse konu vatandaşlığın hakiki vatandaşlık taşımadığına yönelik tartışmalar yaratmaktadır.[394]

---

[393] Ercan, 2015: 417-418;

[394] Altun, 2006: 50; aktarma, Andrea Manzella, "After Amsterdam, The Consitutional Identity of the European Union", The International Spectator, 1998, Cilt 33, Sayı 1, s. 5; Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği Yurttaşlığı: Gelişim ve Perspektifler", Birikim, 2002, Sayı 157, s. 56; Yeşim Gündoğdu, "Avrupa Birliği Yurttaşlığı Avrupa Kimliği Sorununa Çözüm Oluşturabilir mi?", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2004, Cilt 3, Sayı 2, s. 16.

AB vatandaşlarına sağlanan haklar Temel Haklar Şartı Belgesi'yle ile bir ana dokümanda yer almıştır. Bu dokümanda vatandaşlık haklarına önceden yapılan iyileştirmelere ilave olarak sağlanan başka kazançlar da bulunmaktadır:

- AP seçimlerinde seçme ve seçilme,
- Vatandaşı olmadığınız üye ülkenin mahalli seçimlerinde seçme ve seçilme,
- AB organlarına müracaat etme ve kendi dilinde cevap alma, iyi yönetilme ve tazminat alma,
- AB dokümanlarına erişebilme,
- Arabulucuya müracaat,
- AP'na yazılı müracaat,
- Serbest dolaşım ve yerleşim,
- Diplomatik ve konsolosluk koruması hakları.

AB vatandaşlarına sağlanan bu kazançlardan başka, Temel Haklar Şartı Belgesi'yle getirilen mühim prensipler de bulunmaktadır: Kanun karşısında eşitlik, kadın ve erkek eşitliği, ayrımcılık yasağı ile kültür, din ve dil farklılığına saygı.

Hukukta "kişi" konsepti genel olarak, bir hukuk sisteminde hak ve yükümlülükleri olma durumunu ifade eder. Uluslararası kişilik ise sadece "kapsamı genişlemiş" ancak özü aynı durumu ifade etmektedir. Uluslararası kişilik kavramı, bu hak ve yükümlülükleri yalnız ülkelere ve/veya uluslararası organizasyonlara tanır ve ayrıca uluslararası hukuktan alınan yükümlülükleri üstüne almak ve hakları elinde bulundurma yeterliğini ifade eder.[395]

Avrupa Birliği uluslarüstü sisteminde, öteki uluslararası sistemlerden değişik olarak, kararlar, büyük bir çoğunlukla bağlayıcı güce sahiptir. Üye ülkelerin hukuk sistemlerine direkt tesir eden uluslarüstü kararlar, üye ülkelerin hukuk düzenlemeleriyle herhangi çatışma halinde öncelikle uygulanmaktadır.[396] Bu önceliğe de, üye ülkelerin yasa ve tüzüklerinin hukuki denetlenmesiyle sahip olunmaktadır.[397] Avrupa Birliği belirli hedefleri olan bir kuruluştur ve bu hedeflere erişebilmek için ihtiyaç duyulan yetkilerin bazıları baştan beri veya bazıları sonradan kademe kademe üye ülkeler tarafından

[395] Pazarcı, 2008: 137-138.
[396] AT hukukunun doğrudan etki ve diğer hukuk kurallarına karşı önceliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bruno de Witte, "Direct Effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order", P. Craig, and G. de Búrca, (der.), The Evolution of EU Law, Oxford, OUP, 1999, s. 177-213; Sanem Baykal, "AT Hukukunun Etkili Biçimde Uygulanması ve Bireysel Haklar", Ankara, ATAUM Araştırma Dizisi, No. 14, (2002), s. 13-57.
[397] Büyüktanır, 2010: 92; aktarma, Pazarcı, 2008: 130-139.

Birliğe devredilmiştir. Kendisine devredilmiş yetkiler hususunda Birlik münhasırdır. Diğer bir deyişle üye ülkeler artık bu yetkilerden feragat etmişlerdir ve tek taraflı düzenleme yetkileri bulunmamaktadır.[398]

Günümüzde çağdaş demokrasilerde parlamentonun vatandaşların tümünü, yönetimin de çoğunluğun seçmiş olduğu temsilcileri vasıtasıyla icra edilmesi kâfi görülmemektedir. Çoğunlukçu demokrasi olarak da ifade edebileceğimiz eski demokrasi bakışı II. Dünya Savaşı halkın büyük bölümünün oylarına sahip olarak yönetime seçilen Faşist rejimler nedeniyle manasını kaybetmiştir. Hükümetlerin meşruiyetini yönettikleri toplumun olurunu alması prensibi iyice kanıksanana dek, demokraside temel vurgu, çoğunluğun isteğine üstünlük tanımaktı. Fakat yönetimlerin meşruiyetinin sadece yönetilen toplumlara bağlı olduğu düşüncesi iyice kanıksandıktan sonra alacağı anlayışı güçlü bir şekilde yerleştikten sonra, demokraside temel vurgu, insan haklarına saygılı bir düzen, hukuku üstün kabul eden bir anlayış ve her türlü farklılık ve çeşitliliğin korunmasına özen gösterilmesi biçimindeki niteliklere yönelmiştir. Bu şekildeki bir değişim homojen yapıdaki toplumlar göz önünde bulundurularak oluşturulan çoğunlukçu demokrasi örneğinden daha farklı özellikler taşıyan özgün örnekler meydana getirmiştir.[399]

Öte yandan siyasal partiler demokrasilerin olmazsa olmazları olarak kabul edildiklerinden bilhassa kanun gücünün bir kısım yetkileri yürütme gücünün yetki bölgesine kaymaya başladığından bu yana, bilinen anlamındaki kuvvetler ayrımının yasama ve yürütme gücünün farklı kuvvetler biçiminde faaliyet yürütmesi önceki dönemdeki kadar olası değildir. Yasama ve yürütme erklerinin bir araya yaklaşmış olmasına aksi olarak yargı, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bilinen anlamında yürütüldüğü güç alanı şeklinde durabilmiştir.[400] Bu nedenle çoğulcu demokrasinin zorunlu özelliklerinden birisi olan yönetimin kısıtlanması, dağıtılması ve pay edilmesi ilkeleri heterojen tek güç biçimini muhafaza eden yargı erki sorumluluğuna girmektedir. Çoğulcu demokrasi şeklinde nitelendirebileceğimiz sistemde yönetimin kamuoyu, medya ve sosyal kurumlar biçiminde farklı ortakları bulunmaktaydı. Oysa günümüzde yargı erki ülkedeki yönetimi kısıtlayacak en güçlü düzenek haline gelmiştir. Bu yüzden Adalet kurum ve mensuplarının her şekilde bağımsız, hem yasama organının hem de yürütme erkinin

[398] Büyüktanır, 2010: 92; aktarma, Sanem Baykal, "Avrupa Birliği'nde Yetki Sorunu ve Lizbon Antlaşması", Akçay-Kahraman-Baykal (der), Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları, 2008, s.237-239.
[399] Oktay Uygun, Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi, (Tebliğ), Çoğulcu-Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı, Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Ece Göztepe, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2011, s. 36.
[400] Mustafa Kutlu, Kuvvetler Ayrılığı (Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001, s. 154.

baskısından mümkün olduğu kadar muaf hale getirilmesi özgürlükçü demokrasinin teminatı olacaktır.

Avrupa Birliği sisteminde organların ve üye ülkelerin denetimi kurucu Antlaşmalar ve Birlik düzeyinde alınmış kararlarla bağlı olan ancak hukuksal faaliyetlerinde egemen bir Yargı Organı vasıtasıyla yapılan bir hukuk düzeni bulunmaktadır.[401] Bu mekanizmadaki kural koyma faaliyetlerini, ülkelerin hukuk düzenlerindeki yasama faaliyetleriyle eşleştirebiliriz. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmalar'ı "yasa" veya "yasama yetkisi" ibareleri net olarak yer almasa da Topluluk Adalet Divanı içtihatlarında "Antlaşmalar'daki yasama sistemi" veya "Topluluğun yasama yetkisi" ibareleri bulunmaktadır.[402]

Fakat AB'nin yasama yetkisinin cinsine münhasır özellikleri bulunmaktadır. Kısıtlı yetki ilkesi çerçevesinde bakıldığında, AB'nin bilinen anlamda bir yasama yetkisi bulunmamaktadır. Avrupa Birliği, Kurucu Antlaşmalar'da ifade edilen kapsamda karar alma yetkisine sahiptir ve bu kapsamın dışındaki kararlar üye ülkelerin kendilerince alınmaktadır. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın beşinci, Avrupa Birliği Antlaşmasının ikinci, taslak anayasa ve Lizbon Antlaşması'nın konu hakkındaki maddelerinde de Birliğin tanımlanmış yetkileri ve bunların kullanım usullerinin belirtildiği hükümler bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin yasama yetkileri kısıtlı yetki ilkesi kapsamında, yetki kullanıma usulleri de tali olma ve uygunluk prensibi kapsamında oluşturulacaktır. Lizbon Antlaşması'nda bulunan sınırlı yetki prensibi çerçevesinde AB, Birliğin temeli olan kurucu Antlaşmalar'da gösterilen amaca ulaşmak için üye ülkelerin devrettikleri yetkiler dâhilinde faaliyet gösterecektir. Devredilmemiş yetkilerin üye ülkeler tasarrufunda olduğu da net olarak ifade edilmiştir.[403] Talilik prensibi çerçevesinde Birliğin münhasır yetki kapsamında olmayan alanlarda, AB yalnızca, üye devletlerin yerel ya da bölgesel seviyede, Kurucu Antlaşmalar'da gösterilen hedeflerin ne derecede gerçekleştirildiğinin denetimini yaparak AB düzeyinde gerçekleştirilmesinin daha iyi olacağını değerlendirdiği konulara müdahale edebilecektir.

Avrupa Birliği organları, Lizbon Antlaşması'na ekli "İkincillik ve Orantılılık İlkelerinin Uygulanmasına Dair Protokol" hükümleri kapsamında bu prensipleri yaşama

[401] Emre Topal, Eylemli İçtüzük Değişiklikleri, Yasama Dergisi, Sayı: 9, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2008, s. 39.
[402] Topal, 2008: 23; aktarma, Haluk Günuğur, Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007. s. 176-177.
[403] Avrupa Birliği Antlaşması, Madde 5, Paragraf 2 ve Madde 4, Paragraf 1.

geçirecek ve bunlar üye ülke parlamentoları eliyle yine Lizbon Antlaşması'na ekli "İkincillik ve Orantılılık İlkelerinin Uygulanmasına Dair Protokol" ve "Avrupa Birliği'nde Ulusal Parlamentoların Rolüne Dair Protokol" hükümlerine göre denetlenecektir.[404]

Normal yasama yöntemi[405], Komisyon'un, AP ve Konsey'e tasarısını getirmesiyle başlar ve AP ve Konsey tarafından yapılan üç inceleme neticesinde tamamlanır. Komisyon'un tasarısını alan AP birinci incelemede düşüncesini oluşturarak Konsey'e iletecektir. Konsey'in, eğer AP'ın düşüncesini benimser ise, tasarı, bu şekliyle onaylanmış olacaktır. Eğer benimsenmezse Konsey, birinci incelemede kendi düşüncesini oluşturarak bunu detaylarıyla AP'a iletecektir. Aynı süreçte Komisyon da ilk inceleme düşüncesini AP'a iletecektir. Böylece birinci süreç tamamlanmış olacaktır.[406]

Konsey'in ilk inceleme neticesindeki düşüncesini bildirmesini takip eden 3 ay içerisinde AP, Konsey'in iletmiş olduğu düşünceyi kabul ederse ya da herhangi bir karar olmazsa, tasarı, Konsey'in ilk inceleme neticesinde ortaya çıkan düşüncesi yönünde kabul edilmiş olacaktır. Fakat AP tarafından, salt çoğunluk kararıyla reddi yönünde bir karara ulaşırsa, tasarı kabul edilmemiş olacaktır. Diğer taraftan, AP Konsey'in ilk inceleme düşüncesine, yine salt çoğunluk kararıyla, değişiklikler önerirse, bunları yeniden mütalaa edilmesi için Konsey'e ve Komisyon'a iletecektir. Konsey değişiklikleri almasından sonra 3 ay (bu süre bir aya kadar uzatılabilir) içerisinde AP değişikliklerini nitelikli çoğunluk kararıyla onarsa, bahse konu tasarı, AP görüşleri istikametinde kabul edilmiş sayılacaktır. Fakat tersi olur da onanmazsa, Konsey ve AP Başkanları'nın ortak kararıyla 6 hafta içinde, Uzlaştırma Komisyonu toplanacaktır. AP'ın yaptığı değişiklikler hakkında Komisyon olumsuz görüş iletirse, Konsey kararını, usul gereği, oybirliğiyle oluşturmak durumundadır.[407]

Uzlaştırma Komisyonu, Konsey üyeleri ya da vekilleriyle aynı miktarda AP temsilcisinden meydana gelir ve altı hafta (bu süre iki haftaya kadar uzatılabilir) içinde, Konsey ile AP'ın ikinci inceleme sonucu belirttikleri görüş yönünde Konsey kurulunun nitelikli çoğunluğu ve AP kurulunun çoğunluk kararı ile bir sonuca ulaşması gerekmektedir. Uzlaştırma Komisyonu'nun toplantılarına Komisyon da katılacak ve AP ile Konsey'in anlaşabilmesi için çaba harcayacaktır. Uzlaştırma Komisyonu'nda yapılan çalışmalarda şayet altı hafta süresince anlaşma metni hazırlanamazsa, yasa taslağı reddedilmiş kabul edilecektir. Fakat Uzlaştırma Komisyonu bu süre içinde taslağı onar

[404] Avrupa Birliği Antlaşması, Madde 5, Paragraf 3.
[405] Lizbon Antlaşması 2/239 maddesi çerçevesinde ABİA'nın 294. maddesinde düzenlenmiştir.
[406] Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma, Madde 294, Paragraf 3-6.
[407] Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma, Madde 294, Paragraf 7a-9.

ise üçüncü inceleme süreci başlayacaktır. Üçüncü incelemede, altı hafta içinde, AP'ın oy çokluğu, Konsey'in de nitelikli çoğunluk oylarıyla alınan son taslağı onaylaması gerekmektedir. Tersi bir durumda yasa tasarısı yine onaylanmamış kabul edilecektir.[408]

Özet olarak; düşünsel kökleri çok eski tarihlere kadar gitse de, bugünkü manasında bütünleşme fikri, –savaşı ortadan kaldırıp ve barışı kurmak gayesiyle- 1951 yılında Paris Antlaşması'yla AKÇT'nun kurulmasıyla yaşam bulan AB, zaman içerisinde derinleşme-genişleme kapsamında kurumsal yapısını değiştirip-geliştirerek günümüzdeki biçimine dönüşmüştür. Avrupa Birliği'nin ruhuna uygun olarak bu değişim-gelişim süreci halen devam etmektedir. Zaten devamlı bir dinamizm içinde olmak Avrupa Birliği'nin en önemli özelliğidir. Bu dinamizm içinde AB kurumsal yapısı da değişim ve gelişim göstererek, gittikçe daha etkin ve şeffaf bir yapıya kavuşmaktadır.

AB gelişim sürecinde zaman zaman krizler de yaşanmaktadır ancak Birliğin böyle krizleri kuvvetini arttırarak atlattığı söylenebilir.[409] AB düzeni ulus-devlet yapısında olmadığından, onlardaki demokrasi yaklaşımı ve düzeneklerinin birebir aksettirilmesini beklemek gerçekçi olmaz. Bu nedenle, katılımcı demokrasi, şeffaflık, hesap verebilme, etkin ve hızlı karar alma mekanizmaları, siyaset açığı ve meşruiyet problemlerine AB üyesi ülkeler ve yurttaşları üstüne kurulmuş olan uluslarüstü bütünleşme düşüncesi çerçevesinde yeni ve özgün yaklaşımlar geliştirerek çözüm bulunmasına çalışılmaktadır.[410]

Avrupa Birliği'nin bağımsız bir ulus devlet kategorisinde ele alınarak, demokratik yapı kriterlerine uygunluğunun tartışılması, üye ülkelerin ulus-devlet çıkarları ve kendini alınacak Birlik kararlarında söz sahibi olarak tanımlaması açısından da son derece farklı bir durum yaratmaktadır. Elbette ki demokratik bir sistemde, halkın seçilmiş temsilcileri ve yönetimdeki eli olarak, parlamento, her türlü yasama faaliyetinin temel merkezi olma özelliğine sahip olsa da, Avrupa Birliği yapısı içinde bu aynı zamanda yüksek temsil oranına sahip olan üyelerin bir nevi "hegemonya"sına da dönüşebileceği değerlendirilmelidir. AB yetkilerinin Parlamento, Konsey ve Komisyon arasında bölünmüşlüğünün ana kaynağı bize göre bu düşüncede gizlidir. Bu nedenle, AP, Konsey ve Komisyon andlaşmalardan elde ettikleri yetki ile kısıtlanmış bir şekilde karar mekanizmasında beraber rol oynamaktadırlar. Bu durum bize, aslında, Avrupa Birliği'nde *denge ve denetimin* farklı bir yapısını göstermektedir. Yani bu yapı da, AB'nin eşsizliğinin

[408] Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma, Madde 294, Paragraf 10-14.
[409] Gök, 2013.
[410] Bilge-Arda Ercan, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 8, Sayı: 41, Volume: 8, (Aralık 2015), s. 418.

farklı bir boyutudur ve üyelere, ulus-devlet özelliklerini koruyarak, kendilerince önemli gördükleri her konuda son sözü söyleme hakkını sağlamaktadır.

Öte yandan Avrupa Birliği, bir kez karar verilen ve dönüşü olmayan bir yol da değildir. Üye ülkeler, Birliğin kendileri için faydalı olmadığını düşündüklerinde, Lizbon Antlaşması paralelinde, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49a. Maddesinde düzenlenmiş olan tek taraflı ayrılma hakkını kullanabileceklerinin garantisi ile üyeliklerini sürdürmektedirler. Ancak bu durumun, baskın bir "istemiyorsan gidersin" bakış açısını ortaya koyduğu da düşünülmemelidir. Çünkü Avrupa Birliği, daha önce de belirtildiği gibi (bkz. 2.1.4. Esnek Yaklaşım ve Muafiyetler), üye devletlerin alınan kararlara uyum sağlamalarına yönelik olarak ciddi bir esnekliğe de sahiptir.

Bu hususların Avrupa Birliği denge ve denetim sistemi eleştirileri yapılırken göz önünde bulundurulması, konunun kavranması açısından, son derece önemli görülmektedir.

2.5. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Avrupa Birliği, hukuk ve hukuk üstünlüğü prensibini kabul etmiş politik ve iktisadi bir bütünleşmedir. Kuruluşuyla birlikte geleneksel uluslararası örgütlerden değişik niteliklere sahip olan AB'de cinsine münhasır kurgulanmış iç devimselliği ve değişik bir kurumsal yapısı bulunmaktadır. Birlik organlarının işleyişi ve yapısı, bilinen öbür uluslararası kuruluşlardan değişik özel bir alanı göstermektedir. Uluslarüstü düzenin çalışmasına yönelik olarak devamlı bir değişim içinde olan, yeni konular ve problemlerle yüzleşen ve bunları çözümleme uğraşısına, bu sorunları ortadan kaldırma mücadelelerine ortam yarata AB, mevcut biçimiyle karmaşık ve uzun soluklu, kendine has bir bütünleşme örneğidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşı yok edip, barış ortamı sağlamaya yönelik olarak temelleri oluşturulan Avrupa bütünleşme faaliyetleri, sıra işi bir uluslararası bütünleşmeden çok fazlasına sahip olduğu gibi, Kurucu Antlaşmalarında bulunan amaçları yönünden de geçmişte örneği olmayan bir organizasyonu bulunmaktadır. AB, üye ülkeler ve yurttaşları arasında bugüne dek oluşturulmuş, ilk ve tek uluslarüstü bütünleşme örneğidir.

Avrupa'da birlik faaliyetlerinin muvaffakiyetinin dayandığı iki ana sebep bulunmaktadır. Birincisi, Güce ve zora yaslanan bir birleşme yerine rızaya dayalı ve bilhassa hukuka ve hukukun üstünlüğüne saygılı, müşterek bir hukuk düzeninin oluşturulmasını hedeflemiş olmasıdır. İkinci sebep de, Avrupa ülkelerini ve yurttaşlarını,

başlangıçta iktisadi olarak sonra, özellikle siyasi olmak üzere, farklı alanlarda da genişleyecek şekilde, (spiIl-over etkisi) müşterek çıkarlar ve refah bölgesi yaratma hedefiyle, kademe kademe bir araya getirme metodunun seçilmiş olmasıdır. Bu şekilde, müşterek menfaatleri ve değerleri oluşmuş bir düzenin üye ülkeler ve yurttaşları arasında giderek daha çok bütünleşen bir birlik kurma idealine ulaşılmasının yolunu açabileceği öngörülmüştür.

Avrupa Birliği hukuk düzeni gerek üye ülkeler, gerekse geleneksel manasındaki uluslararası hukuk düzenlerinden ciddi biçimde değişiklikler arzeden, cinsine münhasır, uluslarüstü bir hukuk düzeni meydana getirmektedir. Birlik üyesi ülkeler, antlaşmalarda belirlenmiş olan alanlardaki bazı egemenlik yetkilerini, tedricen Birlik kurumlarına devretmişlerdir. Üye ülkelerin sahip oldukları egemenlik yetkilerini, Birlik hukuku çerçevesinde ve tamamen kendi kararlarıyla, ortak menfaatlerin ve refahın en iyi bu şekilde gerçekleşmesinin sağlanabileceği düşünülerek ulusüstü kurumlara devretmişlerdir.

Avrupa Birliği kurum ve kuruluşları, bu yetkileri kullanarak, üye ülkelerin müşterek olarak tespit ettikleri çerçevede, üye ülkeleri ve yurttaşlarını bağlayıcı hukuk kuralları meydana getirmekte ve bu kuralların bütün üye ülkelerde aynı oranda, aynı zamanda ve aynı biçimde bağlayıcı olacak şekilde uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde bağlayıcı, müşterek bir hukuk sistemi ortaya çıkararak, AB üye ülkeleri ve yurttaşlarının birbirlerine eşit biçimde, müşterek menfaat, değer ve bağlarının ilerletilmesi ve kuvvetlendirilmesi hedeflenmektedir

Avrupa Birliği, bütünüyle cinsine münhasır prensip, usul ve kurallar temelinde oluşturulmuş, hukuka ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir yapıdır. Hukuk temelinde insan haklarına saygı, hem Avrupa Birliği üye ülkeleri ve vatandaşları için hem de üye ülkelerin kendilerine devretmiş oldukları yetkileri kullanan Birlik organlarının her türlü faaliyet ve kararlarında da korunması elzem olan temel bir değerdir. Kopenhag Siyasi Kriterleri içerisinde Avrupa Birliği'nin temel değerleri şöyle ifade edilmiştir: "*Üye ve üyelik için aday ülkeler; demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarının ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini güvence altına alan kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır*."

İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü benzeri küresel değerler hiç şüphe yok ki, kâğıt üzerinde hemen hemen bütün ülkelerce kabul edilen, ancak içleri ülkeden ülkeye değişik biçimlerde doldurulan kavramlardır. Avrupa Birliği üye ülkeleri bu değerleri kabul etmiş ülkelerdir ve üyelik yoluna koyulan bütün devletler de bunların ne anlama geldiklerini ve nasıl uygulanabileceğini tekrar irdelemek ve bu kapsamdaki en üst

standartlara erişebilmek için yeni bir değişim-dönüşüm süreci başlatmak gereksinimi duymuşlardır.[411]

Avrupa Birliği dünya üzerinde benzeri olmayan bir sisteme sahiptir. Ancak sistem eleştirileri mevcut literatürdeki kavram ve tanımlamalar üzerinden yapıldığından, ortaya konulan sistemin tam anlamıyla kavranması ve değerlendirilmesi pek mümkün olamamaktadır. Öyle görünmektedir ki, Avrupa Birliği'nin "sui generis" yapısına uygun kavram ve tanımlamalar literatüre eklenmeden, sistem tam olarak anlaşılamayacak ve doğal olarak eleştirilerin hedefi olmaya devam edecektir.

Öte yandan, Canbolat'ın dediği gibi, "uluslarüstü sistem soyut bir kavramdır ve soyut algılama yeteneği olan kişiler tarafından anlaşılabilir".[412] Bize göre bu ifade, elbette ki insanları sınıflandırmak için değil, AB gibi geçmişte herhangi bir örneği bulunmayan bir oluşumun, belli kalıplara uymaya zorlandığında, anlaşılmasının ve tam olarak kavranmasının zorluğuna işaret etmek için söylenmiştir. Çünkü Avrupa Birliği bir hayal kurma, çaba harcama ve gerçekleştirme sistemi olarak hemen her şeye soyut düşünce yoluyla başlamaktadır. Düşünülen, yapılmaya çalışılan ve gerçekleştirilen kavramların ayırımlarını iyi değerlendirmek ve doğru yargıya varmak gerekir. Özellikle "soyut" kavrama, Avrupa Birliği'ni anlamak için dikkate değer bir özellik olmaktadır.

Ayrıca, Avrupa Birliği sistemi incelenirken, öncelikle iki noktanın dikkate alınması konunun kavranması açısından önemlidir. Birincisi, AB sisteminin Klasik Avrupa'dan ayrılması, ikincisi ise Türkiye'deki olası yanlı bakıştan ayrı düşünülmesidir.

Klasik Avrupa'dan ayrı düşünülmelidir çünkü Avrupa Birliği sistemi geçmişin acı tecrübelerinden ders alınarak oluşturulmuş ve klasik bakışla değerlendirilemeyecek kadar karmaşık bir sistemdir. Öte yandan üye ülkelerin yöneticilerinin ve vatandaşlarının mevcut bazı düşünceleri AB sisteminin temel kurallarına ve yazılı kararlarına uygun olmayabilir. Bu durum AB sisteminin tutarsızlığını veya yetersizliğini göstermez. Sadece öne sürülen ve genel kabul görerek kural haline getirilmiş olguların her kesim tarafından yeterince anlaşılamamış olmasını gösterebilir.

Bu anlaşılamama hali sadece içeride değil, değişik çıkar beklentilerinin etkisiyle, AB dışındaki bakışlarda da görülebilir. Örneğin Başkan Bush döneminde ABD'nin Irak'a saldırısına taraf olan devletler ABD Dışişleri Bakanı Donald Ramsfeld tarafından "Yeni

[411] Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yargı ve Temel Haklar Faslı Kitabı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Şubat 2013, s. 11-12. 10-12; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=48SS3&1=1 Erişim T.: 05.06.2019.
[412] Canbolat, 2014: 22-23.

Avrupa" olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan çekirdek Avrupa olarak adlandırabileceğimiz ve bu müdahaleye sıcak bakmayan AB ülkelerini "Eski Avrupa" olarak değerlendirmiştir. Oysa model itibariyle değerlendirildiğinde eski dediği yeni, yeni dediği eskidir. Eskiyen, sorunları kavga ve savaşlarla çözümleme düşüncesidir, yeni olan ise asgari müştereklerde buluşarak gerçekçi ve kalıcı çözümler yaratabilme çabasıdır. Ancak bu bakışı yakalayabilmek için Avrupa Birliğini siyasi Avrupa'dan ayırmak gerekmektedir.

Tabi bu bakış Türkiye'den olursa aynı zamanda, Avrupa Birliğini Türkiye'den de ayrı değerlendirmek gerekecektir. Çünkü içinde bulunduğumuz durum nedeniyle genellikle Avrupa Birliğini sübjektif olarak değerlendirebiliyoruz. Oysa Avrupa Birliği sistemini tam olarak anlayabilmek için Türkiye'den ayrı olarak değerlendirmek, onu sadece bir "sistem" olarak ele alabilmek, gerekmektedir. Aslında Türkiye'den bakış çok da haksız değildir. Çünkü AB'nin zaman zaman Türkiye'ye uyguladığı çifte standartlar, Kıbrıs konusunda AB müktesebatını uygulamama gibi ciddi eksiklikleri de olmaktadır. Ama böyle olsa bile, bu durum bize göre, sistemin genel mantık zayıflığının değil, dönem içindeki uygulamaların zafiyetinin bir göstergesidir.

Avrupa Birliği'nin denge ve denetim sisteminin meşruiyetini sağlama yeteneği de elbette ki genel kavrama özelliklerinin dışında olmayacaktır. Burada da Avrupa Birliği'nin özel yapısı dikkate alınmalıdır. Bu noktada, meşruiyetin tarihsel gelişimi de, koşullara ve düşüncelere göre meşruiyetin nasıl değişebildiğini göstermesi açısından dikkate değer bulunmaktadır.

Siyaset "bir toplumda gücünü yasal yetkeden almak üzere, icra edilen varlık ve değer dağıtım işlemi,[413] şeklinde ifade edildiğinde, bu ifadenin en belirgin olgusunun “meşruiyet” olduğu düşünülebilir. Meşruiyet, "politik boyun eğmenin itiyatlara bağlı bir rutin halinden kurtarıp, ahlaki/düzgüsel bir gerekçeye yaslayan” prensibin ismidir. Kişilerin ve yönetim kademelerinin otoritenin haklılığına duydukları inançtır.[414]

Eski devirlerde meşruiyetin kaynağını kutsallık oluştururdu. Diğer bir deyişle meşruiyet toplum dâhilinde olmayan bir olgudan geliyordu. Ticaret ve sanayinin ilerlemesi beraberinde burjuvazinin güç kazanmasını getirmiş, yeni oluşan bu sosyal sınıf yönetimi ele geçirme, hiç değilse daha çok söz sahibi olma gayretine girişmiştir. Bu

[413] Canbolat, 2014: 48-49; aktarma, David Easton, The Political System, 2. Baskı, New York: Harper and Row, 1971, s.52 ve sonrası; U. Alemann, E. Fomdran, Methodik der Politikwissenschaft, 2. Auf., Berlin-Köln 1979, s. 34; M. Hilmi Özev, "Meşruiyet Kavramının Dönüşümü", İstanbul: Bilim Sanat Vakfı Bülteni. 57. Sayı, 2005, s. 1; aktarma, Cemil Oktay, Siyaset Bilimi incelemeleri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 6.
[414] Özev, 2005:1; aktarma, Franco Ferrarotti, “Legitimation, Representation and Power”, Current Sociology, vol. 35, no. 2, (Summer 1987), s. 22.

durum öncelikle meşruiyeti kilise tarafından sağlanan feodal düzenin değişmesi ve ayrıca kral ve öteki yönetim güçlerinin kilise ile var olan ilişkilerini bitirmeleri manasını içeriyordu.

Hükümranlık kavramının devamlılığı ve tümlüğü meşruiyetin kaynağının ruhsaldan bedensele taşınmasına etki etmiştir. Milli hâkimiyet akımı çerçevesinde ulus-devlet yapısının temeli oluşturulmuş, böylece gücünü halka dayandıran yeni bir meşruiyet kavramı meydana gelmiştir. Francisco Suárez'in toplumsal sözleşme kavramı –dinsel yaklaşımlı olmasına rağmen- ile modern devlete yaptığı ülke ile vatandaşı arasına farklı bir yetkenin -kilisenin- girmesini engellemiştir. Farklı bir amaçla ortaya atılmış olsa da, Suárez'in düşüncesine göre, devlet ve yönetim işlerinde bundan böyle ilahi kaynak unsurunu ön plana getiren kiliseye değil, içe veya dışa dönük ticari devlete ihtiyaç olacaktır.[415]

Daha önce de belirtildiği gibi ulus-devlet sürecinde "meşruiyet", genel tanımlamalarla "güçler ayrılığı" prensibine dayandırılmıştır. Böylece günümüze kadar gelen süreçte meşruiyet, demokratik bir söylem çerçevesinde, yasama-yürütme ve yargı güçlerinin ayrı unsurlar tarafından sürdürülmesi olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, halkın tercihlerine göre oluşturulan yasama ve yürütmenin, yargı tarafından denetlenmesine imkân veren sistemin doğru işlemesi, demokratik meşruiyetin sağlanmasının göstergesi olmuştur.

Meşruiyet kelimesinin insan belleğinde ifade ettiği anlamın tam anlamıyla yerleşmesi de, meşruiyet olgusunu besleyen ve destek sağlayan küresel hukuk olgularının akılda netleştirilmesi gibi güç bir durumdur. Denebilir ki, "hukuk" kavramı için yapacağımız her türlü tanımlama, halen mevcut bulunan hukuka ya da ideal düşüncedeki hukuka dair düşünce tarzları çerçevesinde farklılık almasından kaçma olanağı yoktur. Rodney Barker'ın ifade ettiği biçimde, bugün neredeyse bütün toplumsal ilişkilerde meşruiyet kavramına atfedilmekte, böylece istenmese de meşruiyet kavramının muhteviyatı muğlak bir hale gelmektedir.[416] Meşruiyet kavramı hukuksal bir bakışla açıklanabilmesi için mevcut ya da olması istenen hukuk paradoksu analiz edilmeli ve yanıtları aranmalı, akabinde bütünsel bir yaklaşımla ortaya konabilmelidir.

Avrupa Birliği sistemi de, aslında, demokrasi ile yönetilen ülkelerin bir araya gelmesinden oluştuğu için, meşruiyetinin kaynağını hukukun üstünlüğüne ve demokratik

[415] Özev, 2005:1; aktarma; Akal, Cemal Bali, iktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, İstanbul, 2003, s. 16
[416] Çetinkaya, a.g.e., s.9; aktarma, Rodney Barker, Political Legitimacy and The State, Oxford: Clarendon Press, UK edition, November 8, 1990.

güçler ayrılığına dayandırmaktadır. Fakat dünya üzerinde ilk defa uygulanan uluslarüstü bir sistemde, bu bakış açısı farklı bir yoruma ihtiyaç göstermiş ve meşruiyetin sağlanması, oluşturulan kurum ve kuruluşların eliyle sağlanmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği son derece dinamik bir yapıya sahiptir ve hiçbir konuda hiçbir nihai sonuca erişilmiş değildir. Edinilen tecrübeler ışığında zaman içinde meşruiyet kavramı da değişime uğrama potansiyeline sahiptir.

Öte yandan, Saymour Martin Lipset, politik düzenin meşruiyetini, "siyasi sistemin ve bu sistemin siyasi kurumlarının, içinde yaşanılan toplum için en ideal sistem ve kurumlar olduğuna dair inancı yaratma ve sürdürme kapasitesi" biçiminde ifade eder.[417] Günümüzde siyasal sistemlerin bu inancı yaratıp yaratmadıklarının göstergesi, toplumun onayından geçmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği meşruiyetini sağlama konusunda zamanın gereksinimlerini karşılama yolunda yeni bakış açılarına yönelmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu konuda, Anayasa Taslağı hazırlanırken Avrupa Komisyonu Başkanlığını yürüten Romano Prodi'nin sözleri örnek gösterilebilir. Prodi, AB'nin ülkelerarası bir ittifak veya bir federasyon değil, dünyada başka örneği olmayan gelişmiş "uluslarüstü" demokratik Birlik olduğunu vurgulayarak, Avrupa Birliği'nin meşruiyetinin güçlendirilmesinde dört temel konuda yapılacakların büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Bu konulardan birincisi barış, demokrasi ve özgürlüğün yaygınlaştırılması, ikincisi Avrupa Sosyal Modeli'nin korunması için ekonomik konularda ortak eylem kapasitesinin güçlendirilmesi ve Avrupa vatandaşlığı ilkesine etkinlik kazandırılmasıdır. Avrupa vatandaşlarının barış ve güvenlik içinde yaşamalarının üçüncü alanı oluşturduğunu belirten Prodi, dördüncü alanın da bilgi toplumuna uyum olduğunu vurgulamıştır.[418] Bu ifade bize, Avrupa Birliği'nin meşruiyetini sağlama yönündeki gelişmesinin, kuvvetler ayrılığı yoluyla oluşturulan denge ve denetim sisteminden çok daha farklı boyutlarda da düşünüldüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak;

Avrupa Birliği, mevcut kurum ve kuruluşlarıyla oluşturduğu denge ve denetim sistemi ve gelişim sürecinin tecrübelerinin oluşturduğu müktesebatı ile "meşruiyetini" büyük ölçüde sağlamaktadır. Ancak bilinmelidir ki, meşruiyet sorununu derinlemesine incelemek, matematiksel bir sorunun çözülmesi biçiminde kati bir sonuca erişmek

[417] M. Buhari Çetinkaya, "Hukuksal ve Siyasal Açıdan Meşruiyet", Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Grubu, 20 Aralık 2012, s.27; aktarma, Seymour Martin Lipset, "Political Man", The Social Basis of Politics, New York: Doubleday, 1960, s. 77.
[418] Karluk, 2006: 281.

anlamına gelmez. Bu soruna yönelik akıl yürütmenin tarihi, insanlığın kendine dair modernizmi, demokrasisi, hakları ve özgürlüğüne yönelik akıl yürütmesi tarihiyle eşdeğerdir. Yani, politik ve düşün bilimsel bakışların farklılaşması hukuki ikilemlerin farklılaşmasına, hukuki ikilemlerin farklılaşması hukuki meşruiyet idrakinin farklı bir noktadan ilham almasına neden olmuştur. Bu nokta da genellikle devlet gücünü elinde bulundurmayı meşrulaştıran siyasi meşruiyetin dayanağı olmuştur.

Bu düşünceden hareketle, demokratik bir topluluk olarak gelişiminin kaynağını vatandaşlarının geri beslemelerinden ve karşıt fikirlerin sisteme kazandırdığı ivmeden alan Avrupa Birliği'nin; dinamik yapısı çerçevesinde, "siyasi itaati itiyatlara bağlı bir rutin halden kurtarıp, ahlaki/düzgüsel gerekçelere dayandırarak, bireylerin ve yöneticilerin otoritenin haklılığına duydukları inancı yani meşruiyetin genel kabulünü sağlamaya yönelik usul ve kaideleri daha da geliştirmek için "konjonktürel gerçekliğe”[419] uygun adımları atacağı değerlendirilmektedir.

[419] "Zamanın istek ve ihtiyaçlarına uyum sağlamış gerçeklik". Sözcük, Prof. Dr. İbrahim S. Canbolat tarafından kavramsallaştırılmıştır. Bkz. İbrahim S. Canbolat, “Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe”, Marmara Journal Of European Studies, Volume 26, No: 2, 2018.

İKİNCİ BÖLÜM

HEGEMONYA İLE EMPERYALİZM KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMASI, DÜNYA ÜZERİNDEKİ UYGULAMALARI VE FARKLILIKLARI

1. HEGEMONYANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmamızın bu bölümünde, hegemonya kavramının genel çerçevesini çizerek, başlıca hegemonya teorilerini ve farklı uygulamalarını inceleyeceğiz. Hegemonya ile emperyalizmin karşılaştırmasını yaparak, Avrupa Birliği'nin ya da üye devletlerden birinin bölgesel ya da küresel bir hegemon olması konusunu değerlendireceğiz.

Araştırma, geçmiş, mevcut ya da gelecekte oluşabilecek bir olguyu tüm çıplaklığıyla açıklamayı hedeflediği için betimsel bir özellik taşımaktadır. Betimsel araştırmalarda "ne", "nasıl" ve "niçin" sorularına yanıt aranır. Araştırmacı belgeler, dokümanlar, fiziki nesneler ya da olayı derinliğine inceler.[420] Bir bilimsel çalışmada yeni bir görüşün ortaya konulması mevcut görüşlerle bağları tamamen koparmak, onları yok saymak anlamına gelmez. Tersine, mevcut yaklaşımların kavramlarını, teorik "araçlarını" kullanmak; bilimselliğin bir gereğidir. Çalışmamız bir bütün olarak özgün olmakla birlikte, aynı konuyu ele alan önemli teorik çalışmaların varlığı da bir gerçektir. Nitekim biz de bu anlayışla çalışmamızda değişik teorilerden istifade ettik. Dolayısıyla, çalışmamızda benimseyip kullandığımız kavram ve teorik açıklamaların daha iyi anlaşılması bakımından da hiç olmazsa belli başlı teorilerden bahsetmek gereği ortaya çıkmaktadır. Ancak bunu yaparken amacımız o teorileri özetleyerek tasvirî bir sunuş yapmak değil, çalışma konumuz çerçevesinde o teorilerin ne dediklerini kendi yaklaşımımızla değerlendirmektir.

Konuyla ilgili literatür tarama faaliyeti icra edilmiştir. Bu bağlamda çalışma konusu ile ilgili ulusal ve uluslararası kitap, makale, araştırma raporları ve lisansüstü tezler incelenmiştir. Çalışma konusunun çok geniş bir kapsama sahip olması, literatür tarama çalışmalarında karşılaşılan bir zorluk alanı olarak karşımıza çıkmıştır.

[420] Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s. 77.

İlk bakıldığında akıllara, hegemonyanın incelenmesine neden ihtiyaç duyulduğu, bu açıklamalar ile nereye varılmaya çalışıldığı veya hegemonya kavramının neden önemli görüldüğü, düşünceleri gelebilir. Bu konuda bizim işaret edeceğimiz nokta yine çalışmamızın başlangıç konusu olacaktır; "3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin Almanya'ya, 'ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır' ifadesi". Peki, bu sözleri söylerken Sikorski'nin düşüncesinde yer alan "hegemonya"nın içeriği, çerçevesi ne idi? Nasıl bir düşünce temelinden hareketle böyle ciddi bir değerlendirme yapmıştı? Bu değerlendirmelere temel teşkil eden *gerçek*, "Avrupa Birliği" denge ve denetim sisteminin üye ülkelere verdiği güven miydi, yoksa bilmediğimiz başka nedenlere mi dayanıyordu? İşte çalışmamızda "hegemonya" kavramını işlememizin amacı bu konuya olabildiğince açıklık getirmektir. Çünkü bu soruların cevabını verdiğimizde, çalışmamız da hedeflediğimiz noktaya gelebilecektir.

Hegemonya kavramına yönelik geliştirilen teorileri, amacımızdan sapmayacak sınırlarda tutarak, üç temel okul yani realist/neorealist, kurumsal liberalizm ve eleştirel ekol çerçevesinde incelemek uygun olacaktır. Aslında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde getirdiği farklı bakış nedeniyle, hegemonya denildiğinde akıllara gelen ilk isim Antonio Gramsci olmakla beraber, kavramın pek çok kesimce ele alındığı ve farklı tanımlamalara sahip olduğu görülmektedir.

Çalışma metodu olarak, Avrupa Birliği'nin kuruluş ve gelişiminin açıklanmasında her ne kadar, çoğunlukla, kurumsal liberalizm tezlerinden faydalanıyor olsak da, hegemonyanın incelenişinde, genel olarak eleştirel okulun argümanları benimsenerek analiz yapılmaya çalışılacaktır. Hegemonya ve hegemon olma süreçleri incelenirken eleştirel teorinin argümanlarına başvurulmasının en önemli nedeni, realizm ve kurumsal liberalizmin olguculuk yaklaşımını benimsemiş olmalarıdır. Bu yaklaşım kullanılarak belli bir düzenin çalışma özelliklerini, sosyal ilerlemelerini ve oyuncuların birbirleriyle ilişkilerin karmaşık doğasını izah etmeye yetmeyecektir. Pozitivist bakış açısı, toplumsal ortamı ve tarihsel olguların karmaşık doğasını yeterince ortaya koyamaz ve hiç kuşku yok ki bu unsurlar ortaya konulmadan hegemonya açıklanamaz.

Hegemonya teriminin geçmişi çok eskilere dayanır. Yunanca'da ηγεμονία[421] kelimesinden türetilmiş olan ve sözcük karşılığı "lider" manasına gelen hegemonya,

[421] "igemonía" şeklinde okunur.

bilinen anlamında tahakküm, liderlik, otorite olgularının birleşimi biçiminde bir anlam kazanır.

Etimoloji sözlüğü hegemonya kavramını, "Yunan tarihinde bir şehir devletinin diğeri üzerinde baskın olması, üstün olması" olarak tanımlarken[422] ilk tarihî kullanımının çıkış yeri olan Yunan şehir devletlerinin arasındaki mücadelelere dikkatimizi çekmektedir. Bu olgu eskil Yunan dilinde bilhassa hegemonun sadece denetim yetkisi olabilecek veya etki yapabilecek biçimde bulunmasından ve özneye daha fazla otorite yüklenmiş olması nedeniyle, genel olarak tahakküm kavramından ayırt edilmiştir. Bu yüzden, Yunanistan yarımadasındaki öbür şehir-devletleri üstünde M.Ö. 5. yüzyılda Atina'nın hegemonyası bulunmaktaydı. Aslında öbür şehir-devletlerinin özerklikleri vardı ancak Atina'nın özellikle askeri olmak üzere, beraberinde politik ve kültürel liderliğine uymaları da gerekiyordu. Böylece "*hegemon, bir devletin başkentinden ya da bir imparatorluktaki hâkim ülkeden ziyade, bir ittifakın liderini"* tanımlamaktaydı. Böyle bir hegemonya kavramı, liderlik ve kültürel alanların yanında askeri üstünlük öğesini de içermekteydi, hegemonya dayanağını sadece açıktan bir "*zorlama tehdidi*" oluşturmamaktaydı.[423]

Antik Yunan'da hegemonyanın bir ülkenin yüksek savaş deneyimi bulunması ve otoriteyi eline geçirmesinin bir getirisi olarak öbür ülkeler üstünde oluşturduğu diplomatik ve askeri denetim biçiminde öne çıkarılması, kavramın ekonomik ve ilkesel kapsamının öneminin düşmesine ve yalnızca askeri üstünlüğe indirgenmesine neden olmuştur.[424] Hegemonya kavramı bugün artık, ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlaki öğeleri de içine alacak biçimde genişletilmiş, hatta, özellikle Gramsci'ci yaklaşımda, baskı ve rıza öğeleri de kapsam içine alınmıştır.

Çalışmamızda teorik kavramsal zemin olarak kullanacağımız hegemonya tanımı Yunan şehir devletlerinde görülen kısaca "hegemon, bir ittifakın liderini tanımlar" yaklaşımı ve Gramsci'nin ön plana çıkardığı "rıza" unsurudur. "Lider" ve "rıza" kavramları AB içerisindeki Almanya olgusuna oldukça uygun bir tanımlamadır çünkü her ne kadar genel yaklaşımda Almanya ve Fransa AB'nin itici gücü olarak kabul ediliyor olsa da, "lider" tanımlaması Almanya'ya daha yakın durmaktadır.

---

[422] http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=hegemony Erişim T.: 20.08.2019.
[423] Peter Ivez, Gramsci'de Dil ve Hegemonya, İstanbul: Kalkedon, 2011, s. 105-106.
[424] Yeliz Sarıöz Gökten, Hegemonya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Neo-Gramsci'ci Bir Bakış, Ankara: Notabene, 2013, s. 20.

2. HEGEMONYA TEORİLERİNE BAKIŞ

Westphalia'dan günümüze modern devletlerarası sistemde güç unsurlarının dengeli dağılmasından ziyade belirli devlet ya da devletlerin elinde topladıkları bir vakıadır. O halde günümüz dünyasını anlamak ve yorumlayabilmek için anahtar kavramlardan birincisi hegemonyadır.

Şurası bir gerçektir ki, devletler güçleri bakımından hiçbir zaman eşit olmamışlar, bilakis tarihin her döneminde devletlerarasında büyük güç farklılıkları olmuştur. Dezavantajlı devletler fiili eşitsizliğin yol açtığı olumsuzlukları ittifaklar, askeri koalisyonlar gibi birliktelikler yoluyla veya güçlü bir devletin etrafında toplanmakla ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu nedenle genel anlamıyla hegemonya, "bir devletin, gücün, grubun veya bir sınıfın; diğer devletler, güçler, gruplar veya sınıflar üzerinde çeşitli araçlarla oluşturduğu üstünlük, liderlik, baskın/hâkim etki veya otoritedir. Devletlerarasındaki eşit ilişkiden, eşitsiz hiyerarşik ilişkiye geçiştir. Üstün devletin/gücün bu eşitsizlikten yararlanarak kendi lehine oluşturduğu bir düzendir."[425]

Bu tanıma göre hegemonya kavramının analizinde dört unsur belirlenmiştir. Bunlar etkileyen, etkilenen, etki vasıtası ve etki öğeleridir. Etkileyen öğe, hegemonyanın öznesini ihtiva eden yapıdır. Bu bir ülke, bir grup, bir sınıf veya herhangi bir güç odağı olabilir. Etkilenen öğeyse, etkiye uğrayan öteki ülke, grup, sınıf veya güçlerdir. Etki vasıtası, hegemonyanın kurulmasında yararlanılan yumuşak güç (soft power) ve sert güç (hard power) şekillerini içeren değişik vasıtalardır. Bu güç araçları, çağlar boyunca değişik biçimlerde kullanılmışlardır. Etki öğesiyse sonuçta sahip olunan pozisyondur. Etkileyen eliyle meydana getirilen söz konusu etkiler; liderlik, otorite, hâkimiyet, nüfuz, üstünlük, baskınlık, kontrol altında tutma ve denetimdir. Meydana getirilen bu etkiyle hegemonya düzeninin öğeleri bütünlenmiş hale gelir. Bu etkileşim içerisinde hegemon, mevcut düzeni kendi lehine olacak biçimde muhafaza ederek sürdürecektir. Bu süreç aşağıda şematize edilmiştir:[426]

Şekil 1 - Hegemonya Düzeni.

Hegemonyanın temel özellikleri irdelendiğinde; *girişimler, motivasyon, mücadele, süreç, avantajlılık, rıza-güç ilişkisi, düzenin kuralları ve sorumluluk* gibi unsurlar dikkat çekmektedir.[427]

[425] Cengiz Ekin, Denizden Yükselen Küresel Hegemonya, İstanbul: Dönence, 2. Baskı, 2014, s. 25.
[426] Ekin, 2014: 11.
[427] Ekin, 2014: 11.

Teoriler yönünden hegemonik uğraşılar incelendiğinde çeşitli değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu kapsamda realist teori çabaların ana merkezine askeri ve politik alanları yerleştirirken, Modelski deniz savaşları ve politik alanı, Wallerstein iktisadi alanı, Gramsci ise sınıflar arasındaki mücadeleyi koymaktadır. Liberal bakış ise bunlardan değişik şekilde, sistemin devamlılığını sağlama çabalarını ön planda tutmaktadır. Liberal bakışta düzen oluşturabilmek için hegemonya şarttır, fakat hegemonun düzenleme işlevini uluslararası organizasyonlar vasıtasıyla ortaya koyması uygun olur.[428] Bir ülkenin ya da gücün hegemonyaya sahip olduğu süreçte meydana getirdiği ve şahsi menfaatlerini sağlayan kurumların, hegemonun kuvveti düşse bile çalışmayı sürdüreceğini iddia eden Keohane, realist varsayımın, hegemonya sahibinin uluslararası sistemde düzeni oluşturduğu tezini kabul etmekle birlikte, hegemonya sona erdiği durumda da işbirliği ve istikrarın sürüp gideceğini ilave etmektedir.[429] Keohane'ın bu düşüncesi Avrupa Birliği sisteminde açıkça görülmektedir. Birlik, kurum, kurallar, işbirliği ve istikrara sahip olmasına rağmen bir hegemon ya da hegemonik düzen içermemektedir.

Hegemonya, razı olma ve kuvvet eşitliğine direkt olarak bağlıdır. Şayet düzen içerisindeki kuvvetler dengesi bir gücün çıkarına olacak şekilde değişime uğrarsa, orada artık hiyerarşik bir yapı vardır. Diğer bir ifadeyle, hegemonya, düzen içerisindeki birimlerin eşit ilişkiden, eşitsiz ilişkiye geçmesidir. Bir gücün eşitler arasından üste çıkarak ekonomik, siyasi, teknolojik, askeri ve hatta sosyo-kültürel alanda kendi istek, değer, usul ve kurallarını öbürlerine dayatabilmesi yoluyla mümkün olmaktadır. Eşit kuvvetlerin denge durumundan hegemonya düzenine geçişte ana faktör yadsınamaz bir biçimde kuvvet üstünlüğüdür. Ancak kuvvet üstünlüğü hegemonyanın sürdürülmesi için kendi başına kâfi gelmez. Bu nedenle teorilerin ve teorisyenlerin büyük bir kısmı hegemonyanın tesisinde ve sürdürülmesinde "rıza" etkeninin önemine işaret etmektedir.

Aşağıda temel uluslararası ilişkiler teorilerinde hegemonya kavramı üzerine yapılan değerlendirmeler, genel çerçeveleriyle incelenmiştir.

[428] Rejimler uluslararası aktörlerin uzlaşı sağladıkları kurallar bütünüdür. Britanya'nın altın standardı, sabit döviz kur anlaşması, Bretton Woods Anlaşmasıyla meydana getirilen uluslararası para birimi vb. rejimlere örnek verilebilir.

[429] R.O.Keohane, After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton University Press, 1984, s. 10-12, 30-32.

2.1. Realist/Neorealist Yaklaşım

Uluslararası ilişkilerin en eski okulu olan, teorik kökenleri Thucydides ve Machiavelli'ye kadar dayanan Realist/neorealist teori, hegemonya kavramını genel "güç" teorisine uygun olarak, yalnızca askeri güç öğesine indirgemiş ve özellikle ülkelerin egemen rolüne vurgu yapılmıştır.

Machiavelli Hükümdar (Le Prince)'da gücün nasıl elde edileceğini ve sürdürüleceğini şöyle ifade etmektedir: "Bir hükümdar, bölgedeki zayıf komşu hükümdarların liderliğini ve koruyuculuğunu üstlenmeli, güçlü olanları ise zayıflatmaya çalışmalıdır ve kendi kadar güçlü bir hükümdarın hangi bahaneyle olursa olsun buraya girmesini engellemelidir. Diğer bir hükümdarı güçlendiren bir hükümdar, kendi kuyusunu kazıyor demektir. Çünkü güç, ya yetenek ya da kuvvet yoluyla elde edilir. Oysaki bu unsurlardan her ikisi de bunları kullanan birini diğerlerinin gözünde şüpheli kılar".[430]

Realist geleneğin en önemli çağdaş temsilcisi Hans J. Morgenthau güç kavramını, bir kişinin bir diğerleri üzerinde akli ve davranışsal kontrolünü ifade edecek şekilde kullanır. Ona göre güç, bireyin bireyüstünde kontrol sağlamasını ve bunu sürdürmesine imkân tanıyacak her şeyi kapsar.[431]

Realizmin gelişiminde önemli bir yeri olduğu kabul edilen Thomas Hobbes'a göre, insan doğasının üç temel unsuru vardır: rekabet, güvensizlik ve şan/şöhret. Bu üç unsur süper güçlerce kontrol edilebilir, ancak elimine edilemez. İnsan doğası sabittir, değişmez. Kadim bir sözde ifade edildiği gibi, "kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez". Dünya sisteminde iki temel prensip vardır: anarşi ve hiyerarşi. Tek kutuplu dünya hiyerarşi tarafından karakterize edilirken, iki ve çok kutuplu sistemler anarşik bir yapıya sahiptir. İki kutuplu dünya, anarşi durumu altında iki devletin hiyerarşik rekabeti şeklinde de algılanabilir.[432]

Theodore Cohn'a göre de, uluslararası ilişkiler kendi başına var olma mücadelesidir ve her devlet kendi varlığını ve güvenliğini sağlamaya çalışacaktır. Sadece hegemonik bir devlet dışa açık, istikrarlı bir sistem kurabilir ve bunu sürdürebilir.[433]

---

[430] Nicolo Machiavelli, Hükümdar (Le Prince), Çev. Anita Tatlıer, 1. Basım, İstanbul: Göçebe Yay., 1997, s. 32.
[431] Geniş bilgi için bkz. Hans J. Morgenthau, Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Seventh Edition, Columbus: McGraw-Hill Humanities, 2005.
[432] Geniş bilgi için bkz. Thomas Hobbes, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Çev. Semih Lim, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., Ocak 2007.
[433] Theodore H. Cohn, Global Political Economy: Theory and Practice, New York: Longman Press, 2002, s. 70-76.

Realist geleneğin düşünürlerinden konu ile ilgili elbette daha çok örnek verilebilir. Ancak hemen hepsinde "güç" unsuru üzerine kurulu bir düzen ve devletlerin birbirine olan güvensizliklerine vurgu yapıldığı görülecektir. Ama neresinden bakılırsa bakılsın, bizim üzerinde çalıştığımız Polonya-Almanya bağlamında hegemonya kavramının realist düşünce çerçevesinde açıklanabilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü bizim tezimizde, ulus-devletlerin birbirlerine güven duydukları bir ortamda birlikte gelişme amaçlarına yönelik bir "hegemonya"dan söz edilebilir. Aksi halde Polonya Dışişleri Bakanının sözlerini açıklayabilmek pek mümkün olamaz.

Realist yaklaşımın günümüz dünya düzenini açıklamadaki eksiklikleri realist geleneğin taraftarlarınca da kabul görmüş ve teorinin yeniden gözden geçirilmesi sonucu Neo-realist perspektif doğmuştur.

Neorealizm, klasik realizmin ana prensiplerini desteklemektedir ancak hem kullandığı vasıtalar ve gayeler, hem de sebep ve sonuç ilişkileri yönünden farklılıklar içermektedir. Realizm yaklaşımında bir ülke gücünü yalnızca savaşarak artırabilir. Neorealizm ise, hegemon ülkenin çok yüksek bir kuvvete erişmesi sistemdeki öbür ülkelerin de askeri kapasitelerini arttırmaya ve savunmaya yapma ihtiyacına yöneltebilir. Bu kritik süreçte ülkelerin ana gayesi, güç sahibi olmak yerine güvenlik içinde olmaktır. Diğer bir önemli düzeltme de sebep-sonuç ilişkisindeki meydana gelen kaymadır. Realizm yaklaşımında sebep-sonuç ilişkisi, kişiler veya ülkelerin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri üzerine kurulmuştur. Neo-realizm ise uluslararası düzen, realizmin birim odaklı düşüncelerine "yapı"nın etkisi ilave edilerek tanımlanabilir. Ayrıca Neo-realizm, savaşların insan doğasının tezahürü biçiminde meydana geldiği tezini de kabul etmez.[434]

Robert O. Keohane'in Neorealist hegemonya teorisine göre düzen, gücün tek bir devlette toplanmasının bir sonucudur. Hegemonik gücün düşüşü, düzenin bozulması anlamına gelir. Hegemonik güç hammadde, sermaye ve piyasanın kontrolüne sahip olmalıdır.[435]

Yine Neorealizmin önemli temsilcilerinden biri olan Robert Gilpin için bir hegemon, sistemdeki daha zayıf devletler üzerinde tahakküm kuran veya onları kontrol eden devlettir. Dışa açık bir iktisadi düzen, kural tanımaz devletlerin tehdidi altındadır.

Ancak bu düşünce, doğru olsa bile, bize Cox'un tezini anımsatıyor: "Teoriler birileri içindir ve bir amaca hizmet eder".

[434] Kenneth, N. Waltz, "The Origin of War in Neorealist Theory", Journal of Interdisciplinary History, Vol. 18, No. 4, 1988, s. 616.

[435] Robert O. Keohane, After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton Uni. Press, 1984, s. 28.

Bu devletler sistemin "kolektif malı" olan yarar mekanizmalarının iyi işlemesi için üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten kaçınmaktadır. Hegemon, liberal dünya düzeninin iyi işleyişi için kural tanımaz devletlerin ortak yarar mekanizmalarını istismar etmelerine engel olacaktır.[436]

Robert Gilpin, askeri, ekonomik, siyasi kaynak ve yetenekleri esas alan, objektif olduğunu varsaydığı bir güç anlayışını değişimin izlenebileceği temel parametre olarak kullanır. Gilpin de uluslararası sistemin merkezine devleti yerleştirmekte ve hegemonyanın devlet gücünün bir kategorisi olduğunu belirtmektedir. Sistem içindeki diğer devletlere askeri, siyasi, ekonomik ve teknolojik güç unsurları açısından görece üstün olan, kendi tercihlerini diğer devletlere ikna ya da zor yoluyla benimsetme iradesine sahip devlet, hegemonluk statüsü kazanmaktadır.[437]

Realist ve neorealist yaklaşımın her ikisinde de sistemin en önemli aktörünün devlet olduğu varsayımı, bilimsel olmaktan çok metafizik olarak görülür. Realizmin iddia ettiği gibi bunun ölçülebilmesi/istatistiksel olarak ortaya konulması olanaklı değildir. Ayrıca tarihsel olarak kanıtlanamaz. Neorealist yaklaşımda devlet ontolojik olarak uluslararası sistemden öncedir. Sistemin yapısı, çıkarlarını gözeten devletlerce oluşturulur. Devletin varlığı olmaksızın uluslararası yapıyı tanımlamak mümkün değildir.[438]

Her ne kadar değişiklikler yapılmış olsa da, konuya bizim bakış açımızla yaklaşınca, Realist düşünceyle aynı temele oturmaları nedeniyle, Neorealist yaklaşımın da Avrupa Birliği sisteminin çözümlenmesine yeterli katkıyı sağlayamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü genel uluslararası sistemdeki hegemon rolü ile Avrupa Birliği içindeki lider/hegemon rolünün farklılıklar içerdiği ve farklı çözümlemelere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

2.2. Liberal/Neoliberal Kurumsalcılık

Kapitalist düzenin gelişme sürecinde yürütülen bütün iktisadi politikaların hedefi, süratle sermaye birikimi ve bu birikimin devamlılığını sağlamak olmuştur. Liberal/neo-liberal iktisadi politikaları, gösterilen hedefler yönünde, serbest piyasaların geliştirilmesine, küresel ölçekte rekabet ortamının oluşturulmasına, kuralsızlaştırmanın

[436] Geniş bilgi için bkz. Robert Gilpin, War and Change in World Politics, Cambridge Uni. Press, 1981.
[437] M.Âkif Okur, Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları, Mart 2015, s. 187; aktarma Gilpin, 1981: 13.
[438] Gökten, 2013: 33; aktarma, Richard K. Ashley, The Poverty of Neorealism, International Organization, Vol. 38, No. 2., Spring 1984, s. 238-240; Erişim T.: 10.11.2016.
http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8183%28198421%2938%3A2%3C225%3ATPON%3E2.0.CO%3B2-Q

yaygınlaştırılmasına ve devlet iktisadi faaliyetlerinin azaltılmasına dayanan bir kapsamı bulunmaktadır.

Bu eksende Neo-liberal ekonomi politikaları, bütün ortak kazanımları sermaye sahipleri çıkarına değiştirmeyi amaçlayan, ülke giderlerini kârları desteklemekle kısıtlayan, ulusal düzenlemeleri zayıflatan, kamu mallarını özelleştiren ve uluslararası ticaretin gerçekleşmesini ve gelişmesini önleyen bürün nedenleri ortadan kaldırarak küresel rekabeti arttıran bir yaklaşımı göstermektedir. Neo-liberalizmin başlıca özellikleri; ülkenin kalkınma ve refah konusundaki girişimlerinin düşürülmesi, finansal kurumlarda çarpıcı büyüme, şirket birleşmeleri ile ele geçirmeye yönelik hukuki yapılanma, bağımsız merkez bankaları ve fiyat istikrarı şeklinde sıralanabilir.[439]

Liberal düşüncede düzen, işbirliği ve çoklu bir bakışla meydana gelmektedir. Bu düşüncede ülke yönetimleri tek karar verici (baskın güç) olmayıp, devletin yanında farklı oyuncular da yer almakta ve etkinlikte bulunmaktadırlar.

Liberal teori temelde gücün fiziki güç boyutuna indirgenmemesini, bunun yanı sıra bir de rıza boyutu olduğunu vurgular. Hatta ilişkiler ve işbirliği arttıkça rıza boyutu daha da önem kazanmaktadır. Liberal teori hegemonyanın devamına ilişkin girişimleri ön plana alarak, ilişkilerin ve karşılıklı bağımlılıkların artırılmasını ister. Ancak Liberal yaklaşımda ekonomik bütünleşme, yalnızca ülkelerarasındaki karşılıklı bağımlılık tarafından değil, bununla birlikte ekonomik kâr amaçlı oluşumlar gibi devlet dışı aktörlerce de belirlenir.

Neoliberal küreselleşme, sermayenin yapısal ve maddi gücü ile piyasa tutuculuğunun kurumsal ve ideolojik olarak genişlemesinden yola çıkan hegemonyadır. Bu alternatif küreselleşme, devletler ve ulus ötesi kurumlar üzerinde etkisi olan bir güçtür. İdeolojik düzeyde neoliberal tarihsel bir blok oluşturulmuştur.[440]

Neoliberalizmin bireyselcilik, seçim özgürlüğü, serbest piyasa, piyasa güvencesi ve minimal devlet olmak üzere beş temel dayanak noktası bulunmaktadır.[441]

Neoliberal doktrine göre ülkelerin çıkarları, küresel ekonominin gerektirdiği serbestleştirmeye izin verildiğinde en iyi şekilde gerçekleştirir. Devletlerarası düzende iki

---

[439] G. Dumenil, D. Levy, "Neoliberal (Karşı) Devrim", A.S. Filho, D. Johnston, (der) Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki, içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 27.

[440] Gökten, 2013: 166; aktarma, V. Birchfield, , A. Freyberg-İnan, "Organic Intellectuals and Counter-Hegemonic Politics in the Age of Globalisation: the Case of ATTAC", C. Eschle&B. Maiguashca (Ed.), , "Critical Theories, World Politics and the 'Anti-Globalization' Movement", London: Routledge, 2005, s. 156.

[441] Wendy Larner, "Neoliberalism: Policy, Ideology, Govermentality", Marieke de Goede (Ed.), International "Polical Economy and Poststructural Politics", Palgrave Press, 1996, s. 201; aktarma; A. Belsey, 'The New Right, Social Order and Civil Liberties,' in Levitas, R. (ed.) The Ideology of the New Right. Cambridge: Polity Press, (1996).

temel fonksiyon önemlidir. Bunlar; a) Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar tarafından neoliberal iktisadi pratiğin meşrulaştırılması ve yayılması b) küresel ekonomide ortaya çıkabilecek aşınmaların giderilmesidir. Küresel anlamda sosyal yardımlar ve barışı korumak ve/veya güçlendirmek adına çıkan direnişleri bastırma görevi Birleşmiş Milletlere verilmiştir.[442]

Kurumsal liberalizm de realist yaklaşıma benzer bir biçimde sistemdeki en önemli aktörün devlet olduğunu ifade eder. Bununla birlikte piyasa ekonomisi, uluslararası kurumları ve karşılıklı bağımlılığı yönetecek rejimlerin yaratılmasını gerektirdiği için kurumsal liberalizm uluslararası kurumların üzerinden durur. Kurumsal liberalizmin, neoliberalizm söylemlerinin yasal-politik bir boyutu olduğu söylenebilir.[443]

Kurumsal liberalizme göre hegemonya, hem iktisadi hem de siyasi güç ölçülerine dayandırılarak açıklanabilir. İktisadi kapasite ile hegemonik-politika iktidara ulaşma arasında ilişki vardır. Kurumsal liberalizm de, ülkenin iktisadi kurumlarının ve girişimlerinin rolünün azaldığını, çokuluslu oyuncuların öneminin arttığı ve yine bu oyuncular tarafından yön verilen bir ilişki düzeninin meydana geldiğini savunmaktadır. Kurumsal liberalizmin bu çözümlemesinin, uluslarüstü sistemi oluşturan AB siyasal sistemindeki "üst otorite"nin, bir anlamda, devlet gibi bağlayıcı/emredici işlev görmesine işaret ettiğini düşünebiliriz.

Neoliberal kurumsalcılığın, eserlerinde kuramın temel görüşlerini yansıtan en önemli temsilcisi kabul edilebilecek isim olan Robert O. Keohane, hegemonyayı "*bir devletin, devletlerarası ilişkileri yöneten temel kuralları sürdürmeye yetecek kadar güçlü ve bunu yapmaya gönüllü olması"* şeklinde tanımlamaktadır. Hegemonu güçlü kılan unsurların başında Hegemonik İstikrar Teorisi'nin vurguladığı maddi kaynaklar yer almaktadır: *"Dört kaynak çeşidi özellikle önemlidir. Hegemonik güçler mutlaka hammadde, sermaye, kaynaklar ve pazarlar üzerinde hâkimiyet sağlamalı, yüksek değerli malların üretiminde de rekabet avantajına sahip olmalıdırlar."* Hegemon devlet ayrıca hükmettiği uluslararası politik ekonomiyi düşman devletlerin saldırılarından korumak için gerekli askeri gücü de mutlaka elinde bulundurmalıdır.[444]

Keohane'nin yaklaşımı, iktisadi süreçlerin hegemonya, hegemonyanın da iktisadi süreçler için önemini ele alan "hegemonik istikrar" kavramı üzerinde tartışmalara yol

[442] Robert W. Cox, Michael G. Schechter, The Political Economy of a Plural World:Critical Reflections on Power, Morals and Civilization, London: Routledge, 2002, s. 86.
[443] B.v. Apeldoorn, H. Overbeek, M. Ryner, "Theories of European Integration: A Critique", Cafruny- Ryner (Edt.), A Ruined Fortress?: Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe, Oxford: Rowman& Littlefield Publishers, 2003, s. 20-21.
[444] Okur, 2015: 191; aktarma Keohane, 1984: 32,34,39.

açmıştır. Hegemonya, hegemonik bir düzenin yaratılması için gerekli ve önemli bir durumdur, düzen bir kere kurulduktan sonra artık hegemona ihtiyaç duyulmaz.[445] Hegemonik liderlik işbirliği yaratır. Hegemonik bir güç düşüşe geçtiğinde, uluslararası sistem ve yeni bir hegemonik lider, post-hegemonik işbirliğini gerçekleştirecek uluslararası bir rejim oluşturur. Hegemonun değişmesi düzenin değişmesine veya bozulmasına neden olmaz. Keohane, hegemonik gücün sadece dünya savaşları sonrasında barış dönemlerinde ortaya çıktığını savunur.[446]

Kurumsal liberalizm günümüzde gücün kaynağının değiştiğine de vurgu yapmaktadır. Uluslararası güç için coğrafi koşullar, nüfus, hammadde kaynaklarına sahip olmak daha az önemli hale gelirken; teknoloji, eğitim ve iktisadi büyüme gibi faktörler önem kazanmıştır. Nye, egemen devletlerin değişen güç kaynaklarını şu şekilde tanımlar:[447]

Dönem	Egemen Ülke	Gücün Kaynağı
16. Yüzyıl	İspanya	Paralı askerlik, dinsel ilişkiler, koloni ticareti, külçe altın,
17. Yüzyıl	Birleşik Eyaletler	Donanma, uluslararası ticari faaliyetler, kapital piyasası,
18. Yüzyıl	Fransa	Nüfus yoğunluğu, kamu idaresi, silahlı kuvvetler, kırsal sanayi,
19. Yüzyıl	İngiltere	Endüstri, finans ve krediler, liberal usul ve kurallar, donanma,
20. Yüzyıl	ABD	Askeri güç, ekonomik, bilimsel ve teknolojik liderlik, ulus ötesi iletişim merkezi olma, kültür, liberal uluslararası rejim,

Realistler ve neorealistlerde olduğu gibi kurumsal liberalizm de pozitivist bir yaklaşımı benimsediği için genel, evrensel ve objektif yasaların varlığını savunur. Keohane yöntem olarak pozitivist bir yaklaşım izlediğini, analizinde, teorik ve yorumlara dayalı bir yol izlediğini belirtmektedir.[448] Buna göre piyasa gücü, bünyesinde rasyonaliteyi barındıran insan doğasının ve politik düzendeki özgürlüklerin bir ifadesidir. Keohane ve Nye tarafından, bir aktörün diğerlerine başka koşullarda yapmayacakları şeyleri yaptırabilmesi şeklinde tanımlanan güç[449] ve bireysel çıkar, devletlerarasındaki ayırımı ifade eder. Uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir. Serbest ticaret ve piyasadaki güçler bunun en önemli delilidir.

[445] Keohane, 1984: 30-32.
[446] "a.g.e.", s. 10-12.
[447] J.S. Nye Jr., Power in the Global Information Age from Realism to Globalization, Routledge P., 2004, s. 57-58.
[448] Keohane, 1984: 10.
[449] R.O. Keohane, J.S. Nye Jr., The Theoretical Evulation of International Political Economy, Crane-Amawi: Oxford Uni. Press, 1991, s. 122-132.

Bununla birlikte kurumsal liberalizm ile realistler arasında üç temel farklılık olduğu söylenebilir. Birincisi, kurumsal liberalizmin devlete odaklandığı kadar özel sektörlerce örgütlenen grupları ve firmaları da teori kapsamına almasıdır. İkincisi, kurumsal liberalizmin askeri güç odaklı analiz yapmamasıdır. Üçüncüsü ise, realist düşüncenin aksine kurumsal liberalizmde tarih toplu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Sistemde uluslararası kurumların önemine vurgu yapmakla beraber devletin en önemli aktör olduğunu ileri süren kurumsal liberalizm, yöntem olarak realist ekolden çok farklı bir çizgide değildir. Diğer bir deyişle, kurumsal liberalizm, realist-neorealist yaklaşıma eleştiriler yönelterek alternatif bir paradigma geliştirmiş gibi gözükse de gerek ontolojik, gerekse metodolojik olarak realizmden farklı değildir. Pozitivist bir yöntem seçmeleri sistemin doğasını, gelişimini ve değişimini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, realizme yöneltilen eleştiriler kurumsal liberalizm için de geçerli sayılabilir.

2.3. Eleştirel Bir Bakış: Gramsci'ci Ekol ve Dünya Sistemleri Teorileri

Eleştirel ekolün çatısı altında toplanılan görüşe göre ise, bir ülkenin veya bir grubun bir diğeri üzerinde kurduğu hegemonyayı sadece 'baskı unsurları' ile açıklamak yanlış olacaktır. Hegemonya kavramı baskı unsurlarının yanı sıra 'rıza' unsurunu da ihtiva etmelidir. Eleştirel bakış, hegemonyanın daimi bir değişim içinde bulunduğunu, bu değişimin de üretim yöntemlerinde ve sosyal etkileşimde meydana geldiğini söylemektedir. Eleştirel teori, var olan hegemonik düzenin alternatif tanımlamalarını yapmayı hedeflemez. Bunun yerine, bu düzenin nereden geldiğine cevap aramaya çalışır ve böylece karşı hegemonik hareketlerin gelişimine ışık tutmayı amaçlar.[450]

Gramsci'ci yaklaşımda hegemonya, bir sosyal grubun ulusal seviyede diğerleri üzerindeki hâkimiyetinin varlığını tarif etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Gramsci'ci yaklaşım öncelikle ulusal ölçekte hegemonya mücadelesini tanımlamak üzere kullanılmıştır. Şöyle ki, hegemon olarak belirtilen hâkim grup, tamamen kuvvetle baskın olmak yerine, alt grupların belli bir derecede desteğini ve rızasını kazanmıştır. Bu tanımda da ulusal sosyal gruplar içerisindeki işleyiş mekanizması ile ilgili olguları ortaya koyarken hegemon dışındaki grupların tavrını rıza gösterme olarak vermekte, bir nevi toplumsal mutabakata işaret etmektedir.

Eleştirel hegemonya teorileriyle birlikte, tarihsel olmayan uluslararası ilişkiler teorilerinin gör ardı ettiği unsurlar analize dâhil edilmiş, dünya düzeni ve tarihsel değişim incelenmeye başlanmıştır. Eleştirel okul toplumsal güç ilişkileri açısından problem

[450] Gökten, 2013: 16, 17.

çözücü bir yaklaşımı benimsememiş, kurumları ve iktidar ilişkilerini olduğu gibi kabul etmemiş, bunların kökenleri ve bir değişim sürecinin gerçekleşip gerçekleşmemesi üzerine yoğunlaşmıştır. Hali hazırdaki toplumsal yapının ve dünya düzeninin ne şekilde meydana geldiği, ne şekilde değiştiği veya dönüştüğü üzerine odaklanılmıştır.

Bu nedenle literatürde her ne kadar neofonksiyonalizm Avrupa Birliği bütünleşme sürecini en iyi açıklayan teori olarak görülse de, bize göre, bunu açıklayabilmek için eleştirel düşüncenin metodolojisinin kullanılması daha uygun olacaktır.[451]

2.3.1. Antonio Gramsci

Gramsci'nin hegemonya teorisi, realist düşünce ve kurumsal liberalizmden tamamen farklıdır. Klasik yaklaşımda askeri ve siyasal, liberal yaklaşımda ekonomik, kültürel ve sosyal bir çerçevede ancak her ikisinde de baskı unsuru olarak görülen hegemonya düşüncesi Gramsci için yeterli gelmemiştir. O'nun gözünde hegemonya toplumsal yapı içerisinde bulunan güç ilişkilerinin çözümlemesinde yararlanılan bir kavramdır.[452] Antonio Gramsci hegemonyayı "tahakkümü gerçekleştiren devlet veya tahakkümü sağlayan toplumsal gücün diğer devletlere veya toplumsal güçlere kendi konumunu kabul ettirmesi" şeklinde tanımlamıştır. Ancak ona göre hegemonya, "tahakkümün yanı sıra zor, ceza, ikna ve yaptırımı, özellikle de "rıza"yı da kapsar ve aynı zamanda entelektüel ve ahlaki liderliği de içerir. Ulusal düzeyde toplumsal bir grubun tahakkümü iki yolla gerçekleşebilir; bunlardan ilki 'zor ile tahakküm' diğeri 'rıza ile entelektüel ve ahlaki liderliktir'"[453]. Zor, güç kullanımını; rıza ise ahlaki liderliği ifade eder.

Bu kapsamda ele alınca, Gramsci'nin "tahakküm" kavramını iki boyutlu olarak anlamak uygun olacaktır. Burada tahakküm sadece güçle, zorbalıkla değil, üstünlük konumunda olduğu devletlerin ihtiyaçlarını da bilip, karşılama durumunda olmayı da gerektirdiği vurgulanmalıdır.

Gramsci hegemonyayı, açıkça zor ve güç ilişkilerinden daha çok, bir nevi razı gelme veya kabul etmeler yaratarak egemen haline yükselme ve egemenliğin devamını sağlama hali olarak tanımlar. Burada toplumların zor kullanarak itaat etmesi yerine, bir

[451] Eleştirel düşünce metodolojik olarak pozitivist bir bakış açısına sahip değildir ve sebep-sonuç ilişkileriyle olguları açıklamaya çalışmak yerine, tarihsel süreçleri kullanarak değişimleri anlamaya odaklanır.
[452] Benedetto Fontana, "Hegemony and Power İn Gramsci", Hegemony Studies in Consensus and Coercion, (Edt.) R.Howson-K.Smith, Routledge Press, 2008, s. 85.
[453] Antonio Gramsci,, Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, New York: Lawrence and Wishart Press, 1971, s. 57, 58, 182.

nevi razı gelme veya kabullerinin sağlanmasıyla itaat etmeleri söz konusudur. Bunun sağlanmasında sosyal, politik ve ekonomik boyutlarda etkileşim söz konusu olabilir.[454]

Rıza unsuru hegemonyanın bir şekilde kabul edilmesi manasını taşır ve bir inandırma sürecidir. Bu bağlamda Rousseau'nun rızaya dönük şu ifadesi anlamlıdır: "En güçlü olan gücünü hakka ve itaati göreve dönüştürmedikçe, daima efendi olmaya devam edecek kadar güçlü olamaz".[455] Rıza, etkileyen devletin etkilenen devletleri kendi hegemonya sürecine inandırmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında kabul edişin altında, hegemon ülkenin sağladığı kazançların yanında gücün de yaklaştırıcı etkisi yatmaktadır. Gramsci bunu "*Hegemonya 'zor'un zırhı tarafından korunur*"[456] diyerek ifade etmiştir. Hegemon durunumdaki ülkeler güç ve rıza unsurlarını duruma göre gerektiğinde birlikte ve dengeli biçimde kullanabilmektedir. Örneğin Arrighi, Birleşik Krallık hegemonyasının dayandığı noktaları; güç dengesi ve rıza olarak betimlemiştir. Arrighi Birleşik Krallık hegemonyasını genel olarak, Batı'da rıza unsurunu kullanarak, diğer bölgelerde ise güç odaklı olarak tesis etmiştir.[457]

Marksist ekoldeki güç ve üretim ilişkilerine benzer biçimde Gramsci de toplumsal değişimi açıklarken, sınıflar ve devletlerarasındaki ilişkiye odaklanmıştır. O'na göre hegemonya, sınıflar ve diğer toplumsal güçler arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Hegemonik sınıf, politik ve ideolojik çabalarla uyumlu bir sistemin oluşturulması ve sürdürülmesi için toplumsal güçlerin ve diğer sınıfların rızasını kazanır. Bir sınıfın hegemon olabilmesi, kendi sınıfının çıkarlarını gerçekleştirmesinin yanı sıra popüler (kadın hareketleri, barış hareketleri, liberaller vb.) ve demokratik talepleri birleştirmekten geçer.[458]

Özellikle ulusal hegemonya kavramı ile özdeşleşen Gramsci, hegemonyayı tarihsel bir süreç içinde ele almaktadır. Zaman içinde ulusal çapta verilen hegemonik mücadelede bir sınıfın hâkimiyetinin yerini başka bir sınıfın hâkimiyetine bıraktığını belirtmektedir. İlk aşamada, hâkim durumundaki burjuva sınıfının diğer sınıflar üstünde tesis ettiği hegemonyasının bu kapsamda olduğu söylenebilir. İşçi sınıfının, örgütlü mücadeleyle burjuvazinin hegemonyasına son vererek onun yerine geçeceğini

[454] Ekin, 2014: 20-21; (aktarma) Robert Cox, "Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method", Approaches to World Order, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 214-125.
[455] J.J. Rousseau, Toplum Sözleşmesi, İstanbul: Çan Yayınları, 1965, s. 25.
[456] Gramsci, 1971: 262.
[457] Giovanni Arrighi, "Hegemony and Social Change", Mershon International Studies Review, C. 38, No. 2, 1994, s. 365.
[458] Gökten, 2013: 47; aktarma, Roger Simon, Gramsci's Political Thought an Introduction, London: Lawrence and Wishart Press, 1991, s. 23-25.

söylemektedir. Gramsci, devletin bu kapsamda egemen sınıfın hegemonyasını devam ettirme vasıtası şeklinde düşünmektedir.[459]

Gramsci'ye göre, hegemonya olayı, şüphesiz, kendilerine hegemonya uygulanacak olan grupların çıkar ve eğilimlerinin hesaba katılmasını, belli bir uzlaşma dengesinin oluşturulmasını gerekli ve zorunlu kılar. Bir toplumsal sınıfın, kendi dışında yer alan başka sınıflar ve toplumsal katmanlar üstünde belli bir hegemonya kurabilmesi için, hem bu toplumsal sınıfın ve katmanların ortak çıkarlarının, istemlerinin ve duygularının bilincinde olacak şekilde derin bir kültürel donanıma, hem de yüksek bir ahlaksal duyarlılığa sahip olması gerekir. İnanç ve inançtan kaynaklanan toplumsal onay, ancak, hegemonya kurmak isteyen sınıfın, diğer sınıfların duygularıyla, düşünceleriyle ve çıkarlarıyla ortak ve içsel bir bağlantı kurduğu yerde ortaya çıkar.[460]

Hegemonik düzen, yalnızca devletlerarası çatışmayı düzenlemek üzere değil, aynı zamanda ülkeleri çevreleyen toplumsal sınıflar arasındaki ilişkileri meydana getiren küresel boyuttaki üretim tarzı, küresel olarak tasarlanan sivil toplum üzerine de kuruludur. Burada tanımlanan "düzen" ile Avrupa Birliği sistemindeki ortak politika alanlarıyla benzeştirilebilir. Avrupa Birliği, "Gümrük Birliği", savunma ve dış politikası gibi alanlardaki ortak politikaların yanında, çeşitli sektörlerde de ortak politikalar uygulamaktadır. Tarım, ulaştırma, pazarların organizasyonu, çıkarların uzlaştırılması ve uyum politikası, sınırsız iç pazar politikası ile kömür sektörü ve enerji politikası ortak politika alanlarına örnek gösterilebilir.[461]

Dünya hegemonyasının kurulması, baskın toplumsal bir sınıfın kabul ettirilmiş olan ülke içi hegemonyanın genişleyerek dışarıya doğru yayılmaya başlamasıdır. Bu tespitten hareketle, oluşturulacak bir dünya hegemonyası sadece bir devletin bir diğerini tahakküm (domination) altına almasından ibaret olmamalı, üretim tarzının baskın olmasını, kültürel ve toplumsal kurumlar sistemini de içermelidir. Dünya hegemonyasının siyasal, iktisadi ve toplumsal yapıyı tarihsel olarak da kapsayacak şekilde tanımlanması yerinde olacaktır.[462]

Gramsci hegemonyayı tanımlarken bir düzen çözümlemesi de yapmış ve hegemonyayı kapitalist düzene mahsus bir oluşum olarak ifade etmiştir.[463] Bu oluşum

[459] Ekin, 2014: 21; aktarma, Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 309.
[460] Hüsnü Aksoy, Devlet ve Demokrasi, Egemenlik-Hegemonya-İdeoloji, İstanbul: Yön Yayınları, 1994, s. 160-161; aktarma, P. Anderson, Gramsci ve Hegemonya (Doğu/Batı Sorunu ve Stratejisi), İstanbul: Alan Yayınları, 1988, s. 37.
[461] Canbolat, 2014: 193-219.
[462] Gökten, 2013: 14.
[463] Gökten, 2013: 44.

gelişen ve sona eren bir sistem, aynı zamanda dinamik ve değişken bir yapılanmadır. Gramsci hegemonyanın, kapsam ve manasının da genişlemesini sağlayarak, kapitalist sınıfın bağlaşığı olma niyeti taşıyan sınıflar üzerinde kurulabileceği gibi, aynı zamanda tümüyle aykırı olan sınıflar üzerinde kurduğu hegemonya anlamında da yaklaşmıştır. Bu çerçevede Gramsci hegemonya kavramını, gelişmiş ve demokratik bir niteliğe kavuşmuş olan kapitalist toplumun siyasal ve ideolojik yapısının analizinde kullanılan bir kavram şeklinde ele almıştır. İçeriği ve toplumdaki etkisi bu şekilde genişletilmiş olunan hegemonya, sadece ideolojik yönlendirmeyi değil, aynı zamanda, siyasal egemenliği yasal bir biçime sokma işlevini üstlenmiş olan siyasal yönlendirmeyi ve denetlemeyi içerir. Böylece hegemonya kavramı, kapitalist toplumun ideolojik, politik ve hukuksal yapısının çözümlemesinde kullanılabilecek anahtar bir kavram düzeyine yükseltilmiştir.[464]

Günümüzde kurulmuş olan uluslararası yapıların bize göre en önemli ortak özelliği, "rıza"ya dayalı bir hegemonyanın temsilcileri ve araçları olarak görülmeleridir. BM, OECD, NATO, eski Varşova Paktı vb. gibi ortaklıklara, eleştirel bir gözle bakıldığında, mevcut hegemon güç ya da güçlerin öngördüğü dünya düzeninin uygulanmasına yönelik olarak çalıştıkları görülecektir. Askeri, ekonomik ve kültürel olarak baskın güç, üye ülkeleri bu yolla siyasal olarak da baskı altında tutmaktadır. Bu baskı BM'de beş daimi üye uygulamasıyla ve bu üyelerin veto haklarıyla açıkça ortaya konurken, NATO'da ekonomik güç ve askeri yetersizlik kavramlarının arkasına gizlenmektedir. Ancak kurumların yapısına ve alınan kararların şekli unsuruna bakıldığında "rızaya dayalı" olduğu izlenimi vermektedir. Oysa Gramsci'nin bahsettiği rızaya dayalı hegemonya bundan çok daha fazlasını içermelidir.

Gramsci'nin işaret ettiği "rıza", bize göre, her ne kadar bir "güç unsuru içerse de, grubun tüm üyelerinin kendi öz çıkarlarının korunduğu inancını da taşıması gerekmektedir. Ancak bu durumda gerçek bir "rıza"dan bahsedilebilir ki, Avrupa Birliği'nin farklılığı da işte burada başlamaktadır. Çünkü Avrupa Birliği üye ülkeleri tamamen kendi özgür iradeleriyle, çatışmalardan kaçınarak, ekonomik, kültürel ve siyasal alanda karşılıklı fayda, refah ve güvenlik beklentisi içinde Birlik'te yer almaktadırlar. Ulusal çıkarlarına fayda sağlamadığını düşündüklerinde, İngiltere örneğinde görüleceği üzere, kendi iradeleriyle Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı verebilirler. Birinci bölümde geniş bir şekilde ele aldığımız Avrupa Birliği hakkında burada tekrar detaylı bilgi vermeyecektir. Ancak, şu tespiti yapabiliriz: Avrupa Birliği tamamen

[464] Aksoy, 1994: 161-162.

"rıza"ya dayalı, benzersiz bir uluslarüstü yapıdır ve Birliğin denge ve denetim sistemi, hiçbir üyenin klasik söylemdeki *hegemon devlet* olmasına imkân tanımamaktadır.

2.3.2. Stephane Gill ve Robert Cox

Gramsci'ci analiz denildiğinde akla ilk gelen iki isim: Robert Cox ve Stephen Gill'dir.[465] Robert Cox, "sadece güç" odaklı olduğunu düşündüğü için realist ve neorealist bakışın hegemonya tanımlamasını tenkit eder. Cox hegemonyanın yalnızca güce indirgenmesi, onun kapsamını küçülttüğünü söyler ve Gilpin'in milli menfaatlere dayandırdığı hegemonya tanımlaması da doğru bulmaz. Çünkü Cox'a göre hegemonya, milli olması yanında uluslararası düzeyde de geçerlidir.[466]

Stephen Gill ise, realist bakışın uluslararası düzende bir ülkenin baskı ya da zorbalığına indirgediği hegemonya yaklaşımını, sadece güç ilişkileriyle açıklamış olmasını tenkit eder. Hegemonya kavramının yalnızca "güç" ile tanımlanması, onu deneye dayalı metotlarla ölçülebilir bir duruma getirmiştir.[467] Böyle olunca, ekonomik ve askeri alanda en güçlü ülkenin, baskıcı ülke olasını gerektirir. Ancak hegemonyanın bu biçimde açıklanması Gill'e göre neoklasik bir yaklaşımdır ve bu nedenle de bireyselcidir.[468]

Aslında ülke, Gramsci'ci analizlerde de uluslararası ilişkilerin en başta gelen öğesi (entity) ve sınıf hegemonyasının oluşturulduğu alandır. Bununla birlikte, bu ülke, realist yaklaşımdaki dar anlamda ülke olmayıp, kendi toplumsal/sınıfsal tabanını kapsayan, genişletilmiş bir ülkedir (extended state).[469]

Gill'e göre, hegemonyanın başarılı olması, tek bir dünya devletinin bulunmadığı ve uluslararası sivil toplumunun var olmadığı durumda çok zordur. Uluslararası hegemonya, diğer devletler üzerinde baskı kurabilen güçlü bir devletin tahakkümü veya liderliğiyle tanımlanabilir.[470]

Gill hegemonyada, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sürmekte olan "tarihsel bloklardan", 1970'li yıllarda neoliberal güçlerin meydana getirdiği "ulus-aşırı tarihsel

---

[465] Gökten, 2013: 51.
[466] Robert Cox, "Towards a Posthegemonic Conceptualization of the World Order: Reflections on the Relevancy of Ibn Khaldun", –Approaches to World Order- Cambridge Uni. Press, 1996, s. 150-156.
[467] Eleştirel teori, ampirik yollarla elde edilen bilginin tek doğru olduğunu epistemolojik olarak reddeder. Mark Hoffman, "Critical Theory and the Inter Paradigm Debate", Millenium: Journal of International Studies, Vol.16, No.2, 1987, s. 237.
[468] Gökten, 2013: 27.; aktarma, Stephen Gill, American Hegemony and The Trilateral Commission, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1990, s. 63-75)
[469] Gill, "a.g.e.", s. 47.
[470] Stephen Gill, Gramsci, Historical Materialism and Int. Relations, Cambridge Uni. Press, 1993, s. 42.

bloklara" döndürüldüğünü söylemektedir[471] ve Gramsci'den farklı olarak, "tarihsel bloğun" hegemon olma ihtimalinin bulunduğunu, ancak 'tarihsel bloğun' üstün olmasının daima hegemonyal bir düzenin olamayacağını işaret eder.[472] Tarihsel bloğun unsurlarını bir araya getiren onun merkezi unsuru, ekonomi ve sivil toplumdaki gücünün yanı sıra, bir stratejik siyasal alan etrafında yürüteceği *önderliktir*. Ancak böyle bir kapsamlı planın varlığında tarihsel bloğun merkezi gücü/sosyal güçleri müttefik olmaya razı edip etki ve örgütlenmesini genişletebilir.[473]

Gramsci'ci yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Robert W. Cox'un analizi, ulus ötesi toplumsal güce odaklanmıştır. Bu yaklaşımda hegemonya, sadece bir sınıfın bir diğeri üzerindeki göreli üstünlüğünü değil aynı zamanda bir devletin bir diğeri üzerindeki göreli üstünlüğünü de içerir.[474] Cox gücü, küresel ekonomi politikteki çeşitli birimlerin davranışlarını değiştirmesine neden olan şey olarak tanımlar. Gücün; maddi güç, düşünce ve kurumlar olmak üzere üç unsuru olduğunu belirterek, bu üç unsurun birbirinden bağımsız değil adeta iç içe geçmiş durumda olduğunu savunur.[475] Ayrıca uluslararası ilişkiler teorisinde başta devlet ve sivil toplum temelinde bir ayırım yapıldığını ve dış ilişkilerin ülke menfaatleri yönünde belirlendiğinin kabul edildiğini, bununla birlikte bugün artık, devlet ile sivil toplumun içine geçmiş ve tamamlar bir halde bulunduğunu savunmuştur.[476]

Tarihi olarak hegemonyalar, toplumsal ve iktisadi bir devrim yaşayan güçlü devletler tarafından kurulmaktadır. Bu devrim, sadece ulus içi ekonomik ve politik yapıları modifiye etmez, aynı zamanda devletin sınırlarının dışına taşan bir enerji boşaltır. Böylece dünya hegemonyası, hâkim bir toplumsal sınıf eliyle kurulan iç (milli) hegemonyanın dışarıya yönelik genişlemesidir. Uluslararası seviyede hegemonya da, sadece devletlerarasında bir düzen anlamında değildir. Bu, bütün ülkelere nüfuz eden ve diğer bütün alt üretim modellerini birbirine bağlayan hâkim üretim modelli bir dünya iktisatı içerisinde bir sistemdir. Bununla birlikte, değişik devletlerin toplumsal sınıflarını birbirine bağlayan uluslararası sosyal ilişkiler bütünüdür. Dünya ekonomisi sosyal,

---

[471] Gill, 1993: 40.
[472] A. Bieler, A.D. Morton, A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change, Capital and Class, 2004, s. 96.
[473] Stephen Gill, Power and Resistance in the New World Order: Fully Revised and Updated, New York: Palgrave-Macmillan, 2008, s. 60,61.
[474] Gökten, 2013: 56; aktarma, Stephen Gill, David Law, The Global Politic Economy Perspectives, Problems and Policies, Harvester Press, 1988, s. 77-78
[475] Robert W. Cox, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order", New Political Economy, Vol.9, No.3, 2004, s. 308-310.
[476] Robert W. Cox, Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, Millennium - Journal of International Studies, Vol.10, No.2, 1981, s. 126

ekonomik ve politik bir yapıdır. Sadece biri değil, üçünün birlikte olması gereken bir düzendir.[477]

Cox, değişim üzerine vurgu yapmaktadır: her şey değişim halindedir. Toplum tarafından kabul edilmiş, hemen herkesçe benimsenmiş kurallarının bulunmaması hegemonyanın da sadece bir biçiminin bulunamayacağının işaretidir. Hiçbir devletin hegemonyası bir diğeri ile aynı olamaz. Geçmişin, günümüz ve geleceğin hegemonya biçimlerini açıklayacak genel geçer bir model de yoktur. Teknoloji, üretim ilişkileri, ideolojiler gibi benzerlikler gösterse de hiçbir yapısal değişim bir diğeriyle aynı olamaz, örnekten örneğe farklılıklar içerir.[478]

Kısaca özetlemek gerekirse, dünya hegemonyası iktisadi, toplumsal ve politik yapının iç içe geçtiği bir sistem şeklinde tanımlanabilir. Dünya hegemonyası, tüm devletler ve sivil toplumlar için genel davranış kurallarının belirlendiği, baskın üretim tarzını destekleyen evrensel normları, kurumları ve mekanizmaları içerir.[479]

2.3.3. Immanuel Wallerstein ve Giovanni Arrighi

Wallerstein hegemonyayı, içlerinden birinin diğerlerinden daha güçlü olduğu kırılgan dengeler üzerine kurulu "büyük güçler" arasında sürekli rekabete dayalı devletlerarası bir sistem olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle hegemonya bir gücün; iktisadi, politik, askeri, diplomatik ve kültürel arenayı düzenleyebilme yeteneğidir.[480]

Hegemonya merkez ve merkeze uzak olmayan devletlerin birbirleriyle yaptıkları mücadele içerikli bir ilişki yöntemidir ve bu yöntemi dünya iktisadı genel yapısı yönünde biçimlenir. Somut bir biçimde, iktisadi güç ile hegemonya kavramı ilişkilendirilir. Hegemonyanın yalnızca parasal, ticari ve üretim kapasitelerinin dünya çapında üstün bir biçimde ve eş zamanlı elinde bulundurmakla mümkün olabilmektedir. Ticarette üstün olma, yanında her türlü yatırım ve bankacılık benzeri finansla ilgili alanların kontrolünün de elde edilmesini sağlar. Bu şekilde hegemonya uğraşısı iktisadi sahalarda yapılmaktadır. Bu düşünce ekolü, hegemonya kavramını iktisadi güç olgusuna bağlarken, iktisadi üstünlüğün farklı sektörlerde ve dünya çapında oluşturulmasının da ihtiyacına işaret etmektedir.[481]

---

[477] Ekin, 2014: 42; aktarma, Cox, 1996: 309.
[478] Robert W. Cox, "On Thinking about Future World Order", World Politics, Vol. 28, Issue 02, January-1976, s. 95.
[479] Cox, 1993: 61-62.
[480], Immanuel Wallerstein (edt.), The Three Instances of Hegemony in the History of the Capitalist World-Economy, "The Theoretical Evulation of International Political Economy, Crane&Amawi, Oxford Uni. Press, 1991, s. 237-240.
[481] Ekin, 2014: 35-37.

Wallerstein, hegemonya mücadelesinde iktisadi gelişmişlik ve üstünlüğü detaylı bir biçimde incelemekte ve uluslararası ilişkilerde değişimin devamlılığını göz önüne sermektedir. Bu bakış tabii bir şekilde, hegemonal düzenin devamlı olamayacağının, tarihi ve geçici bir süreç biçiminde anlaşılmasının yolunu açmıştır.[482]

Wallerstein hegemonyayı sırasıyla üretim, ticaret ve finans sahalarında avantajlı bir durum elde etmesini ekonomik kıstaslar kullanarak açıklamaktadır. Tarımsal-endüstriyel verimlilikteki belirgin üstünlük, dünya ticaretinde de üstünlük sağlar. Ayrıca dünya ticaretinin antreposu olmaktan ve görünmeyen girdileri (ulaşım, iletişim, sigorta vb.) kontrol etmekten doğan kazançlar söz konusudur. Belli bir merkezi gücün üretim, ticaret ve finans sektörlerinin her birinde aynı anda üstünlük sağladığı geçici ve anlık zirve, kısaca "hegemonya" olarak adlandırılır.[483]

Hegemonik bir gücün yükselmesi daima diğer potansiyel hegemonlarla yapılan büyük mücadelelerin bir sonucudur. Hegemon olmanın beraberinde getirdiği iki temel sorun vardır. Öncelikle hegemon devlet, askeri anlamda gücü elde etmelidir. Ancak askeri güç oldukça maliyetlidir. İkinci olarak hegemon devlet iktisadi üstünlüğü sağlamalıdır. Eğer iktisadi üstünlüğü elde edemezse diğer devletler yükselmeye başlar ve diğer devletler üzerinde tahakküm kurmak zorlaşır.[484]

Gramsci'ci bakışın diğer bir temsilcisi Giovanni Arrighi'dir. Arrighi'nin hegemonya düşüncesinin merkezinde de kapitalizm temel alınmaktadır. Ancak Arrighi daha çok finans ve sermaye birikimlerine odaklanmaktadır. "Sistemik Birikim Döngüleri" olarak tanımladığı uzun vadeli sermaye birikim sürecini, farklılaşan ülkelerarası politik düzen ve hegemonya ilişkileri çerçevesinde açıklar. Arrighi, köklerini 14. yüzyılda İtalya'daki şehir-devletlere kadar götürdüğü kapitalizm geçmişini incelediğinde, değişik süreçlerdeki hegemonik devletlerin dünya ekonomisini ve ülkelerarası düzeni biçimlendirdiği, birbirinin ardı sıra gelen "uzun yüzyıllar" görmektedir.

Arrighi'ye göre, dünya hegemonyası nasıl tanımlanırsa tanımlansın, sabit bir yapının tabanı üstünde bağımsız bir biçimde ilerleyen dünya düzeninde ortaya çıkıp yok olmaz. Tam tersine çağcıl dünya sistemi, arka arkaya oluşturulan hegemonyal devletler eliyle yönlendirilen, idare edilen ve yinelenen yapılarca meydana getirilip ilerletilmiştir.[485]

---

[482] Atila Eralp (der.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, "Hegemonya", İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
[483] Immanuel Wallerstein, The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600–1750, New York: Academic Press, 1980, s. 106-107.
[484] Gökten, 2013: 61; aktarma, Immanuel Wallerstein,, "Structural Crises", New Left Rewiew, 62, Mar.-Apr. 2010, s. 134-135.
[485] Giovanni Arrighi, The Long Twentieth Century Money, Power, and the Origins of Our Times, London: Solidus (Bristol) Limited Printed, 2000, s. 57-58.

Sırasıyla 1600'lerden 1700'lerin sonlarına dek, Hollanda; 1700'lerden 1900'lerin ortalarına dek, Britanya İmparatorluğu ve 1900'lerin ortalarından günümüze kadar da Amerika Birleşik Devletleri; askeri, politik, ekonomik ve kültürel gelişme ve gücünün bileşimi vasıtasıyla hegemonyal düzenlerini oluşturarak uluslararası mali birikimi ve politik ilişkiler sisteminin kurallarını tayin etmişlerdir. Arrighi, değişik hegemonyal devletlerin önderliğindeki bu süreçlere "sistemik birikim döngüleri" ifadesini kullanır.[486]

Arrighi, bütün döngülerin kendinden önce gelene kıyasla askeri kuvvet olarak çok daha büyük ve güçlü bir hegemon tarafından oluşturulduğunu, mali birikimini derinlik kazandırarak daha geniş bir coğrafyaya yaydığını ve daha iyi teşkilatlandırılmış uluslararası politik kurumlara sahip olduklarına işaret eder.[487]

2.3.4. Andreas Bieler ve Adam David Morton

Gramsci'ci görüş AB faaliyetlerine de uygulanmış olup, Bieler ve Morton, Avrupa bütünleşmesinin Gramsci'ci görüşle açıklanmasının lüzumuna değinmişlerdir. Gramsci'ci görüş ile küreselleşme, üretimin ve finansmanın ulus-aşırı gelişime erişmesi, neoliberal yaklaşımın etkinleşmesi biçiminde düşünüldüğünden, sosyal ilişkilerin ulus-aşırı bir biçimde tekrar oluşmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda, 1970'li yıllarda ortaya çıkan küresel yaklaşımlar Avrupa Birliği'ni de etkisi altına almış ve sosyal yapılanmanın yeni baştan oluşturulmasına sebep olmuştur.

Bieler ve Morton'a göre, 1980'li yılların ortalarından sonra Avrupa bütünleşmesinin süratlenmesi ve sosyal yapılanmanın yeni baştan oluşturulması yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık teorilerinin önermeleriyle tanımlanamazken, Gramsci'ci bakışla rahatça yapılabilir.[488] Çünkü yeni işlevselcilik iktisadi sıçrama (spill-over) hususunda indirgemeciliğe giderken, hükümetlerarasıcılık ülke odaklı bakışıyla indirgemeci bir durum sergilemiştir. Bu kapsamda iki farklı yaklaşım da, bütünleşmeyi ortaya çıkaran tarihsel arka planın sebeplerini araştırmamış ve ve üretimi ortamının ilişki özelliklerini hesaba katmamıştır.

Gramsci'ci yaklaşıma göre, hegemonya öncelikle zor kullanmaktan daha çok razı etmeye yönelik bir süreçtir. Bu rızasını sağlama sürecinin figürleri de toplumun düşünce dünyasını şekillendiren güçlü aydınlardır.[489]

---

[486] "a.g.e.",1994: 6.
[487] "a.g.e.", 1994: 176.
[488] Geniş bilgi için bkz., A Bieler, A.D. Morton, Social Forces in the Making of New Europe: The Restructring of European Social Relations in the Global Political Economy, Introduction: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy and the Relevance to European Integration, Gordonsville: Palgrave&Macmillan, 2001, s. 3-24.
[489] Nilüfer Karacasulu, Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler, DEÜ SBE Dergisi, Cilt 11, Sayı 4, 2009, s. 64-65.

3. AVRUPA BİRLİĞİ VE BİRLİK İÇİNDE ALMANYA'NIN HEGEMON OLMASI KONUSUNUN DEĞERLENDİRMESİ

Avrupa Birliği'nin ya da Avrupa Birliği içindeki Almanya'nın bugünkü verilerle bakıldığında dünya hegemonu olma gibi bir çabası ya da isteği olmadığı görülmektedir. Bu nedenle incelememizde Almanya'nın Avrupa Birliği içindeki hegemonyasını ya da daha gerçekçi bir tanımla liderlik rolünü tartışmamız daha isabetli görünmektedir.

Hegemonya özelliklerini incelerken değindiğimiz gibi, hegemon devletin mevcut düzen içerisinde diğerleri nezdinde yürütmesi gereken işlevlerle ilgili sorumlulukları vardır. Kurulan düzenin hâkimi konumunda, düzenin işleyişini sağlamada "kamu hizmeti" vermelidir. Buna, hegemon olarak başkasına devredilmesi mümkün olmayan, sistemin devamlılığına ve güvenliğine yönelik faaliyetler örnek gösterilebilir. Hegemonya sahibi ülke öncelikle, egemenliğini tesis ettiği uluslararası iktisadi-siyasi düzeni düşmanların ve rakiplerin yöneltecekleri her türlü silahlı, silahsız zarar verici davranışlara karşı savunabilecek yeterli *askeri güce* sahip olmalıdır.[490]

Uluslararası ilişkilerde hegemonyal istikrar teorileri göz önüne alınırsa, hegemonyanın alternatifinin istikrarsızlık olduğu görülür. Bu anlamda, bir hegemon lider normlarını empoze etmeye çalışır ve pragmatik hedefler için bir teşvik sistemi yaratma eğilimindedir. Kindleberger'in hegemonya tanımına göre "hegemonik bir lider, işbirliği için gereken masrafları ödeyecek ve çok taraflı kurumların kurallarını şekillendirecek kadar güçlü bir devlettir". Kindleberger buna atıfta bulunarak, hegemonik bir liderin bunu "muhtemelen kendi adına yapmak istediğini" de söylemektedir. İhtiyaçlara karşı sorumlu olan veya ihtiyaçları karşılayan, başkalarının taleplerine cevap veren veya verebilen bir lider, etik olarak ve pozisyon şartlarıyla "yapmaya" zorlanır.[491]

Tanımlamalardan ve karşılaştırmalardan anlaşılacağı üzere emperyalizm, kapitalizm veya hegemonya kavramları üzerine oldukça farklı bakış açılarıyla, değişik görüşler ortaya koyulmuştur. Hangisinin tam olarak nasıl tanımlanacağını ya da nerede başlayıp nerede bittiğini bir yana bırakalım, tamamen farklı ya da aynı anlamda kullananlar olduğu gibi, birbirini takip eden ya da tamamlayan kavramlar olarak görenler de mevcuttur. Ancak, hegemonyanın, her şeye rağmen, "rıza" ve "liderlik" unsurları içerdiği konusunda bir mutabakat olduğu da söylenebilir.

[490] Gilpin, 1981, s. 203.
[491] İbrahim S. Canbolat, "Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe", Marmara Journal Of European Studies, Volume 26, No: 2, 2018, s. 163.

Avrupa komisyonu tarafından 'Gündem 2000'de, Birliğin dünya düzenindeki etkisinin ve rolünün artırılmasının gerekliliği ile barış, güvenlik, insan hakları, demokrasi gibi alanlarda gelişmekte olan ülkelere 'destek olunmasına' vurgu yapılmıştır.[492] Peki, bu ifadenin amacı nedir? AB gerçekten nasıl bir aktördür? Bölgesel bir güç mü yoksa dünya düzenini yönetecek potansiyel bir güç müdür?[493]

Bu konuya geçmeden önce belirtmeliyiz ki, Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkiler disiplini içinde henüz tam olarak sınıflandırılması bile yapılamamıştır. Çünkü özellikle realist yaklaşım için, son birkaç yüzyıldaki siyasi örgütlenmenin temel birimi ulus devlet olmuştur ve halen de böyledir. Neoliberal bakışta bu durum bir nebze ılımlı hale getirilse de gerçekte onlar için de temel birim klasik olarak "devlet"tir. Fakat Avrupa Birliği'nin uluslarüstü[494] yapısı tamamen kendine özgüdür ve bu küresel-politik olarak kendine özgü karakteri, sınıflandırılması çok daha kolay olan diğer aktörlerden ciddi farklılıklar göstermektedir. Çünkü AB bilinen uluslararası bir organizasyondan çok daha fazlasıdır ama tam bir federal devlet de değildir. Avrupa Birliği'ni bir aktör olarak sınıflandırmaya yönelik girişimler ancak belli oranda başarılı olmuştur çünkü mevcut sınıflandırma kategorileri bu durumu açıklamak için yetersiz kalmaktadır.[495]

Hegemonya konusunda yaptığımız açıklamalara bakıldığında, her ne kadar tam bir mutabakat olmasa da, hegemon gücün sahip olması gereken bazı özellikler olduğu da tespit edilmektedir. Bu kapsamda özetle değinecek olursak bir ülkenin hegemon haline gelmesi için *üretim sistemi ve kurumları*, *kültürü*, *parası* vb. ile *dünyayı tahakkümü altına alması*, bunu *askeri güç* ile de destekleyebilecek kapasitede bulunması gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin genel yapısı incelendiğinde; yeni bir üretim tarzı, toplumsal ilişkilerin ve sınıfların yeniden belirlendiği ve bunun dünya ölçeğinde yayılacağı bir yapı arzetmediği görülmektedir. Avrupa temelli yeni bir hegemonik düzenin ABD hegemonyasının yerini alabilmesi için AB'nin dünya ekonomisini idame ettirecek uluslararası kurumlar oluşturması gerekmektedir.[496] Öte yandan, hegemonya tanımında

---

[492] Agenda 2000, For a Stronger and Wider Union, European Commission, 15 July 1997.

[493] Anna Cornelia Beyer, Counterterrorism and in International Power Relations: The EU, ASEAN and Hegemonic Global Governance, London: I.B.Tauris, 2010, s.46; https://core.ac.uk/download/pdf/2731467. pdf E.T.: 14.03.2017; aktarma, Charlotte Bretherton, John Vogler, The European Union as a Global Actor, London, 1999 & 2005, s. 15.

[494] Avrupa Birliği'ne üye devletler, AB üyeliğinin bir sonucu olarak, yetkilerinin bir kısmını belirtilen politika alanlarında AB kurumlarına devretme konusunda anlaştılar. Bu nedenle, AB kurumları yasama ve yürütme prosedürlerinde, bütçe prosedürlerinde, atama prosedürlerinde ve yarı anayasal prosedürlerinde uluslarüstü bağlayıcı kararlar almaktadır. Detaylı bilgi için bkz. http://www.europarl.europa.eu/factsheets /en /sheet/8/supranational-decision-making-procedures Erişim Tarihi: 21.08.2019

[495] Beyer, 2010: 46.

[496] Gökten, 2013: 197; aktarma, Ingo Schmidt, Europe: On the Rise to Hegemon yor Caught in Crisis?, Monthly Rewiew, February 2003, s. 41-42.

özellikle realist/neorealist akımın en önemli dayanak noktasını oluşturan, "askeri güç" konusunda da dünya çapında etki yaratacak bir yapısı bulunmamakta, sistemin güvenliği halen, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan ve mevcut hegemon ABD'nin etkisindeki NATO çerçevesinde sağlanmaktadır.

Bu kapsamda, Waltz'ın 1979'daki "Theory of International Politics" çalışmasında Avrupa Topluluğu'nu (şimdiki AB), potansiyel bir aktör, bir süper güç olarak görmesi ilginçtir. Waltz, "AB'nin beklentileri parlak olmayabilir, ancak siyasi bir açılıma gitmesi halinde bu potansiyele sahiptir. AB'nin nüfusu, Sovyetler Birliği'nden daha büyüktür ve GSMH da yüzde 25 oranında fazladır. Siyasi yetkisini ve askeri gücünü yıllar içinde geliştiren birleşik bir Avrupa, bir gün muhtemelen Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında sıralanan üçüncü bir süper güç olarak ortaya çıkacaktır" şeklinde ifade etmiştir.[497] Bu düşünce, Sovyetler Birliği dağılmış olmasına rağmen, bugüne kadar gerçekleşme şansı bulamamıştır. Ancak Waltz'ın "AB'nin bu potansiyele sahip olduğu" yönündeki düşüncesini de hafife almamak gerekir.

Maull'a göre, Soğuk Savaş sonrası AB'nin tutumu konusunda: a) AB'nin ya ABD'ye meydan okumaksızın bölgesel bir güç olarak devam edeceğine, b) ABD'nin liderliğine meydan okuyacağına, c) alternatif bir sistemle kendi içinde devam edeceğine dair ortaya atılan üç temel senaryo bulunmakla birlikte, ülkenin ABD'ye meydan okuyarak sistemin yeni süper gücü olacağı şu an itibariyle çok olası gözükmemektedir. AB, şu aşamada, küresel olmaktan ziyade bölgesel düzeyde bir "sivil güç" oluşturabilir.[498] Ancak Birliğin bölgesel düzeyde egemen bir yapı arzettiğini söylemek de yanlış olmaz.

Gill de, Avrupa hegemonyasının olanakları doğrultusunda ABD'nin küresel hegemonyasının yerini alması çok olası değildir. Ulusötesileşmenin ve küreselleşmenin baskısı ve neredeyse tüm Avrupa ekonomilerinin uluslararası ticarete ve gittikçe artan miktarda uluslararası üretime ağır bağımlılığından ötürü Avrupa Birliği'ni, büyüyen ekonomi olmasına ve üye sayısının her geçen gün artmasına rağmen, baskın bir güç olarak görmemiz mümkün görünmemektedir. Buna mukabil AB'nin giderek artan ekonomik entegrasyonu, telafi edici pazarlık gücünü ABD ve Japonya'ya kıyasla daha fazla geliştirebilecektir.[499]

Kısacası, genel düşünceye göre, Avrupa Birliği ciddi bir ekonomik güç olarak görülebilir. Fakat mevcut hegemonun uluslararası kurumlarının ve küreselleşmenin

[497] Beyer, 2010: 47; aktarma, Kenneth N. Waltz, Theory of International Politics, New York: Addison-Wesley, 1979, s. 180.
[498] Hans Maull, "Europa and the New Balance of Global Order", International Affairs, Vol. 21, No. 4, 2005, s. 776-777; Gökten, 2013: 196.
[499] Stephen Gill, "The Emerging World Order and European Chance: The Political Economy of European Union", Socialist Register, Vol. 28, 1992, s. 190.

baskısı altında “meydan okuma” seviyesine de ulaşamamış gözükmektedir. Ancak ekonomik, kültürel ve siyasi entegrasyonunu artırdığı oranda bunu elde etme potansiyeli de göz ardı edilmemelidir.

Avrupa Birliği için yaptığımız değerlendirmelerin hemen hepsi Almanya’nın hegemon olma durumu için de değişmemektedir. Almanya’nın günümüzde özellikle Avrupa Birliği içinde sürdürdüğü siyaset ile geçmişteki emperyalist emelleri arasında hiçbir bağ ya da benzerlik bulunmamaktadır. Almanya Hitler zamanındaki emperyalist söylemler yerine bugün, AB çatısı altında birlikte gelişme, adalet, güvenlik ve özgürlük sahası yaratma hususunda öncülük ve liderlik etmektedir.

Öte yandan genel olarak AB için geçerli olan fakat hegemon olmanın da bir koşulu olarak gösterilen “etkin askeri güç” konusunda Almanya da son derece yetersiz görünmektedir. Ancak büyük ve güçlü ekonomik potansiyeli dikkate alındığında Almanya’nın Avrupa Birliği içinde yönlendirici, liderlik edici ciddi bir gücü bulunduğu görülmektedir. Özellikle komşu ülkelerin geçmişten gelen “çekinceleri” de, Avrupa Birliği sistemi içerisinde yumuşamakta ve “güvenli işbirliğine” doğru yönelmektedir. Çünkü Almanya bu yönde bir politika izlemekte, Avrupa Birliği sisteminin kurum, kural ve denetimi de hem Almanya’nın faaliyetlerine meşruiyet kazandırmakta hem de diğer üye ülkelere birlikte ilerlemek için güven vermektedir. Bu çerçevede değerlendirecek olursak, tezimizin başlangıç noktasını oluşturan, Polonya Dışişleri Bakanı Sikorski’nin ifade ettiği “hegemonya”yı, olumlu anlamda düşünmek uygun olacaktır.

4. BÖLÜM SONUCU

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar ve tarihi süreç göstermektedir ki, hegemonya, insanlığın başlangıcından itibaren var olmuş, toplumlar ve devletlerarasındaki ilişkilerde kendisini hissettirmiş bir kavramdır. Hegemonya, hayat bulmasını sağlayan kapitalist düzen benzeri bir şekilde, devamlı olarak bir değişim ve gelişim durumundadır. Bu bağlamda Cox’un da ifade ettiği gibi geçmişi, günümüzü ve geleceği açıklayacak genel bir model yoktur. Teknoloji, üretim ilişkileri, ideolojiler benzerlikler gösterse de hiçbir yapısal değişim bir diğeriyle aynı olamaz, örnekten örneğe özgüllükler içerir.

Bir ülkenin askeri anlamda, sistemdeki en güçlü devlet olması da onun hegemon olmasının arkasında yatan nedenleri, toplumsal etkileşimi, ulusal ve ulus ötesi sınıf yapısını açıklayamaz. Ayrıca dünyadaki en güçlü devletin hegemon olacağı gibi bir sonuca varmak da sağlıklı değildir. Gramsci’ci yaklaşıma uygun olarak Cox, bugüne kadar hegemon olan ülkeleri hegemon yapan asıl unsuru ticaret, finansal alan,

hammadde ve askeri güçte elde edilen üstünlüğe değil, toplumsal yapıda ortaya çıkan değişim, beraberinde getirdiği yepyeni bir üretim tarzı ve bunların kapitalist dünya ölçeğinde yayılımına bağlamaktadır.

Ancak Gramsci'nin hegemonya düşüncesindeki en önemli unsur, bize göre, yapısal özelliklerden ziyade "rıza" durumunu ön plana taşımasıdır. Çünkü rızaya dayalı bir hegemonyada, her ne kadar hegemonun baskınlığı olsa da, toplumsal sınıflar ve/veya devletlerarasında *karşılıklı kazanımlar* bulunmaktadır. Aksi takdirde hiçbir devlet diğerinin "zor" ile oluşturduğu hegemonyaya "rıza" ile devam etmek istemeyecektir. Öte yandan rızaya dayanmayan hegemonyalarda liderlik, öncülük kavramları yerine daha emperyal düşünce ve davranışlar ön plana çıkmaktadır. Bu da sonuç olarak tek taraflı bir sömürü düzenine varmakta ve "rıza" ile kabulü mümkün olmamaktadır.

Birinci bölümde incelenen Avrupa Birliği'nin, Parlamentosu, Adalet Divanı gibi uluslarüstü kurumları ile tarattığı denge ve denetim sistemiyle herhangi bir devletin hegemonyasına imkân tanımadığını, aksine Birliğin meşruiyetini sağlama yeteneğini arttırdığını görmüştük. Bu durumda tezimizin başlangıç noktasına dönecek olursak, Polonya Dışişleri Bakanı Sikorski'nin ifade ettiği "hegemonya" düşüncesinin "zor"a dayalı bir sömürü düzenini içermeyeceğini söyleyebiliriz. Bunun yerine, her ne kadar dünya ölçeğinde bir güce sahip olamamalarına rağmen, Avrupa Birliği sistemi kurum ve kazanımlarının bir öncü liderliğinde dünya sistemine dönüşmesinin özlem ve beklentisine sahip olabileceği düşünülebilir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde de, Almanya'nın sadece, Avrupa Birliği çatısı altında öncü/lider ülke konumuna sahip olabileceği söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA-POLONYA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNİN DENGE VE DENETİM MEKANİZMASI İLE MEŞRUİYET SAĞLAMA YETENEĞİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, Avrupa Birliği'nin denge-denetim mekanizması ile meşruiyet sağlama yeteneği, AB üyesi olan Almanya ve Polonya arasındaki tarihsel ve güncel ilişkiler bağlamında değerlendirmeye tutulacaktır. Bu değerlendirme ile ortaya koyduğumuz Avrupa Birliği siyasal sisteminin sadece teorik bir düşünce olmadığı, kuruluşundan günümüze dek aşama aşama gelinen bütünleşme düzeyinin, müktesebatın ve denge-denetim mekanizmasının, yaşayan ve üye ülkelere güven veren bir sistem olduğunu görme fırsatı verecektir.

İki ülke ilişkilerinde başlangıç noktası olarak, Polonya devletinin tarih sahnesinde yer almaya başladığı 8. yüzyıl alınmış ve günümüze kadar yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Aslında, birçok ülkede olduğu gibi, Polonya'da da devletin ortaya çıkış süreci ve nasıl şekillendiği, çok eski dönemlere ait kaynakların azlığı, günümüze ulaşanların da şüpheli görünmesi nedeniyle tam açıklanamamaktadır.

Ancak bu çalışmanın amacı, Polonya tarihindeki bilinmeyenleri açıklığa kavuşturmayı hedefleyen bir tarih araştırması yapmaktan ziyade tarihsel sürecin, öne sürülen fikirlerin açıklanabilmesine katkıda bulunmasını sağlamaktır. Bu nedenle, Polonya tarihi üzerine verilecek bilgiler literatürde birbiriyle çelişmeyecek, kısa açıklamalardan ibaret olacak, yorumlama yapılmayacaktır.

Çünkü amaç, tarihi gerçekleri ortaya çıkarma çabasından çok, Almanya-Polonya ilişkilerinin Polonya halkının gözünde ve vicdanında nasıl yer aldığını, yani Almanya "imajı"nı, ortaya koyabilmek olacaktır. İmaj ise, her zaman "gerçek" değil, zihinlerde bırakılmış olan anlayış ve izlenimlerdir.

Sonuçta, Polonya halkının olumsuz Almanya imajına rağmen, 3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin Almanya'ya, "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır"

ifadesini kullanması, *Avrupa Birliği'nin denge ve denetim sisteminin meşruiyet sağlama yeteneğinin yaşamın içindeki somut delili* olduğu değerlendirilecektir.

1. POLONYA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE POLONYA DEVLETİNİN ADI

Polonya'nın kuruluşuna dair en eski tarihi kaynaklarda bu ülke halkı *Leh* olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda bizim gibi, Rus, Ukrayna ve Belarus gibi doğu Slavları (*Lach*), güney Slavları (*Ljach*), Bizans (*Lechoi*), Litvanya (*Lenkas*) Macarlar (*Lendiel-Lengyel-Lengelorszag*) da Polonya toplumunu geçmiş dönemlerde ve günümüzde tercihen "*Leh*" olarak adlandırmaktadır.

Polonyalılar için belirtilen *Leh* kelimesinin kökeni hakkında bize bilgi veren en dikkat çekici adlandırma Macarlar tarafından yapılan *Lengyelorszag* (Leh Ülkesi) ve Litvanya'nın söylemi olan *Lenkiya*'dır. Bu söylemler muhtemelen bu bölgede yaşayan Lędzian ya da Lędzice kabilelerinden gelmektedir. Bu isimlerin de *Pole* gibi ekilmeye hazır tarlalar anlamına gelen eski Slav sözcüğü *Lędo*'dan geldiği, Lach-Leh söyleminin de muhtemelen *Lędzian* isminin kısaltmasından ortaya çıktığı düşünülmektedir. Dolayısıyla doğuda da bu şekliyle yaygınlaşmış ve doğu Slavları ile Türkler bu ismi kullanmaya başlamışlardır.

Latince *Polanie, Poleni, Poloni olarak* isimlendirilen Polonya (*Polska-Polonie*) kökeninin de, günümüz Büyük Polonya topraklarında yurtlanmış olan *Polan* kabilesinden geldiği düşünülmektedir. *Polanie* de işlenmiş tarla anlamına gelen *Pole* sözünden, ya bu kabilenin genel işi olan çiftçilikle ya da onlar tarafından ovalık alanların yurt edinilmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır.[500]

1.1. Polonya Devletinin Ortaya Çıkışı

Polonya'nın tarihi yaklaşık 960 yılında I. Mieszko ile başlatılmaktadır. Yazılı kaynaklarda I. Mieszko, Łaba Nehri bölgesinde yaşayan Slav kabileleri ve Saksonya ile komşuluk yapan, aynı zamanda Kayzer'in müttefiki olan, çok iyi organize olmuş bir devletin lideri olarak gösterilmektedir. Toprak olarak çok çabuk gelişip yayılan I. Mieszko'nun Gniezno merkezli devleti, batıda Łaba bölgesi Slav kabileleri ile Alman ve Çek devletleriyle temas halindedir.

[500] Sabire Arık, Kuruluşundan 17. Yüzyıla Polonya Tarihi, Birinci Baskı, Ankara: KÖKSAV, 2010, s. 14-15.

1.2. Hıristiyanlığın Kabulü

Polonya'nın Hıristiyanlığı kabulü, I. Mieszko'nun Çek prensesi Dobrova ile evliliğinden bir yıl sonra (966'da) vaftiz edilmesine dayandırılmaktadır. Ancak dükü bu dini kabul etmeye yönlendiren nedenleri sadece evlilikle sınırlamak yanlış olacaktır çünkü bu kabul farklı amaçlar da taşımaktadır.

Birincisi Çek hükümdar I. Bolesław'ın kızıyla evliliği sonucu ortaya çıkan Çek devleti ile ittifak, şüphesiz Mieszko'nun ve devletinin de Hıristiyan dünyası ile yakın ilişki kurmasını kolaylaştırmıştır. İkincisi tarihi kaynaklar dükün Hıristiyanlığı Çeklerin elinden kabul ederek, yeni Hıristiyanlaşan toprakları Almanya'ya bağlayarak doğuda Hıristiyanlaştırma faaliyetini yönetme hakkını elinde tutan, Magdeburg başpiskoposunun faaliyetlerinden de kaçındığının altını çizmektedir. Bu şekilde Hıristiyanlığı kabul etme kararı, Gniezno devletinin Almanya'dan bağımsız olmasını garanti altına alan politik bir karar da olmuştur. Son olarak, Hıristiyanlık düke uluslararası büyük bir avantaj sağlarken Polonya devletinin batı Latin kültürünün etkisiyle şekillenmesini de sağlanmış, aynı zamanda toplumu güçlü birleşmeye yönelten "*ideolojik temeller*" de atılmış oluyordu.[501]

2. POLONYA DEVLETİ'NİN GELİŞME DÖNEMİ

Almanya-Polonya ilişkileri, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Polonya devletinin tarih sahnesine çıkmaya başladığı zamandan itibaren başlamıştır. Ancak 10. yüzyılın altmışlı yıllarında Mieszko'nun Gniezno devleti için Alman Kayzeri henüz direkt bir tehdit olarak gösterilemez. Dükün politikasında herhangi bir Alman problemi de ortaya çıkmamakta, hatta Saksonya kaynaklarında I. Mieszko, 967'de Kayzer'in müttefiki olarak adlandırılmaktaydı. Kısacası, I. Mieszko'nun hâkimiyetinin başlarında Almanlarla ilişkilerde ciddi bir sorun bulunmamaktaydı.[502]

Ancak Mieszko, Odra ve Łaba nehirleri arasına yerleştirdiği devletini önce Slav Veletler'e ait Lubusz'a sonra da Batı Pomeranya'ya doğru genişletmeye başlaması karşısında, Kayzer I. Otto'ya bağlı Doğu Prensliği'nin Prensi Hodo 972'de I. Mieszko'ya karşı bir sefer düzenlemiştir. Batı Pomeranya'da yapılan savaşta Polonya orduları üstünlük sağlamıştır. Bu yenilgi haberi I. Otto'ya geldiğinde her iki tarafın savaşı bırakmasını ve diplomatik yollardan sorunun çözümünü emretmiş, bir yıl sonra da kendisi

[501] Arık, 2010: 21.
[502] Arık, 2010: 19-21; aktarma, Kronika Thietmara, Poznań, 1953, s.182; W. Abraham, Organizacja kościoła w Polsce do połowy XII w., Lwów 1890, s. 31-33; J. Strzelczyk, Mieszka I, Poznań, 1992, s. 143; S. Trawkowski, Poczatki Kościoła w Polsce zapanowania Mieszka I; C. Schinesge, Mieszka I i poczatki państwa polskiego, Poznan-Gniezno, 2004, s. 49-70.

Mietszo ile görüşmüştür. Alınan kararlarla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır ancak Kayzer'in Mieszko'dan, daha sonraları Chrobry (cesur) olarak da tanınacak oğlu prens Bolesław'ı rehine olarak istediği bilgisi bulunmaktadır.[503]

Bu olayla birlikte Almanya-Polonya arasındaki çoğunlukla yıkıcı özellikler gösteren ilişkilerin tarihi süreci başlamış oluyordu.

2.1. Almanya - Polonya İlişkilerinin Başlangıcı

Almanya ile inişli çıkışlı ancak ciddi çarpışmaların olmadığı dönem I. Mieszko'nun 25 Mayıs 992'de ölümüyle sona ermiştir. Yerine geçen ve ileride Polonya'nın taç giyen ilk kralı olacak olan Bolesław Chrobry, daha önce de belirttiğimiz gibi, yaşamının ilk yıllarında Alman Kayzer'i I. Otto[504] ve babası I. Mieszko arasındaki barışın garantisi "rehine" olarak Alman sarayında bulunmuştur. Bolesław'ın baba ocağına ne zaman döndüğüne dair kesin bilgi yoktur.

Alman sarayında çok erken yaşta politika ile tanışmış, devlet yönetme sanatını öğrenmiş, Alman aristokrasisi temsilcilerinden, ruhban sınıfından ve bilim adamlarından gelecekte faydasını göreceği dostluklar kurmuştur. Bolesław başlangıçta babasının politikasını sürdürmeye çalışarak Sezarlık'la iyi ilişkiler içinde bulundu. Ancak Polonya ve Almanya arasındaki iyi ilişkiler III. Otto'nun 1002'deki ölümüyle kesildi. Bolesław iç savaşlarla zor günler yaşayan Kayzerliğin zayıflığından faydalanarak daha önceleri Slav toprakları içinde yer alan üç Alman şehrini aldı. Aynı zamanda Slovakya, Morawya ve Çek ülkelerini de hâkimiyeti altında topladı.

Polonya devletinin yükselen gücü, bundan önceki Kayzer'in politikasını sürdürmek niyetinde olmayan yeni Alman Kayzer'i II. Heinrich'i rahatsız ettiğinden, Prag'a giderek tahta oturan Bolesław'ın Çek Dükü olarak kendisine bağlanmasını istedi. Bolesław'ın bunu reddetmesi iki ülke arasında savaşa neden oldu. Kesintilerle birlikte 14 yıl süren savaşlar sırasında yaklaşık bir milyon nüfuslu Polonya, nüfusu kendisinden dört kat fazla ve çok daha güçlü düşmanla savaşmak zorunda kaldı. 1018'de Budziszyn'da yapılan barış ile Bolesław, Çek topraklarını, Morawya ve Slovakya'yı terk etti, Batı Pomeranya bölgesinin bağımsızlığını tanıdı[505], tek tesellisi bağımsızlığını

[503] Arık, 2010: 22; aktarma, W. Kucharski, D. Misiejuk, Histoeia Polski w Datach, Wydawnictwo Dolnoslaskie, s. 8; K Jasiński, Rodowód pierwszych Piastów, s. 78-79.
[504] Saksonya Dükü Heinrich I ((919-936)'in oğlu Otto I (936-973), imparatorluğun etkin hükümdarı olarak 962'de Roma'da Kayzer olarak taç giymiştir; İbrahim S. Canbolat, Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Alfa Aktüel Yayınları, Ekim 2009, s. 89; aktarma, Lexikon-Institu Bertelsmann, Deutsche Geschichte, Bertelsmann Lexikon, Verlag, Gütersloh, 1989, s. 4.
[505] Canbolat, 2009: 90.

koruyabilmesiydi. Bu savaş Almanlarla Polonyalılar arasında doğrudan yapılan ilk savaştır.

1024 yılında II. Heinrich'in ölümü üzerine Bolesław Almanya'daki bu değişimden kendi lehine faydalanarak 1025'te taç giydi. Bunun o zamanlar hem devlet hem de dini açıdan büyük önemi vardı. Bolesław'ın taç giymesi ve krallık sembolünü başpiskopostan alması, devletin yönetimini hanedandan daha üst bir seviyeye çıkarmıştı ve içeride devletin birliğini ve bölünmezliğini simgeliyor, dışarıda ise ülkenin bağımsızlığını kanıtlıyordu. Böylece Hıristiyan devletlerle konumunu eşitleyen Polonya önemli bir Avrupa devleti haline gelmişti.[506]

2.2. Feodal Bölünmeler, Alman İşgalleri ve Moğol İstilası Dönemi

Feodal bölünme Avrupa devletlerinin büyük kısmında erken dönem Ortaçağ sürecinde görülen bir durumdur. Polonya'daki bölünmeye birebir benzemese de 8. ve 9. yüzyıllarda İspanya ve Fransa topraklarının önemli bir kısmı bölünmüş haldeydi. Alman Kayzerliği de Kayzer'in yönetimine bağlı pek çok devletten oluşmaktaydı, nitekim bundan dolayı Kayzerlik Alman Topluluğu olarak da adlandırılmaktaydı. Bu merkezkaç eğilimler Çek ve Macar topraklarıyla, doğuda Kiev Knezliği'nde de yansıma bularak, bölünmelere yol açmıştır.

1138'de Kral Bolesław Krzywiousty'nın ölümüyle Polonya'da da feodal bölünme dönemi başlamıştır. Savaşlar ve sık sık tahtın sahibinin el değiştirmesi başkentin değerini kaybetmesine yol açmış, bir süre sonra da bütün ülke Moğol-Tatar hâkimiyeti altına girmiştir.

Feodal bölünmenin en önemli politik sonuçlarından biri uluslararası arenada Polonya'nın pozisyonunun önemli ölçüde zayıflamış olmasıydı. Bu zayıf durum dükleri kendi aralarında rekabete sokarak yabancı devletleri yardıma çağırmaya yöneltti. Bu yardımlar karşılığında da Polonya topraklarından ödünler veriliyor, dolayısıyla yabancı devletlerin Polonya'ya müdahale etmelerine neden oluyordu. Özellikle Almanların Polonya'nın kuzey sınırındaki faaliyetleri tehlikeliydi. Çünkü Almanlar Odra ve Łaba nehirleri arasındaki topraklara hâkim olmuşlardı. Fethettikleri bu topraklarda Brandenburg Prensliğini kurmuşlardı. Bu devlet doğrudan Polonya'nın komşusu haline geldi ve kısa süre sonra -günümüze kadar sınır tartışmaları devam edecek olan- Polonya'nın kuzey toprakları Batı Pomeranya ve Büyük Polonya'ya yayılma politikası uygulamaya başladı. Brandenburg Prensliği Polonya'dan Lubusz topraklarını da satın

[506] Arık, 2010: 30-35.

almayı başardı ve 1210 yılından itibaren de Büyük Polonya-Pomeranya yönünde bundan sonraki yayılma politikalarını sürdürdü. 13. yüzyıldaki halk hareketine aralarında prenslerin, şövalyelerin, rahiplerin de bulunduğu kolonistler öncülük etmişlerdir.[507]

Bu döneme ait bizim konumuzu ilgilendiren en önemli gelişme, Polonya'nın büyük bir Alman göçüne sahne olmasıdır. Alman Doğu Yerleşimi (Ostsiedlung) esas olarak 1125 ve 1350 arasındaki dönemde gerçekleşir. Alman Kralı (1125-1137) ve 1133'den itibaren Roma İmparatoru Saksonyalı Lothar, 200 yıldan fazla süren, hem Almanya'nın hem de bütün Orta ve Doğu Avrupa'nın politik, ekonomik ve sosyal yaşamını büyük ölçüde değiştiren, Alman Doğu Koloniciliği hareketini başlatmıştır.[508] Almanlar bu bölgelerde günümüze kadar varlık gösteren büyük bir azınlık haline geldiler ve iki ülke arasında ileride sıkça yaşanacak sınır ve nüfuz sorunlarının ana kaynağını oluşturdular.

Bu dönemin sonlarına doğru, 1241, 1259 ve 1287 tarihlerinde yapılmış olan Moğol istilaları da Polonya'yı giderek güçsüzleştirdi ve Polonya'nın birleşmesini daha geç bir döneme erteledi.

2.3. Polonya'nın Yeniden Birleşmesi

Polonya'nın yeniden toparlanması 14. yüzyılın başlarında Władysław Łokietek öncülüğünde başlamıştır. 1320-1333 yılları arasında hüküm süren Łokietek, krallık tacının yeniden Polonya'ya gelmesini sağlamış, yaşamı boyunca Polonya'nın birleşmesini amaç edinmiş, bunu tam olarak başaramasa da ülkenin bir vasallık olarak kalmasını ya da tamamen parçalanmasını engellemiştir.

Ölümünden sonra taç giyen ve daha sonra "wielki-büyük" olarak adlandırılacak olan oğlu III. Kazimierz, babası tarafından birleştirilen ülkeyi yeniden inşa etmeye başlamıştır. 1333-1370 yılları arasında tahtta kalan III. Kazimierz Wielki döneminde devlet yönetimi, ekonomi ve ordu sisteminde köklü değişiklikler yapılmış, devletin uluslararası alanda önemi artmış ve toprakları üç kat artmıştır. Sınır boylarında ve başkentin çevresinde kale surları dikilmiş, şehirler ise savunma surlarıyla kuşatılmıştır. Bundan dolayı bugün kral için "ahşap olarak aldığı Polonya'yı taştan ördü" denmektedir.[509]

[507] Canbolat, 2009: 90.
[508] Canbolat, 2018: 152.
[509] Arık, 2010: 63-77.

2.4. Polonya-Litvanya Birliği

Polonya ile Litvanya arasındaki ilk ittifak 1325'de olmuştur. Ancak Litvanya Büyük Dükü Władysław Jagiełło'nun 1386'da Polonya prensesi Jadwiga ile evlenerek Polonya krallık tacını giymesiyle yaklaşık dört yüzyıl sürecek birliğin ilk adımının atıldığı kabul edilir. 1569'daki Lublin Birlik Anlaşması ile de yani bir idari yapıda, eşit şartlarda ortak bir devlet oluşturuluyordu. Tek hükümdar, tek meclis, tek yönetim olacaktı. Lublin Birliği aynı zamanda ortak dış politika ve savunmayı da düzenliyordu.[510]

İnişli çıkışlı süreçler geçirmesine, iki ülke arasında anlaşmazlıklar olmasına, hatta zaman zaman birliğe ara verilmesine rağmen, Polonya-Litvanya Birliği 17. yüzyıl Avrupası'nın en güçlü ülkelerinden biri haline gelmiştir. 17. yüzyılın sonlarında zayıflamaya başlayan ülkede birlik 1795 yılındaki Prusya, Avusturya ve Rusya işgaline kadar devam etmiştir.

2.5. Prusya ile İlişkiler

Töton Haçlı Şövalyeleri, Polonya'nın feodal parçalanma döneminde, henüz Hıristiyanlığı kabul etmemiş Prusya halkının akın ve yağmalarından ülke sınırlarının korunması amacıyla 1230 yılında Polonya-Prusya sınır bölgesindeki topraklara yerleştirilmiştir.

Bölgeye yerleştikten sonra putperest Prusya'ya savaş ilan eden Haçlılar, bir süre sonra bütün Prusya'ya hâkim olduktan sonra orada resmi olarak Kayzer'in liderliğini kabul ettiler ve boşalan bölgelere yerleştirilen Alman mültecilerle Polonya'nın hayati çıkarlarını tehdit eden Avrupa'da en iyi organize olmuş devletlerden birini ortaya çıkardılar.

Bu tarihten itibaren yavaş yavaş Almanlaşan Prusya ile Polonya arasında 1795 tarihine kadar dönem dönem şiddetlenen çatışma ve mücadele süreci yaşanmıştır.

2.6. Osmanlı ile İlişkiler

Polonya, tarihinin hemen her döneminde zamanın güçlü devletlerinin mücadele sahasının merkezinde yer almış, bu mücadele ve savaşlardan kaynaklanan çok büyük acılar yaşamış bir ülkedir. Osmanlı Devleti ile de zaman zaman karşı karşıya gelmelerine rağmen, genelde, ılımlı bir ilişki sürdürülmüştür. Osmanlılar, Polonya Devletini var olduğu sürece amansız düşmanları Rusya ve Avusturya'ya karşı bir tampon ülke biçiminde kabul edilmiş ve bu devletin dengeli ve düzenli bir biçimde yönetilmesini istemiştir.

[510] Arık, 2010: 85-131.

Osmanlı bir Balkan ülkesi kimliği elde ettikten sonra, o dönemli ismiyle, Lehistan ile Varna, Niğbolu benzeri harp sahalarında karşılaşmış olmanın dışında, canlı bir ticari ve kültürel alışverişin de içine girmiştir. Ancak Polonya için Osmanlıların asıl önemi Avusturya-Macaristan, Prusya (bugünkü Almanya'nın temeli) ve Rusya devletleri ile oluşturduğu dengedir.

Osmanlı Devleti'nin 14. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki fetihleri, diğer devletlerde olduğu gibi, Polonya'da da büyük tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle 1387 yılında Boğdan Prensi Petro'nun korumaya alınmasıyla da Polonya-Litvanya Krallığı Osmanlı Devleti ile komşu haline gelmiştir. Osmanlı-Polonya ilişkileri sonraki dönemlerde daha ılımlı gelişmiştir. Polonyalılar, Osmanlı'nın Avrupa'da ilerlemesi neticesinde 1396 yılında yapılan Niğbolu Savaşı'nda, Macarları desteklemiştir. İki ülkenin resmi ilişkileri ise Polonya Kralı Władysław Jagiełło'nun 1414 yılında Padişah I. Mehmet'e iki elçi göndermesiyle başlamıştır. Polonya-Osmanlı ilişkileri 1440'da II. Murat'a elçiler gönderilmesiyle sürmüş olsa da, Polonya Varna Savaşı'nda tekrar Macarları desteklemişlerdir.

Osmanlılar zaman zaman Polonya'ya seferler de düzenlemiştir. II. Bayezid'in padişahlığında Boğdan (Moldovya) sorunu nedeniyle ilişkiler biraz bozulmuş olsa da 1490 yılında yapılan barış sonrasında, aralarındaki ilk antlaşma imza edilmiştir. Barış antlaşması 1493 ve 1503 yıllarında iki kez yenilenmiştir. Polonya'nın Boğdan üzerine yürümesiyle 1620 yılında tekrar savaş yapılmış, ağır bir yenilgi alan Polonya ile 1630'daanlaşma yapılarak, Polonya'nın Kırım Hanlığına vergi vermesine, Osmanlı'nın da onları Tatarlara karşı korumaları kararları alınmıştır. Sonraki dönemde Bucaş Anlaşması'yla (1672) Polonya 22 bin altın yıllık vergi verme, Podolya'yı terk etme ve Ukrayna'dan çekilme şartlarını kabullenmiş olmasına rağmen 1676'da yapılan ikinci bir anlaşmayla Osmanlı vergi almaktan vazgeçmiştir.

1683 yılında Osmanlı Devleti'nin İkinci Viyana Kuşatmasında başarılı olamamasındaki sebeplerden biri de Polonya'dır. 75.000 kişilik ordusuyla Polonya Kralı III. Jan Sobieski, Viyana'ya yardım etmesi sonucunda Avrupa ülkeleri, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişini durdurup, Türk tehdidini ortadan kaldırmıştır.[511]

Ancak, II. Viyana Kuşatması sırasında Osmanlı Ordusuna saldırarak kuşatmanın ve ordumuzun çözülmesine neden olan Polonya Kralı Jan Sobieski'nin, aslında bir Polonya zaferinden çok, Polonya'nın düşüşünün ve yok edilişinin başlangıcını bilmeden

[511] Oral Sander, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, 12. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, Aralık 2003, s. 139.

hazırlamıştır. Çünkü o dönemde barış ve iktidar ancak her iki gücün de varlığının devamı ile mümkündür.

18. yüzyılda, bilhassa Karlofça Anlaşması (1699) sonrasında Osmanlı-Polonya ilişkilerinde barışın hâkim olduğu söylenebilir. Çünkü güçlenen Rusya'nın, Polonya'nın içişlerine müdahale etmesinin Osmanlı'ya da sorun yaratmaya başlaması, iki ülke ilişkilerini yakınlaştırmıştır.

Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmak adına Polonyalıların harekete geçmesi ve Osmanlı'dan yardım talep etmesi üzerine Osmanlı Devleti, Polonya'nın bağımsızlığının sürdürülmesi hususunda 1768 yılında Rusya'yı protesto etmiş, bir sonuç alamayınca da savaş açmıştır. Polonya bu haberi bir bayram edasıyla karşılamıştır. Hatta o dönemde Leh milliyetçilerinin büyük çoğunluğunda "Oder ve Vistül'den Türk atları su içmedikçe Polonya'nın bağımsızlığa kavuşamayacağı" düşüncesinin oluştuğu da söylenir. Fakat yapılan savaşta Osmanlı ordusunun büyük bir yenilgiye uğramasıyla Polonya, Avusturya ve Prusya'yla anlaşma yapan Rusya tarafından, üç aşamada işgal edilerek paylaşılmıştır.[512]

Polonya'nın bu şekilde paylaşılmasını dönemin devletleri arasında sadece Osmanlı Devleti tanımamış ve uzun bir süre de kabule yanaşmamıştır. Padişah'ın yabancı elçileri kabul merasimlerinde "Polonya elçisi henüz gelmedi, yolda" ifadesinin kullanılması, Osmanlı'nın Polonya'ya duyduğu dostluğunu dile getirmesinin ve Polonya Devletinin parçalanmasını kabul etmemesinin duygusal ve güzel örneklerinden biridir.[513]

19. yüzyılda Polonya'da işgale karşı çıkan vatanperverlerin ayaklanmaları olmuştur. Belli başlı üç ayaklanma (1831, 1848, 1863), Polonya tarihinin önemli hadiseleri olmakla beraber, bununla birlikte Türk tarihi için de yakından ilişkilidir. Çünkü yapılan milli ayaklanmalarda başarısız olan Polonya liderleri Osmanlı Devleti'ne sığınarak hayatta kalabilmişlerdir. Osmanlı Devleti, Ruslara yönelik isyan başlatmış olan General Kosciuszki önderliğindeki Polonyalıların sığınma isteklerini kabul ederek dostluğunu göstermiştir.[514] Sığınan askerlerin büyük bir bölümü, mücadelelerini Osmanlı Devleti'nde sürdürmek için örgütlenmişler, Rusya ve Avusturya'nın ısrarlı taleplerine rağmen, sığınan Polonya mültecileri iade edilmemişlerdir.

[512] Erhan Afyoncu, Bugün Gazetesi, 11.04.2010.
[513] "a.g.e.".
[514] Selçuk Duman, Atatürk Dönemi Türkiye-Polonya İlişkileri, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 38, Yaz 2013, s. 90-91.

Polonya askerleri de Osmanlı devletine çok büyük hizmetler vermişlerdir. İşte bu mültecilerden bir kısmı Müslüman olmuş, bir kısmı kendi dinlerinde kalmış, ama hepsi Osmanlı toplumuna intibak etmişlerdir. Mesela General Beni, Murat Paşa olmuştur. Generallerden Kosiyevsky, Sefer Paşa adını almıştır. Önemli albaylardan biri ve ünlü şair Nazım Hikmet'in de dedesi olan Konstantin Borzecky, Mustafa Celâlettin ismini almıştır. Sonradan paşa rütbesiyle Karadağ savaşında şehit olmuştur.[515]

3. POLONYA'NIN PRUSYA, AVUSTURYA VE RUSYA TARAFINDAN TAKSİM EDİLMESİ

Polonya'ya "cumhuriyet" olarak anılmasının sebebi, geniş bir anayasal özgürlük ortamı olması ve seçimle belirlenen bir krallarının bulunmasıydı. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, geniş topraklara ve karmaşık bir halk topluluğuna sahip olmalarıydı. Böyle geniş toprakların ve farklı etnik kökene sahip insanların merkezi yönetim sistemiyle etkin bir şekilde idare etmek kolay olmadığı için (Osmanlı Devlet değişik devlet mekanizmasıyla bu konuda tek istisnadır) bilhassa merkeze uzak olan bölgelerdeki yerel yöneticiler bir kısım ayrıcalık ve özgürlüklere sahip oluyorlardı.

Ülkede çok etkin olan toprak aristokrasisi, diğer bütün sınıfları pasifize etmişti. Bu şekilde Polonya hem Fransa örneğindeki mutlak bir monarşi, hem de İngiltere'nin etkin parlamenter sistemi gibi yönetimlere kavuşamadı. Kısacası, Polonya olarak isimlendirilen coğrafyada he zaman bir güç boşluğu bulunmaktaydı. Bilhassa Ruslar ve Almanlar gelişerek büyük güç odakları haline dönüşmeye başlayınca, Polonya üzerindeki baskıyı da arttırdılar ve nihayetinde onu birlikte parçaladılar.[516]

Osmanlı Devleti'nin II. Viyana Kuşatması Polonya'nın Avusturya'ya yardımı neticesinde başarısız olunca, bu durum, Osmanlı Devleti'nin gerileme ve Polonya'nın da parçalanma sürecini başlatmıştır. Çünkü Polonya kuşatma süresince Batılı güçlere yardım ederken kendisi de ciddi bir güç kaybına uğramıştır. Ancak Polonya yardımlarıyla kuşatmayı yarıp, nihayetinde Osmanlı egemenliğinden kurtulmuş olan Avrupalı ülkeler, Polonya'nın bu iyiliğini cezasız bırakmamış ve güçsüzlüğünden faydalanarak, parçalayıp paylaşmaya başlamışlardır.

1772 yılında yaşanan ilk işgal ve bölünme, dönemin güçlü devleti Rusya'nın öncülüğünde gerçekleşmiştir. Ancak tarihsel emelleri çerçevesinde Avusturya ve Prusya'da durumdan azami ölçüde faydalanmış ve Polonya topraklarının neredeyse üçte

[515] İlber Ortaylı, Tarihimiz ve Biz, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, s. 170
[516] Sander, 2003: 116.

birlik kısmı Prusya, Avusturya ve Rusya arasında paylaşılmıştır. 1791'de yeni bir anayasa ile halk egemenliğine dayanan bir yönetim biçimi geliştiren Polonya, bu defa, Fransız Devrimi benzeri bir girişimde bulunulabileceğinden tasalanan Rusya tarafından işgal edilmiş ve 1793'teki yapılan ikinci bölüşümde Polonya'ya kalan topraklar daha da azalmıştır. 1794'te General Tadeusz Kosciuszko liderliğinde başlatılan ayaklanma yenilgiyle sona erince, Prusya, Avusturya ve Rusya arasında 1795 yıllında yapılan son bölünmeyle birlikte Polonyalılar 18. yüzyıl süresince Rusya, Avusturya ve Prusya (Almanya)'nın, hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalmış, Polonya devleti de 100 yıldan fazla bir zaman süresince (1918'e kadar[517]) Avrupa siyasi haritasından silinmiştir.

Harita – 1 Polonya'nın Parçalanma Süreci.[518]

4. I. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA POLONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI İLAN ETMESİ

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Polonya milliyetçileri de egemenliklerini sağlamak için mücadeleye başladılar. Fakat iki ayrı grubun başı çektiği bu mücadelede Joseph Pilsudski'nin Polonya Lejyonu, Avusturya ve Alman kuvvetleriyle birleşerek Rusya'ya karsı savaştı.

Pilsudski o dönemde koyu bir Rus düşmanı sosyalistti. Almanya, 1916'da egemen Polonya Krallığı'nın oluşturulduğunu duyurduyda da, kurulan devletin

[517] Polonya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra verdiği uzun mücadele ve sıkıntılar neticesinde Versay Antlaşmasıyla 1918 yılında bağımsızlığını kazandı.
[518] http://www.polonyadayiz.com/8-dakikalik-animasyon-ile-polonya-tarihi/ E.T.: 04.04.2017.

Almanya'nın sıkı denetiminde bulunması Pilsudski'yi oldukça rahatsız etti ve Almanlar da onu hapsettiler. Mücadelenin diğer grubunun lideri Roman Dmowski Varşova'da 1914 yılında Polonya Milli Komitesi'ni oluşturmuştu. Dmowski Müttefiklerin yanında yer alarak Rusya ile birlikte Avusturya ve Almanlara karşı savaşmıştı. Bağımsız devlet kurulmasının başından itibaren Polonya'da ortaya çıkan sağ-sol çatışması buna diğer grupların ve bireysel rekabetlerin karışmış olması, Polonya'nın uzun bir zaman politik istikrara kavuşmasına engel oldu.

Savaşın sona ermesiyle birlikte Polonya, sınır düzenlemeleriyle meşgul olmuştur. Polonya milliyetçilerinin 1772'deki duruma geri dönülmesi hedefi, Polonya'nın bütün komşu ülkelerle bir süre mücadele etmesine sebep olmuştur. Sonuçta oldukça büyük bir Polonya ortaya çıkmıştır ancak, aynı zamanda bu sınırlar bir güvensizlik durumu oluşturmuştu. Çünkü yaklaşık 250 bin km^2 büyüklüğündeki toprakların sadece 150 bin km^2 kadar bir bölümü gerçekten Polonya toprağıydı. 30 milyon civarındaki nüfusun ancak 20 milyon kadarı Leh asıllı, diğerleri ise çeşitli azınlıklardır. Genel olarak bakıldığında, sınırların % 75 kadarı sürekli tehdit almakta, % 20 kadarı güvensiz ve sadece % 5 gibi bir miktarı tam güvenliğe sahipti. En büyük azınlık grupları Polonya'nın Rusya'dan savaşla kopardığı topraklarda yaşayan 4.milyon civarında Ukraynalı ve bir milyon civarı Beyaz Rus'tu. Bunların dışında büyük şehirlerde yaşayıp, ticaret ve bankacılık sektörlerini ellerinde tutan yaklaşık 2,5 milyon Yahudi bulunmaktaydı.

Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin iktidar olmasına kadar, Polonya'nın dış politikası, esas itibariyle Fransa'ya dayanmıştır. Sovyet Rusya ve Almanya arasına sıkışmış durumdaki Polonya, baştan beri Fransa'ya yaslanma yolunu seçmiş ve Şubat 1921'de aralarında bir ittifak antlaşması imza etmişlerdir.

Polonya'nın Almanya ile ilişkileri 1934 yılına kadar iyi gitmemiştir. Bunun temel nedeni, Almanya'dan alınan topraklarla Polonya topraklarında kalmış olan Almanlardı. İki ülke arasında azınlıklar nedeniyle hep sınır olayları meydana gelmiştir. Polonya azınlıkları asimile etmek için sürekli baskı uygulamış, azınlıklar da buna sürekli tepki göstermişlerdir. İkinci olarak, Müttefiklerin, tarafından Polonya'nın denize bağlanmasını sağlamak adına Almanların toprakları içinden Polonya'ya "Koridor" açmaları ve bunun Almanya ile Doğu Prusya arasındaki bağlantıyı kesmiş olmasının, Almanları olumsuz etkilemiş olmasıdır. Almanya'yla böyle ilişkileri olması nedeniyle Polonya, daima bir Rusya-Almanya yakınlaşmasından rahatsız olmuştur. Bu nedenle Almanya - Rusya arasına sıkışmış olmaları Polonya için daima bir sorun teşkil etmiştir. Bu sebeple, Polonya, Almanya ile Sovyet Rusya'nın imzaladığı Rapallo (1922) ve Berlin (1926)

Antlaşmalarından çok rahatsız olmuştur. Ayrıca, Batılı devletlerin Almanya ile Locarno Antlaşmalarını yaparak, Almanya'yı adeta doğuya açılım serbestleştirmiş olmaları, Polonya'nın hiç hoşuna gitmemiştir. Ancak Fransa'nın bu hususta Polonya'ya garanti sağlaması, rahatsızlığı bir ölçüde gidermiştir.

Almanya'da Hitler'in iktidarı ele geçirmesiyle Sovyet Rusya'nın Batılı ülkelerle işbirliği gayretine girmesiyle, Polonya da Almanya ile arasındaki ilişkileri düzenlemek durumunda kalmıştır. 1930 yılından sonra Nazilerin Danzig bölgesinde giderek güçlenmesi de Polonya'yı Almanya ile anlaşmaya yönlendirmiştir. Bu kapsamda 26 Ocak 1934 tarihinde, iki ülke arasında, mevcut anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesine yönelik bir saldırmazlık anlaşması yapılmıştır. Aslına bakılırsa, Almanya bu anlaşmayla, Danzig ve Koridor sorunlarını ileri bir zamana ertelemekteydi. Yoksa Polonya ile arasında bir dostluk geliştirme niyeti bulunmamaktadır.[519]

Polonya'nın her zaman algıladığı Alman tehdidi, 1937 yılında Hitler'in "Reichstag"ta (imparatorluk meclisi) yaptığı konuşmada "Almanya sınırındaki iki devlet bünyesinde 10 milyonun üzerinde Alman'ın yaşadığını dile getirmiş olması"nda karşılığını buluyordu. Zaten, Hitler bu konudaki düşüncelerini daha 1925'te "Kavgam"da dile getirmişti;

"*Alman halkı, kendi öz oğullarını bir ortak devlet içinde toplayamadığı sürece, sömürgecilik politikası gibi etkinliklere moral açıdan hakkı yoktur. Ancak İmparatorluk sınırı, beslenme için gereken güvenliği sağlayamadan en son Almanı içine alacak bir duruma gelirse, işte o vakitöz halkın kıtlıktan korunması amacıyla yabancı arazinin ve toprağın kazanılmasına yönelik ahlaki bir hak doğar."*[520]

5. II. DÜNYA SAVAŞI VE POLONYA'NIN ALMANYA VE SOVYET RUSYA TARAFINDAN İŞGALİ

Almanya ile sınır komşusu olan devletler arasında Polonya, uzun vadede zor durumda olandı. Ancak bu devletler arasında, Alman tehlikesi karşısında, en kör olan devlet gene Polonya'ydı. Almanya ve Polonya Danzig sorunu hakkında görüşmeler yaparken, çok geç olana kadar, Polonya, Almanya'nın kendisine saldıracağını anlayamamıştır. Ancak daha 1922'de General von Seeckt, Almanya'nın Polonya ile ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştı:

"Polonya'nın varlığı Alman hayatının ana şartlarına uymaz ve Polonya'nın; varlığına göz yumulamaz. Polonya bizim yardımımızla, ortadan kalkmalıdır ve kalkacaktır da. Kendi iç

[519] Fahir Armaoğlu, 20'nci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s. 131-133.
[520] Canbolat, 2009: 113-114; aktarma, Adolf Hitler, Mein Kampf, Bd. I, Berlin, 1933, s. 1.

güçsüzlükleri ve Rusya'nın girişeceği hareket sonunda Polonya'nın ortadan kaldırılması, Alman politikasının ana hedeflerinden biri olmalıdır ve bu amaca Rusya'nın, aracılığı ve yardımıyla varılabilir."[521]

Versailles Antlaşması hükümlerince Polonya'ya bırakılmış olan Posen ve Pomorze (Polonya Pomeranya'sı)'u da içerecek şekilde, Koridoru oluşturan ve Almanların kendi toprakları olarak gördükleri bu bölge, aslında Polonya'nın Avusturya, Prusya ve Rusya arasında paylaşıldığı dönemde, Prusya'nın ele geçirdiği Almanya tarafından ya unutulmuştu ya da bu gerçeği hatırlamak istemiyorlardı. Bu topraklar gerçekte binlerce yıldır Polonyalıların olmuştu ve halen de nüfusun büyük bölümü Polonyalıydı.[522]

Koridor ve Danzig sorunu devam ettiği sürece Polonya ile Nazi Almanya'sının devalı barış içinde olması beklenemezdi. Polonya'nın da, iki güçlü komşusu, Almanya ve Rusya ile baş edebilecek ölçüde gücü yoktu.[523] Ancak bağımsızlığına düşkün Polonya halkı, Hitler'in tehditlerine baş eğmeyecekler, ülke istila edilirse sonuna kadar savaşacaklardı, fakat Polonya, hem politik hem de askerî çok körü bir haldeydi ve hava gücü de çok eski uçaklardan oluşuyordu. Hareket kabiliyeti de çok düşük olan Polonya ordusunun stratejik durumu da - Almanlar üç tarafını çevrilmiş durumdaydı- neredeyse umutsuzdu. Ayrıca, Almanya Batı cephesini sağlamlaştırarak, İngiltere ile Fransa'nın Polonya'ya yardıma gelmelerini güçleştirmiştir.[524]

Bilinçli olarak verilen kabul edilemez ültimatomlardan ve sahte bir sınır olayı düzenledikten sonra Alman Orduları, 1 Eylül 1939 günü şafak vakti Polonya sınırına hızla ilerlemişler, Varşova'ya batıdan, güneyden ve kuzeyden yaklaşmaya başlamışlardı.

Gökyüzünü dolduran Almanya uçakları hedeflerine gürültüyle uçarak, Polonya açık şehirleri, köprüleri, trenleri, yürüyüş kollarını ve cephanelikleri bombalıyorlardı. Bu şekilde Almanya uçakları, gökten ölüm yağdırarak, kısa sürede asker ve sivil birçok Polonyalı'nın ölmesine sebep olmuştur. Altı yıl boyunca Avrupa ve Asya'da yüz milyonlarca çocuk, kadın ve erkek dehşete düşüren yıkımlara uğrayarak öğrenecekleri ve nihayetinde atom bombasının da kullanılmasıyla, bütün insanlığı topluca bir ölüm korkusuna sokan terör dönemini başlatmış bulunuyorlardı.[525]

---

[521] William L. Shirer, Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü-II, Türkçesi Rasih Güran, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, Ekim 1968, s. 39.
[522] Shirer, 1968: 717-718.
[523] "a.g.e.", s. 717-718.
[524] "a.g.e.", s. 735.
[525] "a.g.e.", s. 927.

Polonyalı kuvvetlerin şiddetli direncine rağmen, hava üstünlüğüyle son derece modernize edilmiş ve hareket kabiliyeti yüksek Alman Orduları, Polonyalı güçleri kolaylıkla kontrol altına aldı. Polonya 28 Eylül'de teslim oldu ve askeri direnişin koordinasyonu Ekim ayının ilk haftasında sona erdi.

Böylece daha doğumunda Polonyalıların dışında bütün kesimlerce bir garibe olarak nitelenmiş böyle bir devletin artık var olmaması konusunda Almanya ile Rusya anlaşmış, doğudan Rusya, batıdan Almanya tarafından işgal edilen Polonya yeniden haritadan silinmiştir.[526] 1939 - 1940 yıllarının kışı oldukça şiddetliydi ve çok kar yağmıştı. Nazilerin vurarak ve zindanlarda öldürdükleri insanlardan daha çok sayıda Polonyalı, eksi derecelerdeki soğukta ve çoklukla kar fırtınaları altında gerçekleştirilen "yeniden yerleştirme" faaliyetleri esnasında hayatını kaybetti.

Yerlerinden alınan insanları köle olarak barındırmak ve açıkça imha etmek için çok miktarda kamp kurulmuştur. Polonya'da kurulmuş olan büyük Nazi Kampları; Auschwitz, Stutthof, Plaszow-Krakow, Sobibor, Majdanek, Treblinka, Chelmno, Gross-Rosen'dir. 14 Haziran 1940 yılında açılmış olan, bunların en meşhuru olacaktı. Polonyalı siyasî mahkûmlarına özel işkence yöntemleri uygulamak için kurulmuş olan Auschtvitz kampı sonradan daha da korkunç bir yer olmuştur. İmha kamplarıyla toplama kampları birbirine karıştırılmamalıdır. İmha kamplarından sağ olarak az miktarda kişi kurtulmuştur. Auschwitz'e S.S.'lerin en canavarlarından seçilmiş bir grup görevlendirilmiştir. Görevlendirilenlerin içinde, İngiltere'de ileride "Belsen Kasabı" isimlendirilecek olan Josef Kramer ile cinayet suçuyla beş yıl hapishanede kalmış R. Franz Hoess adında iki kişi vardı. Hoess, Nuremberg mahkemesinde 1946 yılında, Auschwitz'de iki buçuk milyon kişinin öldürülmesinin ne şekilde idare edildiğini açıklamış ve bunun, "açlıktan ölüme" terk edilen beş yüz bin insanı kapsamadığını övünerek söylemiştir.[527]

Toplama ve imha kamplarındaki insanlara akla sığmayacak eziyetler yapılmıştır. Gaz odalarında zehirlenen esirler Krematoryumlarda yakılmış, esirler üzerinde tıbbi deneyler yapılmıştır. Erkekler, kadınlar, bebekler ve ikizler vb. üstünde insanlığa sığmayacak çok miktarda deney yapılmış, kadın ve erkeklere hipotermi, hadım etme, kısırlaştırma gibi deneyler uygulanmıştır. Esirler üstünde yapılan korkunç deneylerin yanında SS Subaylarının yaptığı değişik uygulamalar da bulunmaktaydı. Mesela Zyklon B ismindeki gazın 5 ila 7 kg.ı bir defada toplam 1500 insanı öldürebilecek güçte olmasına karşın, yalnızca iki yıl süresince kampdaki esirler için yirmi ton civarında gaz kullanıldığı

[526] Shirer, 1968: 992.
[527] Shirer, 1968: 1025.

yapılan incelemelerde ortaya çıkmıştır. Çırılçıplak soyulmuş esirler 50-70 kişilik kamyonlara kapatılıp içeriye egzoz gazı (karbon monoksit) verilerek öldürülen insanlar toplu mezarlara götürülürdü. Ayrıca, toplanmış ya da esir edilmiş kişiler maden ocaklarında, balıkçılık alanlarında, tarım alanlarında ve silah fabrikalarında zorla çalıştırılıyordu.

Öte yandan, zaten esirlerin ciddi bir kısmı kamplara getirilirken olumsuz yol şartları nedeniyle ölmekteydi. Yalnızca sağlam erkek esirler çalıştırılmak üzere kamplarda tutulmaktaydı. Kampa ulaşabilenlerden zayıf bünyeli kişiler de hemen gaz odalarında yok edilirdi. Kamplardaki bu tür toplu katliamların yanında, binlerce insan kamp personelinin uyguladığı eziyetler, aşırı sıcak, fazla çalışma, açlık ve hastalık nedeniyle ölmekteydi.

Polonya'daki Nazi terörü, Almanların ileride bütün işgal edilen topraklardaki insanlara yapacakları kötü ve korkunç uygulamaların sadece başlangıcıydı. Ancak kabul etmek gerekir ki diğer bölgelerde insanlara yapılmış olanlar Polonya'da yapılmış olanlar yanında hiç kalır. Nazi barbarlığı Polonya'da akıllara sığmayacak, insanı dehşete düşürecek bir seviyeye ulaşmıştı. Savaş süresince nüfusuna oranla en çok insanın öldüğü ülke Polonya'dır. 1939-1945 yılları arasındaki işgalin doğrudan bir sonucu olarak yaklaşık 5.600.000 – 6.000.000 insan hayatını kaybetti. Bunların sadece 160 - 240 bin kadarı askerdi. Ölen sivillerin de yaklaşık yarısı Yahudilerden, yarısı diğer Polonyalılardan oluşmaktaydı. Bu sayı, Polonya'nın 1939 nüfusunun yaklaşık % 16-17'sini oluşturmaktaydı.[528]

Polonya'da yaşanan Nazi kıyımları elbette ki tümüyle Alman halkına mal edilemez. Elbette ki bütün bu insanlık dışı uygulamalar birçok Alman tarafından da nefretle karşılanmıştır. Ancak diğer taraftan, hiçbir gücün belirli bir tabanın desteğini almadan böylesi bir mücadeleye girmeyi göze alamayacağı da düşünülmelidir.[529] Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı süresince Polonya'da yaşananlar, Polonya halkı üzerinde derin yaralar açmıştır ve vicdanlarda öyle ya da böyle Almanlara karşı duyulan ciddi bir güvensizliğe ve nefrete yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda şehir merkezi tamamen yıkılmış olan başkent Varşova'nın neredeyse yüzde 84'ü yok olmuştur. Bugün "Old Town (eski şehir)" olarak

[528] http://ww2db.com/country/poland E.T.: 29.08.2019.

[529] Büyük Alman kimya tröstü I.G. Farben'in Müdürleri Almanya'nın en ileri gelen iş adamları sayılır, hepsi şerefli makamlara sahip, Tanrı'dan korkan insanlardı. Böylesi büyük ve uluslararası bir şirketin kârlı bir işletme için en elverişli yer olarak Auschtvitz ölüm kampının bulunduğu yeri bile bile seçmesi Hitler zamanında, en saygı değer Almanların bile, ne durumda olduklarını göstermeye yeter. (Shirer, 1968: 1126)

isimlendirilen bölge bile gerçekte sadece elli senelik bir geçmişi vardır. Savaş süresince yıkılıp yok olan binaların büyük bir bölümü aslına uygun biçimde tekrar yapılmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın korkunç izleri Varşova'ya ve hatta Polonya'ya sadece şehirlerin yıkılması anlamında değil, aynı zamanda zihinsel anlamda da köklü bir şekilde yerleşmiştir.[530]

6. SOĞUK SAVAŞ VE POLONYA'NIN S.S.C.B. GRUBUNDA YER ALMASI

Polonya açısından Batıda Almanya ne ifade ediyorsa, doğuda da Rusya benzer bir konumda bulunmaktadır. Tarih boyunca yaşanan savaşlar, işgaller, sınırların sürekli değişmesi bu iki komşu ülkeyi düşman kardeşler haline getirmiştir. Belleklerde hala sıcaklığını koruyan İkinci Dünya Savaşı'nın Polonya halkı üzerindeki yansıması Rusya içinde yine Almanya örneğindekinden farklı değildir. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi, savaşın başında Polonya batıdan Almanya tarafından işgal edilirken, aynı zamanda doğudan da Almanlarla anlaşan Rusya tarafından işgal edilmiştir. Savaşın ilerleyen döneminde Almanya Rusya'ya savaş açınca Polonya toprakları Almanya-Rusya savaşına zemin olmak zorunda kalmıştır. Savaşın sonuna doğru Almanya'nın gerilemeye başlamasıyla da bu defa neredeyse bütün Polonya toprakları "Almanya işgaline son verme" amacı gölgesinde Rusya tarafında işgal edilmiştir. Başlangıçta Polonya'nın Alman işgalinden kurtulmasının Rus ilerlemesiyle sağlanacağını düşünen ABD ve İngiltere de bu durumu normal karşılamışlardır. Ancak zamanın büyük devletlerinin yapmış olduğu bu tarihi hatanın bedelini, Soğuk savaş süresince S.S.C.B bünyesinde yer almak zorunda kalan, Polonya halkı ödemiştir.

Savaş sonrası düzenlemelerde Polonya'nın sınırları MS 1000 yılındaki Piast Hanedanlığı sınırları olarak yeniden belirlenmiş, müttefik hükümetleri de Polonya Halk Cumhuriyeti'nin bu yeni sınırlarını Yalta ve Potsdam'da onaylamıştır. Sınırların yeniden belirlenmesinden sonra homojen bir nüfus oluşturmak adına, yeni belirlenen sınırların dışında kalan Lehlerle, sınır içinde kalan Almanlar ve Ukraynalılar mübadele edilmiş, böylelikle kan ve toprak politikası bağlamında Avrupa'nın en büyük nüfus değişimi yaşanmıştır.[531] Göç eden 1,5 milyon Leh'in 1,1 milyonu Almanya'dan gelmiştir.[532]

---

[530] Şevin Gülfer Sağnıç, "Küllerinden Doğan Şehir: Varşova", Uluslararası Politika Akademisi, 7 Temmuz 2012.
[531] Norman Davies, "Polish National Mythologies" Myth and Nationhood (Ed.), London: Hosking-Schöpflin, Hurst&Co. Publishers, 1997, s. 153.
[532] Krystyna Kersten, The Establishment of Communist Rule in Poland 1943-1948, California Uni. Press, 1991, s. 164.

Savaşın bitimiyle beraber, Haziran 1945'de Polonya'da Yalta Konferansı karalarını uygulamaya koymak için geçici bir hükümet kuruldu. Konferans'ta serbest seçimler yapılması kararlaştırılmasına karşın, Polonya Komünist Partisi'nin baskısı altında, 1947 yılının Ocak ayında yapılan ve haliyle komünistlerin zaferiyle sonuçlanan seçimlerden sonra Polonya Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Kurulmuş olan Polonya hükümeti Sovyet Rusya devlet başkanı Stalin'in baskılarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin teklif ettiği Marshall Planı'nı reddedip, Comecon'a iştirak edince, Polonya, Soğuk Savaş süresi boyunca Doğu Bloku'nda yer almak durumunda kaldı.

7. SOĞUK SAVAŞ'IN BİTİŞİ VE POLONYA'NIN S.S.C.B.'DEN AYRILARAK DEMOKRATİK BİR YÖNETİME GEÇMESİ

Polonya'da komünist rejimin geleneksel kimlik bağlarını ortadan kaldırıp sosyalist toplum düzenini inşa etmek için kullandığı politik ve kültürel argümanların başarısızlığından sonra ekonomik kalkınma programı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık karşısında kilisenin desteğiyle, toplumsal zeminde geniş karşılık bulan rejim karşıtı örgütlü hareketler organize edilmiştir. Üstelik bu hareketler Marksist ideolojinin sosyalist toplumun inşasında ontolojik üstünlük atfettiği işçi sınıfı eliyle, Dayanışma Sendikası (Solidarite, Solidarność) adı altında 10 Kasım 1980' de bir araya gelen 35 meslek sendikası tarafından gerçekleştirilmiştir.[533]

Bu faaliyetler sosyalizm içerisinde radikal reform yapılması söylemiyle, sendikal sınırları aşan, sosyal bir hareket haline geldi. 1981 kongresinde Lech Wałesa'yı başkan seçen Dayanışma'nın, ulusal bağımsızlık için farklı mücadeleler veren ekonomik, dinsel, siyasal ve sosyal grupları bünyesinde barındırdığı kabul edilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde görülen ekonomik kriz sonucunda ülkeye egemen olan kargaşa ortamını düzeltme imkânının ortadan kalkması, Polonya hükümetini Dayanışma ile birlikte hareket etmeye zorlamış, bu kapsamda, 1989 yılının şubat ayında Dayanışma Hareketi'ne yasal statü verilerek seçimlere girmesine müsaade edilmiştir. Haziran ayında yapılan seçimler sonucunda Dayanışma Hareketi üyelerinin, Sovyet egemenliği döneminde görülmemiş bir şekilde, mecliste ve senatoda temsil hakkına kavuşmasıyla komünist rejimin tasfiyesi başlamıştır.[534]

[533] İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya, 2. Baskı, Ankara: Lazer Ofset, 2007, s. 22.
[534] "a.g.e.", s. 23.

8. AVRUPA'DAKİ YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER VE POLONYA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLMASI

1980'li yılların sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, o zamana değin alışık olunan Yalta Konferansı nizamının bitmesi ve dünya politik fikirlerinin, politik coğrafyalardaki değişimlere paralel bir biçimde evrilmesi sonucuna neden oldu. Bu değişimlerden tabii olarak AT da etkilenerek, ortaya çıkan yeni sürece uyum sağlayabilmek için süratli bir çalışma dönemine girdi. Avrupa bütünleşmesi kendi içinde birlik gayretlerine devam ederken, aynı zamanda, dağılan Sovyet sisteminden kopan Orta ve Doğu Avrupa devletleriyle kurulacak yeni ilişkilerin çerçevesini belirleme çalışmamalarını da sürdürüyordu. Bu devletler, yıllar boyunca SSCB düzeninden kurtulabilmenin umudu ve asıl ait olduklarını düşündükleri Batı Avrupa bütünleşmesine girebilmenin beklentisi içerisindeydiler. Durumu değerlendiren Avrupa Birliği, bu devletlerle ortaklık antlaşmaları yapmaya başladı. Orta ve Doğu Avrupa Devletleri ile münasebetler bu şekilde ilerlerken, Avrupa Birliği Haziran 1993'de yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, bir taraftan yeni üye olacak aday ülkeler için yeni ölçütler oluşturuyor, diğer taraftan da bu ölçütler vasıtasıyla kendi kimliğini yeniden tanımlıyordu.[535]

Genişleme sürecini yönlendiren toplantılarda, Avrupa Birliği'nin konu hakkındaki kararlılığı ortaya koyulurken, ayrıca bir tür AB'ye giriş ölçütleri de oluşturulmuştur. Kopenhag Zirvesinde Konsey, Orta ve Doğu Avrupa'da Birlik ile ortaklık antlaşmaları olan devletlerden talep edenlerin, gerekli koşulları tamamladıklarında Avrupa Birliği üyesi olabileceklerine karar vermiştir. Bu kapsamda, Polonya 4 Nisan 1994 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu yapmış ve 2000 yılından itibaren, Polonya ile üyelik görüşmeleri başlamıştır.

Avrupa Birliği'nin 12-13 Aralık 2002'de yaptığı Kopenhag Zirvesi genişleme sürecinin başka bir önemli mihenk taşını oluşturur. Zirvede; Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Malta, GKRY, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya ile yürütülen müzakereler sonuçlandırılmıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Polonya, diğer 10 aday ülke ile birlikte, 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği üyesi olmuştur.[536]

---

[535] Y. Kemal Öztürk, S. Sedat Akgöz, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Ve Küreselleşme Stratejileri: Polonya Özelinde Bir İnceleme", International Conference on Eurasian Economies, Session papers, SESSION 4D: Uluslararası İlişkiler Almaty, Kazakhstan, 11-13 October 2012, s. 445; aktarma, Cem Baydarol, "Avrupa Birliğinin Genişlemesi", Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999.

[536] http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281 E.T.: 29.08.2019.

Avrupa Birliği'ne girişiyle birlikte her alanda büyük bir gelişim gösteren Polonya, halen, Avrupa Birliği için kamuoyunun yüksek ve nispeten sürekli desteğini sağlayabilen birkaç üye devletten birisidir (yaklaşık olarak %75).[537]

9. POLONYA'NIN 1989 SONRASI ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ

Polonya-Almanya sınır sorunları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa politik ortamının en büyük anlaşmazlıklarından birisi olmuştur. Savaşın sonunda Şubat 1945 yılında yapılmış olan Yalta Konferansı'nda üç büyük Müttefik ülke (Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Büyük Britanya) tarafından Polonya'nın SSCB ile hududu batı yönünde, hemen hemen Curzon Hattı civarına getirme kararı alınmıştı. Yalta Konferansı'nda Josef Stalin, Baltık Denizi'ndeki Świnoujście'den (Swinemünde) güneye doğru uzanarak Szczecin'in batısından geçen, daha sonra Frankfurt (Oder)'un güneyinde Neisse (Nysa Łużycka) Nehri ile birleştiği noktaya kadar Oder Nehrini(Odra) izleyen, ardından Neisse Nehri boyunca Zittau yakınındaki Çekoslovakya sınırına kadar uzanan Oder-Neisse Hattı'nın sınır kabul edilmesini istedi.[538] Bu şekilde Polonya'nın, SSCB'ye toprak kazandırmak için bu düzenlemeyle kaybetmiş olduğu topraklar da batı sınırının Almanya toprakları içerisine kaydırılmasıyla telafi edilmeye çalışılmıştı. Çünkü Stalin böylece 1939 yılında Almanlarla anlaşarak işgal yoluyla elde etmiş olduğu Polonya topraklarının diyetini ödemek istiyordu.

Fakat yeni düzenlemede sınır hattının tam olarak nerede olacağı hususunda Batılı Müttefikler ile SSCB arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. ABD ile İngiltere bu şekilde düzenlenecek bir sınır hattının yalnızca büyük miktarda Alman'ın yerlerini değiştirmesine neden olmayacağını,[539] bununla birlikte, ileride Almanya'nın kaybettiklerini geri almaya yönelteceğini ve bunun sonucu olarak barışın kalıcı olamayacağını iddia ettiler. Teklif ettikleri hudut hattı Oder Nehri boyunca uzanıp, Wrocław (Breslau) ve Opole arasındaki bir yerde Oder Nehri'yle birleşen Neisse Nehrini (Nysa Kłodzka veya Glatzer Neisse) takip ediyordu. Yalta Konferansı'nda anlaşmazlık sebebiyle Almanya-Polonya sınır hattı hususu karara bağlanamadı. Fakat Batılı müttefikler bu sınırı "barış konferansına kadar geçici sınır" olarak kabul ettiler.

Potsdam Konferansı Temmuz-Ağustos 1945 tarihinde toplandığında, Sovyet kuvvetleri Oder-Neisse Hattı'nın doğusunda kalan tüm bölgeyi işgal etmiş ve bu

[537] Polonya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu, "Polonya'nın AB Üyeliğindeki 10 Yılı", 2014, İstanbul s. 9; http://www.stambul.msz.gov.pl/resource/c7a5e22c-74d9-46f0-a7ff-32a465f993ce:JCR E.T.: 29.08.2019.
[538] Armaoğlu, 2003: 262-263.
[539] Polonya'ya verilecek bölgede o zamanlar 5 milyon civarında Alman yaşıyordu

topraklarda Sovyet yanlısı geçici bir Polonya yönetimi oluşturulmuş durumdaydı. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere bu yapılanları sert bir biçimde eleştirdiler ancak oldubitti hareketini kabul ederek, SSCB'ye bırakılan Doğu Prusya'nın kuzey bölümü haricinde, Oder-Neisse Hattı'nın doğusunda bulunan toprakların tamamını Polonya'ya bırakılmasını kabul etti. Böylece, Almanya'nın savaştan önceki topraklarının dörtte biri Polonya'ya verilmiş oldu. Potsdam Konferansı'nda ayrıca bölgedeki Almanların Alman tarafına gönderilmesine karar verildi. Bunun üzerine Sovyet ve Polonya yetkilileri tarafından bölgede yaşayan yaklaşık 9 milyon Alman, müttefiklerin işgali altındaki Alman bölgesine sürüldü.[540] Polonya-Almanya hudut sorununun ileride toplanacak bir barış konferansında belirlenmesine karar verildi ancak bu konferans hiçbir zaman gerçekleşmedi.[541]

Soğuk Savaş döneminde Batı Almanya, Polonya-Doğu Almanya hududunu kabul etmeme siyasetini sürdürdü. Polonya'daki komünist yönetim ise iç meşruiyetini kuvvetlendirmek adına Polonyalıların genelinde var olan Alman karşıtı hisleri kullanarak buraların aslında "kurtarılmış topraklar" olduğunu ve bu bölgede Almanya'nın genişlemeci arzularının varlığını öne sürdü.[542] Almanya'da ise sürgünle haksızlığa uğrayan insanlar topraklarını geri almak üzere örgütlendiler.

Oder ve Neisse'de sınırını onaylayan ilk resmi anlaşma, Polonya Halk Cumhuriyeti ve Alman Demokratik Cumhuriyeti arasında imzalanan 6 Temmuz 1950 tarihli Zgorzelec Anlaşması oldu. Ancak Federal Almanya bu kararı uzunca bir süre kabul etmedi. Willy Brandt'ın başbakanlığı döneminde, Dışişleri eski bakanı Schröder'in teşebbüsüyle başlatılan Ostpolitik[543] çerçevesinde imza edilen 1970 Varşova Antlaşması ile Oder-Neisse sınır hattını tanıdığını açıklamasına rağmen, onay sürecinde Batı Almanya'nın kendi namına ifade ettiği düşüncenin ileride Doğu ve Batı Almanya birleştiğinde bu sınır problemlerinin yeniden gündeme geleceği hükmü Antlaşma kapsamına alınmıştır.[544] Bu koşullu kabul, Batı Almanya ile Polonya münasebetlerinin

[540] Bahar Rumelili, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 4, Sayı 16 (Kış 2007-2008), s. 51-78; aktarma, T. Lynn Elliott, "Poland, Germany, and the End of the Cold War", East European Quarterly, Cilt. 27, No. 4, 1993, s. 535-550.
[541] Armaoğlu, 2003: 263.
[542] Rumelili, 2008; aktarma, Tadeusz Lebioda, "Poland, die Vertriebenen, and the Road to Integration with the European Union", Karl Cordell (der.), Poland and the European Union, Londra: Routledge, 2000, s. 165–181.
[543] "Yeni Doğu Politikası"nın amacı, F.Almanya'nın uluslararası alanda iyi bir pozisyon ve dış politikada etkin bir müzakere gücü elde etmesi; aynı zamanda da Doğu Almanya ile geliştirilecek insani ilişkiler aracılığıyla Almanya'nın birleşmesine zemin hazırlamış, Avrupa'da gerçekten "yumuşamaya" neden olmuştur. Canbolat, 2009: 149, 154.
[544] Elliot, 1993: 535-550.

ana anlaşmazlık konusu olmayı sürdürdü ve "Oder-Neisse hattı yasal statüsü geçici olan tek İkinci Dünya Savaşı sonrası sınır" olarak kaldı.[545]

Soğuk Savaş Orta ve Doğu Avrupa devletlerine öyle ya da böyle bir uluslararası statü sağlayarak, ülke egemenliği pahasına da olsa, bir çeşit güvenlik sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa devletlerine yüksek seviyede belirsizlik, bölgesel işbirliklerinin etkisiz ve geleceklerinin belirsiz olması gibi sorunlar bırakmıştı. Bütün bunlara ilave olarak, Macaristan'ın ve Çek Cumhuriyeti'nin tersine, doğudan (Rusya'dan) gelebilecek tehditlere karşı güçsüz olması Polonya'yı, dış politika konusunda daha hassas bir hale getirmiştir. Polonya'nın bu süreçteki dış politikasında ulusal hedefleri, iktisadi zayıflığı ve coğrafi pozisyonundan kaynaklanan sınırlılıkları göze çarpıyordu. Bundan dolayı Polonya, Orta ve Doğu Avrupa devletleri içinde NATO ve Avrupa Birliği'ne girmek için en fazla uğraş sergileyen ülke olmuştur.

Almanya'nın Doğu Politikası (Otolittik) ve özellikle iki Almanya'nın birleşmesine başlangıçta bazı çevreler kuşkuyla yaklaşmıştır. Ama başta Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde gözlemlenen değişim ve toplum isteği, Batı Alman yöneticileri için bir şans ortaya çıkarmış ve bu gelişmelerden yararlanmak isteyen Başbakan Hamut Kohl 28 Kasım 1989 tarihinde "On Nokta Planı" ismiyle anılan bir eylem planı ortaya koyarak, Almanların birleşmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. İki Alman devletinin 3 Ekim 1990 tarihinde birleşmesiyle Alman Birliği yeniden sağlanmıştır.[546]

Kohl, öte yandan, çeşitli konuşmalarında "iyi bir komşu" olmayı arzuladıklarını belirterek, ileride Almanya'nın başına buyruk hareket etmeyeceğini ve "nasyonalist" bir "yalnız gidiş"in görülmeyeceğini vurgulamakta, Almanya'nın amacının, "birleşmiş Avrupa'da eşit haklara sahip bir unsur olarak dünya barışına hizmet etmek" olarak ifade etmiştir.[547]

İki Almanya'nın birleşmesi, Polonya-Almanya sınır uyuşmazlığını yeniden gündeme getirmedi. Hyde-Price'a göre bunun tam tersi olarak, Almanya-Polonya ilişkileri Orta Avrupa'daki barış ortamının sürdürülmesine olanak veren ana direği meydana getirdi.[548]

İki Almanya'nın birleşmesi, aynı zamanda, Avrupa bütünleşmesi çalışmalarınıda etkilemiştir. Çünkü güçlü bir Almanya'nın geçmişteki "nasyonalist" emellerine dönük

[545] Rumelili, 2008; aktarma, Adrian Hyde-Price, Building a Stable Peace in MittelEuropa: The German-Polish Hinge, University of Birmingham Institute for German Studies Discussion Paper (2000/18), s. 14.
[546] Canbolat, 2009: 161.
[547] Canbolat, 2009: 178.
[548] Hyde-Price, 2000: 2.

davranışlar sergilemesine yönelik ciddi endişeler bulunmaktaydı. Ancak dönemin Başbakanı Helmut Kohl, "Almanların birleşmesinden endişe duyan olursa, AB siyasi bütünleşmesini derinleştirmeyi" önermiştir. Bu durum Almanya Başbakanı'nın AB çatısı altındaki Avrupa bütünleşmesine duyduğu inancı göstermektedir. Çünkü Almanya, kendisine yönelik önyargı ve kuşkuları yıkmayı, ancak Avrupa Birliği bütünleşmesi için çalışarak başaracağına inanmaktadır.[549]

Öte yandan bu inanç, Almanya'nın, Orta ve Doğu Avrupa ile tarih boyu doğal ilişkisini "iyi komşuluk ve ortaklık" temelinde yenilemek ve Batı ile bütünleşmesini devam ettirmek adına hem günümüzde hem de gelecekte, AB'ye duyduğu gereksinimi vurgulamaktadır. Çünkü Avrupa Birliği, kurumsal yapısı ve denetleyici işleviyle Almanya'yı bu alanda hem frenleyici hem de onun eylemlerine meşruluk kazandırıcı bir rol üstlenmiş olmaktadır. Yani Almanya AB'siz, AB de Almanya'sız düşünülemez. İkinci, Dünya Savaşı neticesinde Almanya'nın ikiye ayrılması Soğuk Savaş'ı başlattıysa, tekrar birleşmeleri de Soğuk Savaş'ı sona erdirmiş,[550] Avrupa'nın yumuşama dönemine girmesiyle, bütünleşme sürecine olumlu katkı sağlamıştır.

Çünkü Polonya-Almanya münasebetlerinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında belirlenmiş olan hudut hattı uyuşmazlığı ve buna bağlı olarak göç etmeye zorlanmış olan insanların hakları çerçevesinde biçimlenen anlaşmazlık, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki Almanya'nın yeniden birleşmesi neticesinde, Avrupa Birliği'nin Polonya konusunda gösterdiği kapsayıcı yaklaşım dolayısıyla krize dönüşmeden çözümlenmiştir.[551]

Avrupa Birliği bölgesindeki ihtilafların çözülmesi üzerine Mathias Albert, Stephan Stetter ve Thomas Diez geniş içerikli bir teori geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre Avrupa Birliği, kendi bölgesindeki anlaşmazlıklar üstüne dört biçimde etki etmektedir: İhtilafların çözümünü İlgili devletlerle üyelik ve ortaklık münasebetlerinin başlatılasına yönelik olarak anlaşmazlıkların çözümlenmesini bir önkoşul olarak dayatması, *doğrudan zorlayıcı etki*; ilgili devletlerarasında sivil toplum işbirliğini yüreklendirerek yaptığı *doğrudan birleştirici etki*; Avrupa Birliği usul ve kurallarının ilgili devletlerin iç bünyesinde anlaşmazlıklara çözüm sağlayacak değişik politikalar geliştirilmesine kaynak olmasıyla yaptığı *dolaylı dönüştürücü etki* ve son olarak, Birlik ruhunun düşman toplumların değişmesine yaptığı *dolaylı inşa edici/ söylemsel etki*.[552]

---

[549] Canbolat, 2009: 188.
[550] "a.g.e.", s. 190, 193-194.
[551] Rumelili, 2008: 55.
[552] Rumelili, 2008: 54; aktarma, Thomas Diez, et al.,"The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration", International Organization , Cilt. 60, No 3, 2006, s. 563–593.

Avrupa Birliği'nin bu etkileri Polonya-Almanya arasındaki ihtilafların çözümüne de ciddi katkı yapmış, kuruluşundan itibaren hedef alınan barış, güvenlik ve refah bölgesi oluşturma yolunda elde edilen kazanımlar (AB müktesebatı) ve kurulmuş olan denge ve denetim mekanizmasının sağladığı güven ortamı sayesinde, hem Polonya hem de Almanya cephesinde konunun süre gelen söylemin dışında bir bakış açısıyla değerlendirilebilmesine imkân sağlanmıştır. Bu da çözüme varılmasını kolaylaştırmıştır. Yani ihtilaflar, iki ülke arasındaki iyi niyetten çok, Avrupa Birliği'nin olumlu sistemsel etkisi sayesinde rahatça çözüme kavuşturulmuştur.

Birleşme gerçekleştirildikten sonra Almanya'daki yansımalarına göz atılacak olursa; Alman Parlamento Başkanı'nın -*amaçlarının Avrupa Birleşik Devletleri olduğunu ve tüm Avrupa'da topluluk bağı olması gerektiğinden söz ettiği*- görülmektedir. Almanya Cumhurbaşkanı tarafından 'ulus devletinin önemi inkâr edilememekle birlikte, sorunların çözümünün sadece sınırlar içinde olmadığı ve bu noktada Avrupa Birliği'nin (o zamanki adıyla 'Avrupa Topluluğu') öneminin ön plana çıktığı, barış içinde bir komşuluk için son derece önemli olan Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişimlerine de yardımcı olacağı, bu noktada Almanya'ya önemli rol düştüğü, Avrupa Birliği'nde güçlü bir role sahip olmanın hem Avrupa için hem Almanya için oldukça önemli olacağı' belirtilmiştir.[553] Daha önce de belirttiğimiz gibi, dönemin Başbakanı Kohl ise, -iyi bir komşu olmak istediklerini belirterek, gelecekte Almanya'nın ayrı baş çekmeyeceğini- vurgulamıştır.[554]

Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa kapsayacak bir biçimde genişlemesine Almanya'nın yaklaşımı, birleşmeden itibaren kendi içindeki farklılığı da göstermektedir. Birliğin doğuya doğru genişleyerek Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni kapsamış olması genel olarak Batı Almanlar için daha az Avrupalılık manası içerirken, Doğu Almanlar açısından aksine tam Avrupalılıktır. Bu durum Almanya'da Orta ve Doğu Avrupa hassasiyetinin tekrar oluştuğunu göstermektedir. Almanya, Orta ve Doğu Avrupa ile tarih boyu doğal ilişkisini "iyi komşuluk ve ortaklık" temelinde yenilemek ve Batı ile bütünleşmesini devam ettirmek adına hem günümüzde hem de gelecekte, AB'ye duyduğu gereksinimi vurgulamaktadır. Koşulların değişmesi Alman dış siyasetine de yenilikler kazandırmıştır. Mesela, Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik olarak Almanya'nın coğrafi konumu göz önüne alınarak, düzenlenmesi gereken stratejisi değişikliğe uğramıştır. Polonya yeniden Almanya'ya sınır komşusu olmuştur. Eski Doğu Almanya

[553] Buket Ökten, "Ostpolitik'ten Günümüze Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa Politikaları", Akademik Perspektif, 25 Ocak 2014.
[554] Canbolat, 2009: 178.

içerisinde kalan bölgelerin her açıdan geliştirilmesi, milli kapsamda da, AB vasıtasıyla da gündeme gelmiştir.[555]

1989 yazında Batı Almanya'nın yapmış olduğu parasal yardımlara karşılık olarak, Polonya'nın ülkesindeki Alman azınlık haklarını korumayı garanti altına aldığı bir anlaşma yapıldı. 3 Ekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın Birleşme Antlaşması imzalandığında, Doğu Almanya'nın Batı Almanya'ya katılması kesinleşmiş oldu ve böylece Birleşik Almanya'nın sınırları doğuda Oder-Neisse Hattı'na kadar uzamış oldu. İki Almanya'nın birleşmesinden yaklaşık bir ay sonra, Almanya ve Polonya, Kasım 1990 tarihinde aralarındaki Oder-Neisse sınır hattının kalıcı olarak kabul eden bir anlaşma yaptılar. 16 Aralık 1991 tarihli Federal Meclis oturumunda, Oder-Neisse Hattı sınır olarak kabul edildi. Alman Parlamentosunda bir ay sonra onaylanan karar, 16 Ocak 1992'de yürürlüğe girdi. Böylece, savaşın bitiminden elli yıl sonra (Berlin Duvarı yıkılışından iki yıl sonra) Almanya-Polonya sınır hattı kesinleşmiş oldu.[556]

Anlaşmanın giriş bölümünde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında zorunlu göçe tabi tutulan Almanlarla ilgili olarak, Polonya'da o ana kadar vatan hainliği olarak kabul edilen "sürgün" ifadesi de kullanılmıştır.[557] Polonya'dan zorla gönderilmiş Almanların geri dönüşü sorunu da, 1991 yılı başlarında yapılan, sınırların karşılıklı olarak açılmasına dair diğer bir anlaşma ile çözüme kavuşturdu. Bundan sonra her iki taraf da ortaya çıkacak ihtilafları barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturmayı ve güvenlik konusunda işbirliği yapmaya yönelik Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması'nı 19 Haziran 1991'de imzalayarak taahhüt ettiler. Bu antlaşma ile çerçevesi oldukça geniş tutulmuş olan işbirliğine dönük değişik alanlarda düzenli danışma mekanizmaları kuruldu. Antlaşma ayrıca Almanya'nın Polonya'nın Avrupa Birliği'ne katılmasına desteklek sağlama taahhüdünü de içermekteydi.[558]

Avrupa Birliği kendi kimliğinin kapsayıcı yönlerine işaret ederek, Polonya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin farklılıklarını değiştirilebilecek özellikler etrafında tanımlamıştır. Bu şekilde bir kimlik oluşturulması, Almanya'da Polonya'ya yönelik olarak ortaya çıkabilecek ve Oder-Neisse hudut uyuşmazlığını kışkırtacak her türlü farklılık ve tehdit söylemlerini kural dışı bırakmıştır. Almanya, 1989 yılından itibaren Polonya'nın Avrupa ile her türlü bütünleşmesinde fahri temsilcilik görevi üstlenmiştir. İki-Artı-Dört

[555] Ökten, 2014.
[556] Piotr Eberhardt, The Oder-Neisse Line As Poland's Western Border: As Postulated And Made A Reality, Geographia Polonica Volume 88, Issue 1, 2015, s. 100.
[557] Lebioda, 2000.
[558] Hyde-Price, 2000.

görüşmeleri[559] esnasında sınırların yeniden tespit edilmesi ve gayrimenkul zararlarının karşılanmasını isteyerek Almanya'da güçlü bir baskı unsuru haline gelen Sürgün Mağdurları Birliği dahi ilerleyen dönemde duruşunu Polonya'nın Avrupa Birliği üyeliği yönüne döndürmüştür.[560]

21 Aralık 2007'den itibaren Polonya'nın Schengen bölgesine katılması sebebiyle Almanya-Polonya sınır bölgesindeki kara, demir ve deniz yoluyla geçişler kontrolsüz olarak yapılmaya başlanmış,[561] 30 Mart 2008'den itibaren de hava yoluyla kontrolsüz giriş-çıkışlar açılmıştır.

S.S.C.B.'den ayrıldığında, devlet yönetiminde ve kurumsal yapısında komünist sistemin derin etkilerini taşımasının yanında, ekonomik olarak da, Soğuk Savaş süresince uygulanan politikalar neticesinde, Avrupa'nın en zayıf ülkelerinden biri konumunda olan Polonya, Sovyet yörüngesinden çıkar çıkmaz yönünü Avrupa Birliği ve NATO'ya dönmüştür. Bu kapsamda, Polonya AB'yle Aralık 1991 tarihinde bir ortaklık ilişkisi kurmuş ve imzalanan anlaşma Mart 1992'de yürürlüğe girmiştir. En mühim maddeleri ticarete yönelik olan ve yürürlük tarihinden itibaren, on sene bitiminde taraflar arasında endüstri ürünleri ticaretinin serbestçe yapılabilmesini içeren bu anlaşmayla, Avrupa Birliği'nin Polonya dış ticaretindeki hissesi süratle yükselmiş ve 1997'de kapasite ithalatta %63,8 ve ihracatta ise %64 seviyesine yükselmiştir. Polonya'nın ihracatı, 1992'de 13,9 milyar dolar seviyesinde iken, büyük bir artış göstererek, 1998'de 30,1 milyar dolara çıkmıştır. Almanya, Hollanda ve İtalya Polonya'nın ihracat yaptığı devletlerin başında yer almaktadır. 1992'de 13,4 milyar dolar olan ithalat harcamaları ise, 1998 yılında 43,8 milyar dolara çıkmıştır. Almanya, İtalya ve Rusya Polonya'nın ithalatında önce gelen devletlerdir. Fakat 1998 verilerine göre, ihracatında %35,9 ve ithalatında %19,5'lik oranıyla Almanya, Polonya'nın en büyük ticari ortağı şeklinde görünmektedir.[562]

2016 yılında Orta ve Doğu Avrupa'nın en büyük ticaret ortağı olarak Polonya da, Alman dış ticaret istatistiklerinde ihracatta %4,4 ile 8. sırada, ithalatta %4,9 ile 6. sırada yer aldı. Federal İstatistik Ofisi on yıllık sonuçlarına göre, 2018 yılında Alman-Polonya mal ticareti ihracatta 63,322,092,000 € milyar Euro (2017'ye göre % 6.36 artış), ithalatta

[559] Sovyet Lideri Gorbaçov'un 1990 Şubatındaki ziyaretinde Federal Almanya Başbakanı Kohl'a "Almanların tek devlet içinde yaşayabileceklerini dile getirmesinden snra, ilki 5 Mayıs 1990'da Bonn'da yapılan ve Alman Birliği'ne olanak verecek olan görüşmeler, "İki-Altı-Dört" görüşmeleri olarak bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz. Canbolat, 2009: 166-167.
[560] Lebioda, 2000.
[561] Yeni Şafak, Aralık 20, 2007.
[562] Öztürk-Akgöz, 2012: 447; aktarma, www.eureptr.org.tr, Quarter 1999.

55,171,620,000 € (2017'ye göre % 8.14 artış) olarak toplamda 118,493,712,000 Euro değerine ulaşmıştır. 2017 ile karşılaştırıldığında, iki ülke arasındaki ticaret hacminde toplam %14,50 artış meydana gelmiştir.[563]

Polonya'daki doğrudan yabancı yatırımlar açısından, hem şirketler hem de yatırımlar açısından Alman şirketleri lider konumdadır. Böylelikle, 1989/1990'daki sistem değişikliğinden bu yana Polonya'ya yapılan doğrudan yatırım, yaklaşık 35 milyar Euro'dur. 2017'de Alman doğrudan yatırımları 3 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Buna özellikle sınır bölgelerinde bulunan ve istatistiksel olarak ölçülemeyen 1 milyon Euro eşiğinin altındaki yatırımlarda ilave edilebilir. Alman yatırımlarının büyük çoğunluğu yeni işletmelerden, sadece küçük bir bölümü devlet işletmelerinin özelleştirilmesine yapılan yatırımlardan oluşturmaktadır. Alman şirketleri giderek teknolojik açıdan gelişmiş üretim ve hizmetlere yatırım yapmakta ve Polonya'da kendi araştırma ve geliştirme faaliyetlerini kurmaktadırlar. Polonya'nın Almanya'daki yatırımları da 2016 yılına kadar bir milyardan fazla bir hacme ulaşmıştır.[564]

Büyüyen uluslararası rekabet ortamında bir Orta ve Doğu Avrupa ülkesi olarak Polonya, Alman şirketleri için cazip bir konuma sahiptir. Avrupa Birliği üyesi olması ve yüksek sübvansiyonlara erişimi, 38 milyon nüfuslu dinamik büyük bir tek pazar oluşu, Almanya ve diğer önemli ihracat pazarlarına coğrafi yakınlığı, iyi eğitimli, nitelikli ve profesyonel işgücünün kullanılabilirliği ve yerel tedarikçiler ile ortaklar bulunabilmesi Polonya'nın güçlü yönlerini oluşturmaktadır.

Almanya birçok yönden yıllardır Polonya'nın ekonomik gelişmesini desteklemektedir. AB'nin parçası olarak Polonya'nın ekonomik gelişimi için en büyük net katkıyı da Almanya sağlamaktadır. Ayrıca çeşitlendirilmiş bölgesel ve sınır ötesi işbirliğini de vurgulamak gerekir. Bu faaliyetler, hükümet komisyonunun düzenli toplantılarıyla Alman federal devletlerinin ve Polonya vilayetlerinin katılımıyla koordine edilir. Aynı zamanda, sınır geçişlerinin ve ulaşım yollarının, yol ve yük taşımacılığının, çevresel konuların geliştirilmesi ile ortak sınır akışı, Oder ve iç deniz taşımacılığına ilişkin sorunların ortak planlanması da dâhil olmak üzere bir takım ikili uzman komiteleri de vardır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Polonya'nın Schengen Anlaşması'na üyeliği sonucunda, Alman-Polonya sınır kontrollerinin kaldırılması ile sınır ötesi işbirliği büyük ölçüde kolaylaştırılmıştır.

[563] https://www.auwi-bayern.de/Europa/Polen/export-import-statistik.html E.T.: 28.08.2019
[564] https://polen.diplo.de/pl-de/02-themen/02-3-wirtschaft/03-dt-poln-wirtschaftsbeziehungen E.T.: 28.08.2019

İki ülke arasında kültür ve eğitim programları da oldukça aktiftir. 14 Temmuz 1997 tarihli Alman-Polonya Kültür Konvansiyonu (4 Ocak 1999'da yürürlüğe girmiştir), Polonya'daki en önemli Alman kültür faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Alman-Polonya kültür ve eğitim değişimi, yoğun olarak Goethe Enstitüsü ve Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD), Alman-Polonya Gençlik Bürosu gibi hem siyasal hem de özel vakıfların yanı sıra sivil toplum düzeyinde yakın bir ağ tarafından desteklenmektedir. Yüzlerce okul, üniversite ve bilimsel toplum da çeşitli şekillerde bunun içinde yer almaktadır. 2016 Jubilee[565] yılında, bu değerli şebeke geniş bir yelpazede etkinlikler sunmuştur.

Polonya'daki Alman dış kültür politikasının odak noktasını, Alman dilinin öğrenilmesini desteklemek oluşturmakta ve bu kapsamda Polonya'da 2 milyondan fazla öğrenci Almanca öğrenmektedir. Dünyanın başka hiçbir yerinde bu kadar çok kişi, yabancı bir dil olarak, Almanca öğrenmemektedir.[566] Ayrıca Varşova'daki Willy Brandt Okulu, Alman Yurtdışı Okulu ve Alman-Polonya Buluşma Okulu'ndan mezun olanlar, Polonya'daki üniversiteye giriş sınavının yanında Alman Yeterlilik Sınavını da geçmiş kabul edilmektedirler. Federal Dışişleri Ofisi, müzik, film, edebiyat ve gösteri sanatlarının yanı sıra genç Almanlar ve Polonyalılar için kültürel, tarihsel ve siyasi eğitim projelerini desteklemektedir.[567]

1991'de bir hükümet anlaşmasıyla kurulan Alman-Polonya Gençlik Ofisi (DPJW), Alman ve Polonya gençlik ve öğrenci gruplarının toplantılarını ve diğer ülkelerle birlikte üçlü projeleri desteklemektedir. Bu kapsamda, Almanya ve Polonya tarafından ortaklaşa finanse edilmekte olan DPJW, bugüne kadar 2,5 milyondan fazla gence destek sağlamıştır. Buna ek olarak, Max Planck Topluluğu (MPG), Alman-Polonya Bilim Vakfı, Alman Araştırma Vakfı (DFG), Bilimler Akademisi ve Alexander von Humboldt Vakfı (AvH) Polonya ortak organizasyonları ile işbirliği yapmaktadır.[568]

1989 sonrasında Polonya'nın Avrupa'ya yeniden uyum sağlayabilmesi için Almanya-Polonya arasında 17 Haziran 1991'de imzalanan "İyi Komşuluk ve Dostluk İşbirliği Antlaşması", neticesinde ortaya çıkan işbirliği süreci hem iktisadi kapsamda hem de sosyal, siyasal ve askeri kapsamda son derece olumlu bir seyir izledi. Bu kapsamda Almanya, Polonya'nın NATO üyeliğinin en büyük savunucusu oldu. Polonya da, İkinci

[565] Jubilee: Herhangi bir olayın ellinci yıldönümü.
[566] https://polen.diplo.de/pl-pl/02-themen/02-4-kultur-dt-minderheit/04-deutsch-fremdsprache E.T.: 28.08.2019.
[567] https://polen.diplo.de/pl-pl/02-themen/02-4-kultur-dt-minderheit/06-willy-brandt-schule E.T.: 28.08.2019.
[568] https://www.dpjw.org/ueber-das-dpjw/jugendrat-und-geschaeftsfuehrung/deutsch-polnischer-jugendrat/ E.T.: 28.08.2019.

Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez, Alman azınlığın vatandaşlık ve katılım haklarını anayasasında güvence altına alan adımlar attı.[569]

Batılı komşularına daha açık ve önyargısız olan Polonya vatandaşları da Almanlar hakkında olumlu düşüncelere sahiptir. Örneğin Ocak 2006'da gerçekleştirilen bir anket, Polonya'nın en iyi müttefiki olan AB ülkesinin % 35 ile Almanya olduğunu göstermektedir. Bunu % 28 ile Büyük Britanya ve % 19 ile Fransa izlemektedir.[570] İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya için İngiltere ve Fransa'nın müttefik, Almanya'nın düşman olduğu düşünüldüğünde bunun ne kadar anlamlı olduğu daha açık görülmektedir.

Bu bakış sadece Avrupa Birliği geneli için değil, aynı zamanda Almanya için de benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin, Polonyalılar ülkelerinde büyük yıkım ve kayıplara neden olan Almanlara yönelik olarak daha sıcak düşüncelere sahipken, son bağlaşıkları olmasına karşın Rusya'ya karşı çok tepkili ve mesafelidirler. Peki, geçen o kadar zamana ve o kadar kalıcı değişimlere karşın Rusya ile ilişkiler bu derece kötü seyrederken, Almanya ile düzelmiş olmasının nedeni ne olabilir? Bunu iki şekilde açıklayabiliriz. Birincisi basit ve insani nedenlere dayanmaktadır. Almanya savaş süresince yapmış olduğu toplu kıyımları ve suçlarını kabullenmiş ve bunları telafi edebilmek adına uğraşmıştır ve bu durum kişilerin düşüncesindeki Nazi Almanya'sı ile bugünkü Almanya'yı bütünüyle ayrıştırmıştır. İkincisi birçok siyasi, ekonomik ve stratejik noktaya dayanmaktadır ki bu bireysel olarak Almanya'ya değil doğrudan Avrupa Birliği sisteminin kurumsal yapısı ve denetleyici işleviyle Almanya'nın bu alanda hem frenleyici hem de onun eylemlerine meşruluk kazandırıcı bir rol üstlenmiş[571] olmasını yani denge ve denetim mekanizması ile sağladığı meşruiyetin bir göstergesi olarak yeniden vurgulamak gerekir. Yani buradaki önemli nokta Almanya'nın Avrupa Birliği çatısı altında bulunuyor olmasıdır.

Polonya-Almanya arasındaki 1990-1991 yıllarındaki gelişmeler daha çok, her ikisinin de İkinci Dünya Savaşı sonrasında başarılı olmuş Fransız-Alman yakınlaşma örneğini göz önüne alarak, ilişkilerini müşterek menfaatler ve tasalar çerçevesinde kurumsallaştırma arzularını ifade etmektedir. Hem Almanya'nın hem de Polonya'nın

[569] Alman azınlık şu anda; Polonya parlamentosunda bir milletvekili ile temsil edilmektedir. Bölgesel düzeyde, Opole ilinde önemli bir siyasi güçtür ve bölgesel hükümette yer almaktadır. Birkaç kırsal meclisinde üye, birçok ilçe meclisinde üye, belediye meclisinde üye ve belediye başkanı olarak temsil edilmektedir. https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/polen-node/-/199110#content_2 E.T.: 28.08.2019.

[570] Dieter Bingen, Die deutsch-polnischen Beziehungen und die polnische Innenpolitik. Bilanz 15 Jahre nach der Unterzeichnung des Partnerschaftsvertrags, Deutsches Polen-Institut Darmstadt, http://www.deutsches-polen-institut.de E.T.: 29.08.2019.

[571] Canbolat, 2009: 190.

politik önde gelenleri, dış politika stratejilerini, 1991 Antlaşması'nın imzalanmasına yönelik olarak, Polonya'nın komünizm düzeninden sonraki ilk Dışişleri Bakanı Krzystof Skubiszewski'nin dile getirdiği "menfaatler topluluğu" kavramı temelinde inşa ederler. Kuşku yok ki Almanya-Polonya ilişkileri çerçevesinde ele alındığında, Avrupa Birliği'nin, kendi sınırları etrafındaki uyuşmazlıkların çözümlenmesini kolay hale getirmesi anlamında bir başarı örneğidir. Avrupa Birliği'nin, sınırlarında mevcut olan düzenliliğin bozulmasına neden oluşturabilecek Oder-Neisse hududt uyuşmazlığının barışçı yöntemlerle çözümlenmesinde dönüştürücü ve inşa edici bir tesiri bulunmaktadır.[572]

Şayet Polonya'nın Avrupalı kimliği daha sorgulanır olsaydı, Almanya, kimliklerinin komünist ve kapitalist biçiminde farklılaştığı Soğuk Savaş sürecinde ortaya koyduğu şekilde, Polonya'ya karşı daha sert bir davranış gösterebilirdi. Fakat Avrupa Birliği, iki devletin işbirliğinin derinleştirilmesi için usul, kural ve kurumsal yönden bir model oluşturarak bu sorunu aşmıştır. Alman Şansölyesi Helmut Kohl, Haziran 1997'deki bir konuşmasında şöyle konuşmuştur: Biz doğu komşumuz olan Polonya ile Fransa'yla birlikte başardığımızı yinelemek arzusundayız. Almanya-Polonya tarihi ve sınırları çok yakıcı deneyimlerle ilişkili olduğundan bu çok ciddi bir hadisedir. Avrupa'da artık böyle sınır problemleri olmaması için bundan ders çıkarmalı ve kararlı olmalıyız. Sınırları Fransa'yla yaptığımız biçimde geçirgen bir duruma getirmeliyiz... Bundan dolayı Polonya'nın Avrupa Birliği'nin üyesi olmasını istiyoruz.[573]

Polonya'da ise, "Avrupa'ya dönüş" düşüncesi ve Avrupa Birliği üyeliği uzak görüşlülüğü Almanya'ya karşı olan siyasetinin farklılaşmasında etkili olmuştur. Hyde-Price'a göre, bu uzak görüşlülük komünizmden sonra iç politika alanının bütün taraflarını birleştirmiştir.[574] Polonya'nın Avrupa Birliği üyesi olmasına yönelen Alman yardımı yüksek oranda beğenilmiş ve bakış açılarını köklü biçimde değiştirmiştir. Almanya, Avrupa Birliği üyelik sürecinde %59'a ulaşan oranında Polonya'ya en fazla destek olan ülke olduğu görülmektedir.[575] Lebioda'ya göre, geçmişte Polonya halkının büyük bölümünün Almanya'nın böyle bir şey yapacağını hayal bile edemezdi.[576]

Avrupa Birliği üyelik perspektifi aynı zamanda bir "Avrupa" kimliği gereği olarak Avrupa standartlarının ve prensiplerinin - demokrasi, liberalizm, hoşgörü, insan hakları

[572] Hyde-Price, 2000.
[573] Lily Gardner Feldman, "The Principle and Practice of "Reconciliation" in German Foreign Policy: Relations with France, Israel, Poland, and Czech Republic", International Affairs, Cilt 75, No 2, 2000, s. 337.
[574] Hyde-Price, 2000.
[575] Elzbieta Stadtmuller, "Polish Perceptions of the European Union in the 1990s" Karl Cordell (der.), Poland and the European Union, Londra: Routledge, 2000, s. 40.
[576] Lebioda, 2000.

ve etnik azınlık hakları- özümsemesini kolay hale getirmiş ve Polonya'nın Alman azınlığına dair siyasetinde değişik yapmasına imkân tanımıştır.[577] Avrupalılaşma süreci (Avrupa usul, kural ve prensiplerinin özümsenmesi) aynı zamanda genel dış siyaset uygulama biçimini farklılaştırarak, anlaşma yolu aranmasını ve ülkelerarası uyuşmazlıkların diplomatik metotlarla çözülmesini ön plana taşımıştır. Zaborowski'ye göre, Orta ve Doğu Avrupa'nın büyük bölümünde, "Avrupalılaşma, çatışma ve şiddete dayanan Balkanlaşmaya bir alternatif olarak sunulmuştur."[578]

Buna ilave olarak Avrupa Birliği; Almanya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ni ilgilendiren Euregio Neisse bölgesindeki sınır ötesi işbirliğini, Polonya ve Almanya arasında yer alan Viadrin'deki Avrupa Üniversitesi'ni de birleştirici bir unsur olarak desteklemiştir.[579]

25 Ekim 2015 tarihinde yapılan seçim sonucu iktidarı elde eden milliyetçi-muhafazakâr Hukuk ve Adalet Partisi döneminde Polonya'nın hem Almanya hem de Avrupa Birliği ile gerginlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ve özellikle Almanya siyasilerinin aşırı muhafazakâr ve radikal uygulamalar yaptığını belirterek çeşitli uyarılarda bulunduğu Polonya hükümeti de NATO'yu ön plana taşıyarak Avrupa Birliği'ni eleştiren bir tutum izleme yoluna gitmiştir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Polonya-Almanya arasındaki ilişki sadece iki komşu ülke olmaktan çok daha fazlasıdır. Özellikle S.S.C:B. bünyesinden ayrıldıktan sonra Polonya'nın ulusal ve uluslararası yeniden yapılanmasına ve ekonomik gelişmesine sağlanan Almanya desteği Polonya kamuoyu tarafından hala büyük saygı görmektedir. Gerginleşen ilişkiler üzerine her iki taraftan da sağduyu çağrıları yapılarak, birbirleri için ne derece kıymetli oldukları dile getirilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda Almanya Şansölyesi A. Merkel'in Varşova ziyareti, karşılıklı ilişkilerin -Polonya'daki PiS hükümeti etkisinde sert şekilde kötüleşmesinden sonra- her iki ülkenin de iyileştirme gayretine tanık oldu. Hem muhafazakâr hem de liberal Polonya basının ziyarete ilişkin değerlendirmesi ise yüksek oranda olumlu olmuş ve tırmanan bir Avrupa krizi ve belirsizlik koşullarında, Almanya ile anlaşmanın gerekliliği üstüne geniş bir mutabakat ortaya çıkmıştır. Polonya Başbakanı Szydlo, görüşmelerde sonra düzenlenen müşterek basın bildirisinde, Polonya'nın Almanya ile münasebetlerini

[577] Roland Freudenstein, "Poland, Germany, and the EU", International Affairs, Cilt 74, No 1, 1998, s. 41–54.
[578] Marcin Zabarowski, "Europeanization as a Consensus-Building Project: The Case of Polish-German Relations", Europeanization and Foreign Policy Workshop, London School of Economics, 5 Haziran 2002.
[579] Rumelili, 2008: 55-58.

ilerletmek hususunda kararlı olduğunun altını çizerek, "Avrupa projesinin başarısı için Polonya ve Almanya arasında başarılı bir işbirliğinin gerekli olduğundan eminim" ifadelerini kullanmıştır.[580]

Liberal muhalefet ile hükümet arasındaki politik rekabetin önde gelen gazetesi Liberal Gazeta Wyborcza da, Kaczyński ile Merkel'in yaptığı dostça görüşmelerden memnuniyetini açıkladı. Liberal muhalefet, PiS yönetiminde Almanya ile ilişkilerin kötüye gitmesini baştan itibaren keskin bir dille eleştirerek, Berlin'e kararlı bir yönelim için baskı uyguluyordu. Gazete, 10 Şubat 2017'de yayımlanan görüşme üzerine yorumunda, "Hayır, bu, Jarosław Kaczyński'nin ve hükümetinin saldıracağı bir konu değil. Çünkü Polonya'nın bu son derece belirsiz dünyada, Almanya Başbakanı Angela Merkel gibi, değerli dostlarını ve ortaklarını kaybetmemesi herkesin çıkarına. Mevcut durumda, Almanya, 'AB'deki ve Avrupa'daki istikrarın tek garantisidir' ve açık ara farkla Polonya'nın en önemli ticaret ortağı konumundadır. Angela Merkel'e çelme takmak toplumumuzu ilerletmeyecektir." diye yazmaktaydı. Aynı haberde ayrıca, Polonya ve Almanya cephelerinden yapılmış olan yorumların, Varşova'nın ve Berlin'in, Avrupa Birliği'nin jeopolitik ve iktisadi sebeplerle korunmasında menfaati bulunduğu yönünde olduğu ifade ediliyordu.[581]

Özet olarak, AB çatısı altında bulunmanın ve AB'nin kurumsal yapısı ile denetleyici işlevinin her iki ülkeye de sağladığı güven duygusu Almanya-Polonya aralarındaki tarihsel sorunların çözümünü büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. 17 Haziran 2016, Almanya ve Polonya iyi komşuluk ve dostane ilişkiler antlaşmasının imzalanışının 25. Yıldönümü nedeniyle Dışişleri Bakanlığı nezdinde Avrupa Birliği Üye Ülkeleriyle olan İlişkiler Temsilcisi Joachim Bleicker, verdiği mesajda şöyle demektedir: "Alman-Leh Gençlik Çalışmaları Grubu, Alman-Leh İşbirliği Vakfı ya da bölgesel ve sınır bölgelerindeki işbirliği hükümet komisyonu gibi komşuluk antlaşmasının imzalanmasında etkili olmuş ya da bu antlaşma sonucunda ortaya çıkmış ortak Alman-Leh kurumları, yıllar içerisinde derin, karşılıklı bir güven yarattılar." Gerçekten de Almanya ve Polonya, politik, toplumsal ve insanlar arası ilişkiler açılardan tarihin hiçbir döneminde bu kadar yakın olmamıştır. Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in sözleriyle; "Son 25 yıl içerisinde Alman-Leh ilişkileri için çok uğraş verdik, enerji harcadık. Bu yıllar içerisinde gelişmiş olan güven ve dostluk, doğal gereklilik olmaktan çok ötedir."[582]

---

[580] http://www.dw.com/tr/merkel-rusyaya-ambargolar-henüz-kaldırılamaz/a-37448655 E.T.: 29.08.2019.
[581] Clara Weiss, "Almanya ve Polonya uzlaşma arıyor", World Socialist Web Site, 10 Şubat 2017; https://www.wsws.org/tr/2017/feb2017/germ-f19.shtml E.T.: 29.08.2019.
[582] https://www.deutschland.de/tr/topic/politika/almanya-avrupa/almanya-polonya-komsuluk-antlasmasinin-25-yili E.T.: 29.08.2019.

Almanya'nın Polonya Büyükelçisi Rolf NIKEL, 27 Aralık 2015'de verdiği röportajda düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: "Özellikle de Polonya'nın çok önemli bir rol oynadığı Almanya'da birleşmenin ardından geçen son 25 yılda bu ilişkiler son derece olumlu bir seyir kaydetti. Alman-Polonya işbirliğinde sivil toplum çalışmaları ilişkilerimizin belkemiğini oluşturuyor. Özel ve kurumsal düzeyde Alman-Polonya ortaklığının yanı sıra 400 kardeş kent ve sayısız bölgesel ortaklık, kardeş okullar ve üniversiteler arası ortaklık giderek derinleşen bu ilişkinin temelini oluşturuyor. Bunda Polonya'daki Alman azınlığın ve Almanya'da yaşayan Polonyalıların ve Polonya kökenli vatandaşlarla onların kurduğu ilişkiler de büyük rol oynuyor".[583]

10. POLONYA'NIN AB ÇATISI ALTINDA ALMANYA'NIN HEGEMONYASINI DESTEKLEME DÜŞÜNCESİNİN ALTINDA YATAN GERÇEKLER VE ALMANYA'NIN AB'DE LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

Avrupa Birliği kuruluşundan itibaren oluşturmaya başladığı kurumları ve ortaya çıkan denge ve denetim mekanizması çerçevesinde hem üye ülkelerin geçmişten gelen sorunlarını, hem de küresel ölçekte ortaya çıkan siyasi ve ekonomik krizleri çözme refleksi göstermektedir. Üye ülkeler arasındaki geçmişten gelen ya da güncel siyasi sorunları çözmede denge ve denetim mekanizmasının yarattığı güven ortamı içinde, Polonya-Almanya örneğinde de görüldüğü üzere son derece başarılı sonuçlar elde edilmektedir. Ancak henüz tamamlanmamış bir entegrasyon süreci içerisindeki Birlik kurumları, içerideki büyük çaplı ekonomik krizler (Avro krizi gibi) ile küresel ölçekte meydana gelen özellikle siyasi krizler konusunda gerekli refleksi gösterememekte ve sorunlara kalıcı çözümler bulma konusunda zorlanmaktadır.

Bu kapsamda; Avrupa bünyesinde ve uluslararası düzende ortaya çıkan eş zamanlı krizler, Almanya'yı, bu krizleri yönetmede etkisiz olan Avrupa Birliği'nin dış politika ve güvenlik politikasını idare etmeye ve yeni siyasi liderliğini yapmaya zorlamıştır.[584] İrlanda ve Yunanistan gibi ülkelerin dış destek almadan bütçelerini pekiştirmesinin mümkün olmadığı anlaşıldığında, Almanya, kriz ülkelerine mali yardım sağlamaya karşı başlangıçtaki güçlü direnişinden vazgeçmek durumunda kaldı. Ekim 2010'da geçici kredi fonu olarak Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)'nun oluşturulması ve 2011'de kalıcı Avrupa İstikrar Mekanizması'nın kurulmasıyla izlenen süreçte görüldü ki, Almanya, Avro bölgesindeki önde gelen ekonomi olarak, en büyük finans sağlayıcı

[583] Rolf Nikel, Almanya'nın Polonya Büyükelçisi, röportaj, www.deutschland.de, 27 Aralık 2015.
[584] Can Büyükbay, Avrupa Birliği, Almanya ve Türkiye İlişkilerde Temel Değerler ve Dönüşen Stratejiler, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yayınları, Aralık 2016, s. 47.

olma ve dolayısıyla sürdürülecek politika çerçevesini şekillendirecek baskın bir güç haline gelme konusundaki zorunlu sorumluluğundan kaçamadı. Avrupa'da bir hegemon olarak verilen yeni rolü, çok isteksizce ve büyük tereddütle de olsa kabul etti.[585] Böylece, her ne kadar AB'nin resmi belgelerinde bu şekilde görünmese de, fiili olarak, ortak bir Avrupa dış politikasının meydana getirilmesi Almanya önderliğinde bir tasarı haline gelmiştir ve Almanya'nın önderlik rolü, Avrupa dış politikasının yönünü etkileyebilecektir.[586]

Bu noktada çalışmanın başlangıç konusunu oluşturan, 3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin Almanya'ya, "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır" ifadesinin kaynağı da belirginleşmeye başlamıştır. Bu durumda, Sikorski'nin ifadesi, AB içinde Almanya'nın liderliğine yönelik ortaya çıkan ihtiyacın ve zorlamanın bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çalışmada iddia edilen konu; Almanya'nın AB içinde böyle bir konuma uygun görülmesi değil, Polonya'nın bu konumu – AB çatısı altında – kabul ettiğinin ısrarla vurgulanması gerektiğidir.

Çünkü AB'nin uluslarüstü yapısını en iyi yansıtan organlarından Avrupa Parlamentosu[587] özellikle oluşum ve temsil özelliği ve bu özellikten aldığı bağlayıcı kurallar oluşturma gücü ile üye ülkelerin belli koşul ve şartlara uymasını istemekte; Avrupa Adalet Divanı[588]'da kurallara uygun davranmanın denetimini yapmakta ve tartışmalı konularda çözümleyici kararlar vermektedir. Bu kurum, kural ve denetim işlevleri üye ülkelere geçmişten gelen korkularını yenecek "yeterli güveni" sağlamaktadır ki bu da Avrupa Birliği denge ve denetim mekanizmasının sağladığı meşruiyetin göstergesidir.

Ancak ortaya çıkan bu zorlamanın Almanya tarafından doğrudan özümsenmesi beklenmemelidir. Çünkü Almanya siyasi sisteminin en önemli özelliği, siyasi alanda geniş çapta değişikliklerin sık bir biçimde gerçekleşmemesidir. Almanya'da politika değişimlerinin planlanması ve uygulanması uzun bir süreçtir. Bu durumun ana nedeni, Almanya'nın yasal çerçevesindeki kurumsal kısıtlamalardır. Yasamada ve yürütmede, Weimar Cumhuriyeti'ne tepki olarak, yapısal kısıtlamalar vardır. Ayrıca, çok sayıda aktör

[585] William E. Paterson, "The Reluctant Hegemon? Germany Moves Centre Stage in the European Union", Journal of Common Market Studies, Cilt 49, 2011, s. 73.
[586] Büyükbay, 2016: 47.
[587] Detaylı bilgi Birinci Bölüm'de verilmiştir.
[588] Detaylı bilgi Birinci Bölüm'de verilmiştir.

ve kurum siyasi tartışmalara ve politika oluşturma sürecine katılır. Federal hükümette yer alan koalisyon partileri, güçlü Länder hükümetleri, özerk Merkez Bankası (Die Deutsche Bundesbank), Anayasa Mahkemesi (Das Bundesverfassungsgericht) ve yerel hükümetlerdeki kendi kendini yöneten yapı; çok katmanlı ve yavaş çalışan bir karar alma sürecine yol açar.[589]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanan Almanya, iç ve dış politikasında çok sayıda kısıtlamayla hareket etmek zorunda kalmış ve "yarı egemen devlet" olarak nitelendirilmiştir.[590] Almanya'nın içeride ve dışarıda sınırlı bağımsızlığı, Avrupa entegrasyonuna bağlı olmasına neden olmuştur. Fransa'nın Almanya'nın yükselen iktisadi ve toplumsal kuvvetinden uluslararası sahada faydalanma fikrinin yanında Almanya'yı politik amaçlarla da denetim altında bulundurma gayreti, Avrupa entegrasyon sürecini başlatan en mühim etmenlerden biridir. Bu nedenle, savaştan sonra Almanya'yı uluslararası düzende Avrupalı ortaklarına yaklaştırma hedefinin uluslararası kurumların vasıtasıyla yapılması planlanmıştır.[591]

Almanya'nın dış siyasetini iki kuvvetli siyasi-kültürel alışkanlık şekillendirmektedir: Anti-militarizm ve çok taraflılık.[592] Her ikisi de, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolüne karşı tepki olarak gelişmiştir. Alman anti-militarizmi, Almanya'nın asla tekrar savaşmayacağını vurgular (nie wieder Krieg). Bu nedenle Alman halkında askeri kuvvet kullanılması hakkında genel bir isteksizlik bulunmaktadır. Almanya'nın geleneksel dış siyaseti, iktisadi vasıtalara ve uluslararası etkiye bağlı "sivil

[589] Büyükbay, 2016: 48; aktarma, Manfred Schmidt, Political Institutions in the Federal Republic of Germany, New York, 2003, s. 4.
[590] Büyükbay, 2016: 48; aktarma, Peter J Katzenstein, Policy and Politics in West Germany: The Growth of a Semi-sovereign State, Philadelphia: Temple University Press, 1987.
[591] Büyükbay, 2016: 48.
[592] Bkz. John S. Duffield, Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism, International Organization, Cilt 53, No. 4, Autumn, 1999, s. 765-803; Rainer Baumann and Gunther Hellmann, "Germany and the Use Of Military Force: 'Total War', The 'Culture Of Restraint', And The Quest For Normality", German Politics, Cilt 10, No. 1, April 2001, s. 61-82.

güç" temellidir.[593] Almanya'nın "sivil güç" (Zivilmacht) biçiminde barış yoluyla uyuşmazlıkların çözülmesi hususunda özel bir amacı bulunduğuna inanılır.[594]

Almanya'nın çok uluslulуğa bağlı olması devletin komşularından ve ortaklarından hiçbir zaman uzaklaşmama hususundaki kararlı davranışla alakalıdır (nie wieder allein). Bu gelenek, Almanya'nın Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş Milletler'e bağlılığına ve devletini bu kurumlarda güvenilebilir bir ortak bulundurma gayretleriyle açıklanabilir.[595] Bu prensipler Almanya'da çok derin etkiler yapan iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş neticesinde biçimlenmiştir. Almanya çok taraflılık kapsamında kimi zamanlarda gerilime neden olabilecek şekilde, Avrupa ve Atlantik yönelimlerine odaklanmaktadır. NATO'ya bağlılık göstermekte; ayrıca otonom bir Avrupa Birliği kriz idaresi kapasitesi oluşturulmasını da desteklemektedir. Almanya'nın Avrupa Birliği ve NATO'ya sıkı bağlılığından dolayı, devlet, OGSP ve NATO'yu birbirlerini tamamlayan kurumlar şeklinde nitelendirmektedir. NATO, Almanya'nın savunmasında merkezi konumdadır ve askeri faaliyetler yönünden seçtiği kapsamdır. SPD ve Yeşiller Partisi'nin koalisyonları döneminde Avrupa yönelimine bağlı kalınırken, CDU/CSO'nun hükümette yer aldığı muhafazakâr-liberal koalisyonlarında geleneksel olarak Atlantik ittifakına odaklanır.[596] Dış politika Almanya'da hükümet eliyle uygulanmaktadır. Hükümet kabinede kolektiftik prensibine (Kollegialprinzip) ve Alman Başbakanının temel politikaları meydana getirme yetkesine karşın (Richtlinienkompetenz), türdeş bir oyuncu durumunda değildir ve kendi

[593] Nicole Koenig, "Germany's role in Libya and Syria: From restraint to responsibility", Niklas Helwig (ed.) Europe's New Political Engine Germany's role in the EU's foreign and security policy, FIIA Report, No. 44, 2016, Helsinki, s. 94; aktarma, U. Krotz. 'National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared', Working Paper No. 2.1, Harvard University, Cambridge MA, 2001; C. Frank. 'Comparing Germany's and Poland's ESDPs: Roles, Path Dependencies, Learning, and Socialization, Approaches and Analyses', in Role Theory in International Relations, S. Harnisch, C. Frank, and H. W. Maull eds, Routledge, New York, 2011, s. 131–146; R. Baumann and G. Hellmann. 'Germany and the Use of Military Force : 'Total War', the 'Culture of Restraint' and the Quest for Normality', German Politics, Cilt 10, No. 1, 2010, s. 61–82.

[594] Alman hükümeti AB'ni Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelişmesine ve verimli hale gelmesine aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Weimar üçlüsü olarak adlandırılan Fransa ve Polonya ile ortaklaşa eylem biçimiyle, AB'nin sivil operasyonlarını planlama ve yönetmesini genişletmek amacıyla inisiyatif başlatmıştır. Kuzey Afrika'da değişim yaşayan ülkelerle eğitim, sivil toplumu, iyi yönetişimi, sosyal ve ekonomik istikrarı güçlendirmeye yardımcı olma amacı taşıyan değişim anlaşmaları imzalamıştır. Tüm bunlar sivil güç kavramı altında Alman dış politikasının çabalarına örnek olarak verilebilir.

[595] Büyükbay, 2016: 50-51.

[596] Christian Schweiger, The 'Reluctant Hegemon': Germany in the EU's Post-Crisis Constellation, K.N. Demetriou (ed.), The European Union in Crisis, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, s. 28; aktarma, M. Sauga, Der einsame Europa-Kämpfer Wolfgang Schäuble, Der Spiegel 29, 15 July 2013, s. 36.

içinde de uzlaşmazlıklar yaşamaktadır. Bakanların kendi görevleri hususunda yetkesi bulunmaktadır (ressort-prinzip).[597]

Almanya'nın daha fazla Avrupa ideali, Dışişleri Bakanlığı'nın imajını güçlendirme amaçlı stratejik bir hamleden ibaret değildir. Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Başkanı ve etkili diplomat Thomas Bagger diplomasinin gelecekteki rolüne ilişkin yeni bir vizyon öne sürmüştür. Dijitalleşme ve küreselleşme, uluslararası çevrenin karmaşıklığını arttırmakta, yerel ve uluslararası siyasetin sınırlarını belirsizleştirmektedir. Bu görüşe göre, diplomasi daha çok "ağ diplomasisi" olarak anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanlığı da dışsal aktörler ağını ortak bir yaklaşımla bütünleştirme yönünde bir platform olarak işlev görmelidir. [598] Lizbon Antlaşması'yla ortaya çıkan yeni parametreler ve krizler Almanya'yı liderlik konumuna iterken[599]; Dışişleri Bakanlığı'nın ana odağı da değişmiştir. Brüksel'e yetkileri transfer etme yönündeki geleneksel refleks, çeşitli ulusal ve uluslarüstü aktörleri birbirleriyle bütünleştirme ve sonrasında bu ağı aktif olarak şekillendirme refleksi olarak dönüşmüştür.[600]

Almanya'da kurumsal-anayasal yapı ile siyasi partiler ve kamuoyundaki eğilim ve tartışmalar Alman dış politikasının belirleyici faktörleri olarak gösterilebilir. Alman Temel Yasası –ki bu Anayasa hükmündedir–, dış politika erkini "Birleşik Güç" ilkesine göre birden fazla devlet organına dağıtmıştır. Almanya'daki "Federal Devlet Düzeni", buraya özgü bir yapıyı göstermektedir. Eyalet hükümetleri ve parlamentoları ile Federal Hükümet (Bundesregierung) ve Federal Parlamento (Bundestag) yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanımında etkindirler. Tabii dış politikanın asıl yönlendirip yürütücüsü Federal Hükümettir. Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra çok sayıda bakanlık ve kuruluş dış politikanın uygulanmasında görev ve etkinlikler üstlenmektedir.[601]

Alman dış politikasının diğer önemli aktörlerinden birisi de siyasi partilerdir. Siyasi partiler, Alman parlamentosundaki dış politika tartışmasını yönlendirirler. Halkın düşüncesi ve iş çevrelerinin menfaatleri de dış politika eğilimlerinde etkindir.[602] Ayrıca, Almanya'nın dış politikası uluslararası düzendeki değişimlerden ve Avrupa politikasının etki alanı içindedir. Almanya, Avrupalı müttefiklerinin duyarlılıklarına da hususi bir önem

[597] Büyükbay, 2016: 52; aktarma, Everhard Holtmann, Führen Regierungen tatsächlich? Die Richtlinienkompetenz des Bundeskanzlers- kein Phantom? Wiesbaden: Zur Praxis gouvenementalen Haldelns, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008, s. 74-75.
[598] Büyükbay, 2016: 54; aktarma, Thomas Bagger, "Netzwerkpolitik: In einer veränderten Welt wachsen dem Auswättigen Dienst neue Rollen zu", International Politik, 1, 2013, s. 44-50.
[599] Helwig, 2016: 38-39.
[600] Büyükbay, 2016: 54.
[601] Canbolat, 2009: 175-176.
[602] Helwig, 2016: 20.

göstermekte ve komşularını tedirgin edecek dış politika hamleleri yapmaktan kaçınmaktadır.[603]

Almanya yapısal gücünün bileşenleri, Avrupa Birliği organları ve karar alma süreçleri üstünde kuvvetli tesirinin olmasına imkân vermektedir. Almanya'nın iktisadi pozisyonu bu etmenlerin başında gelmektedir. Almanya, Avrupa'daki en büyük ulusal ekonomidir ve Avrupa'nın toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYH) hemen hemen %20'sini meydana getirmektedir. Son on yılda, Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'si diğer gelişmiş endüstri devletlerinin hepsinden daha çok artmıştır. Bununla birlikte, Almanya, Avrupa Birliği'ndeki en büyük nüfusa sahiptir ve Avrupa'nın merkezinde stratejik bir posizyonda bulunmaktadır. 2014'de hazırlanmış olan Yönlendirme ve Yönetme Raporu'na göre Almanya, yönetim kapasitesi kapsamında neredeyse bütün kategorilerde, Avrupa Birliği ve dünya genelinde önde gelen devletlerarasında gösterilmiştir. Teknolojik ilerlemesi, teknoloji merkezli ihracatının, devletin toplam ihracatının %90'ını meydana getirmesinde görülmektedir.[604]

Almanya'nın Avrupa'da en büyük ekonomi olması sebebiyle, son senelerde dış ve güvenlik politikasında bilhassa öteki Avrupa Birliği ülkelerince Almanya'nın önderliği istekleri daha yüksek sesle söylenmeye başlanmıştır. Ocak 2014 tarihinde Alman dış politika seçkinleri, uluslararası sorumluluğu öne alan yeni bir ifade geliştirilmiştir. Bu ifadeyle, daha Avrupa temelli ve daha kararlı bir Alman dış politikası sözü verilirken, askeri operasyonların olasılık içinde bulunduğu; fakat son çare olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Bu anlamda, Avrupa kapsamında Almanya'nın dış ve güvenlik politikası söylemi değişmiştir. Almanya geleneksel kısıtlamalarından sapmış ve hem politik hem de askeri olarak daha kararlı bir şekilde çalışmaya başlamıştır.[605] Fakat Doğu politikası, hükümetler değiştiği halde Alman dış politikasının kararlı bir prensibi şeklinde kalmıştır.[606] Genel anlamda bakıldığında, Almanların önemli bir çoğunluğu siyasal birliğe ulaşmış bir Avrupa'da ortak dış politika ve güvenlik politikasından yanadır.[607]

Almanya, lider olmayı askeri güç kapsamında nitelendirmemekte, değişik yaklaşımlar yapmaktadır. Mesela, Suriye'de sınırlı operasyonlar yapılmasına karşın, askeri kuvvetinden ziyade iktisadi kapasitesini kullanma temayülü vardır. Kurumları güçlendirme ve yönlendirme gayretindedir. Buna karşın, Avrupa Birliği içinde ve üçüncü devletlerle anlaşma hedefli diplomatik yaklaşımlar hususunda güçlük çekmektedir.

[603] Büyükbay, 2016: 55.
[604] "a.g.e.", s. 50.
[605] Koenig, 2016: 93.
[606] Büyükbay, 2016: 57.
[607] Canbolat, 2009: 192.

Almanya için "kazan kazan" odaklı diplomasi, sıfır toplamlı oyunların (zero-sum game) hâkimiyetindeki bir uluslararası düzende gittikçe daha da zorlaşmaktadır. Almanya, son dönem krizlerinde ortaya çıkan parçalanmalara karşın, Avrupa Birliği'nin bütünleşmesini muhafaza etme gayretlerini sürdürmektedir ve Birlik içindeki merkezkaç (centrifugal) kuvvetlere yönelik mukavemet meydana getirmektedir.[608]

Dış ve güvenlik politikasında da, Avrupa Birliği'nin GSYİH'sının %20'den fazlasını meydana getiren bir devlet olarak Avrupa Birliği'nde "gönülsüz egemendir".[609] Fakat Alman politikacılar, Almanya'nın bu kapasitesinin yeni sorumluluklar verdiğini anlamışlardır. Küreselleşmeden yüksek seviyede menfaat sağlayan bir devletin liderlik yapması ve "yapıcı güç" görevine girişmesi gerekliydi.[610] Almanya her şeye karşın çekimser davranış yapısından ayrılmamış bulunsa da, sorumluluk ve çekimserliğin arasını bulmaya uğraşmaktadır. Bu durum Libya ve Suriye krizlerinde yaptığı askeri operasyonların kısıtlı ve özenli yapısından da anlaşılabilir.[611] Alman dış politikasının küresel yönelimli ya da Avrupa odaklı olmasıyla ilgili tartışmalar da olmaktadır. Avrupa yönelimi, Alman politikasının en istikrarlı yönelimlerinden biridir. Küresel tehlikelere Avrupa kapsamında çareler yönünden yaklaşmak ve olanaklıysa Avrupa Birliği kapsamı içerisinde bulunacak çareleri örgütlemektedir.[612]

AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası son senelerde zor bir süreç geçirmektedir. Geleneksel Fransa-Almanya işbirliğinin kesintiye uğraması, İngiltere'nin ülke içine yönlenmesi ve Brüksel'in idare ettiği dış politikanın kriz yönetiminde etkili olamaması benzeri faktörler; Almanya'yı Avrupa Birliği dış politikasında aktif bir duruma getirdi. Avrupa Birliği, 2009 Lizbon Antlaşması'yla meydana getirilen yeni kurumsal yapısıyla, Avrupa'nın müşterek faaliyetlerini kuvvetlendirme ve son dönemlerde aksaklığa uğrayan güvenlik ve savunma politikasını diriltmeyi amaçladı; fakat Libya ve Ukrayna kapsamında ortaya çıkan krizler Avrupa Birliği'nin müşterek operasyonlara yönelik stratejisinin yetersizliğini ortaya koydu. Bu iki problemin yanında, Euro ve göçmen krizi gibi Avrupa içinde ve uluslararası düzende ortaya çıkan eş zamanlı krizler, Almanya'yı Avrupa Birliği'nin dış ve güvenlik politikasını idare etmeye ve Avrupa'nın yeni politik lideri olmaya zorladı. Almanya; Rusya ve Ukrayna arasında ortaya çıkan krizde diplomatik

608 Büyükbay, 2016: 51.
609 Paterson, 2011: 58.
610 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) and The German Marshall Fund of the United States, (GMF), "New Power, New Responsibility. Elements of German Foreign and Security Policy for a Changing World", Berlin, 2013.
611 Helwig, 2016: 108.
612 "a.g.e.", s. 58-59.

çözüm arayışlarını ve Batı'nın yaptırım politikasını, mülteci krizinde ise Türkiye ile yapılan anlaşmayı yönlendirdi.[613]

Almanya, kriz idaresinin yanında, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy/ENP) gibi genel Birlik siyasetini geliştirme anlamında da temel bir role sahiptir. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Türkiye gibi uluslararası oyuncularla münasebetler hakkında Birliğe önderlik yapmaktadır.[614] Almanya, son krizlerde Birlik içindeki fikir ayrılıklarına karşın, Avrupa Birliği'nin birliğini muhafaza etmeye ve güçlendirmeye devam etmektedir. Alman dış politikasının artış gösteren ehemmiyeti yanında, Alman halk görüşü ve politikasında Avrupa'nın yüzleştiği krizler konusunda ne tür bir faaliyet gösterileceği hususundaki tartışmalar da artmıştır.

Tabii biçimde, son zamanlarda Almanya'nın Avrupa Birliği'nde hâkim kuvvet durumuna yükselmesiyle Birlik'te liderliğinin yapısal özellikleri hakkında da tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Mesela, R.Cohen, Almanya'nın Ukrayna krizinde askeri müdahale ve silah aktarımını kabul etmemesi sebebiyle liderlik gösteremediğine işaret etmiştir.[615] Ne var ki, liderliğin farklı biçimlerde uygulanabildiği vurgulanmalıdır; askeri güç kullanmamak doğrudan liderlik gösterilmediği anlamına gelmemektedir.[616] Çünkü dış politika, ekonomik araçların kullanımını da elinde bulundurabilir, ancak amaçları açıkça politik veya güvenlikle ilgilidir.[617] Bu durum, çalışmanın Birinci Bölümü'nde değindiğimiz, dönemin ABD Başkanı Bush'un "eski Avrupa-yeni Avrupa" tanımlamasındaki düşüncesine benzemektedir. Cohen de burada aynı yanılgıya düşerek, Avrupa'nın geçmişteki gibi her anlaşmazlığı silahla çözme alışkanlıklarını devam ettirmesi yönünde bir bekleyiş içerisine girmiştir. Ancak Avrupa Birliği ile birlikte ön plana çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal politikalar ile işbirliği anlayışı Avrupa'da askeri tedbirleri oldukça geri plana itmiştir ve Almanya bunun en önemli temsilcisi durumundadır.

Bu yönelimle Almanya, liderlik kapsamında değişik vasıtalardan yararlanmaktadır. Güç ile liderlik kapsamında ele alındığında Almanya'nın hem askeri hem de iktisadi güç kaynakları zengindir ve bu kaynakları karşı tarafla bir uzlaşı ortaya çıkarabilmek hedefiyle anahtar olarak kullanma eğilimindedir. Askeri ve iktisadi vasıtalar,

---

[613] Helwig, 2016: 14-15; aktarma, W. E. Paterson, 'The Reluctant Hegemon? Germany Moves Centre Stage in the EU ', Journal of Common Market Studies, 49, 2011, s. 57–76.
[614] Helwig, 2016: 11.
[615] Robert Cohen, "Western Defeat in Ukraine", New York Times, 4 Haz. 2015.
[616] Büyükbay, 2016: 60.
[617] Karen E. Smith, The Making of EU Foreign Policy The Case of Eastern Europe, New York: Palgrave MacMillan, 1999, s. 3.

sert güç kaynakları biçiminde belirtilebilir fakat genellikle bu yollara başvurmaktan kaçınılır. Almanya, ilke olarak askeri güç uygulamaktan kaçınmaktadır ve barış odaklı bir siyaset sürdürmektedir. İktisadi güç ise; bilhassa yaptırımlar yoluyla uygulanır ve Almanya'nın anti-militarist yaklaşımına daha münasip olmaktadır. Ancak, iktisadi vasıtaların etkisi bazen kısıtlı olabilmektedir. Uzlaşma ve liderlik bağlamında; Almanya kati bir durum dayatmadan, sorunu hafifletmeye çabalamaktadır. Avrupa ve Transatlantik işbirliği kapsamında; anahtar durumdaki bağlaşıklarla müşterek bir bakış açısı oluşturmak adına uğraş vermektedir. Avrupa Birliği içinde, Fransa ile anlaşma, ananevi biçimde Avrupa'nın kuvvetli bir konuma ulaşması amacının en iyi yolu olmuştur. Kurumlarla liderlik, uzlaşma ve işbirliği stratejisinin önemli bir parçasını oluşturduğundan, Almanya kurumların gelişmesine yatırım yapmakta ve AB içerisinde ve dışında işbirliği normlarının oluşmasına çabalamaktadır. Almanya'nın diğer bir liderlik özelliği ise örnek model olma yönelimidir. Almanya bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin uluslararası kapsamda da önceden hazırlıklı bir yaklaşım elde etmesini sağlama gayretindedir.[618]

Özetlersek, Alman halk görüşü ve politikasında Avrupa'nın yüzleştiği krizler konusunda ne tür bir faaliyet gösterileceği hususundaki tartışmalar da artmıştır. Almanya, dış ve güvenlik politikasının alışılmış prensiplerinden ayrılmakta, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa bağlaşıklığına sadık kalmayı sürdürecektir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin yüzleştiği son krizler, Almanya'yı uluslararası faaliyetlerin kapsam ve önem derecelerini tekrar belirlemeye yöneltmiştir. Bu kapsamda, Almanya'nın artış gösteren sorumluluk sahası konusundaki tartışmalar öncelik almıştır.[619] Birincil mühim tartışma çekimser davranmak ve sorumluk alma kavramları kapsamında olmaktadır: Dışarıdan gelmekte olan liderlik istekleriyle, devlet içerisindeki çekimser davranma istekleri ikileminde tansiyon yükselmektedir.[620] Almanya'nın etkin bir biçimde liderlik rolü almadığı ifade edilebilir. Yaşanan gelişmeler ve krizlerin çözümü sürecinde, öbür devletlerin kapasitesi yetmemesi sebebiyle, Almanya bu rolü üstlenmeye zorlanmaktadır. Geçmişte, Almanya, liderlik yapma hususunda istek göstermemiş ve daha çok sorumluluk paylaşımına uğraşmıştır. Fakat bu durum son dönemlerde değişim göstermekte, Almanya büyüklüğü, coğrafi konumu ve sağlıklı iktisadi düzeyi sebebiyle liderlik konumunda bulunmak zorunda kalmaktadır.[621]

[618] Büyükbay, 2016: 60-61.
[619] Niklas Helwig, "Introduction: Germany – rising to the challenge, while maintaining the balance", Niklas Helwig (ed.) Europe's New Political Engine Germany's role in the EU's foreign and security policy, Helsinki: FIIA Report, No. 44, 2016, s. 22.
[620] Koenig, 2016: 93.
[621] Büyükbay, 2016: 61.

SONUÇ

Avrupa Birliği uluslararası ilişkiler uzmanlarının çoğu tarafından, bir güvenlik topluluğu olarak nitelendirilmektedir. Güvenlik topluluklarının bilinen uluslararası savunma işbirliği örgütleri veya bağlaşmalarından üstün ve farklı hale getiren ülkelerarasında artık savaş olgusunun tamamen ortadan kaldırılmış durumda olmasıdır. Bütünleşme kavramının oluşturduğu müşterek ait olma hissiyle, Avrupa'da karşılıklı olarak yüzyıllar süresince korkunç savaşlar yapan ülkeler için artık savaş bir seçenek olmaktan çıkmıştır. Bu güvenlik topluluğunun genişlemesi, gelişmesi ve derinleşmesi Avrupa Birliği'nin en önemli dış politika hedefidir.

Doğu ve Orta Avrupa'daki (Rusya ve Balkanlar dâhil olmak üzere) herhangi bir ülkede (uluslararası veya sivil) bir savaşın veya Akdeniz kıyısındaki herhangi bir ülkede, ister yerinden olmuş kişilerin göç etmesi, ister siyasi istikrarsızlığın yayılması veya ticaretin kesintiye uğratılması olsun, AB'ye ve üye devletlerine zarar verebilecek potansiyele sahiptir.

1970-1993 yılları arasında Avrupa Siyasi İşbirliği (EPC) yıllarında ihtilafları ve çatışmayı önleme, Avrupa Topluluğu'nun açık bir politika hedefi değildi. Ancak, 1991'deki Maastricht Antlaşması ile kurulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nda (Common Foreign and Security Policy - CFSP) çatışmanın önlenmesinin merkezi bir fikir ve öncelikli beklenti haline geldiği görülüyor. Bu durum, AB'nin hem üye ülkeler arasındaki ilişkilerin hem de uluslararası sistemin yeniden düzenlenmesine büyük katkıda bulunması için bir fırsat, hatta bir sorumluluk hissi yaratmıştır.

AB sistemini bir arada tutan ve ona amaç veren değerler, hedefler ve araçlar, birçokları için birleştirici nokta olarak kabul edilmektedir. Sistemin genel askeri belirsizliklerine rağmen, AB, bir bütün olarak, özellikle uzun vadede önleyici bir nitelik taşıyan bazı özelliklere sahiptir. Gerçekten de, AB tarihsel kimliğinin temelde bir "*çatışma önleme sistemi"* kimliğinin olduğu savunulabilir. AB'nin bu amaçla kullandığı en temel enstrümanı da, Gabriel Munuera'nın "çekim gücü" olarak adlandırdığı araçtır. Munuera, "*üyelik cazibesi"*nin, (Kopenhag üyelik koşullarında olduğu gibi) istekli adaylara iyi davranışın avantajlarını önererek ve hedef göstererek, bunu bir kaldıraç olarak kullanmak suretiyle, AB sınırları dışındaki çatışmaları önlemeye yardımcı olabileceğini işaret etmektedir.

Avrupa Birliği 2004 yılındaki genişlemeyi, ihtilaf ve çatışmaları önleyerek güvenliğini sağlama aracı olarak kullanmış, bu çerçevede, öncelikli olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliklerini onaylamayı tercih etmiştir. Bir Orta Avrupa ülkesi ve sınır komşusu olarak Polonya da, Almanya'nın da yoğun desteğini alarak, bu kapsamda Avrupa Birliği üyesi olmuştur. AB çatısı altında bulunmanın her iki ülkeye de sağladığı güven duygusu Almanya-Polonya aralarındaki tarihsel sorunların çözümünü büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Polonya'nın Avrupa Birliği üyeliğine aday olması bile Almanya-Polonya ilişkilerinin çehresini değiştirmiş, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın yenilmesi sonucu Sovyet Rusya'nın baskısıyla ortaya çıkan sınır düzenlemelerine yönelik süregelen sorunlar ile Almanya'nın bölünmüşlüğünün ortadan kaldırılmasına yönelik sıkıntılar, kolayca çözüme kavuşturulmuştur.

Polonya'nın AB üyeliği bütün kesimlerin beklentilerini karşılamış görünmektedir. Polonya, Almanya ile aralarındaki sınır sorunlarını kendi isteği doğrultusunda çözmüş, Soğuk Savaş döneminde yıkıntıya uğramış olan siyasal, ekonomik ve sosyal durumunu giderek güçlendirmiştir. Ayrıca bir "Avrupa" kimliği gereği olarak Avrupa standartlarının ve prensiplerinin - demokrasi, liberalizm, hoşgörü, insan hakları ve etnik azınlık hakları- özümsemesini kolay hale getirmiş ve Polonya'nın Alman azınlığına dair siyasetinde değişik yapmasına imkân tanımıştır. Avrupalılaşma süreci (Avrupa usul, kural ve prensiplerinin özümsenmesi) aynı zamanda genel dış siyaset uygulama biçimini farklılaştırarak, anlaşma yolu aranmasını ve ülkelerarası uyuşmazlıkların diplomatik metotlarla çözülmesini ön plana taşımıştır. Almanya, bölünmüşlüğünü ortadan kaldırarak iki Almanya'nın birleşmesini sağlamış; siyasi, ekonomik, sosyal ve coğrafi konumu itibariyle AB'nin içinde yükselen değer haline gelmiştir.

Gerçekten de Almanya ve Polonya, politik, toplumsal ve insanlar arası ilişkiler açılardan tarihin hiçbir döneminde bu kadar yakın olmamıştır. Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in sözleriyle; "Son 25 yıl içerisinde Alman-Leh ilişkileri için çok uğraş verdik, enerji harcadık. Bu yıllar içerisinde gelişmiş olan güven ve dostluk, doğal gereklilik olmaktan çok ötedir."

Bu kapsamda Avrupa Birliği de, mümkün olan en büyük genişlemesini gerçekleştirmiş, ekonomik olarak üyelerine yeni iç pazar imkânlarının doğmasını sağlamış, potansiyel çatışma ve ihtilaf bölgelerini sınırları içine katarak kolayca çözümlenmesine olanak sağlayarak, barış ve güvenlik bölgesini genişleyerek sürdürmeyi başarmıştır. Kısacası bu bütünleşme süreci her kesim için faydalı sonuçlar

doğurmuştur. Ancak ilerleyen dönemde, özellikle 2008'den günümüze kadar olan dönemde, ortaya çıkan küresel siyasi ve ekonomik krizler ile tırmanan bir Avrupa krizi ve belirsizlik koşulları, Almanya'yı Avrupa Birliği'nin dış ve güvenlik politikasını idare etmeye ve Avrupa'nın yeni politik lideri olmaya zorlamıştır.

Fakat ortaya çıkan bu zorlamanın Almanya tarafından doğrudan özümsenmesi beklenmemelidir. Çünkü Almanya siyasi sisteminin en önemli özelliği, siyasi alanda geniş çapta değişikliklerin sık bir biçimde gerçekleşmemesidir. Almanya'da politika değişimlerinin planlanması ve uygulanması uzun bir süreçtir. Bu durumun ana nedeni, Almanya'nın yasal çerçevesindeki kurumsal kısıtlamalardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanan Almanya, iç ve dış politikasında çok sayıda kısıtlamayla hareket etmek zorunda kalmış ve "yarı egemen devlet" olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan, Almanya'nın iç ve dış faaliyetlerinde sınırlı hâkimiyeti, iyi bir sonuca vesile olmuş ve Avrupa bütünleşmesine sebep oluşturmuştur. Fransa'nın Almanya'nın yükselen iktisadi ve toplumsal kuvvetinden uluslararası sahada faydalanma fikrinin yanında Almanya'yı politik amaçlarla da denetim altında bulundurma gayreti, Avrupa entegrasyon sürecini başlatan en mühim etmenlerden birisi olmuştur.

Küresel anlamda ve Avrupa bölgesinde yaşanan gelişmeler ve krizlerin çözümü sürecinde, öbür devletlerin kapasitesi yetmemesi sebebiyle, Almanya'nın liderlik konumuna itilmesine neden olmaktadır. Almanya'nın Avrupa'da en büyük ekonomi olması sebebiyle, son senelerde dış ve güvenlik politikasında bilhassa öteki Avrupa Birliği ülkelerince Almanya'nın önderliği istekleri daha yüksek sesle söylenmeye başlanmıştır.

Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin, 3-5 Şubat 2012 tarihleri arasında yapılan 48'inci Münih Güvenlik Konferansında AB Dönem Başkanı olarak, Almanya'ya, "ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğuşu gibi, Almanya da yeniden doğabilir. Polonya, AB için birlikte yürüdüğümüz müddetçe, sizin hegemonyanız için yardımcı olmaya hazır" ifadesini de bu kapsamda değerlendirmek isabetli olacaktır.

Bu çalışmada üzerinde durulan konu, Almanya gibi geçmişte yaşananlar üzerine "ezeli düşman" olarak görülen, özellikle İkinci Dünya Savaşı süresince yaşanan kıyımlar belleklerde tazeliğini korurken, Polonya'nın Almanya hakkında dillendirilen "liderlik" söylemlerine iştirak etmesinin, AB'nin kurum, kural ve denetleme işlevlerinin Birlik meşruiyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilmesidir.

Avrupa Birliği içerisinde Almanya'nın liderlik konuma itilmesi son derece normal gözükmektedir fakat bu durum Polonya'nın Almanya hakkındaki geçmişten gelen

çekincelerinin ortadan kalktığını göstermemektedir. Almanya, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonunda Polonya'nın Batı'ya uyumu konusunda ne derece siyasi, ekonomik ve sosyal katkı sağlarsa sağlasın, böyle bir konumu sadece kendi tutumu nedeniyle elde edemeyecektir. Polonya'nın bu konuda ortaya koyduğu, son derece şaşırtıcı tutumunun gerçek sebebi, Avrupa Birliği'nin uluslarüstü yapısını en iyi yansıtan organlarından Avrupa Parlamentosu'nun özellikle oluşum ve temsil özelliği ve bu özellikten aldığı bağlayıcı kurallar oluşturma gücü ve Avrupa Adalet Divanı'nın da denetim fonksiyonu ile oluşturduğu denge ve denetim mekanizmasının sağladığı meşruiyettir. Zaten Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski'nin ifadesinde dikkat edilmesi gereken nokta, Almanya'nın hegemonyası değil, "AB içinde birlikte yürüdüğümüz müddetçe" vurgusudur.

Sonuç olarak;

Avrupa Birliği kuruluşundan itibaren oluşturmaya başladığı kurumları ve ortaya çıkan "denge ve denetim mekanizması" çerçevesinde hem üye ülkelerin geçmişten gelen sorunlarını, hem de küresel ölçekte ortaya çıkan siyasi ve ekonomik krizleri çözme refleksi göstermektedir. Üye ülkeler arasındaki geçmişten gelen ya da güncel siyasi sorunları çözmede, *denge ve denetim mekanizmasının yarattığı güven ortamı içinde,* Polonya-Almanya örneğinde de görüldüğü üzere son derece başarılı sonuçlar elde edilmektedir. Ancak henüz tamamlanmamış bir entegrasyon süreci içerisindeki Birlik kurumları, içerideki büyük çaplı ekonomik krizler ile küresel ölçekte meydana gelen özellikle siyasi krizler konusunda gerekli refleksi gösterememekte ve sorunlara kalıcı çözümler bulma konusunda zorlanmaktadır. Bu da Polonya gibi birçok üye ülkenin, Almanya'nın sağlıklı ekonomik durumu, coğrafi konumu ve büyüklüğü sebebiyle Avrupa Birliği çatısı altında kendilerine liderlik etmesi talebini doğurmaktadır. Bu talep, daha da derinleştirilmiş bir Avrupa Birliği bütünleşmesi çerçevesinde, "özgürlük, güvenlik ve adalet" alanı bağlamında yaşama isteğinden başka bir şey değildir.

KAYNAKLAR

AFYONCU, Erhan, Bugün Gazetesi, 11.04.2010.

AGNEW, John A., Hegemony: The New Shape of Global Power, Temple University Press, 2005.

AKÇADAĞ, Emine, "Avrupa Parlamentosu ve Parlamentodaki Siyasal Gruplar", TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü.

AKDOĞAN, Muzaffer, "Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı: 2, (2010).

AKGÜL, Fulya, "Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşım", Mehmet Şahin, Osman Şen (ed.) Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar, 1. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları, Ocak 2014.

AKPINAR, Elçin, Kamu Yönetiminde Denetim Olgusu ve Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetlenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

AKSOY, Hüsnü, Devlet ve Demokrasi, Egemenlik-Hegemonya-İdeoloji, İstanbul: Yön Yayınları, 1994.

AKTAN, C. Can, TUNÇ, Mehtap, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", Yeni Türkiye Dergisi, (Ocak-Şubat 1998).

ALAKEL, Murat - YILDIRIM, A. Safa, 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 8, Nisan-Ekim 2014.

ALGANER, Yalçın - ÇETİN, M. Özlem, Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-II (1957-1986), İstanbul, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXV, Sayı 2 (2008).

ALTUN, Birol, Avrupa Birliği Yurttaşlığı ve Avrupa Kimliği Tartışmaları, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Mayıs 2006.

ANDERSON, P., Gramsci ve Hegemonya (Doğu/Batı Sorunu ve Stratejisi), İstanbul: Alan Yayınları,1988.

AREN, Sadun, "Gümrük Birliği ve Ortaya Koyduğu Meseleler", Ankara, A.Ü. SBF Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, (1958).

ARI, M. Türker, "AB'de Demokratik Eksiklik Sorunu: Taslak Anayasal Antlaşma Çerçevesinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Avrupa Parlamentosu İlişkileri Örnek İncelemesi", Yönetim Bilimleri Dergisi (1:3) (2004).

ARI, Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke, “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe,” (Der.) Toktamıs Ateş, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004.

ARIK, Sabire, Kuruluşundan 17. Yüzyıla Polonya Tarihi, Birinci Baskı, Ankara: KÖKSAV, 2010.

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003.

ARRIGHI, Giovanni, “Hegemony and Social Change”, Mershon International Studies Review, C. 38, No. 2, 1994.

ARRIGHI, Giovanni, The Long Twentieth Century Money, Power, and the Origins of Our Times, London: Solidus (Bristol) Limited Printed, 2000.

ARRIGHI, Giovanni, The Three Hegemonies of Historical Capitalism, içinde, Gramsci, Historical Materialism and International Relations (ed.) S.Gill, New York: Cambridge Uni. Press, 1993.

ARSAVA, Füsun, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri”, Ankara: Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, (Bahar 2002).

ASHLEY, Richard K., The Poverty of Neorealism, International Organization, Vol. 38, No. 2., Spring 1984.

Ataöv Türkkaya, "Marshall Planı'nından NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp", A.Ü. S.B.F. Dergisi, C:XXIII, No:3, (1968).

Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yargı ve Temel Haklar Faslı Kitabı, Avrupa Birliği Bakanlığı, (Şubat 2013).

AYDOĞAN, Metin, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz? Tanzimat’tan Gümrük Birliğine, 18. Baskı, İzmir: Umay Yayınları, Mart 2006.

AZRAK, Ülkü, Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

BARAN, Paul A., The Political Economy of Growth, New York: Monthly Review Press, 1957.

BARKER, Rodney, Political Legitimacy and The State, Oxford: Clarendon Press, UK edition, November 8, 1990.

BAUMANN Rainer - HELLMANN, Gunther, “Germany and the Use Of Military Force: 'Total War', The 'Culture Of Restraint', And The Quest For Normality”, German Politics, Cilt 10, No. 1, April 2001.

BAUMANN, R. - HELLMANN, G., ‘Germany and the Use of Military Force : ‘Total War’, the ‘Culture of Restraint’ and the Quest for Normality’, German Politics, Cilt 10, No. 1, 2010.

BAYDAROL, Cem, “Avrupa Birliğinin Genişlemesi”, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999.

BAYKAL, Sanem, “AT Hukukunun Etkili Biçimde Uygulanması ve Bireysel Haklar”, Ankara, ATAUM Araştırma Dizisi, No. 14, (2002).

BAYKAL, Sanem, “Avrupa Birliği’nde Yetki Sorunu ve Lizbon Antlaşması”, Belgin Akçay, Sanem Baykal, Sevilay Kahraman (der) Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler, Seçkin Yayınevi, Ankara: Kasım 2008.

BAYKAL, Sanem, “Avrupa Birliği’nin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasallaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004).

BAYRAMOĞLU, N.Nisa, Avrupa Topluluğu Ülkeleri ve Türkiye’nin Tanıtımı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1987.

BEAUD, Michel, A History of Capitalism, 1500-2000, Revised and Updated Edition, Monthly Review Press, 1 Mayıs 2002.

BELSEY, A., ‘The New Right, Social Order and Civil Liberties,’ in Levitas, R. (ed.) The Ideology of the New Right. Cambridge: Polity Press, (1996).

BIANCHI, Tiziana - GUIDI, Valentina The Comparative Survey on the National Public Procurement Systems Across the PPN, Roma: Authority fort he Supervision of Public Contracts Departmant fort he co-ordination of European Union Policies, PPN Presidency, December 2010.

BIELER, A., MORTON, A.D., A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change, Capital and Class, 2004.

BIELER, A., MORTON, A.D., Social Forces in the Making of New Europe: The Restructring of European Social Relations in the Global Political Economy, Introduction: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy and the Relevance to European Integration, Gordonsville: Palgrave&Macmillan, 2001.

BIELER, Andreas - MORTON, Adam David, A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations, Capital & Class, 28: 85, 2004.

BINGEN, Dieter, Die deutsch-polnischen Beziehungen und die polnische Innenpolitik. Bilanz 15 Jahre nach der Unterzeichnung des Partnerschaftsvertrags, Deutsches Polen-Institut Darmstadt.

BIRCHFIELD, V. - FREYBERG-İNAN, A., “Organic Intellectuals and Counter-Hegemonic Politics in the Age of Globalisation: the Case of ATTAC”, C. Eschle&B. Maiguashca (Ed.), , “Critical Theories, World Politics and the ‘Anti-Globalization’ Movement”, London: Routledge, 2005.

BLACK, Jeremy, Great Powers and the Quest for Hegemony: The World Order Since 1500, 1 Edition, Oxford: Routledge Press, 2007.

BRANDON, Pepijn, “Marxism and Dutch Miracle: he Dutch Rebublic and the Transition-Debate” Historical Materyalism, Volume 19, Issue 3, 2011.

BRETHERTON, Charlotte - VOGLER, John, The European Union as a Global Actor, London, 1999 & 2005.

BRIZON, Pierre, Emeğin ve Emekçilerin Tarihi, 1. Baskı, İstanbul: Onur Yayınları, 1977.

BUZ, Vedat, Kamu İhale Sözleşmelerinin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.

BÜYÜKBAY, Can, Avrupa Birliği, Almanya ve Türkiye İlişkilerde Temel Değerler ve Dönüşen Stratejiler, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yayınları, Aralık 2016.

BÜYÜKTANIR, Derya, “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği’nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 27 (Güz 2010).

CANATAN, Bilal, Yerellik İlkesi, Ankara: Galeri Kültür Yayınları, 2001.

CANBOLAT, İbrahim S., “Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe”, Marmara Journal Of European Studies, Volume 26, No: 2, 2018.

CANBOLAT, İbrahim S., Almanya ve Dış Politikası, Bursa: Alfa Basım Yayın, 2003.

CANBOLAT, İbrahim S., Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslarüstü Sistemle Ortaklık, 6.Baskı, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, Eylül 2014.

CANBOLAT, İbrahim S., Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, 4. Baskı, BURSA: Alfa Aktüel Yayınları, Ekim 2009.

Case 174/84, Bulk Oil, [1986] E.C.R. 559.

Case 41/76, Donckerwolcke v. Procureur de la Republique au Tribunal de Grande Instance de Lille and Director General of Customs, [1976] E.C.R. 1921, [1977] 2 C.M.LR. 535, parag. 32. (aktarma).

Case 41/76, Donckerwolcke v. Procureur de la Republique au Tribunal de Grande Instance de Lille and Director General of Customs, [1976] E.C.R. 1921, [1977] 2 C.M.LR. 535.

CAŞIN, Mesut Hakkı, Uğur Özgöker, Avrupa Birliği’nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri, 1.Baskı, İstanbul: Arion Yayınevi, Ocak 2008.

COHEN, Robert, “Western Defeat in Ukraine”, New York Times, 4 Haz. 2015.

COX, Robert W., “Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of World Order”, New Political Economy, Vol.9, No.3, 2004.

COX, Robert W., “Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method”, Approaches to World Order, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

COX, Robert W., “On Thinking about Future World Order”, World Politics, Vol. 28, Issue 02, January 1976.

COX, Robert W., “The International in Evolution”, Millenium: Journal of International Studies, Vol.35, No.3, 2007.

COX, Robert W., “Towards a Posthegemonic Conceptualization of the World Order: Reflections on the Relevancy of Ibn Khaldun”, -Approaches to World Order- Cambridge Uni. Press, 1996.

COX, Robert W., Michael G. Schechter, The Political Economy of a Plural World:Critical Reflections on Power, Morals and Civilization, London: Routledge, 2002.

COX, Robert W., Production, Power and World Order Social Forces in the Making of History, Columbia U.P., 1987.

COX, Robert W., Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, Millennium - Journal of International Studies, Vol.10, No.2, 1981.

ÇELEBİ, Aykut, Avrupa: Halkların Siyasal Birliği, Birinci Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

ÇETİNKAYA, M. Buhari, "Hukuksal ve Siyasal Açıdan Meşruiyet", Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Grubu, 20 Aralık 2012.

Dağdemir, Elif Uçkan, “Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı”, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 56-2 (2001).

DASHWOOD, Alan, “The Relationship Between the Member States and the European Union/European Community”, Common Market Law Review, 2004.

DAVIES, Norman, “Polish National Mythologies” Myth and Nationhood (Ed.), London: Hosking-Schöpflin, Hurst&Co. Publishers, 1997.

de WITTE, Bruno, “Direct Effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order”, P. Craig, and G. de Búrca, (der.), The Evolution of EU Law, Oxford, OUP, 1999.

de VRIES, Jan, “On the Modernity of the Dutch Republic”, The Journal of Econ. History, Vol. 33, No. 1, The Tasks of Econ. History, 1973.

DEDEOĞLU, Beril, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, 1.Baskı, İstanbul: Boyut Kitapları, Ekim 2003.

DELANTY, Gerard, Avrupa’nın İcadı, Çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları, Ekim 2004.

DEUTSCH, Karl W., et al., Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience, New Jersey: Princeton University Press, 1957.

DIEZ, Thomas, et al.,"The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration", International Organization , Cilt. 60, No 3, 2006.

DINAN, Desmond, Europe Recast A History of European Uniun, Hampshire: Palgrave Macmillian, 2004.

DIPLOCK, Justice, 'Ulusal ve Uluslar-Üstü Hukuk Sistemlerinin Geçişmesi (Interpenetration)', Çev. M. Aydoğan Özman, Ankara: AÜHFD, Cilt 37, Sayı 1-4, (1980).

DOUGHERTY, James E. - PFALTZGRAFF, Robert L. Jr., Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey, New York: Harper and Row, 1981.

DOYLE, Michael W., Empires, Ithaka: Cornell University Press, 1986.

DUFFIELD, John S., Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism, International Organization, Cilt 53, No. 4, Autumn, 1999.

DUMAN, Selçuk, Atatürk Dönemi Türkiye-Polonya İlişkileri, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 38, Yaz 2013.

DUMENIL, G. - LEVY, D., "Neoliberal (Karşı) Devrim", A.S. Filho, D. Johnston, (der) Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

DUPUY, Rene-Jean, Uluslararası Hukuk, Çev. Selahattin Bağdatlı, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

EASTON, David, The Political System, 2. Baskı, New York: Harper and Row, 1971.

EBERHARDT, Piotr, The Oder-Neisse Line As Poland's Western Border: As Postulated And Made A Reality, Geographia Polonica Volume 88, Issue 1, 2015.

EHLERMANN, Claus Dieter, "Differentiation, Flexibility, Closer Co-operation: The New Provisions of the Amsterdam Treaty", European Law Journal, Vol. 4, No. 3, (Sept. 1998).

EKİN, Cengiz, Denizden Yükselen Küresel Hegemonya, İstanbul: Dönence, 2. Baskı, 2014.

ELİAÇIK, R.İhsan, İhyadan İnşaya İslam Düşüncesi, 2. Baskı, İstanbul: İnşa Yayınları, 2015.

ELLIOTT, T. Lynn, "Poland, Germany, and the End of the Cold War", East European Quarterly, Cilt. 27, No. 4, 1993.

ERALP, Atila, (der.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, "Hegemonya", İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

ERCAN, Bilge-Arda, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 8, Sayı: 41, Volume: 8, (Aralık 2015).

ERDENİR, F. H. Burak, Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe, 1.Baskı, Ankara: Ümit Yayınevi, 2005.

ERDOĞAN, Mustafa, 'Küreselleşme, Hukuk ve Türkiye', Liberal Düşünce Dergisi, Sayı.25-26, (Kış/Bahar 2002).

ERHAN, Çağrı - YAKUT, Esra, Siyasi Tarih-1, 1. Baskı, T.C. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2694, Ağustos 2012.

Eric J. Hobsbawm, Industry and Empire: The Birth of the Industrial Revolution, New York: The New Press, 1999.

ESEN, Selin, "Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi", Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 59, Sayı 4, (2004).

EVANS, Graham - NEWNHAM, Jeffrey "Hegemony", The Penguin Dictionary of International Relations, Suffolk: Penguin Books, 1998.

FAIST, Thomas, "Social Citizenship in European Union: Nest Membership", Journal Common Market Studies, Cilt 39, Sayı 1, (2001).

FELDMAN, Lily Gardner, "The Principle and Practice of "Reconciliation" in German Foreign Policy: Relations with France, Israel, Poland, and Czech Republic", International Affairs, Cilt 75, No 2, 2000.

FERRAROTTI, Franco, "Legitimation, Representation and Power", Current Sociology, vol. 35, no. 2, (Summer 1987).

FISCHER, Markus, "Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices", International Organization, Vol. 46, No. 2, (1992).

FONTAINE, Pascal, AB Nedir?, Brüksel: Avrupa Komisyonu Basın ve İletişim Genel Müdürlüğü Yayınları, B-1049, Ekim 2006

FONTANA, Benedetto, "Hegemony and Power İn Gramsci", Hegemony Studies in Consensus and Coercion, (Edt.) R.Howson-K.Smith, Routledge Press, 2008.

FORSYTH, Murray, "The Political Objectives of European Integration", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol.43, No.3, Temmuz, (1967).

FOSTER, John Bellamy, Emperyalizmin Yeniden Keşfi, Birinci Basım, İstanbul: Devin Yayıncılık, Haziran 2005.

FRANK, C., 'Comparing Germany's and Poland's ESDPs: Roles, Path Dependencies, Learning, and Socialization, Approaches and Analyses', in Role Theory in International Relations, S. Harnisch, C. Frank, and H. W. Maull eds, New York: Routledge, 2011.

FREUDENSTEIN, Roland, "Poland, Germany, and the EU", International Affairs, Cilt 74, No 1, 1998.

FULBROOK, Mary, Almanya'nın Kısa Tarihi, Çev. Sabri Gürses, 4. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Ekim 2018.

FULLER, J. F.C., The Second World War, New York, 1962.

GAJA, Giorgio, "How Flexible is Flexibility under the Amsterdam Treaty?", 35 Common Market Law Review 855, 1998.

GILL, S., "Gramsci Hegemony and International Relations: an Essay in Method", Robert W. Cox (edt.), Gramsci, Historical Materyalism and International Relations, Cambridge Üni. Press, 1993.

GILL, Stephen - LAW, David, The Global Politic Economy Perspectives, Problems and Policies, Harvester Press, 1988.

GILL, Stephen, American Hegemony and The Trilateral Commission, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1990.

GILL, Stephen, Gramsci, Historical Materialism and International Relations, Cambridge Uni. Press, 1993.

GILL, Stephen, Power and Resistance in the New World Order: Fully Revised and Updated, New York: Palgrave-Macmillan, 2008.

GILLESPIE, Richard, Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy Towards the South, New York: St. Martin's Press, 2000.

GILPIN, Robert, War and Change in World Politics, Cambridge Uni. Press, 1981.

GÖK, Süleyman, "Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği'nde Demokrasi Tartışmaları", http://politikakademi.org/2013/12/lizbon-antlasmasi-sonrasi-avrupa-birligi-demokrasisi/ Erişim T.: 07.06.2019.

GÖKTEN, Yeliz Sarıöz, Hegemonya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Neo-Gramsci'ci Bir Bakış, Ankara: Notabene, 2013.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara: Turhan Kitapevi, 2000.

GRAMSCI Antonio, Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, New York: Lawrence and Wishart Press, 1971.

GUİBERNAU, Montserrat, 'Devletsiz Uluslar, Ulussuz Devletler', Çev. Neşe Nur Domaniç, Der. Isıtan Gündüz, Milliyetçilik Üzerine, İstanbul: Nesnel Yayınları, (2008).

GÜNDOĞDU, Yeşim, "Avrupa Birliği Yurttaşlığı Avrupa Kimliği Sorununa Çözüm Oluşturabilir mi?", Ankara: Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, (2004).

GÜNDÜZ, Aslan, 'Globalleşmenin Hukuki Boyutları', Liberal Düşünce, Sayı.25-26, (Kış/Bahar 2002).

GÜNEŞ, Ahmet, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, (2008).

GÜNUĞUR, Haluk, Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007.

GÜRSEL, Meltem Kutlu - ÖNÜT, Lale Burcu, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısına Egemen Olan İlkeler", Ankara: Amme İdaresi Dergisi, Cilt 42, Sayı 4, (Aralık 2009).

HAAS, Ernst B., The Uniting of Europe: Politic, Social and Economic Forces, 1950-1957, Standford: Standford University Press, 1968.

HELWIG, Niklas, "Introduction: Germany – rising to the challenge, while maintaining the balance", Niklas Helwig (ed.) Europe's New Political Engine Germany's role in the EU's foreign and security policy, Helsinki: FIIA Report, No. 44, (2016).

HOBBES, Thomas, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Çev. Semih Lim, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., Ocak 2007.

HOBSON, John A., Imperialism, London: Allen and Unwin, 1948.

HOFFMAN, Mark, "Critical Theory and the Inter Paradigm Debate", Millenium: Journal of International Studies, Vol.16, No.2, 1987.

HOLTMANN, Everhard, Führen Regierungen tatsächlich? Die Richtlinienkompetenz des Bundeskanzlers- kein Phantom? Wiesbaden: Zur Praxis gouvenementalen Haldelns, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008.

HUSSERL, Edmund, "Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe", Çev. Ayça Sabuncuoğlu, Cogito (Avrupa'yı Düşünmek), Sayı 39, (Bahar 2004).

HYDE-PRICE, Adrian, Building a Stable Peace in MittelEuropa: The German-Polish Hinge, University of Birmingham Institute for German Studies Discussion Paper (2000/18).

IVEZ, Peter, Gramsci'de Dil ve Hegemonya, İstanbul: Kalkedon, 2011.

İNCEOĞLU, Sibel, Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı", http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/sibel.pdf, Erişim Tarihi: 07 Haziran 2019.

JACKSON, Robert, "Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape", Political Studies, XLVII, 1999.

JACOBSEN, Hans-Adolf, Çev. İ. Ulus, 1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı, Ankara: Ankara Gnkur. Basımevi, 1989.

KARACASULU, Nilüfer, Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler, DEÜ SBE Dergisi, Cilt 11, Sayı 4, 2009.

KARAKAŞ, Ayşe Işıl, Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği, İstanbul: Der Yayınları, 1993.

KARLUK, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 8.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, Ocak 2005.

KATZENSTEIN, Peter J., Policy and Politics in West Germany: The Growth of a Semi-sovereign State, Philadelphia: Temple University Press, 1987.

KEOHANE, R.O. - NYE Jr., J.S., The Theoretical Evulation of International Political Economy, Crane-Amawi: Oxford Uni. Press, 1991.

KEOHANE, Robert O., 'Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States', Journal of Common Market Studies (JCMS), Vol.40, No. 4, 2002.

KEOHANE, Robert O., After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton Uni. Press, 1984.

KEOHANE, Robert O. - NYE, Joseph S., Power and Interdependence: World Politics in Transition, 2. Edition, New York: Harper Collins Publishers, 1989.

KERSTEN, Krystyna, The Establishment of Communist Rule in Poland 1943-1948, California Uni. Press, 1991.

KIERNAN, Victor Gordon, America: The New Imperializm: From White Settlement to World Hegemony, London: Verso Press, 2005.

KINDLEBERGER, Charles, World Economic Primacy: 1500-1990, Oxford Üni. Press, New York, 1996.

KINDLEBERGER, Charles, World Economic Primacy: 1500-1990, Oxford Üni. Press, New York, 1996.

KOENIG, Nicole, "Germany's role in Libya and Syria: From restraint to responsibility", Niklas Helwig (ed.) Europe's New Political Engine Germany's role in the EU's foreign and security policy, Helsinki: FIIA Report, No. 44, (2016).

KORAY, Meryem, Avrupa Toplum Modeli Sosyal Bütünleşme Mümkün Mü?, 2.Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, Haziran 2005.

KÖKTAŞ, Arif, "Topluluk/Birlik ile Üye Devletler Arasında Yetki Paylaşımı: Avrupa Birleşik Devletleri Mi? Birleşik Devletlerin Avrupası Mı?", Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 2, (2005).

KROTZ, U., 'National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared', Working Paper No. 2.1, Harvard University, Cambridge MA, 2001.

KURTBAĞ, Ömer, Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası, Ankara: USAK Yayınları, 2010.

KUTLU, Mustafa, Kuvvetler Ayrılığı (Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.

KUYAŞ, Ahmet, Tarih 1839-1939, TÜSİAD İstanbul: Yayınları, Aralık 2006.

LAMORE, C., “The Moral Bases of Politician Liberalism”, Journal of Philosopy, Cilt-96 (12), (1999).

LARNER, Wendy, “Neoliberalism: Policy, Ideology, Govermentality”, Marieke de Goede (Ed.), International “Polical Economy and Poststructural Politics”, Palgrave Press, 1996.

LEBIODA, Tadeusz, “Poland, die Vertriebenen, and the Road to Integration with the European Union”, Karl Cordell (der.), Poland and the European Union, Londra: Routledge, 2000.

LEIBHOLZ, Gerhard, Devletlerin Egemenliği ve Avrupa Birliğinin Tamamlanması, Çev. Doğu Perinçek, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), Cilt 21, Sayı1, 1964.

LENIN, V.I., Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Yedinci Baskı, İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.

LİPSET, Seymour Martin, "Political Man", The Social Basis of Politics, New York: Doubleday, 1960.

MACHIAVELLI, Nicolo, Hükümdar (Le Prince), Çev. Anita Tatlıer, 1. Basım, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.

MAGDOFF, Harry, Imperializm: From the Colonial Age to the Present, New York: Monthly Review, 1978.

MANZELLA, Andrea, “After Amsterdam, The Consitutional Identity of the European Union”, The International Spectator, Cilt 33, Sayı 1,(1998).

MAULL, Hans, “Europa and the New Balance of Global Order”, International Affairs, Vol. 21, No. 4, 2005.

MEARSHEIMER, John J., “The Tragedy Of Great Power Politics”, New York: W.W. Norton & Company, 2001.

MERİÇ, Cemal, Saint Simon, İstanbul: Çan Yayınları, 1967.

MOR, Hasan, Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. 2010, Sa. 1.

MORGENTHAU, Hans J., Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Seventh Edition, Columbus: McGraw-Hill Humanities, 2005.

MORIN, Edgar, Avrupa'yı Düşünmek, Birinci Baskı, İstanbul: Afa Yayınları, Aralık 1988.

MORTON, Adam David, Unravelling Gramsci Hegemony and Passive Revolution in the Global Political Economy, London: Pluto Press, 2007.

MOZATTI, Andrea - AFFERNI, Giorgia “Recent Developments in the European Law of Public Contracts” ERCL, 04.2011.

MÜLLER-GRAFF, Peter-Christian, Einheit und Kohärenz der Vertragsziele von EG und EU, Konsolidierung und Kohärenz des Primärrechts nach Amsterdam, 1998.

MÜNKLER, Herfried, İmparatorluk: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı, Çeviren: Zehra Aksu Yılmazer, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver, Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya, 2. Baskı, Ankara: Lazer Ofset, 2007.

NIKEL, Rolf, Almanya'nın Polonya Büyükelçisi, röportaj, www.deutschland.de, 27 Aralık 2015.

NYE Jr., J. S., Power in the Global Information Age from Realism to Globalization, Routledge P., 2004.

OĞUZ, Arzu, "Sözleşmeler Hukuku Alanında Hukukun Birleştirilmesi", Ankara: AÜHFD, Cilt: 49, Sayı: 1-4, (2000).

OKTAY, Cemil, Siyaset Bilimi incelemeleri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

OKUR, M.Âkif, Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları, Mart 2015.

ONGUR, Hakan Övünç, "Avrupalılaşma Avrupalı Mı?", Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 11 / 1, (2009).

ONUR, Ayşenur, "Lizbon Antlaşması'nın Getirdikleri ve Anayasal Antlaşma'dan Farklılıkları", Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Bülteni, Sayı 11, (Ocak 2008).

Opinion 1/75 (Local Cost Standart) [1975] E.C.R. 1355. Balıkçılıkla ilgili bkz. Case 804/79, Commission v. UK [1981] E.C.R. 1045.

Oral Sander, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, 12. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, Aralık 2003.

ORAN, Baskın, Türk Dış Politikası: 1919-1980, 6.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

http://52.29.84.32/media/filer_public/06/6f/066f2b7c-0c84-48a9-b0ea-c89bd4a2cc59/amsterdam_ antlasmasi.pdf Erişim T.: 02.04.2019.

http://52.29.84.32/media/filer_public/06/6f/066f2b7c-0c84-48a9-b0ea-c89bd4a2cc59/amsterdam_ antlasmasi.pdf Erişim T.: 02.04.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/austria/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/belgium/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/bulgaria/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/croatia/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/cyprus/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/czech/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/denmark/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/estonia/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/finland/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/germany/index_en.htm;
Erişim T.: 23.07.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/germany/index_en.htm;
Erişim T.: 23.07.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/greece/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/hungary/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm;
Erişim T.: 23.07.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/index_en.htm;
Erişim T.: 24.07.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/ireland/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/italy/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/latvia/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/lithuania/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/luxembourg/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/malta/index_en.htm;
Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/netherlands/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/poland/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/portuga/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/romania/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

Http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/slovakia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/slovenia/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/spain/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/sweden/index_en.htm; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/; http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45641. Erişim T.: 26.12.2018.

http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-commission/index_en.htm; Erişim T.: 27.12.2018.

http://politikakademi.org/2013/12/lizbon-antlasmasi-sonrasi-avrupa-birligi-demokrasisi/ Erişim T.: 07.06.2019.

http://www.ab.gov.tr/?p=45637&l=1 Erişim T.: 23.09.2019.

http://www.ab.gov.tr/?p=45637&l=1 Erişim T.: 23.09.2019.

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf Erişim T.: 02.04.2019.

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf Erişim T.: 02.04.2019.

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf Erişim T.: 18.08.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105, E.T.: 20.06.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45630&l=1, Erişim T.: 27.12.2018.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45631&l=1, Erişim T.: 26.12.2018.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45632&l=1. Erişim Tarihi: 30.05.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45633&l=1. Erişim Tarihi: 30.05.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45634&l=1 Erişim Tarihi: 30.05.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=48SS3&1=1 Erişim T.: 05.06.2019.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=48SS3&1=1 Erişim T.: 05.06.2019.

http://www.birarada.org Erişim T.: 13.09.2019.

http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2838,maastrichttrpdf.pdf?0 Erişim T.: 20.06.2019.

http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/, Erişim T.: 26.12.2018.

http://www.deutsches-polen-institut.de Erişim T.: 29.08.2019.

http://www.dw.com/tr/merkel-rusyaya-ambargolar-henüz-kaldırılamaz/a-37448655 Erişim T.: 29.08.2019.

http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=hegemony Erişim T.: 20.08.2019.

http://www.gencalgi.com/2015/03/almanyann-abdeki-yeri.html; Erişim T.: 24.07.2019.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57 ea1851f23435.13837415 Erişim T.: 27.09.2019.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57ea0 d43f418a7.0281 3372 Erişim T.: 27.09.2019.

https://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/france_en; Erişim T.: 05.06.2019.

http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_en.htm. Erişim T.: 29.12.2018.

http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_en.htm. Erişim T.: 28.12.2018.

https://knoema.com/search?query=GDP&pageIndex=&scope=&term=&correct=; Erişim T.: 05.06.2019.

https://knoema.com/search?query=GDP&pageIndex=&scope=&term=&correct=; Erişim T.: 23.07.2019.

https://polen.diplo.de/pl-de/02-themen/02-3-wirtschaft/03-dt-poln-wirtschaftsbeziehungen Erişim T.: 28.08.2019.

https://polen.diplo.de/pl-pl/02-themen/02-4-kultur-dt-minderheit/04-deutsch-fremdsprache Erişim T.: 28.08.2019.

https://polen.diplo.de/pl-pl/02-themen/02-4-kultur-dt-minderheit/06-willy-brandt-schule Erişim T.: 28.08.2019.

https://tr.euronews.com/2013/09/12/avrupa-birligi-lideri-almanya/ Erişim T.: 06.06.2019.

https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/polen-node/-/199110#content_2 Erişim T.: 28.08.2019.

https://www.auwi-bayern.de/Europa/Polen/export-import-statistik.html Erişim T.: 28.08.2019.

https://www.deutschland.de/tr/topic/politika/almanya-avrupa/almanya-polonya-komsuluk-antlasmasinin-25-yili Erişim T.: 29.08.2019.

https://www.dpjw.org/ueber-das-dpjw/jugendrat-und-geschaeftsfuehrung/deutsch-polnischer-jugendrat/ Erişim T.: 28.08.2019.

https://www.wsws.org/tr/2017/feb2017/germ-f19.shtml Erişim T.: 29.08.2019.

EK - 1 AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATI

İÇİNDEKİLER

E.1	Avrupa Birliği Müktesebatı	1
E.1.1.	Malların Serbest Dolaşımı	2
E.1.2.	İşçilerin Serbest Dolaşımı	3
E.1.3.	İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi	4
E.1.4.	Sermayenin Serbest Dolaşımı	5
E.1.5.	Kamu İhaleleri	6
E.1.6.	Şirketler Hukuku	8
E.1.7.	Fikri Mülkiyet Hukuku	8
E.1.8.	Rekabet Politikası	9
E.1.9.	Mali Hizmetler	10
E.1.10.	Bilgi Toplumu ve Medya	12
E.1.11.	Tarım ve Kırsal Kalkınma	13
E.1.12.	Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası	14
E.1.13.	Balıkçılık	15
E.1.14.	Ulaştırma Politikası	16
E.1.15.	Enerji	17
E.1.16.	Vergilendirme	18
E.1.17.	Ekonomik ve Parasal Politika	19
E.1.18.	İstatistik	19
E.1.19.	Sosyal Politika ve İstihdam	20
E.1.20.	İşletme ve Sanayi Politikası	21
E.1.21.	Trans-Avrupa Ağları	22
E.1.22.	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	23
E.1.23.	Adli Konular ve Temel Haklar	24
E.1.24.	Adalet, Özgürlük ve Güvenlik	25
E.1.25.	Bilim ve Araştırma	26
E.1.26.	Eğitim ve Kültür	27
E.1.27.	Çevre	27
E.1.28.	Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması	31
E.1.29.	Gümrük Birliği	32
E.1.30.	Dış İlişkiler	33
E.1.31.	Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikası	33
E.1.32.	Mali Kontrol	34
E.1.33.	Mali ve Bütçesel Hükümler	35
E.1.34.	Kurumlar	36
E.1.35.	Diğer	36

E.1. Avrupa Birliği Müktesebatı

AB Müktesebatı, AB Hukuk sistemine verilen addır. AB'yi kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan antlaşmaları ve bu Antlaşmalar uyarınca kabul edilen ikincil mevzuatı, aday ülkelerin AB'ye katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Topluluğu, Adalet Divanı gibi topluluk organlarının çıkardıkları tüm mevzuatı, yardımcı hukuk kaynaklarında (tüzük, karar, yönerge vs.) yer alan kural ve kurumlar bütününü ifade etmektedir.

Diğer yandan, kurumlar arası anlaşmalar, ilke kararları, bildirimler, tavsiyeler, yönlendirici ilkeler gibi Avrupa Birliği çerçevesinde kabul edilen ve hukuki bağlayıcılığı olan veya olmayan işlemler müktesebat kapsamına girmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği tarafından veya Avrupa Birliği ve üye devletler tarafından birlikte akdedilen uluslararası anlaşmalar ve üye devletlerin Birlik faaliyetlerine ilişkin olarak aralarında akdettikleri uluslararası anlaşmalar da bu kapsamda yer almaktadır.

Avrupa Birliği müktesebatı sürekli gelişmektedir. Müktesebatın her yıl ortalama 5.000 sayfa arttığı ve hâlihazırda yaklaşık 120.000 sayfadan oluştuğu tahmin edilmektedir. Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkelerin bu müktesebata uyum sağlamaları gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin beşinci genişlemesinde 31 başlık altında incelenen AB müktesebatı, son üye Hırvatistan ve aday ülke Türkiye için 35 başlık altında belirlenmiştir. AB müktesebatı, toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda AB'nin yürürlükte olan hukuk sistemi ve kurallar bütünüdür. Başlıklar altında incelenen konuların tamamı, kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği'nin kat ettiği yolun da bir özeti gibidir aslında. Dışarıdan bakıldığında bile, müktesebat içinde yer alan konuların günlük yaşam, siyasal ve ekonomik düzen, devlet yapılanması ve işleyişi, temel hak ve özgürlükler vb. gibi içeriklerle, her alanı kapsadığı görülmektedir. Bu da, Avrupa Birliği'ni bir nevi değer dağıtım sistemi olarak, siyasal bir "devlet" statüsünde ele alma imkânı sunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde 35 başlık altında yer alan Avrupa Birliği Müktesebatı, çoğunlukla hukuksal ifadeler içerdiğinde ayrıntılara girilmeden, genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

E.1.1. Malların Serbest Dolaşımı

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) 28 ila 30. maddeleri, üye ülkelerin, ticarete engel koymalarını ve sürdürmelerini yasaklayan "malların serbest dolaşımı ilkesi"ne ilişkindir.

AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin başından beri güvence altına alınan dört temel serbesti –malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı- içinde malların serbest dolaşımı ağırlıklı bir öneme sahiptir. Bu çerçevede, üye ülkeler tarafından Birlik iç pazarına sunulan sanayi ürünleri ile belirli kurallar çerçevesinde Birliğe ithal edilen üçüncü ülke sanayi ürünlerinin herhangi bir teknik engelle karşılaşmadan Birlik dâhilinde serbest dolaşıma girmesi hedeflenmektedir. AB entegrasyon sürecinin temel hedefi olan İç Pazar oluşumu malların serbest dolaşımı ile başlamış, diğer serbestiler onu takiben, ya da onu sonuçlandırmak amacıyla uygulamaya koyulmuştur.

Malların serbest dolaşımının tam olarak sağlanabilmesi için gümrük vergisi, eş etkili vergiler ile miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının yanı sıra ticarete konu olan ürünlere ilişkin teknik niteliklerin Birlik genelinde kabul edilecek kurallar ile belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu kurallar, "uyumlaştırılmış" ve "uyumlaştırılmamış" alan olarak ikiye ayrılmaktadır.

Uyumlaştırılmamış alan konusunda uygulanan ilkeye göre, herhangi bir ürün bir Birlik ülkesinde yasal olarak satılıyorsa diğer ülkelerde de herhangi bir engelle karşılaşmadan satılabilmelidir. Diğer bir ifadeyle, uyum yöntemi olarak mevzuatın karşılıklı tanınması izlenmektedir. Uyumlaştırılmış alana ilişkin olarak ise, "Klasik Yaklaşım" adı verilen bir yöntem ile, piyasaya sürülecek ürünlere ilişkin çok ayrıntılı tanımlamaların yanı sıra tüm üye ülkelerin kabul etmesi gereken tip onayı da belirlenmiştir. Ancak daha sonra, teknik mevzuatın daha temel kuralları içermesi, teknik detayların ise standartlarda yer alması fikri benimsenmiştir. Bu amaçla "Yeni Yaklaşım" olarak benimsenen bir sisteme gidilmiş, sistemin etkili bir şekilde işleyişi için ise "Küresel Yaklaşım" denilen ürünün test ve belgelendirme sistemi düzenlenmiştir. Temelde, kendi kendine belgelendirme ve uyumlaştırılmış standartlara uygunluk ilkesine dayanan yeni

yaklaşım, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon, standardizasyon ve piyasa gözetimi kurumlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşımın gerektirdiği yatay idari yapılar, önemli değişiklik gerektirmektedir. Ancak, Yeni yaklaşım direktiflerinin yanı sıra, ilaçlar, gıda ve motorlu araçlar gibi ürün gruplarına ilişkin bazı klasik yaklaşım direktifleri de halen yürürlükte bulunmaktadır.

E.1.2. İşçilerin Serbest Dolaşımı

Avrupa entegrasyonunun köşe taşlarından birisi olan kişilerin serbest dolaşımı, AB Hukuku'nda, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasaklama ile karşılaşmaksızın serbestçe girmesi, dolaşması, ikamet etmesi, işe başvurması veya mesleğini icra edebilmesi; gittikleri ülkelerde bu ülkelerin vatandaşları ile eşit şartlarda sosyal haklardan yararlanması anlamına gelmektedir.

Buna göre, serbest dolaşım hakkının üç temel unsuru bulunmaktadır:

• İstihdam imkanı: Avrupa Birliği vatandaşlarının herhangi bir başka üye devlette iş arama ve istihdam edilme haklarının olması,
• İkamet hakkı: İşçilerin ev sahibi ülkede ikamet etme ve ailesini bu ülkeye getirme hakkının bulunması,
• Eşit muamele: Vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın yasaklanması.

Kişilerin serbest dolaşımının yasal çerçevesine bakıldığında ise, konunun Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'da (Roma Antlaşması) ayrı bir başlık altında (III. başlık) düzenlendiği görülmektedir. Antlaşma'nın 39-42. maddelerinde işçilerin serbest dolaşım hakkı garanti altına alınmıştır. Öte yandan, Antlaşma'nın 18. maddesinde her Birlik vatandaşının üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşım ve ikamet hakkı açık bir şekilde tanımlanmış, bu bağlamda, 12. maddede de vatandaşlığa dayalı her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Birincil mevzuatı teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'daki söz konusu hükümlerin yanı sıra, bunlara dayanarak konuya ilişkin, Topluluk ikincil mevzuatını oluşturan tüzük ve direktifler çıkarılmıştır. Bunlar arasından, 1612/68 sayılı Topluluk'ta işçilerin serbest dolaşımı hakkında Tüzük, 68/360 sayılı üye devlet işçileri ve aileleri için Topluluk'ta dolaşım ve ikamet kısıtlamalarının kaldırılması hakkında Direktif, 64/221 sayılı yabancı ülke vatandaşlarının dolaşım ve ikameti ile ilgili özel önlemlerin koordinasyonu hakkında kamu politikası, kamu güvenliği ve kamu sağlığı temelinde meşru kılınan önlemler hakkında Direktif, 1408/71 ve 574/72 sayılı Topluluk'ta istihdam edilen kişilere, kendi hesabına çalışan kişilere ve bunların aile fertlerine sosyal güvenlik sistemlerinin uygulanması hakkında Tüzükler, 90/364 sayılı genel ikamet hakkı konusunda Direktif örnek olarak verilebilir.

AB bütünleşmesinin mallar, sermaye ve hizmetlerle birlikte temel unsurundan biri olan kişilerin serbest dolaşımına ilişkin AB müktesebatı genel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla, mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması, vatandaşların hakları, sosyal güvenlik sistemlerinde eşgüdümün sağlanması ve işçilerin serbest dolaşımıdır.

E.1.3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi

Bir bütün olarak hizmetler, küresel ekonominin en hızlı gelişen bölümünü oluşturmaktadır. Küresel çıktının %60'ı, istihdamın %30'u ve dünya toplam ticaret hacminin yaklaşık dörtte birini hizmetler teşkil etmektedir. 1980 yılından itibaren hizmet ticaretindeki artış, düzenli olarak mal ticaretinden yüksek olmuştur. Dünya ticareti açısından değerlendirildiğinde, AB, hizmetler sektöründe %24'lük bir pay ile dünya lideridir. AB içerisinde ise dört serbestiye dayalı ekonomik bütünleşme projesinin bir ayağını hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Roma Antlaşması'ndan bu yana, Birlik içi hizmet ticareti hacmini arttırmak amacı ile, öncelikle, hizmet sağlayıcı kişi ve aracıların serbest dolaşımının garanti altına alınması yolu izlenmiştir. Günümüzde AB'deki toplam işgücünün üçte ikisi çeşitli hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir. Aynı şekilde, AB toplam GSYİH'sinin üçte ikisi hizmet sektörlerinden sağlanmaktadır. Öte yandan hizmet ticaretinin geniş kapsamı dezavantajlar da yaratmaktadır. Sadece mali hizmetler kendi içinde bankacılık, sigortacılık ve menkul kıymet hizmetleri olarak ayrılmaktadır. Bu nedenle, pek çok durumda değişik hizmet sektörlerine dayanan farklı çıkarlar çatıştığı için ortak politikalar üretmek zorlaşmaktadır.

Bu alandaki AB mevzuatının yasal temelini, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın yerleşim hakkını düzenleyen 43–48. maddeleri ile hizmet sağlama serbestisini düzenleyen 49–55. maddeleri oluşturmaktadır. İkincil mevzuat ise çeşitli hizmet alanlarını düzenlemektedir. Hizmetlerin serbest dolaşımı

başlığı altında yerleşim hakkı ve hizmet sağlama serbestisine (hizmet sağlayıcı kişi ve aracıların serbest dolaşımı) ulusal mevzuat tarafından getirilen bir sınırlama olmamasına özellikle dikkat edilmektedir.

E.1.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı

Sermayenin serbest dolaşımı, malların, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile birlikte Avrupa Topluluğu'nun üzerine inşa edildiği temel prensiplerden birini oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın 56. maddesi, üye devletler arasında ve üye devletler ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketleri ve ödemelere yönelik kısıtlamaların hepsini yasaklamaktadır. Ancak, bu yasaklamaya hem "Sermaye ve Ödemeler" başlığı altındaki ilgili maddelerde hem de AT Antlaşması'nın diğer bölümlerinde bazı istisnalar getirilmiştir. Bu çerçevede ulusal hukukta veya Topluluk Hukuku'nda 31 Aralık 1993 tarihinde mevcut olan üçüncü ülkelere yönelik bazı kısıtlamaların korunmasına (57. madde); keyfi bir ayrımcılık veya gizli sınırlama anlamına gelmemek kaydıyla ikametgah veya sermaye yatırım yeri farklılık gösteren yatırımcılar arasında ayrım yapılmasına, sermaye hareketlerinin beyan usullerinin düzenlenmesine, kamu düzeni veya kamu güvenliği nedenleriyle üye devletlerin önlemler almasına (58. madde); üçüncü ülke menşeli veya üçüncü ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin Ekonomik ve Parasal Birliğin işleyişinde ciddi güçlükler doğurması halinde korunma önlemleri alınmasına (59. madde), bu çerçevede ciddi bir ödemeler dengesi krizi ile karşı karşıya olan bir üye devletin üçüncü ülkelere yönelik kota kısıtlamalarını tekrar koymasına veya koruyucu önlem almasına (119-120. maddeler); üçüncü ülke menşeli veya üçüncü ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin güvenlik veya dış politika gerekçesiyle Topluluk veya bir üye devlet tarafından kısıtlanmasına (60. madde) imkan tanınmaktadır.

"Sermaye ve Ödemeler" başlığı altında belirtilen ve daha çok sermaye hareketlerine yönelik olan istisnalar dışında, Antlaşma genel hükümlerden kaynaklanan ve üye devletlerin tümünü etkileyen daha geniş istisnalar içermektedir.

Bu çerçevede üye devletlerin daha elverişli olduğunu düşündükleri durumlarda kamu mülkiyetini sürdürmelerine izin verilmekte (295. madde); üye ülkelerin, ulusal güvenlikleri tehlikeye düştüğünde sermaye hareketleriyle ilgili yükümlülüklerinden vazgeçmelerine imkân tanınmaktadır (296. madde).

Antlaşma maddeleri dışında, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı, çeşitli kararları vasıtasıyla "genel çıkar" kavramını geliştirmiş; genel çıkarın korunması gerektiği durumlarda, üye ülkelere sermeye hareketlerini düzenleyenler de dâhil olmak üzere Antlaşma yükümlülüklerinden vazgeçme yetkisinin verildiğini kabul etmiştir.

Üye devletler, yukarıda değinilen bazı istisnalar dışında, kendi aralarındaki ve üye devletler ile üçüncü ülkeler arasındaki sermayenin dolaşımına ilişkin ulusal mevzuatlarındaki tüm kısıtlamaları kaldırmak; sınır ötesi kredi sermaye transferleri ve ödeme sistemlerinin düzgün işleyişini sağlamak için gerekli teknik ve yasal düzenlemeleri yapmak ve kara para aklama ile mücadele etmekle yükümlüdürler. Bu çerçevede, üye devletlerin, Antlaşma maddelerinin yanı sıra bu konuları düzenleyen ikincil mevzuata da uyum sağlamaları gerekmektedir. Ancak yeni üye ülkelerin bu alandaki düzenlemelere uyum sağlamaları amacıyla geçiş düzenlemeleri öngörülebilmektedir.

E.1.5. Kamu İhaleleri

Avrupa Birliği'nin kamu ihaleleriyle ilgili müktesebatı dört ana ilke üzerine bina edilmiştir: Şeffaflık, Nesnellik, Adil rekabet, Ayrımcılık yapılmaması.

AB kamu alımlarında yasal çerçeve, AB Antlaşması'ndan türetilen birincil mevzuatın yanı sıra direktifler gibi ikincil mevzuat tarafından kurulmaktadır. AB kamu ihale sisteminin temellerini, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına ve ikamet özgürlüğüne ilişkin 28, 43 ve 49'uncu maddeleri, iş gücünün serbest dolaşımına ilişkin 39 ve ayrımcılık yasağına ilişkin 12'nci maddesi oluşturur.

Ortak Avrupa iç pazarının işlerliğinin sağlanması amacıyla, sadece Birlik üyesi bir ülkede ikamet eden gerçek veya tüzel bir kişinin Birlik üyesi başka bir ülkede yapılacak ihaleye katılabilme serbestisinin tek başına kâfi gelmeyeceğinin anlaşılması ve kamu ihale hukukunun ortak temel esaslara dayanmasının gerekliliğinin fark edilmesi üzerine bu alanı düzenlemek üzere çeşitli direktifler çıkarılmıştır.

Bugün itibariyle AB kamu alım mevzuatının temel hükümleri; rekabet ve şeffaflığı artırmak, alım prosedürlerini basitleştirmek ve modernize etmek amacıyla, Avrupa Parlamentosu ve AB Bakanlar Konseyi

tarafından onaylanan, kamu alımı yasama paketi olarak da bilinen 2004/17/EC17 ve 2004/18/EC18 konsolide direktifleridir.

Klasik sektör olarak da adlandırılan 2004/18/EC sayılı Direktif, devlet ve belediye işletmelerinin yanı sıra bakanlıklar, merkezi yönetim ve belediye idareleri gibi birçok ihale makamını kapsar. Utilities (altyapı) sektörü olarak da adlandırılan 2004/17/EC sayılı Direktif, su arıtımı, enerji, liman yönetimi ve hava limanı tesisleri gibi spesifik alanlarda işlem yürüten ihale makamlarını kapsamaktadır.

Avrupa kurumlarının 2004/17 ve 2004/18 sayılı direktifleri kabulü ile kamu alımı ve kamu ihale sözleşmelerine ilişkin hukukun rasyonelleştirilmesi ve basitleştirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır, fakat 2012 itibariyle bu hedeflere tümüyle ulaşılamadığı bugün ortadadır. Nitekim, hem Komisyon hem de Avrupa Parlamentosu yakın zamanda söz konusu hukukun modernizasyonu ve basitleştirilmesi için bu alanlarda yeni bir müdahalenin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu konuda, Komisyon'un 27 Ocak 2011 tarihinde Yeşil Kitabı kabul etmesi çok önemlidir. Belgenin hedefi, Avrupa politikalarının daha geniş ölçekte yaygınlığını sağlamak adına bunların kullanımını mümkün kılmak ve ihale karar işlemlerini daha esnek hale getirmek amacıyla kamu alımı hukukunu güncellemektir.

AB kamu alımı düzenlemelerinde ihalelerin, bir "sözleşme" ile sonuçlanan süreçler olarak kurgulandığını belirtmek gerekir. Sözleşmelerin tarafları, sözleşme konusu iş ve maddi karşılık esas alınarak belirlenmiştir. 2004/18/EC sayılı Direktif çerçevesinde, ihale dokümanında sözleşmenin uygulanması aşamasına yönelik olarak çevresel ve istihdama ilişkin şartlara yer verilmesi ile ilgili olarak ise şunlar söylenebilir. Her şeyden önce 2004/18/EC sayılı Direktif ile AB'de üye ülkelerin izledikleri sosyal politikalara ve çevrenin korunmasına kamu ihaleleri yoluyla olumlu katkı yapılması da amaçlanmıştır. İhaleye katılımda yeterlikle ilgili olarak çevre yönetimi standartları bakımından getirilen hükümler yenidir.

Avrupa kamu alımı hukuku kapsamında bahsedilmesi gereken ve özel bir alanı düzenleyen bir düzenleme de 2009/81/EC sayılı Direktiftir. Direktif, savunma ve güvenlik alımı konularında, yapım ve hizmet dahil silah, cephane ve savaş malzemelerinin alımına ilişkin kurallar getirmek amacıyla, 2009 yılında özel bir düzenleme olarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, askeri olmayan güvenlik gerekçeli hassas mal, yapım ve hizmet alımları için de geçerlidir.

Bu alımlarda istihbarat güvenliği, güvenliğin sağlanması ve işlemlerde gerekli esnekliğin gösterilmesi gibi özel gereksinimlerin göz önünde bulundurulduğu; savunma ve güvenlik alanlarında hassas kamu alımları için ihalenin verilebilmesini uygun hale getiren yeni bir Avrupa mevzuat çerçevesi oluşturmak amaçlanmıştır.

AB Kamu Alımları Direktifleri, kamu alımlarının Avrupa çapında rekabete açık olmasının sağlanmasını ve herhangi bir üye ülkedeki isteklilere ve hizmet sunuculara ihalelere katılmak ve sözleşme yapmaya hak kazanmak konusunda eşit fırsat tanınmasını amaçlamaktadır. Bu direktifler, Ortak Pazar Programı'nın önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Kamu alımlarına ilişkin direktifler, ihtilaf direktifleri tarafından, yasadışı alınan kararların iptali ve ihlallerden dolayı zarar gören kişilere tazminat hakkı temin edilerek ve geçici tedbirler sunularak desteklenmektedirler.

Lizbon Antlaşması ile resmileşen AB'nin yetkilerindeki genişlemenin bir sonucu olarak Avrupa kamu alımı hukuku giderek yeni boyutlar kazanmaya devam etmektedir.

E.1.6. Şirketler Hukuku

90'lı yıllara damgasını vuran küreselleşme süreci ile uluslararası ticaretin giderek artması, şirketler hukuku, fikri ve sınai mülkiyet hakları alanlarının hem ulusal yasalar hem de çok taraflı anlaşmalar ile düzenlenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan müzakerelerin en önemli tartışma konularından birini fikri hakların korunması oluşturmuş ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Haklar Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Uluslararası düzeyde meydana gelen bu yeni düzenlemeler, etkisini AB düzeyinde de göstermiş ve teknolojik gelişmelerin takip edilmesi, Avrupa iş dünyasının uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması ve hızla büyüyen uluslararası ticarette daha fazla söz sahibi olabilmek için fikri ve sınai haklar ve şirketlere uygulanan hükümler AB müktesebatında Şirketler hukuku başlığı altında ele alınmaya başlamıştır.

Şirketler Hukuku başlığının yasal çerçevesine bakıldığında, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) bu konuda son derece sınırlı sayıda hüküm içerdiği görülmektedir. Yerleşme Serbestisi başlığı (II. Başlık) altındaki 48. maddeye göre, bir üye devletin kanunlarına uygun olarak kurulmuş ve

Topluluk içinde tescilli ofisi, merkezi yönetimi ya da faaliyetlerin yürütüldüğü bir yeri bulunan bir şirket, AB şirketi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, Antlaşma'nın yasaların yakınlaştırılmasına dair 95. maddesi, Şirketler Hukuku alanındaki antlaşmalara ilişkin 293. maddesi ile Antlaşma'nın amaçlarına ulaşılması için alınması gereken önlemleri düzenleyen 308. maddesi konuya ilişkin diğer başlıca hükümlerdir.

Birincil mevzuatı teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'daki söz konusu hükümlerin yanı sıra, üye ülkelerin Şirketler Hukuku mevzuatı ile fikri ve sınai hakların korunması politikaları arasında uyum sağlanması amacıyla tüzük ve direktifler çıkarılmaktadır. Şirketler Hukuku başlığı altında dar anlamda Şirketler Hukuku, muhasebe, fikri ve sınai mülkiyet hakları konuları yer almaktadır.

E.1.7. Fikri Mülkiyet Hukuku

Fikri mülkiyet hakları mevzuatı, telif hakları ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır.

Telif hakları, ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her türlü fikir ve sanat ürünlerini yaratan eser sahiplerinin haklarını korumayı amaçlayan düzenlemeler ile icracı sanatçıların, radyo ve televizyon kuruluşlarının ve filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren film yapımcılarının haklarını içeren komşu hakları (bağlantılı haklar) korumak amacıyla gerçekleştirilen düzenlemeleri içerir.

Sınai mülkiyet hakları ise, marka, patent, tasarım, faydalı model ve entegre devre topografyaları gibi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

AB üyesi devletlerde fikri mülkiyet haklarının korunması; ekonomik büyümenin sağlanması, serbest piyasada yenilik ve rekabetin oluşması ile kamu sağlığı ve güvenliğinin artırılmasına katkı yapmaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği, fikri mülkiyet hukukunun uygulanmasına büyük önem vermektedir.

Fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilgili AB müktesebatının telif haklarının korunması kısmı, düşün ürünlerinin artırılmasını ve korunmasını amaçlamaktadır. Bu ürünler ticari ürünler haline getirilecekse, ticari hakların ve üretimle ilgili bağlantılı hakların da korunması gerekmektedir. Bundan dolayı telif hakları ve komşu hakların korunmasına ilave olarak sınai mülkiyet haklarının korunması da önem arz etmektedir.

AB'de sınai mülkiyet hakların korunmasına yönelik olarak ticari marka, patent, tasarım, coğrafi işaretler ve entegre devre topografyaları başlıkları yer almaktadır. Bu başlıklar altında geliştirilen yasal mevzuat ile firmalar veya kişilerin ürettikleri ürünlerin veya hizmetlerin tescili yoluyla haklarının koruma altına alınması amaçlanmaktadır. Böylece başkalarının bu ürün ve hizmetlerin sahtelerini veya taklitlerini üretmeleri önlenebilecektir.

Son zamanlarda AB'de fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik hukuki, cezai ve idari yönden alınan tedbirler geliştirilmektedir. Malların bir üye devlete girişinin ve çıkışının kontrol edildiği gümrüklerde alınması gereken tedbirler konusunda, üye devletlere büyük sorumluluklar yüklenmiştir. AB'de fikri mülkiyet hakları ile ilgili yasal mevzuatın uygulanmasında ve hakların korunmasında polis birimlerine de ayrıca büyük görev düşmektedir. Bazı üye devletlerde polis diğer ilgili birimler ile işbirliği içinde uygulama yaparken, bazılarında bunu tek başına yapmaktadır.

E.1.8. Rekabet Politikası

Avrupa Birliği'nin temel ekonomik hedefi, üye ülkeler arasında tüm engellerden arındırılmış bir İç Pazar oluşturmaktır. Bu hedefe ulaşmak için Topluluğun kullandığı en temel ve etkili araç rekabet kuralları olmuştur. Topluluğun Rekabet Politikası, rekabeti bozduğu kabul edilen faaliyetleri engelleyerek, piyasa güçlerinin hakim olduğu bir ekonomik ortam yaratmayı ve bunu sürdürmeyi hedeflemektedir. Topluluğun Rekabet Politikası dört ana başlık altında incelenebilir: Teşebbüslere uygulanan rekabet kuralları, birleşme ve devralmaların denetlenmesi, kamu tekelleri ve imtiyazlı haklara sahip teşebbüsler, devlet yardımlarının izlenmesi ve denetlenmesi.

Topluluğun en eski politikalarından biri olan rekabet alanındaki müktesebat Amsterdam Antlaşması'nın 31. maddesi (ticari nitelikli devlet tekelleri, Amsterdam Antlaşması ile tadil edilen Roma Antlaşması'nın 37. maddesi), 81-85. maddeleri (teşebbüslere uygulanan kurallar, eski 85-89 maddeler), 86. (kamu teşebbüsleri ve imtiyazlı ya da münhasır haklara sahip teşebbüsler, eski 90. madde) ve 87-89. maddeleri (devlet yardımlarına uygulanan kurallar, eski 92-94. maddeler) temelinde şekillenmektedir.

Birleşme ve devralmaların kontrolü ise 802/2004 sayılı Tüzük ile gerçekleştirilmektedir. Rekabet alanındaki diğer Topluluk düzenlemeleri arasından; 1/2003 sayılı "Antlaşmanın 81 ve 82. maddelerinde

Belirtilen Rekabet Kurallarının Uygulanmasına İlişkin Konsey Tüzüğü", 2790/1999 sayılı Dikey Anlaşmalar ve Uyumlu Eylemlere İlişkin Komisyon Tüzüğü", "773/2004 sayılı Komisyon Tarafından Soruşturma Yürütülmesine İlişkin Komisyon Tüzüğü", Komisyon'un yayımladığı kılavuzlar, tebliğler, açıklayıcı notlar, sektörler için hayati önem taşıyan blok muafiyet tüzükleri (otomotiv, yatay işbirliği anlaşmaları, teknoloji transferi anlaşmaları, sigortacılık) ve kritik sektörlere (ulaştırma, tarım, çelik) yönelik düzenlemeleri sayabiliriz.

Devlet yardımları konusundaki müktesebatın bir bölümü (özellikle ulaştırma, tarım ve balıkçılık) diğer müzakere başlıkları altında yer almaktadır. AB Komisyonu'nun enerji, ulaştırma, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sektörlerinin serbestleştirilmesine yönelik tüzükleri de bu bölüm kapsamında ele alınmaktadır.

Komisyon, aday ülkelerin rekabet alanındaki müktesebata uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını ve üyelik sonrası İç Pazar'ın rekabet baskısına dayanıp dayanamayacaklarını değerlendirirken, aday ülkelerde yer alan teşebbüslerin İç Pazar'a benzer bir ortamda faaliyet göstermeye alışkın olup olmadıklarını dikkate almaktadır.

E.1.9. Mali Hizmetler

Fasıldaki AB müktesebatı bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık (bireysel emeklilik de dâhil olmak üzere) olmak üzere üç temel sektöre ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Bu Fasıl esasen İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi Faslı ile aynı ilkeye dayanmaktadır. Bu alanı düzenleyen Müktesebatın temel amacı, finansal hizmet sağlayıcılarının "Tek Pazar" kapsamında iş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisinden faydalanmasını temin etmek, bunun yanı sıra, finansal hizmetlerin nihai tüketicisi olan AB vatandaşlarının da son derece karmaşık olabilen finansal ürünlerden faydalanırken zarar görmelerini önlemektir. Böylelikle AB düzeyinde entegre olacak finansal piyasalara halkın da güven duyması hedeflenmiştir.

Mali hizmetler faslındaki temel amaç, AB tek pazarında girişimcilerin herhangi bir engelle karşılaşmadan sınır-ötesi finansal hizmet sunabilmesi ve tüketicilerin kendileri için en uygun finansal ürünü diledikleri AB ülkesinden satın alabilmesidir.

Mali hizmetler alanında çıkarılmış 88 tüzük, direktif ve tavsiye bulunmaktadır. ilgili mevzuat ab resmi gazetesinde yaklaşık olarak 1.400 sayfa yer tutmaktadır. Faslı düzenleyen araçlarda ilk sırayı direktifler, ardından tüzükler ve tavsiyeler ile kararlar ve anlaşmalar almaktadır.

Benimsenen "tek pasaport" prensibi çerçevesinde, bir üye ülkeden (home country) faaliyet gösterme lisansı alan finansal hizmet sağlayıcısı kuruluş (örneğin bir banka, menkul kıymet aracısı ya da sigorta şirketi) bir başka üye ülkede (host country) tekrar lisans almak zorunda olmadan faaliyetlerini yürütebilir. Bu faaliyet iş kurma hakkı kapsamında şube açmak veya hizmet sunumu serbestisi kapsamında sınır ötesi finansal hizmet satışı olabilir. Bu prensibin hayata geçirilebilmesi için, AB mevzuatı tüm üye ülkelerde finansal hizmet sağlayıcılarının kuruluş şartları, mali yapıları ve denetimlerine ilişkin bağlayıcı minimum standartlar getirmiştir. Ayrıca bu kuruluşların faaliyet gösterdiği piyasaların hukuki çerçevesi de mevzuat tarafından çizilmiştir.

Son finansal krizle birlikte, mali hizmetler alanındaki AB müktesebatı kapsamlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu kapsamda, sektöre ilişkin AB müktesebatında değişiklikler yapılmış ve yeni mekanizmalar tesis edilmiştir. Kriz sürecinde sistemik risk yaratan belirli alanlar (yatırım fonları, türev piyasalar, araçlar ve işlemler, kredi derecelendirme kuruluşları ile ödeme ve mutabakat sistemleri) AB reform programının odak noktasında yer almıştır.

Tek Pazar ile Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde faaliyetleri sınırötesi bir nitelik kazanan finans sektörüne ilişkin denetim açığını gidermek amacıyla 2010 yılında AB düzeyinde yeni bir denetim sistemi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Mali hizmetler alanındaki yeni AB denetim sistemi, AB finans sisteminin bütününün istikrarını gözeten Avrupa Sistemik Risk Kurulu (European Systemic Risk Board – ESRB) ile 3 sektörel denetleyici otoriteden oluşmaktadır. Sektörel denetleyici otoriteler şunlardır: bankacılık alanında Avrupa Bankacılık Otoritesi (European Banking Authority - EBA), menkul kıymetler alanında Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi (European Securities and Markets Authority - ESMA), sigortacılık alanında Avrupa Sigorta ve Emeklilik Otoritesi (European Insurance and Occupational Pensions Authority - EIOPA).

AB düzeyindeki ortak denetim sistemini güçlendirmek için çalışmalar devam etmekte olup, son olarak 2013 yılında Bankacılık Birliği oluşturulması kararlaştırılmıştır. Euro Bölgesi ve istekli diğer üye ülkelerdeki bankaları kapsayan Birlik iki bileşenden oluşmaktadır: ortak denetim ve gözetim mekanizması ile tek tasfiye mekanizması. 2013 yılında oluşturulan ortak denetim mekanizması işlevi Avrupa Merkez Bankası (AMB) tarafından yerine getirilmektedir. Tek tasfiye mekanizması için ise sisteme dahil bankalar tarafından yapılacak katkılar ile bir fon oluşturulacak olup, söz konusu Fon Tek Tasfiye Kurulu tarafından yönetilecektir. Bir bankanın tasfiyesine yol açacak koşulların (bankanın batma riski bulunması) oluşup oluşmadığına ilişkin karar AMB tarafından verilecek, tasfiye süreci ise Tek Tasfiye Kurulu tarafından yönetilecektir. Tek tasfiye mekanizmasına ilişkin karar 15 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.

E.1.10. Bilgi Toplumu ve Medya

Bilgi toplumuna dönüşümün nihai hedefi, rekabet gücünün artırılarak dünya hasılasından daha fazla pay almak ve toplumsal refah seviyesini artırmaktır.

Bilgi toplumu; yeni temel teknolojilerin gelişimiyle birlikte bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanabilir.

Bu yeni aşama, farklı bir dünya görünümünü de beraberinde getirmekte ve geleceğin politikasının ilkelerinin de kendine göre oluşmasına yol açmaktadır. Bilgi toplumu, sanayi toplumunun sosyo-ekonomik gelişme sürecinde yol açtığı gelişmelerden daha farklı, ekonomik alandaki tüm karar birimlerinin ve kurumların yapısında hızlı değişimi ve yeniden yapılanmayı gerektiren bir aşama olarak nitelendirilebilir.

Açıklanan gerekliliklerin de etkisiyle oluşturulan Fasıl, "Bilgi Toplumu" ve "Medya" olarak iki ana bileşen kapsamında ele alınmaktadır:

- Bilgi Toplumu alanındaki müktesebatın amacı, elektronik haberleşme hizmet ve şebekelerinde serbestleşmenin sağlanarak, tek pazarın etkili bir şekilde işlemesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve evrensel anlamda mevcut olacak modern hizmetlerin oluşturulmasıdır.
- Medya alanı, faslın diğer bölümünü oluşturmaktadır. Medya alanındaki müktesebatın amacı, görsel işitsel medya hizmetlerinin AB içinde serbest dolaşımının sağlanmasıdır.

E.1.11. Tarım ve Kırsal Kalkınma

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (OTP); gıda yetersizliklerinin önüne geçilmesini, tarımda çalışan kesimin gelir düzeyinin artırılmasını, piyasa mekanizmaları arasındaki farklılıkların giderilmesini ve istikrarın sağlanmasını, üretim standartlarıyla tarım teknolojisinin geliştirilmesini ve dolayısıyla verimliliğin artırılmasını, tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımının ve ürün arzı güvenliğinin sağlanmasını, tarımdaki en önemli faktörlerden biri olan işgücünün optimum kullanımının temin edilmesini, tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunulmasını ve fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçilmesini hedeflemektedir.

Bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla Avrupa'daki tarım sektörü için ortak bir politika belirlenmesi kararlaştırılmış, 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ile OTP'nin yasal temeli oluşturularak ilkeleri belirlenmiştir. Tek pazar ilkesi ile tarım ürünleri OTP kapsamında üye ülkelerde serbestçe dolaşabilmekte, üye ülkelerin birbirleri ile olan ticaretinin önüne gümrük vergileri, kotalar ve benzeri engeller koyulmamaktadır. Topluluk tercihi ilkesi ile, Topluluk içi piyasalarda üye ülkeler tarafından üretilen tarım ürünlerine öncelikli bir rejim uygulanmaktadır. Böylelikle üçüncü ülkelerde üretilen ürünlere karşı Topluluk üyesi ülke ürünleri tercih edilerek Topluluk tarım sektörü korunmaktadır. Mali dayanışma ilkesi ile de, diğer iki ilke çerçevesinde uygulanan ortak politika doğrultusunda yapılan harcamalar, ortaklaşa oluşturulan bir bütçeden ve AB üyesi ülkelerin tamamının katkısı ile karşılanmaktadır.

Topluluk bütçesi içinde 1962 yılında oluşturulan özel bir fon ile mali sorumluluğun ortak paylaşımı sağlanmıştır. Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) ile OTP giderleri karşılanmaktadır. FEOGA Garanti Bölümü, fiyat ve pazar politikasının işleyebilmesi için gerekli olan harcamaları finanse etmekte ve Birlik bütçesinin %45'ini oluşturmaktadır. Yönlendirme Bölümü ise tarımsal yapıların iyileştirilmesine yönelik yapılandırma çalışmaları ile kırsal bölgelerin kalkınmasında kullanılmakta ve AB bütçesinin %3'ünü oluşturmaktadır.

Tarım politikası, AB'ye katılım için tamamlanması gereken müzakere başlıklarının en geniş olanıdır. Hayvan ve bitki sağlığı alanlarındaki mevzuat dışında, bu başlık üyelik tarihinden itibaren yürürlüğe girecek düzenlemelerden oluşmaktadır. Katılım aşamasında önemli olan nokta, aday ülkenin Topluluk müktesebatını uygulayabilecek durumda olup olmadığıdır. Bu doğrultuda müktesebatın bütünüyle ulusal mevzuata aktarılması aday ülkeler için önemli bir görevdir. Tarım konu başlığı başlıca aşağıdaki alt başlıklar halinde müzakere edilmektedir:

• Yatay konular: Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu / ticaret mekanizmaları / kalite politikası / organik tarım / çiftlik sayımı veri ağı / devlet yardımları.
• Ortak piyasa düzenleri: ekilebilir ürünler / tahıllar / yağlı tohumlar / proteinli ürünler / işlenmiş tahıllar / patates nişastası / bakliyat / pirinç / şeker / lifli ürünler / meyve ve sebzeler / şarap ve alkol / muz / zeytin yağı / tütün.
• Hayvansal ürünler: süt ve süt ürünleri / sığır ve dana eti / koyun ve keçi eti / domuz eti / kümes hayvanları.
• Yapısal politika, kırsal kalkınma ve ormancılık.
• Veterinerlik mevzuatı: İç Pazar kontrol sistemi / hayvan kimliği ve kaydı / dış sınırlarda kontrol / hayvan hastalıkları kontrol önlemleri / hayvan sağlığı – canlı hayvan ve hayvansal ürün ticareti / kamu sağlığının korunması / hayvan refahı / zootekni mevzuatı.
• Bitki sağlığı mevzuatı: zararlı organizmalar / tohum kalitesi ve gübreler / bitki çeşitliliği hakları / bitki koruma ürünleri - ilaçlar / hayvan beslenmesi.

E.1.12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası

Bu fasıl üç ana başlıktan oluşmaktadır;

• Gıda Güvenliği

Gıda Güvenliği, tüketicinin korunması, bilgilendirilmesine yönelik hijyen ve sunum kuralları, gıda güvenliğinin teminine yönelik mekanizmalar ve denetimlere yönelik düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca, gıdanın işlenmesi ve piyasaya sürülmesiyle ilgili, özellikle hayvansal gıdalar için daha sıkı olan hijyen kurallarını da içermektedir.

• Veterinerlik

Tarım mevzuatının önemli bir bölümünü oluşturan veterinerlik mevzuatı esas itibarı ile canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin topluluk içi ticareti, hastalık kontrol ve eradikasyonu, AB dışındaki ülkelerden gelecek ürünlere ilişkin teknik ve idari düzenlemeler ile hayvansal kökenli ürünlerin üretiminin kontrolüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Alt-başlık altında aynı zamanda, hayvan hastalıklarının bildirimi, hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin takibine ilişkin gerekli idari yapılara ve mekanizmalara ilişkin kapsamlı düzenlemeler bulunmaktadır. Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ithalatı için ayrıntılı kuralları ortaya koyan mevzuat, ithalatın belirli ve bu konuda özel olarak teçhiz edilmiş sınır kontrol noktalarından yapılmasını gerekli kılmaktadır.

• Bitki Sağlığı

Bitki ve bitkisel kökenli ürünlere zarar veren organizmaların kontrolü, dikim amaçlı bitkilerin ticaretinde bitki pasaportunun kullanılması, zirai mücadele ilaçlarının ruhsatlandırılması işlemleri, iç ve dış karantina tedbirleri, bitkisel kökenli ürünlerde zirai mücadele ilaçları kalıntıları, tohum ve fide kalitesi ve bu ürünlerin pazarlanmasına ilişkin kurallar yer almaktadır.

E.1.13. Balıkçılık

Avrupa Birliği'nin kuruluş yıllarında balıkçılık sektörü, tarım sektörü ile birlikte ele alınmış ve böylece gıda arzının güvence altına alınması amaçlanmıştır. Ancak zaman içinde balıkçılığın tek başına ele alınması gerektiği anlayışı yerleşmiş ve Birlik, Avrupa'da, bu konuda gerekli işbirliğini ve ortaklık anlayışını sağlamıştır. İşsizlik ve fırsat yetersizliğinden rahatsızlık duyulan bölgelerde ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi gibi kaygılar da Ortak Balıkçılık Politikası'nın geliştirilmesinde etkili olmuştur. Balıkçılık alanındaki ilk ortak uygulamalar, balıkçılık alanlarına girişin, pazar ve altyapıyla ilgili konuların düzenlenmesi amacıyla 1970'li yılların başlarında hayata geçirilmiş ve üye ülke balıkçılarının avlanma alanlarına eşit haklarda girebilmeleri sağlanmıştır. Üye ülkelerin, balıkçılık yönetiminin kendi tasarruflarındaki sularda en iyi şekilde yerleşmesi ve uluslararası anlaşmalara göre haklarının korunması için ortak bir politika etrafında toplanmaları kararlaştırılmış ve 1983 yılında AB'nin Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) oluşturulmuştur. AB'nin Balıkçılık Politikası sayesinde balıkçılık, biyolojik, ekonomik ve

sosyal yönleriyle bilimsel olarak ele alınmakta, böylelikle bir yandan çevre korumasına, diğer yandan da Avrupa'nın ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunulmaktadır.

Balıkçılığa ilişkin AB mevzuatı temelde, balıkçılık sanayinin geleceğini garanti altına alacak ve balık stoklarını koruyacak şekilde düzenlenmiştir. Yasal önlemlerin ihmal edilmesi ile aşırı avlanma, ticari stoklara zarar verebilmekte ve sonuçta tüm sektörün tahrip olmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, etkili bir balıkçılık yönetimi için mevzuatın uygulanması hayati rol oynamaktadır. AB üyesi ülkeler, kendi nüfuzları altındaki topraklar ve kara sularında Ortak Balıkçılık Politikası önlemlerinin eksiksiz olarak uygulanmasından sorumludur.

Bu ülkeler, aynı zamanda, kendi bayraklarını taşıyan gemilerin, bulundukları bölgelerin yürürlükteki yasal düzenlemelerine uygun davranmasını da garanti etmek zorundadır. Bu durum, gözetleme ve denetlemeyi de içeren ve hareket alanı, doğrudan muhafaza önlemlerinden yapısal politikalara, pazarlamadan nakliye ve satışa kadar genişletilmiş bir hizmet ağının oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda Birlik düzeyinde bir denetleme mekanizması bulunmaktadır. Bu mekanizma, Ortak Balıkçılık Politikası'na ilişkin kuralların tüm üye ülkelerde eşit, adil ve etkili bir şeklide uygulanmasını sağlamaktadır. Bu mekanizma aynı zamanda, uluslararası sularda ve üçüncü ülke sularında avlanan ve AB üyesi ülkelerin bayrağını taşıyan gemiler adına ilgili AB ülkelerinin bu düzenlemeleri tam olarak uygulayıp uygulamadıklarını kontrol etmektedir.

Topluluk mevzuatına uyumda yerine getirilmesi gereken yatay unsurlar dikkate alınacak olursa, altı çizilecek önemli bir unsur, balıkçılık başlığı altındaki AB tüzüklerinin ulusal hukuka aktarılmasına gerek olmaksızın üye ülkeleri doğrudan bağlayıcı etkiye sahip olmasıdır. Bu nedenle Birliğe üye olmak isteyen ülkelerden öncelikli olarak talep edilen, mevzuatın ve Topluluk politikasının uygulanabilmesini sağlayacak idari yapılanmayla işlevsel mekanizmanın oluşturulmasıdır. AB'ye aday ülkelerin Ortak Balıkçılık Politikasını yönetebilmek için merkezi bir idari mekanizmaya ihtiyacı vardır. AB balıkçılık mevzuatı söz konusu idari mekanizma için herhangi bir organizasyon modeli öngörmemektedir. Ancak özellikle pazar politikası, kaynak muhafazası, filo kaydı, denetim ve kontrol gibi alanlarda yapılması gerekenler, izlenmesi gereken yöntem ve kullanılması gereken araçlar bakımından müktesebat detaylı düzenlemeler getirmiştir.

E.1.14. Ulaştırma Politikası

Serbest ticaret ilkelerine dayanan dünya küresel ekonomik düzeninde Ulaştırma Politikaları büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmenin hızlanmasının başlıca nedenleri arasında, geçen yüzyılda ulaştırma yöntemlerinde ve teknolojide kaydedilen hızlı gelişmeler yer almaktadır. Bu durum, hem ulus devletleri, hem AB ve benzeri bölgesel örgütlenmeleri, ulaştırma sektörlerini düzenleyecek ve ortak standartlara bağlayacak mevzuat ve anlaşmalar üretme çabası içine itmiştir.

Roma Andlaşması'nın öngördüğü Toplulukta ortak ulaştırma politikası, tarım sektöründe olduğu gibi başarıyla yürütülememiştir. Özellikle "karar zaafı" gözlenen bu alanda ondan sonraki dönemlerde de çok başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Hatta Avrupa Adalet Divanı, ulaştırma alanındaki karar zaafından dolayı 1985 yılında Bakanlar Konseyi'ni suçlamıştır. Avrupa Adalet Divanı tarafından durum bu şekilde dile getirildikten sonra bu alandaki etkinlikler çoğalmıştır. Ulaştırma sektöründe yeni politikalar oluşturmak amacıyla Komisyon'un önerdiği 50 adet tasarı, 1991 yılının ilk yarısı bitmeden Bakanlar Konseyi'nde görüşülmüş ve bunlardan 30 tanesi kabul edilip yönerge olarak yürürlüğe girmiştir.

Ulaştırma sektörü Topluluk GSYİH'sının %10'unu, toplam istihdamın %7'sini, üye ülke yatırımlarının %40'ından fazlasını ve enerji tüketiminin %30'unu kapsamaktadır. Zaman içerisinde İç Pazar'ın tamamlanması hedefi doğrultusunda, sınırların kaldırılması ve deniz taşımacılığının serbestleştirilmesi gibi açılımlar "Ortak Ulaştırma Politikası"nın oluşmasına yol açmıştır. Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 70–80. maddelerinde temel bulan Ulaştırma Politikası çok sayıda ikincil mevzuata dayanmaktadır. Ulaştırma Politikası için çıkarılan mevzuat, tek başına tüm AB müktesebatının %10'unu kapsamaktadır.

Ulaştırma Politikası; karayolu ulaşımı, demiryolu ulaşımı, denizyolu ulaşımı ve hava ulaşımının yanı sıra, iç su yolları ulaşımı, çoklu taşıma ve lojistik, şehiriçi ulaşım, ulaşım altyapısı ücretlendirme politikası alt sektörlerine ayrılmaktadır.

Ulaştırma Politikası'nın temel öncelik ve amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Ulaştırma hizmetlerini, ortak karar alma mekanizmasının işletilmesine olanak verecek şekilde ve Topluluk tek pazarı içerisinde ulaştırma işletmeleri arasında rekabeti teşvik edecek biçimde düzenlenmesi ve bu doğrultuda sürdürülebilir ulaşım metotlarının ağırlık kazanması,

- Ulaştırma hizmetlerinde konfor ve güvenliği sağlamanın yanı sıra, çevrenin korunması ve sosyal yasaların iyileştirilmesi,
- Topluluk dışı ülkelerle dış ulaştırma politikası geliştirilmesi,
- Mali ve yasal sorunların aşılması,
- Kullanıcı odaklı politikalar geliştirilmesi,
- Ulaşım sektöründeki küreselleşme nedeniyle oluşan şartlara uyum sağlanması.

E.1.15. Enerji

Enerji, Avrupa Birliği'nin en eski ortak politika alanlarındandır. 2. Dünya Savaşı sonrasında, Fransa ile Almanya arasında çıkar çatışmasına yol açan demir-çelik kaynaklarının devletler üstü bir otoritenin yönetimine devredilmesi ve bu sayede Avrupa'da yeni bir savaşın önlenmesi anlayışı hakim olmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla Avrupa'nın ekonomik ve siyasi bütünleşmesi de başlamıştır. 1957'de, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşmalar imzalanmıştır.

AB Enerji Politikası'nın en önemli amaçları enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde, toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını artırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları tesis etmek öngörülmüştür. Ayrıca, tüketicilere daha ucuz enerji, daha yüksek kalitede ve kesintisiz bir hizmet sağlanması hedeflenmektedir. AB, ithalata daha az bağımlı olunması için kullanılan enerji kaynaklarında çeşitlilik sağlanmasına özen göstermekte, yeni enerji kaynakları geliştirmekte, hidroelektrik enerji, güneş ve rüzgar enerjileri gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir.

Üye ve aday ülkeler için bu alandaki müktesebata uyum sağlanması mevzuat uyumunun yanı sıra, elektrik ve doğalgaz piyasalarını düzenlemek ve denetlemek üzere uygulama kapasitesine sahip kurumsal bir yapı oluşturulmasını da gerektirmektedir. Aday ülkelerin enerji alanındaki müktesebata uyum için şunları gerçekleştirmesi gerekmektedir:

• İlgili sektörleri yeniden yapılandırmak için açık takvimler belirlemek, enerji iç piyasalarına hazırlanmak (doğalgaz ve elektrik direktifleri, yenilenebilir enerji direktifi),

• Enerji ağlarını İç Pazar'a yönelik olarak geliştirmek,

• Kriz ortamlarına alışmak (90 günlük petrol rezervi bulundurmak),

• Madenlerin yeniden yapılandırılmasının sosyal, bölgesel ve çevresel sonuçları ile ilgili önlemler almak,

• Daha az enerji harcamak ve çevre dostu olan rüzgâr, akarsu, güneş ve biomass yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranını artırmak,

• Nükleer enerji santrallerinin güvenliğini artırmak, nükleer atıkları uygun şekilde ortadan kaldırmak ve nükleer maddeler konusundaki EURATOM tedbirlerini uygulamak.

E.1.16. Vergilendirme

Avrupa Birliği'nin vergilendirme alanındaki mevzuatının temel çerçevesi Roma Antlaşması'nın 95, 96, 99 ve 100 maddeleri ile belirlenmiştir. (Amsterdam Antlaşması'nın 90. 91. 93. ve 94. maddeleri) Bu düzenlemeler dolaylı vergiler, katma değer vergisi, doğrudan vergilendirme, sermaye hareketleri ve hisse transferleri ile idari işbirliği alanlarını kapsar. Birlik, dolaylı vergileri uyumlaştırmaya yetkili olmakla birlikte Avrupa Birliği'ni kuran Antlaşma'da doğrudan vergilerin uyumlaştırılması hakkında özel bir hüküm bulunmamaktadır. Vergilendirmenin ulusal egemenliğin temel taşlarından birini oluşturması ve ekonomi politikalarının önemli bir parçası olması dolayısıyla Avrupa Birliği'ne üye ülkeler vergilendirmeyi ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında bir araç olarak kullanmaktadır. Her ülkenin ekonomik ve sosyal politikalarındaki farklılıklar vergi uygulamalarının da farklılaşmasına yol açmaktadır.

Vergilendirme mevzuatı, dolaylı vergiler ve doğrudan vergiler olmak üzere iki ayrı genel alanda düzenlenmiştir. Avrupa Birliği'nde malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını doğrudan etkilemesi nedeniyle vergilendirme alanında uyumlaştırma çalışmaları dolaylı vergilendirme alanında ve özellikle Katma Değer Vergisi'nde (KDV) yoğunlaşmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinde dolaylı vergilerden KDV oranları birbirlerinden az çok farklılık göstermektedir. KDV'ye ilişkin ilk direktifler 1970'li yıllarda çıkarılmıştır. 1993 yılında İç Pazar'ın tamamlanmasıyla AB içinde vergi sınırları kaldırılmış ve böylelikle, üye ülkeler arasında KDV oranlarının da bir ölçüde

uyumlaştırılması sağlanmıştır. Üye devletler kendi standart oranlarını tespit etmekte serbest olmakla birlikte, söz konusu oranın tespit edilmiş olan minimum eşik oranından az olmaması öngörülmüştür.

AB'de dolaylı vergilerden Özel Tüketim Vergisi alanında, malların serbest dolaşımını sağlamak amacıyla İç Pazar'ın tamamlanması çalışmaları sırasında 1992 yılında üye ülkelerde ÖTV'nin de uyumlaştırılmasına yönelik mevzuat düzenlenmiş, ÖTV'nin yapısı, alanı ve minimum oranlar konularında uyumlaştırıcı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Doğrudan vergilendirmeye ilişkin mevzuat ise, kurumlar vergisinin bazı yönlerini, vergi kurumları arasında işbirliği ve üye ülkeler arası ticari faaliyetlerin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını içermektedir. Dolaylı vergilendirmede önemli ölçüde uyumlaştırma sağlanmış olmasına karşılık doğrudan vergilendirmede fazla ilerleme kaydedilmemiştir. Bu konuda, idari işbirliği ve karşılıklı yardıma ilişkin mevzuat, üye ülkeler arasında vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının bilgi kaydı ve bilgi değişimi aracılığıyla ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

E.1.17. Ekonomik ve Parasal Politika

Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanındaki müktesebat başlığı, Topluluğun ekonomi politikası ve para politikasına ilişkin yasal düzenlemeler ile kurumsal yapısını düzenleyen hükümleri içermektedir.

EPB'ye ilişkin düzenlemelerin yasal zeminini Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 98 ila 124. maddelerini içeren 7. başlık oluşturmaktadır. Antlaşma uyarınca bu başlık altındaki düzenlemeler, katılım öncesinde yapılması gerekenler ve üyelikten sonra yapılması gerekenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Buna göre aday ülkelerin üyelik öncesinde yapması gereken yasal düzenlemeler şu şekildedir:

• Ulusal Merkez Bankası ya da Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) kamu borç araçlarına doğrudan erişiminin yasaklanması gibi yöntemlerle kamu sektörünün doğrudan finanse edilmesinin önlenmesi,
• Kamu sektörünün mali kurumlara imtiyazlı erişiminin yasaklanması,
• Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanması: Merkez Bankası'nın temel amacı fiyat istikrarı olmalıdır; emir verecek, onaylayacak, sansürleyecek, tartışacak ya da kararlara ortak olacak hiçbir dış yapının bulunmaması gerekmektedir.

Üye ülkeler tarafından katılım sonrasında yerine getirilmesi gereken düzenlemeler ise temelde Euro Alanı'na katılım ile ilgilidir ve Topluluk kuralları çerçevesinde ekonomi politikalarının koordinasyonunu, AMBS, Büyüme ve İstikrar Paktı kurallarına uyumu içermektedir.

E.1.18. İstatistik

İstatistik, iyi yönetimin çok önemli bir aracıdır. Ülkelerin kendi durumlarını doğru olarak tespit edebilmeleri, uyguladıkları politikaların başarılı olup olmadığını görebilmeleri ancak sağlıklı istatistik veriler ile mümkündür. Ülkeler için önemli olan bu hususlar, Avrupa Birliği gibi karmaşık bir uluslararası oluşum için çok daha fazla önem taşımaktadır. Ancak sağlıklı istatistikler sayesinde ortak politikaların yönetilmesi ve geliştirilmesi mümkün olabilmektedir.

AB açısından istatistik alanında en önemli dönüm noktalarından biri "yetki ikamesi" ilkesini getiren Maastricht Antlaşması'dır. Bu ilkeye göre Eurostat'ın belirlediği standartlarda verilerin toplanması ve sınıflandırılması üye ülkelerin görevi iken, Eurostat, kendisine aktarılan bu bilgileri kontrol edip işleyerek kullanıcıların hizmetine sunmaktadır.

Bu başlık altında ele alınan konular şu şekildedir:

• İstatistiki altyapı,
• Demografik, sosyal ve bölgesel istatistikler,
• Makro-ekonomik istatistikler,
• İş istatistikleri,
• Parasal, finansal, ticari ve ödemeler dengesine ilişkin istatistikler,
• Tarım, orman ve balıkçılık alanında istatistikler,
• Turizm istatistikleri,
• Çevre istatistikleri.

E.1.19. Sosyal Politika ve İstihdam

Yaşam ve çalışma koşullarını düzenlemeye yönelik tedbir ve çabaların bütününü teşkil eden sosyal politika ve istihdam kavramına ilişkin olarak Avrupa Birliği'nin tam anlamıyla uyumlaştırılmış bir politikası olmayıp, Sosyal Politika alanındaki birçok konu hala üye ülkeler düzeyinde ele alınmaktadır.

Sosyal Politika ve İstihdam başlığının yasal çerçevesine bakıldığında, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) son derece sınırlı sayıda hüküm içermekte olduğu görülmektedir. İstihdam konusunu düzenleyen 125-130. maddeler Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'da 8. Başlık, Sosyal Politika'yı düzenleyen 136-148. maddeler ise 11. Başlık altında ayrı olarak düzenlenmiştir. Öte yandan, Amsterdam Antlaşması'nda değişikliğe uğrayan Topluluk temel ilkelerine dair 2. ve 3. madde ile cinsiyet, ırk veya etnik köken, din, inanç, engellilik, yaş veya cinsi tercihe dayanan ayrımcılıkla mücadele etmeye ilişkin 13. madde konuya ilişkin diğer başlıca hükümlerdir.

Birincil mevzuatı teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'daki söz konusu hükümlerin yanı sıra, üye ülkelerin, iş sağlığı ve güvenliği, İş Hukuku, kadın-erkek eşitliği, sosyal diyalog, istihdam ve sosyal koruma politikaları arasında uyum sağlanması amacıyla tüzük ve direktifler çıkarılmaktadır. Nitekim, Avrupa istihdam ve sosyal politikasının amacı, aktif, katılımcı ve sağlıklı bir topluma ulaşmak amacıyla yaşam kalitesinin iyileştirilmesidir. Bu politikanın kapsamına, işsizlerden yaşlılara, özürlülerden sosyal olarak dışlanan ve ayrımcı muameleye maruz kalan bütün Birlik vatandaşları dâhil edilmektedir.

E.1.20. İşletme ve Sanayi Politikası

Sanayi Politikası, malların serbest dolaşımı, dış ekonomik ilişkiler, enerji, sermaye, çevre, bilim ve araştırma, devlet yardımları ve rekabet, sosyal politika ve istihdam gibi diğer politika alanlarıyla kesişen bir yatay bir politika alanıdır. Bu müktesebat başlığı altında genel sınai rekabet politikasına ilişkin sektörel bazı düzenlemeler üye ülkeleri bağlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) "Sanayi" başlıklı 130. maddesi bu konuda yol gösterici nitelik taşımaktadır. 23 Temmuz 2002 tarihinde sona eren AKÇT Antlaşması'na dayanan konuya ilişkin bazı hükümler ise bugün geçerliliğini yitirmiştir.

Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, düzenleyici altyapının yenilikçiliği teşvik etmesi, yeniliklere uyum sağlanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, çevre dostu yatırımların ve teknolojilerin teşvik edilmesi gibi unsurlar Sanayi Politikası alanında Avrupa Birliği'nin öncelikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle AB'nin aday ülkelerden sanayilerini yeniden yapılandırmaları ve özelleştirme faaliyetlerini tamamlamaları gibi beklentileri vardır. AB'nin Sanayi Politikası alanında üye devletlerden en önemli beklentisi ise rekabetçi sanayinin korunması için gerekli önlemleri almalarıdır. Bu başlık altında yer alan hususlar şöyle özetlenebilir:

• Sanayinin yapısal değişikliklere uyum sağlamasının hızlandırılması,
• Topluluk içerisinde girişimciliği destekleyen bir ortamın oluşturulması,
• İşletmeler arasında işbirliğinin artırılması,
• Yenilik, araştırma ve teknolojik gelişmelerin sanayi alanına yansıtılması.

Sanayi Politikası aday ülkelerin en kolay uyum sağladıkları alanlardan birisidir.

AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Politikası Topluluğun Çok Yıllı Girişim ve Girişimcilik Programı ile de desteklenmekte, aday ülkelerin bu Program'a katılımı teşvik edilmektedir.

Bu başlık altındaki konular ekonomik gelişme ve rekabet baskısıyla başa çıkma açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle üç alan ön plana çıkmaktadır:

• KOBİ politikası oluşturulması ve uygulanması,
• Ülkedeki genel iş ortamı,
• KOBİ tanımının kabul edilerek uygulanması.

Bu politika alanlarıyla ilgili öncelikli konular Haziran 2000'de kabul edilen Avrupa KOBİ Sözleşmesi'nde ortaya koyulmuştur. Bu müktesebat başlığı bağlayıcı hükümler yerine büyük ölçüde yol gösterici unsurlardan ve Topluluk programlarından oluşmaktadır.

E.1.21. Trans-Avrupa Ağları

Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri AB ekonomisinde hızla gelişen ve bütün ekonomi için itici güç olan bir sektördür. Avrupa Birliği, Telekomünikasyon Politikası'nı, bu alandaki hızlı teknolojik gelişmelerin yanı sıra, Adalet Divanı'nın sektörün AB Antlaşması'nın rekabet hükümlerine tabi olduğuna ilişkin kararı doğrultusunda oluşturmuştur.

Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojisi Politikası Amsterdam Antlaşması'nın İç Pazar'ın uyumlaştırılmasına ilişkin 95. maddesi, rekabete ilişkin 81 ve 82. maddeleri ve hizmetlerin tesisine ilişkin 47-55. maddelerine dayanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin teknolojik gelişiminin desteklenmesi politikası Amsterdam Antlaşması'nın 163-172. maddelerine, Birlik telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi için gerekli koşulların yaratılmasına ilişkin mevzuat Amsterdam Antlaşması'nın 157. maddesine, telekomünikasyon sektöründe Avrupa ağlarının geliştirilmesine ilişkin yasal çerçeve Amsterdam Antlaşması'nın 154, 155 ve 156. maddelerine dayanılarak düzenlenmiştir. Posta hizmetlerinin aşamalı olarak serbestleştirilmesi AB'nin Haziran 1992 tarihinde yayınladığı Yeşil Kitap'ı takiben gerçekleşmiştir. AB genelinde telekomünikasyon piyasasının serbestleştirilme süreci ise 1988 yılında başlamış ve 1998'de tamamlanmıştır. Amaç, İç Pazar'ın rekabet gücünün artırılması ve teknolojinin hızla geliştiği sektörde yatırımların teşvik edilmesidir.

1999 yılında sektörün yeniden gözden geçirilmesinden sonra, telekomünikasyona ilişkin AB müktesebatı 2002 yılında güncellenmiştir. Yeni düzenleyici mevzuat paketi, sanayinin gelişimi, rekabetin güçlendirilmesi, büyümede artış, kamunun ve kullanıcıların yararının gözetilmesini sağlamaya yönelik yasal düzenleyici çerçeve ortaya koymaktadır. Aday ülkelerin üye olacakları tarihe kadar söz konusu mevzuata uyum sağlamaları ve değişen mevzuatı uygulamaları gerekmektedir. Müktesebatın uygulanması, düzenleyici kurumun sorumluluklarının uygulamaya ilişkin menfaatlerden ayrılmasını gerektirmektedir.

Aday ülkelerin AB müktesebatı doğrultusunda şu hususları yerine getirmeleri öngörülmüştür:

• AB politikasıyla uyumlu bir ulusal telekomünikasyon politikasının kabul edilmesi,
• AB'ye üye olduklarında piyasa güçleriyle başedebilecek şekilde piyasa aktörlerinin hazırlanması,
• Birlik mevzuatına uyum sağlanarak ve bu mevzuat uygulanarak telekomünikasyon piyasasının AB üyeliğine hazırlanması,
• Bağımsız bir kurum vasıtasıyla düzenleyici çerçevenin tarafsız bir şekilde uygulanmasının sağlanması,
• Başta evrensel hizmet olmak üzere gelişmemiş yörelerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanması.

E.1.22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar çoğulcu yapıyı desteklemeleri bakımından yararlı olmakla birlikte, bölgelerin "refah düzeyleri" açısından eşitsizliklere yol açtıkları takdirde AB içindeki uyumu tehdit etmektedir. Bölgesel Politika bu farklılıkları giderme amacıyla oluşturulmuştur. Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için yardım eden AB Yapısal Fonları, aynı zamanda AB vatandaşları arasındaki dayanışmanın sağlanması için de başlıca araç olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, Bölgesel Politika kapsamında üç ana hedef belirlemiştir: Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek; Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek yapısal güçlüklerin giderilmesi; Öğrenim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek.

AB Bölgesel Politikası'nın bu hedeflere ulaşmak için kullandığı mali araçları ise dört yapısal fondan oluşmaktadır: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF); Avrupa Sosyal Fonu (ESF); Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG); Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF). Söz konusu dört fonun yanı sıra, Uyum Fonu ile çevre ve ulaşım alanlarında altyapı projelerinin finansmanı sağlanmaktadır. AB bölgesel destek programları da yürütmektedir. Programların takibi ve uygulanması ulusal ve bölgesel kurumların sorumluluğundadır. Bunların yanı sıra, Topluluk çapındaki sorunlara ortak çözümler bulmayı hedefleyen Topluluk girişimleri bulunmaktadır. 2000-2006 döneminde dört Topluluk girişimi uygulanmaktadır: Interreg III (sınır bölgelerine yönelik); Leader+ (kırsal alanlara yönelik); Equal (istihdamda ayrımcılıkla mücadeleye yönelik); Urban II (kentsel alanlara yönelik). Bunların dışında, aday ülkelerin uyumunu sağlamak ve katılım hazırlıklarını hızlandırmak amacıyla katılım öncesi araçlar oluşturulabilmektedir.

Aday ülkelerin fonlardan yararlanmak için, katılımla birlikte;

• Gerekli kurumsal yapılanmayı oluşturmaları, bakanlıklar arası etkili koordinasyonu sağlamaları ve sürece katılan tüm kurum ve kuruluşlarının görev ve sorumluluklarını tanımlamaları,
• Uygun hukuki çerçeveye sahip olmaları, geçici bir NUTS sınıflandırması oluşturmaları,
• Bir kalkınma planının yanı sıra, bütçe harcamalarına ilişkin uygun prosedürlerin oluşturulması ve ortaklık prensibinin uygulanmasını sağlamaları, özel izleme ve değerlendirme yükümlülüklerini yerine getirmeleri,
• Harcamaların miktarı konusunda gerekli bilgiyi sağlamaları gerekmektedir.

E.1.23. Adli Konular ve Temel Haklar

Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi evrensel değerler şüphesiz ki, kâğıt üzerinde neredeyse tüm devletler tarafından benimsenen, fakat içlerinin her devlet tarafından farklı şekilde doldurulduğu kavramlardır. AB üyeliği yoluna koyulan tüm ülkeler bu kavramların ne anlam ifade ettiğini ve ne şekilde hayata geçirileceğini yeniden düşünerek gözden geçirmek ve bu alandaki en yüksek standartlara ulaşmak adına bir reform süreci başlatmak ihtiyacında olmuşlardır.

Yargının bağımsız, tarafsız, etkili ve verimli işleyişi ve temel hak ve özgürlüklerin gerektiği gibi tanınması ve korunmasına dair bir mekanizmanın kurumsallaşması bu itibarla aday bir ülkenin AB'ye üyeliği için karşılaması gereken siyasi kriterlerin ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı ve bu maddenin uygulanmasına dair Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı AB açısından da bir norm ve standart oluşturmaktadır.

AB hukuku kurallarını uygulamanın büyük ölçüde ulusal idarelerin ve ulusal mahkemelerin görev ve yetkisine girmesi, üye devletlerin ulusal mahkemelerinin Birlik hukuk kurallarının tüm üye devletlerde aynı anda, aynı şekilde ve aynı ölçüde bağlayıcı biçimde uygulanabilmesine imkan sağlayacak bir yargısal kapasite artışına ihtiyaç göstermesi sonucunu doğurmaktadır. Üye devletlerin hukukun üstünlüğüne bağlı ülkeler olarak bağımsız, tarafsız, etkili ve verimli işleyen bir yargı mekanizmasına sahip olmaları AB üyeliğinin gerçekleşmesi bakımından olduğu kadar, üyeliğin ardından tüm Birliğin işleyişinin sağlıklı biçimde gerçekleşmeye devam edebilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Bunun nedeni, gerek siyasi kriterlerle gerekse de AB müktesebatı ile ilgili alanlarda uyum sağlanan hukuk kurallarını yargısal olarak uygulamanın ulusal yargı organlarının yetki ve sorumluluğunda olmasıdır.

Temel hak ve özgürlüklere saygı da AB'nin benimsediği Antlaşma metinlerinde yer bulan bir temel değer ve bu itibarla bir aday ülkenin AB üyeliği için belirleyici unsur niteliğindedir. Özellikle Lizbon Antlaşmasının 2009 yılında yürürlüğe girmesi ile hukuken bağlayıcılık kazanan AB Temel Haklar Şartında düzenlenen ve bunun yanı sıra AİHS'den ve üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara, özgürlüklere ve ilkelere saygı bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Konunun önemine binaen 2005 sonrası genişleme sürecinde AB her iki konuya özgülenmiş ayrı bir müktesebat başlığı oluşturulmasının gereğini görmüş ve aday ülkelerin AB üyeliği bakımından uyum sağlaması gereken AB müktesebat alanlarının arasına "yargı ve temel haklar" da eklenmiştir. Dolayısıyla bugün için AB'ye katılım müzakerelerinde aday ülkenin üstlenmesi gereken Birlik müktesebatının yer aldığı fasıllar içinde "Yargı ve Temel Haklar" başlıklı 23. Fasıl yer almaktadır. Bunun temel nedeni fasıl içinde yer alan hususların aday ülkeler tarafından yerine getirilmesini sağlamak üzere müktesebat uyumunun ve idari ve adli kapasite artışının ne ölçüde gerekli olduğunun genişleme süreci içinde zamanla daha iyi anlaşılması ve bu alanda Birlik müktesebatının giderek daha somut hal almış olmasıdır. Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere, yargı ve temel haklar konuları AB'nin üyelik kriterleri olan Kopenhag kriterlerinin "siyasi kriterler" bölümü ile de yakından ilişkilidir. AB içinde gelişmekte olan mevzuat özellikle yargı ve temel haklar alanında ortak hareket alanlarını belirleyici nitelik taşımaktadır.

E.1.24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Adalet ve İçişleri Alanı'ndaki AB politikaları, Birliğin bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Adalet ve İçişleri Alanı temelde Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarıyla düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması'nın 2. maddesine göre, Birliğin, kişilerin serbest dolaşımını, dış sınırların kontrolü, sığınma, göç, suçun önlenmesi ve suçla mücadele gibi gerekli önlemlerle garanti altına alması gerekmektedir. Amsterdam Antlaşması'nın 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmesiyle iç ve dış sınırlar, vizeler, yeni bir sığınma ve göç politikasının yanı sıra medeni hukuk alanında adli işbirliği gibi konular gündeme gelmiştir. Ekim 1999 tarihinde gerçekleştirilen Tampere AB Konseyi toplantısında ise Amsterdam Antlaşması'nın Adalet ve İçişleri'ne ilişkin hükümlerinin bütünüyle uygulanmasının önemi vurgulanmış, Birlik içerisinde bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulması gereğinin altı çizilmiştir.

Adalet ve İçişleri alanında en önemli konulardan biri iç sınır kontrollerini kaldırmayı hedefleyen Schengen Anlaşması'dır. Schengen müktesebatı, iç sınırların kaldırılması için bir araya getirilen oldukça kapsamlı bir teknik mevzuattır. Schengen alanı, Schengen Anlaşması'nı imzalayan yedi devlet (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya, Portekiz, İspanya) tarafından 1985 yılında oluşturulmuştur. İlgili müktesebat İrlanda dışındaki üye ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Öte yandan, bütün AB adayı ülkelerin Amsterdam Antlaşması ile AB müktesebatının bir parçası olan Schengen müktesebatına uyum

sağlaması gerekmekte, Schengen dışında kalma imkânı bulunmamaktadır. Yine Schengen müktesebatının polis ve adli işbirliğini içeren önemli bir bölümünün uygulanması üyelikle başlayabilmekte, yalnızca iç sınırların kaldırılmasına yönelik uygulama üyelikten sonra gerçekleşmektedir.

Adalet ve İçişleri başlığı altında şu konular yer almaktadır:

• Schengen Eylem Planı,
• Yargı reformu,
• Verilerin korunması,
• Vize politikası,
• Dış sınırların kontrolü,
• Göç (ülkeye giriş, oturma, ülke dışına çıkarılma, yeniden kabul edilme),
• Sığınma,
• Polis işbirliği (organize suçlar),
• Terörle mücadele,
• Dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadele,
• Uyuşturucu madde ticareti,
• Medeni Hukuk'a ilişkin adli işbirliği,
• Ceza Hukuku'na ilişkin adli işbirliği,
• Gümrükler alanında işbirliği.

E.1.25. Bilim ve Araştırma

Bilim ve araştırma alanındaki müktesebat başlığı, Avrupa Topluluğu'nun ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun faaliyetlerini içeren çerçeve programlara ilişkin Konsey ve Komisyon kararlarından ve üçüncü ülkeler ile bilim ve teknoloji alanındaki işbirliği anlaşmalarından oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nde ortak bir Bilim ve Araştırma Politikası oluşturma yönündeki ilk girişimler AET Kurucu Antlaşması ve EURATOM Antlaşması'na dayanmaktadır. Ancak bilim ve teknolojinin Topluluğun yetki alanına girip, yükümlülüklerinden biri haline gelmesi 1986 yılında Avrupa Tek Senedi ile gerçekleşmiştir.

Topluluğun Bilim ve Araştırma Politikası "Çerçeve Programlar" aracılığı ile yürütülmektedir. Çerçeve programların sonuncusu olan ve 2002-2006 dönemini kapsayan 6. Çerçeve Program, bilim ve teknoloji alanındaki projelere kaynak sağlamanın ötesinde bilimsel mükemmeliyeti, rekabetçiliğin artırılmasını ve yenilikçiliğin desteklenmesini hedeflemektedir. 6. Çerçeve Program'ın en önemli özelliklerinden birisi de aday ülkelere Birlik üyesi ülkelerle aynı koşullarda katılım imkânı tanımasıdır.

Bu başlık altında aday ülkeler için doğrudan aktarılması gereken düzenlemeler bulunmamasına rağmen söz konu ülkeler için, GSYİH'lerinden AR-GE harcamalarına ayırdıkları kaynakları artırma, KOBİ'ler için teknoloji üretimini destekleme, araştırma ve özel sektör arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi yönünde atacakları adımlar Ortak Bilim ve Araştırma Politikası'na katılımlarını kolaylaştırmaktadır.

E.1.26. Eğitim ve Kültür

Eğitim, mesleki eğitim ve gençlik, üye devletlerin temel sorumlulukları ve yetkileri arasındadır. Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 149-150. maddeleri uyarınca Topluluğun görevi, bu alanlarda üye devletler arasında işbirliğini geliştirmek ve gerekli görülen durumlarda söz konusu ülkelerin faaliyetlerini desteklemek ve tamamlamak suretiyle Avrupa'da kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği, ortak bir Avrupa eğitim politikası oluşturulması veya uygulanmasından ziyade, üye devletler arasında işbirliği ortamı yaratılmasına çalışmakta; eğitimin içeriği ve ulusal eğitim sistemleri ile ilgili düzenlemeleri ise üye ülkelerin sorumluluğuna bırakmaktadır.

Kültür alanındaki işbirliği temel olarak Kültür Programları aracılığıyla desteklenmektedir. Kültür Programları, sanatçıların yaratıcılığını ve hareketliliğini, tüm vatandaşların kültüre erişimini, sanat ve kültürün yaygınlaştırılmasını, kültürler arası diyaloğu ve Avrupa halklarının tarih ve kültürel mirasına ilişkin bilgiyi desteklemeyi, böylece ulusal ve bölgesel çeşitliliği koruyarak ortak bir "Avrupa kültür alanı" oluşturulmasını teşvik etmektedir.

AB üyesi ülkelerin diğer alanlarda olduğu gibi eğitim, mesleki eğitim ve gençlik alanlarındaki müktesebata uyum sağlamaları ve bu alandaki Topluluk programlarına etkin bir şekilde katılabilmek için gerekli yapıları kurarak ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu alanlardaki müktesebat, göçmen işçi çocukların eğitimine ilişkin 77/486/EEC sayılı Konsey Direktifi; yaşam boyu öğrenim, okul ve üniversite eğitiminin kalitesinin değerlendirilmesi, eğitimde fırsat eşitliği, üçüncü ülkelerle işbirliği gibi çeşitli konularda tavsiyeler, bildiriler, eylem planları ve Topluluk programlarını -

Socrates (genel eğitim), Leonardo Da Vinci (mesleki eğitim), Youth (gençlik)- içermektedir. Diplomaların ve mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması ise "Kişilerin Serbest Dolaşımı" müktesebat başlığının konusunu oluşturmaktadır.

E.1.27. Çevre

Çevre ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin AB politikalarının önemi 1980'lerden bu yana giderek artmıştır. Çevreye yönelik tehditlerin kontrol altına alınması ve çevredeki bozulmanın engellenmesi amacıyla Avrupa düzeyinde daha güçlü eylemlere yer verilmiştir. Çevrenin korunması, Avrupa düzeyine ve uluslararası seviyeye taşınırken, AB'nin genişleme süreci de, özellikle sınır ötesi kirlilik problemleri ile ilgili olarak Çevre Politikası kapsamında önem kazanmıştır.

ÇEVRE Çevre ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin AB politikalarının önemi 1980'lerden bu yana giderek artmıştır. Çevreye yönelik tehditlerin kontrol altına alınması ve çevredeki bozulmanın engellenmesi amacıyla Avrupa düzeyinde daha güçlü eylemlere yer verilmiştir. Çevrenin korunması, Avrupa düzeyine ve uluslararası seviyeye taşınırken, AB'nin genişleme süreci de, özellikle sınır ötesi kirlilik problemleri ile ilgili olarak Çevre Politikası kapsamında önem kazanmıştır. AT'nin kuruluşundan bu yana ilk kez çevre sorunları doğrudan Kurucu Antlaşma'ya, 1986 yılında kabul edilen Tek Senet ile dâhil edilmiştir. Roma Antlaşması'na eklenen 7. Başlık 130R, 130S ve 130T maddelerini içermektedir.

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile çevrenin korunması ilkesi ilk kez açık olarak AB hedefleri kapsamına alınarak ekonomik büyümenin çevreyle uyum içinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiş, bu amaçla AB'ye bir Çevre Politikası geliştirmesi görevi verilmiştir. AB'de, 1973'ten günümüze 5 adet Çevre Eylem Planı (ÇEP) tamamlanmış; 2001 yılında açıklanan ve 2001-2010 dönemini kapsayan 6. ÇEP ise, çevre alanında AB'nin önümüzdeki on yıl içindeki hedeflerini ortaya koymuştur. "Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz" başlıklı Program'da dört ana konu öncelikli hedef olarak belirlenmiştir: iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynaklar ve atıklar. 1997 Amsterdam Antlaşması ile 2000 Nice Antlaşması, çevre korumasının bütünleşen yeni Avrupa düzeninde alacağı yeri açıkça vurgulamıştır. 1998 yılında başlatılan "Cardiff Süreci" ile çevre kavramının ilgili tüm faaliyetlere entegrasyonu öngörülmüştür. Çevre alanına entegre edilmesi gereken sektörler arasında, tarım, ulaştırma, enerji, sanayi, kalkınma ve İç Pazar, ekonomi ve finansman, dışişleri ve ticaret, balıkçılık, araştırma ve yapısal fonlar bulunmaktadır.

1997 Amsterdam Antlaşması ile 2000 Nice Antlaşması, çevre korumasının bütünleşen yeni Avrupa düzeninde alacağı yeri açıkça vurgulamıştır. 1998 yılında başlatılan "Cardiff Süreci" ile çevre kavramının ilgili tüm faaliyetlere entegrasyonu öngörülmüştür. Çevre alanına entegre edilmesi gereken sektörler arasında, tarım, ulaştırma, enerji, sanayi, kalkınma ve İç Pazar, ekonomi ve finansman, dışişleri ve ticaret, balıkçılık, araştırma ve yapısal fonlar bulunmaktadır.

Aralık 2003'te, Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Bureau - EEB) tarafından yapılan tahminlere göre, aday ülkelerde çevre alanında gerçekleştirilmesi öngörülen yatırımlar 80 ile 100 milyar € arasında değişmektedir. Bu miktarın, ülkelerin GSMH'nin %2-3'üne denk düştüğü hesaplanmıştır. Yeni üye ülkelerin, çevre alanında gerçekleştirmeyi öngördüğü yatırım maliyetleri, adaylık süreci çerçevesinde hazırlanan her alana ilişkin etki değerlendirme raporlarına dayanmaktadır. Söz konusu raporların amacı, çevre alanına yönelik öngörülen proje ve yatırımların ekonomiye yansımalarını ortaya koymak, ayıca çevre ve insan sağlığını olumlu yönde etkilemek açısından elverişli koşullarına dikkat çekmektir.

AB çevre müktesebatının müzakere çerçevesi, yoğun teknik çalışmalar sonucu oluşturulmuştur. AB ve 10 yeni üye ülkenin müzakere ekibi tarafından yürütülen görüşmeler sonucunda, Katılım Antlaşması'nda, geçiş sürelerine ve bir dizi özel düzenlemeye yer verilmiştir. AB çevre mevzuatı, müzakere sürecinin en zorlu bölümlerinden birini oluşturmakla birlikte, aday ülkelere, büyük yatırım gerektiren direktifler için sınırlı sayıda geçiş süresi tanınmıştır. Mevzuatın uygulanması yönünde gerekli maliyetin karşılanması için ise çok kısa vadelere yayılan geçiş süreleri verilmiştir. Aralık 2003'te, Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Bureau - EEB) tarafından yapılan tahminlere göre, aday ülkelerde çevre alanında gerçekleştirilmesi öngörülen yatırımlar 80 ile 100 milyar € arasında değişmektedir. Bu miktarın, ülkelerin GSMH'nin %2-3'üne denk düştüğü hesaplanmıştır.

Yeni üye ülkelerin, çevre alanında gerçekleştirmeyi öngördüğü yatırım maliyetleri, adaylık süreci çerçevesinde hazırlanan her alana ilişkin etki değerlendirme raporlarına dayanmaktadır. Söz konusu raporların amacı, çevre alanına yönelik öngörülen proje ve yatırımların ekonomiye yansımalarını ortaya koymak, ayıca çevre ve insan sağlığını olumlu yönde etkilemek açısından elverişli koşullarına dikkat çekmektir.

Öte yandan, AB çevre mevzuatına uyum, hem yeni üyeler hem üye ülkeler üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Yeni üyeler açısından AB standartlarının benimsenmesi, çevre koşullarını iyileştirerek mevcut durumun kötüye gitmesini engellemektedir. AB müktesebatının öngördüğü çevre koruma düzeyi, kamu sağlığı açısından önemli faydalar getirmekte ve ormanların, tarlaların ve balıkçılığın karşı karşıya kaldığı sorunları ortadan kaldırmaktadır. AT'nin kuruluşundan bu yana ilk kez çevre sorunları doğrudan Kurucu Antlaşma'ya, 1986 yılında kabul edilen Tek Senet ile dâhil edilmiştir. Roma Antlaşması'na eklenen 7. Başlık 130R, 130S ve 130T maddelerini içermektedir.

AB Çevre Politikası'nın temel uygulama alanları, çevrenin korunmasını, kollanmasını ve çevre kalitesinin yükseltilmesini, doğal kaynakların ekolojik dengeye zarar vermeyecek şekilde kullanılmasının yanı sıra, bunların akılcı bir şekilde yönetilmesini içeren kapsamlı bir çevre müktesebatının benimsenmesini gerektirmektedir. Müktesebatta yer alan dikey konular aşağıdaki gibidir;

• Hava ve su kirliliğine karşı alınan önlemler,
• Atık yönetimi, • Endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi,
• Doğanın korunması,
• Kimyasal maddeler ve genetik olarak yapısı değiştirilmiş organizmalar,
• Çevresel gürültü yönetimi,
• Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma. İlgili konular, yüksek seviyede önlem alınmasını, dolayısıyla maliyetli yatırımları gerektiren temelde tasarlanmıştır. Müktesebat aynı zamanda, yatay konuları da içermektedir. Bunlar;

- Aarhus Konvansiyonu,
- Çevre Konusundaki Bilgilere Ulaşım Direktifi,
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi,
- Raporlama Direktifi,
- LIFE Tüzüğü,
- Avrupa Çevre Ajansı.

E.1.28. Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması

Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması, Birliğin, vatandaşlarının yaşam kalitesini artırmak için kullandığı en etkili araçlardan birisidir. Avrupa Birliği, Tüketici Politikasını tüm tüketicilerin sağlığının ve ekonomik çıkarlarının korunması ve güvenliğinin sağlanması esaslarına dayandırmaktadır. Amsterdam Antlaşması'nın 153. maddesi, Topluluğa tüketici çıkarlarını destekleme ve yüksek seviyeli bir koruma temin etme yükümlülüğü getirmiştir. Birlik söz konusu amaç doğrultusunda; tüketicilerin bilgi edinme ve eğitim haklarını, çıkarlarını korumak için örgütlenme haklarını, bunların yanı sıra, sağlık, güvenlik ve ekonomiye ilişkin çıkarlarının korunmasını temin etmekle yükümlüdür. Üye ülkeler, Birliğin yürürlüğe koyduğu düzenlemelere uyum sağlamak zorundadır, ancak bunun yanı sıra, İç Pazar'ın işleyişine zarar vermemek kaydıyla kendi ulusal politikalarını izleyebilmektedir.

Tüketicinin korunması diğer Topluluk politikaları üzerinde de etkili olmaktadır. Tüketici Politikasının doğrudan etkilediği Birlik politikalarının başında Ortak Ticaret Politikası, Sanayi Politikası ve Rekabet Politikası gelmektedir. AB Komisyonu, tüketicinin korunmasına ilişkin müktesebatın üye ülkeler arasındaki pazar engellerinin ortadan kaldırılması ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması açısından vazgeçilmez olduğu kanısındadır. Bunun sebebi, tüketicilerin korunması alanında farklı mevzuat ve uygulamaların ticaretin önünde doğal bir engel oluşturmasıdır. AB'nin Tüketici Politikası ayrıca, fiyatların düşmesini, ürün ve hizmet çeşitliliğinin artmasını, ürünlerin asgari sağlık ve güvenlik standartlarına kavuşmasını sağlamıştır. Bu şekilde, İç Pazar'ın gelişimine önemli katkıda bulunmuştur.

Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması alanındaki Topluluk müktesebatı yanıltıcı-karşılaştırmalı reklamlar, ürün sorumluluğu, kapıdan satışlar, tüketici kredileri, tehlikeli taklitler, paket turlar, tüketici sözleşmelerinde haksız hükümler, ürün fiyatları, garanti belgesi ve kullanım kılavuzları, tamir ve satış sonrası hizmetler, tüketicilerin eğitilmesi gibi konuları içermektedir.

Birlik içinde tüketici güvenliğinin sağlanması amacıyla, AB Komisyonu'nun hazırladığı çok ayrıntılı düzenlemelerle, oyuncaktan kozmetik ürünlere, ilaçlardan zehirli maddelere kadar pek çok ürün grubuna standart ve kurallar getirilmiştir. AB Tüketici Politikasının esaslarından bir diğeri de tüketicinin ekonomik çıkarlarının korunmasıdır. Bu çerçevede tüketici; üretim hatalarından, yanıltıcı reklamlardan, dürüst olmayan ticari uygulamalardan korunmaktadır. Birlik sınırları içerisindeki tüm tüketiciler satın aldıkları malların bozuk, hizmetlerin yetersiz olması durumunda değiştirme, yasal yollara başvurma ve zararın

tazmin edilmesini talep etme hakkına sahiptir. Ayrıca tüketicilerin piyasadaki mal ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmaları da tüketicilerin temel hakları arasındadır.

E.1.29. Gümrük Birliği

Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 9. Maddeden 38. Maddeye kadar olan kısmı, Gümrük Birliği ve bunun nasıl uygulanacağı konusundadır. Ticaret Politikası ve Rekabet Politikası alanlarında da uyum gerektiren Gümrük Birliği ile AB, ortak sınırları içinde malların serbest dolaşımını engelleyen iç unsurları birer birer ortadan kaldırırken, üçüncü ülkelere karşı koruma oluşturan (gümrük vergileri, haksız rekabete karşı uygulamalar, teknik engeller ve benzeri unsurlardan oluşan) duvarları da aynı seviyeye getirme; bir diğer ifadeyle, ortak bir Dış Ticaret Politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur. Dolayısıyla, Topluluğun esası mal mübadelelerinin tamamını kapsayan bir gümrük birliğidir".

Topluluk gümrük politikasının en önemli aracı, Ortak Gümrük Tarifesi'dir. Bu, birbirinden farklı iç gümrüklerin aşamalı olarak kaldırılmasını takiben üye ülkelerin gümrük miktarlarının planlanan ortak gümrük düzeyi esas alınarak düşürülmesi veya yükseltilmesi yoluyla oluşmuştur. Topluluğun ticaret ve ekonomi politikasının temeli, işte bu ortak gümrük tarifesi üzerinde oluşturulmuştur. Toplulukta iç Pazar düzenlemesi ve dış ticaret ilişkileri (örneğin AKP ülkeleriyle ilişkiler, Kennedy Görüşmeleri) de bundan doğrudan etkilenmektedir.

Gümrük Birliği başlığı altında düzenlenen müzakere konuları aşağıdaki alanları içermektedir:

• AB Gümrük Kodu'nun ve uygulama hükümlerinin üstlenilmesi,
• Kotaların uygulanması, kota yönetimi sisteminin teknik boyutu, Uyumlaştırılmış Gümrük Tarifeleri'nin üstlenilmesi ve AB'nin Birleşik Tarifeler (TARIC) uygulamasıyla uyumun sağlanması gibi, Gümrük Kodu dışında kalan gümrük müktesebatı,
• Başta Pan-Avrupa Menşe Sistemi olmak üzere, menşe kurallarının uygulanması,
• Gümrük işlemleri vb. uluslararası anlaşmalar ile sözleşmelerin üstlenilmesi,
• Sınır idaresi,
• Sınırlarda gümrükler ve polis arasındaki işbirliği,
• İlaçların ön kontrolü, çifte kullanımlı mallar, korsan mallar gibi alanlara ilişkin spesifik mevzuatın uygulanması,
• Basitleştirilmiş prosedür, re-eksport, gümrük antrepoları, nihai kullanım, vergi istisnaları, gümrük geri ödemeleri ve vergi iadelerinin uygulanması,
• Gümrüklere ilişkin müktesebatın uygulanması için gerekli idari ve işlevsel kapasite. Gümrük Birliği başlığına ilişkin müzakereler temel olarak, mevzuat uyumuna odaklanmaktadır, ancak aday ülkelerden gümrük idarelerinin operasyonel kapasitesine ilişkin bilgi talep edilmektedir. Bu kapsamda, aday ülkelerin öncelikle mevcut gümrük sistemini idare edebilecek gümrük idareleri oluşturması gerekmektedir.

E.1.30. Dış İlişkiler

Dış ilişkiler alanındaki müktesebat başlığı, Topluluğun üçüncü ülkeler ve uluslararası organizasyonlar ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin yanı sıra işbirliğinin ve yardımlaşmanın geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu müktesebat başlığı altında yürütülen Topluluk faaliyetlerinin yasal zemini, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 131 ila 134. maddeleri ile belirlenmiştir.

Müzakere sürecinde dış ilişkiler başlığı altında aday ülkelerden beklenenleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

• DTÖ yükümlülüklerini karşılamak,
• AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ikili ya da çok taraflı anlaşmaları üstlenmek,
• AB'nin dış ticaret rejimini kabul etmek,
• GTS uygulamalarını katılımdan hemen sonra yürürlüğe koyacak şekilde gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmek,
• İnsani yardım ve kalkınma politikası alanında AB'de yürürlükte olan yasal düzenlemelere uyum sağlamak.

E.1.31. Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır yıkım karşısında Avrupa devletleri alt-politika olarak kabul edilen ekonomi alanında yakınlaşma yoluna giderek Avrupa Birliği'nin temellerini atmışlardır. Güvenlik ve dış politika gibi üst-politika alanları ise ilk aşamada Topluluk çerçevesi dışında bırakılarak Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi uluslararası antlaşmalarla düzenlenmeye çalışılmıştır.

Öte yandan NATO şemsiyesi altında yer alan Batı Avrupa ülkeleri güvenlik alanında giderek daha az yatırım yapma ihtiyacı duymuşlardır. Berlin duvarının yıkılması ve çift kutuplu dünya düzeninin bozulması ile birlikte değişen güvenlik paradigmaları ortak bir güvenlik politikası oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde, zaman içinde AT üyeleri ekonomik olarak bütünleştikçe İç Pazar'ın sağlıklı bir şekilde işleyişini sağlamak için içişleri ve dışişleri alanlarında da düzenli ve kurumsal karar verme mekanizmaları oluşturma zorunluluğu doğmuştur. Ancak, Avrupa devletleri Topluluk içerisinde kullanılan uluslarüstü kurumsal yapıyı dışişleri ve güvenlik politikası alanlarına uygulamak istememişlerdir.

Bu nedenle, Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) diğer dosyaların bir çoğuna kıyasla farklılıklar arz etmektedir. Bilindiği üzere Avrupa Birliği üç sütunlu bir yapıdır. Bu yapı içerisinde birinci sütunu teşkil eden, Avrupa Topluluğu karar verme mekanizması uluslarüstü bir yapıya sahiptir. 1992 yılında Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma ile Topluluk sütununun yanına hükümetlerarası karar verme mekanizmaları ile işleyen iki sütun daha eklenmiştir. ODGP bu üç sütunlu yapının ikinci ayağını oluşturmaktadır. 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile ODGP'ye sınırlı da olsa askeri kapasite kazandırılmasını amaçlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda (AGSP) ciddi atılımlar başlamıştır. Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nde Birliğin bazı kriz yönetimi görevleri resmi olarak tanınmıştır. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ile ilgili olarak karar alınması esnasında Konsey oybirliği ile karar vermek durumundadır. Bu durum pratikte her ülkenin veto hakkına sahip olması anlamına gelmektedir.

E.1.32. Mali Kontrol

Mali kontrol alanındaki mevzuat, kamu iç mali denetimi, dış mali denetim, AB öz kaynaklarının kontrolü, AB fonlarının denetimi, uluslararası iç ve dış mali denetim gibi alanları kapsamaktadır. Bu alandaki sınırlı sayıdaki yasal düzenleme genelde tüzük ve kararlardan oluşmakta ve söz konusu tüzük ve kararlar doğrudan etkili olduğu için ulusal mevzuata aktarılmaları gerekmemektedir. Mali kontrol alanındaki müktesebat ayrıca temelde uluslararası alanda kabul gören somut mali yönetim ve kontrol kurallarından oluşmaktadır.

Mali kontrol başlığında müzakere sürecinde yasal düzenlemelerin yanı sıra mevcut sistemin ve yapının da gözden geçirildiği görülmektedir. Birlik tarafından 5 ana başlık altında yapılan incelemede dikkate alınan hususlar şu şekildedir:

- Kamu mali iç denetimi,
- Dış denetim,
- AB öz kaynaklarına ilişkin denetim araçları,
- AB katılım öncesi mali yardımları ve gelecekteki yapısal faaliyet,
- AB'nin mali çıkarının korunması.

Avrupa Birliği, mali kontrol başlığı altında aday ülkelerin mevzuat uyumunu incelerken iç ve dış denetim için gerekli yapıların oluşturulmasını, bağımsız denetim kurumlarını ve kamu mali iç denetiminin yasal zeminini esas almıştır.

Ayrıca Birlik, AB mali desteğinin ex-ante (önceden) denetiminin ve bu fonların amacına uygun kullanılmaması halinde geri dönüşünün sağlanmasının da üzerinde durmuştur. Birlik, aday ülkelere tüm bu hususların yerine getirilebilmesi için yasal ve kurumsal altyapıya ilişkin ortak bir şablon sunmamış, söz konusu ülkelerdeki durumu inceleyerek onlardan eksiklerini gidermelerini talep etmiştir.

E.1.33. Mali ve Bütçesel Hükümler

Mali ve bütçesel hükümler alanındaki müktesebat, üye ülkede AB bütçesinin yapılanması ve uygulanmasına ilişkin kuralları içermektedir. Bu başlık altındaki müktesebat tüzük ve kararlardan (Ör: mali tüzük, öz kaynaklar kararı) oluşmaktadır. Bu nedenle mali ve bütçesel hükümler aday ülkelerde üyelikle birlikte doğrudan uygulanmaya başlamakta ve söz konusu hükümlerin ulusal mevzuata aktarılması gerekmemektedir.

Bununla birlikte aday ülke, ilgili tüzük ve kararların üyelik tarihinden itibaren uygulanacağına dair bir güvence vermelidir. Bu güvencenin verilmesi ise büyük ölçüde tarım, gümrükler, istatistik, vergilendirme ve mali kontrol gibi diğer müktesebat başlıklarında kaydedilen ilerlemeyle doğru orantılıdır.

Müzakere alandaki yasal düzenlemeler AB mali sistemiyle ilgilidir. Bu düzenlemelerin özünde AB'nin bütçesel ilkelerini şeffaf ve kademeli olarak uygulamaya başlamak, öz kaynaklar sistemi ve ortak finansman sistemine uyum sağlamak bulunmaktadır. Bu düzenlemeler üyelikle otomatik olarak operasyonel hale gelmektedir. Mali ve bütçesel hükümler aşağıdaki alt başlıkları içermektedir:

• Avrupa Topluluğu genel bütçesi,
• Topluluğun öz kaynakları,
• AKÇT Antlaşması'nın geçerlilik süresinin tamamlanmasından sonra da devam edecek olan mali araçları içeren Avrupa Kömür ve Çelik Araştırma Fonu,
• AB mali sistemi içerisinde yer alan diğer hususlar: AB mali kurumlarına yapılan katkı (Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Kalkınma Fonu, Avrupa Merkez Bankası).
AB, mali ve bütçesel hükümler başlığı kapsamında bazı yeni üye ülkelere geçici bütçe desteği ve tüm yeni üye ülkelere bir kereye mahsus toptan bir nakit aktarımı öngörmüştür.

E.1.34. Kurumlar

Avrupa Birliği kurumlarının yapıları ve işleyişlerine ilişkin düzenlemeleri içeren 30. başlık, diğer müktesebat başlıklarından farklı olarak, aday ülkelerin AB'ye katılmadan önce yerine getirmeleri gereken mevzuat uyumlaştırmaları veya uygulama tedbirlerine yönelik spesifik taleplerde bulunmamakta, söz konusu ülkelerin AB kurumlarında ne şekilde temsil edileceklerini, bir başka ifade ile ne kadar söz hakkına sahip olacaklarını belirlemektedir. Bu da, "Kurumlar" başlığını siyasi anlamda en hassas konulardan biri haline getirmektedir. Çünkü, üye ülkelerin AB kurumlarındaki ağırlıkları, söz konusu ülkelerin AB düzeyinde alınan kararlardaki etki düzeyleri, daha geniş uluslararası platformda oynadıkları rol ve ulusal egemenlikleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu çerçevede, doğal olarak her üye ülke AB kurumlarında olabildiğince fazla söz hakkına sahip olmayı istemektedir.

Konunun hassasiyeti, AB ve kurumlarını genişlemeye hazırlamak üzere mevcut AB üyesi ülkelerin bir araya geldiği Hükümetlerarası Konferans'a da açık bir şekilde yansımıştır. Şubat 2000'de başlayan ve yaklaşık 11 ay süren zorlu müzakereler sonucunda, 11 Aralık 2000'de Nice AB Daimi Konseyi'nde tarafların tamamını tatmin edemeyen bir uzlaşma sağlanmıştır. 26 Şubat 2003'te imzalanan Nice Antlaşması ile ekleri, AB'nin "Kurumlar" başlığında aday ülkelerle yürüttüğü müzakerelerdeki ortak tutumunun temelini oluşturmuştur.

E.1.35. Diğer

Bu başlık altındaki müktesebat diğer başlıklar içerisinde yer almayan konuları içermektedir. Bu konulardan bazıları tüm aday ülkeleri ilgilendirmekte, diğer bazı özel konular bir ülkeyi ilgilendirebilmektedir. Bu başlık altında yer alan konular üzerinde Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde görüşülerek mutabakata varılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Kadri		BAHTİYAR
Doğum Yeri ve Yılı	Balıkesir		1963
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		İtalyanca
Eğitim Durumu	**Başlama – Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	1976 1980	1980 1981	Haydarpaşa Lisesi Ordu Lisesi
Lisans	1993	1998	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi
Yüksek Lisans	2006	2007	Ufuk Üniversitesi S.B.E. Uluslararası İlişkiler
Doktora	2012	2020	Uludağ Üniversitesi S.B.E. Uluslararası İlişkiler
Çalıştığı Kurum (lar)	**Başlama – Ayrılma Yılı**		**Çalışılan Kurum Adı**
1.	1981	Halen	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	1.Bahtiyar, Kadri, Karadeniz Jeopolitiği, (edt.) Çomak-Sancaktar-Tatar-Şeker, "AB'nin Enerji Güvenliği ve Karadeniz", Beta Yayınları, İstanbul:2018, s. 525-554. 2.H.Çelik-K.Bahtiyar, Karadeniz Jeopolitiği, (edt.) Çomak-Sancaktar-Tatar-Şeker, "Karadeniz'de U/A Hava Sahası ve Uçuş Malumat Bölgeleri (FIR)", Beta Yayınları, İstanbul:2018, s. 1069-1078. 3.Bahtiyar, Kadri, "Petrolün Orta Doğu Siyasetinin Belirlenmesindeki Rolü ve Musul-Kerkük Meselesi", Arel Eysad, Cilt:2, Sayı:2, Kasım 2017, s. 41-58. 4. Bahtiyar, Kadri, "Hegemonyanın Tarihsel Gelişimi Doğrultusunda Avrupa Birliği Süreci ve Almanya Örneği". Turkish Studies, Vol. 15, Issue1, March 2020, s. 85-109.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih **İmza** **Adı-Soyadı**	 Kadri BAHTİYAR		